

מראות הצובאות

פירוש אלשיך

לספר

שמואל א

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ח

פרק א	3
פרק ב	16
פרק ג	37
פרק ד	41
פרק ה	47
פרק ו	50
פרק ז	56
פרק ח	58
פרק ט	62
פרק י	70
פרק יא	80
פרק יב	82
פרק יג	92
פרק יד	94
פרק טו	112
פרק טז	124
פרק יז	133
פרק יח	146
פרק יט	154
פרק כ	158
פרק כא	170
פרק כב	176
פרק כג	179
פרק כד	185
פרק כה	191
פרק כו	203
פרק כז	210
פרק כח	211
פרק ל	217
פרק לא	218

אלשיך ספר שמואל א

פרק א

א וַיְהִי-אִישׁ אֶחָד מִן-הַרְמְתִּים צוֹפִים מֵהַר אֶפְרַיִם

וַשְּׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶן-יִרְחָם בֶּן-אֱלִיהוּא בֶן-תַּחוּ בֶן-צוּף אֶפְרַתִּי.

הנה מלת אחד מיותרת. וכן מלת צופים, אם הוא שם מקום לומר שהיה גם כן משם היה לו לומר ומצופים, ואם הוא מה שאמרו ז"ל (מגילה יד א) שהיה מארבעים ושמונה נביאים שקרויים צופים היה ראוי יאמר מצופים.

אמנם הנה מהנראה מרז"ל שצופים הוא שם מקום, שאמרו בגמרא (מועד קטן כו א) שהמגיעים לצופים קורעים על ירושלם שנראית משם, והנה למראה עינינו הם שלושה מקומות בראשי שלושה הרים:

השניים שתי רמות שהם רמתים,

והשלישי היא צופים,

והם שלושה מקומות קרובים זה לזה בכמו חצי עגולה, ועל שלשתם יאמר הרמתים צופים. והענין על דרך מאמר ז"ל במדבר רבה (י ה) על מלת אחד המיותרת פה, שהוא שכל מקום שנאמר אחד גדול הוא.

ובזה נבוא אל הענין

שאמר ויהי איש גדול אחד מיוחד שבכל שלושה מקומות אלו מן הרמתים צופים, שהיה האיש ההוא גדול מכל בני שלשה המקומות ההם, והיה מהר אפרים ושמו וכו'.

ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִינָה וַיְהִי לַפְּנִינָה יָלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יָלָדִים.

הנה אומרו בחנה אחת ובפנינה נאמר השנית,

הלא יקשה.

א. שלא נכתבה ה"א בשתיהן, כמה דאת אמר (רות א ד) שם האחת ערפה ושם השנית רות. ב. ועוד שהיה די יאמר שחנה לא ילדה שהוא כוונת הספור, ולא שהיה לפנינה ילדים, ומה גם שמאליו יובן.

ולבוא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א רמז עז), כי בראות חנה שלא ילדה נתנה את פנינה לאישה אולי בזכות זה תבנה גם היא. ובזה יתכן כי על כן לא נאמר האחת חנה בה"א, והוא כי באומרו האחת יחויב היות אחרת עמה שזו האחת, אך באמור אחת משמעו יחידית. ועל כן אחר אומרו ולו שתי נשים אמר שם אחת, כלומר כי זאת אחת לבדה

הייתה, והאחרת היא שנתווספה עליה, אלא שהסיבה שבאה **השנית** שהיא למען יהיו לראשונה ילדים לא נתקיים, כי **ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים**, ועל כן הביא מה שלפנינה היו ילדים, כלומר שלא נתקיים המכון.

או בדרך אחרת. והוא כי הנה ידוע מחכמי האמת (עיין **זהר** לך לך צו א) כי אות ה"א רומזת אל בחינת כח עליון נורא שמשם יוצאים הבנים, כי על כן למען יולידו אברהם ושרה הוטלה אות ה"א בשם כל אחד מהם. ובגלל הדבר הזה יאמר **ולו שתי נשים**, תדע למה היו לו שתיים, על כי אות ה"א לא הייתה **בחנה**, כי המקור העליון המתייחס לה לא היה משפיע בה, וזהו **שם אחת חנה** כלומר בלא ה"א, על כן נמשכה **השנית** ליבנות חנה על שנתנה צרה בחיקו. והנה לא נעשה המכון, כי הנה **ויהי לפנינה ילדים ולחנה** שנישואי פנינה היו כדי שתבנה היא ממנה **אין ילדים**.

ואין זה כי אם שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים כמאמרם ז"ל (יבמות סד א) על האמהות שעל כן היו עקרות שמתאוה הקדוש ברוך הוא לתפילתן של צדיקים, וכן היה בחנה כמפורש לפנים. וזה יהיה עניין הסמיכות, שאחר אומרו **שלחנה אין ילדים**, הוצרך לגלות טעם הדבר, שהוא שתתפלל כאשר עשתה. וסיפר איך נמשכה התפילה, כי (פסוק ג) **ועלה האיש ההוא וכו' (פסוק ו) וכעסוהו כו'** שעל ידי כך התפללה, כאשר יבוא בס"ד.

ג ועלה- האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבח לה' צבאות בשלה ושם שני בני-עלי חפני ופנחס כהנים לה'.

ד ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפנינה אשתו ולכל-בניה ובנותיה מנות.

ה ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את-חנה אהב וה' סגר רחמה.

ו וכעסוהו צרתה גם-כעס בעבור הרעמה כי-סגר ה' בעד רחמה.

ז וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית ה' כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל.

ראוי לשים לב.

א. מאן דכר שמיהו דחפני ופנחס בעניין הזה.

ב. ועוד אומרו מימים ימימה, אם הוא משנה לשנה למה לא היה עולה בכל השלש רגלים, ואם הוא **מימים ימימה** מרגל לרגל אין זה משמעות ימים ימימה אלא משנה לשנה, כאשר הוא האמור ביפתח (שופטים יא מ).

ג. ועוד, למה יודיע עניין המנות (פסוק ד) שירה כי אין לסיפור צורך בהם.

ד. ועוד, אומרו אשתו שהיא מלה מיותרת.

ה. ועוד, מה עניין אומרו (פסוק ה) אפים שהוא כמשולל הבנה.

ו. **ועוד אומרו כי את חנה אהב כו'**, כי הלא על ידי כן היה ראוי יתן לה מנות הרבה ולא **אחת** בלבד.

ז. **ועוד אומרו (פסוק ו) וכעסיתה צרתה גם כעס**, מהו כפל הכעס הלז ובריבוי **גם**.

ח. **ועוד, למה חזר לומר כי סגר ה' כו' הרי נאמר**.

ט. **ועוד למה שינה**, כי בפסוק הקודם הוא אומר **וה' סגר רחמה**, ופה אומר **בעד רחמה**.

אמנם אין ספק כי אומרו **מימים ימימה** הוא משנה לשנה, כאשר יכריע אומרו אחרי כן (פסוק ז) **וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה כו'**. והלא לא יבצר מהיות צריך לתת טעם אל בלתי עלותו שלש פעמים בשנה. ואחשבה כי הכתוב ישיב אמריו לזה באומרו **ושם שני בני כו'**, והוא לומר תדע למה יעלה פעם אחת בשנה ולא שתיים שלש, על כי **ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה'**, והיה קץ לראות מעשיהם הבלתי טובים שלוש פעמים בשנה, על כן השיב רגליו מלעלות יותר מפעם אחת, בל יתעכב יותר משנה מלראות את פני ה'.

ד ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל-בניה ובנותיה מנות.

סיפר איך נתגלגלה תפילת חנה, כי הנה היא לא הייתה נותנת אל לבה להתפלל, כי הייתה מתנחמת בראות כי אישה אוהבה, כי הלא ראתה כי היה נותן לפנינה עם היותה אשתו ולכל בניה ובנותיה שהיו רבים, עם כל זה לא לכל הבנים והבנות לא נתן כי אם שתי **מנות**,

ה ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את-חנה אהב וה' סגר רחמה.

אך לחנה הייתה ניתנת **מנה אחת**, שהיא החצי שהיה נותן לפנינה ולכל בניה ובנותיה, נמצאת חנה נוטלת כחלק שלשה, על כן אמר כי במה שהיה בעין יפה נותן לחנה יותר מלפנינה עם היותה אשתו, הלא הוא **אפים**, כלומר נמשכו שתי אפים.

אחד כי את חנה אהב והוא אף וכעס לפנינה,

שנית כי ה' סגר רחמה באופן שהוא אף לחנה על העדר בניה.

וזוהו **אפים**,

אחד, כי את חנה אהב.

שנית, וה' סגר רחמה שהם שתי יגונות כמדובר.

ועל ידי כן הייתה צרתה מכעיסתה (פסוק ו) **וכעסיתה צרתה כו'** ועל ידי כן התפללה.

ו וכעסיתה צרתה גם-כעס בעבור הרעמה כי-סגר ה' בעד רחמה.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא טז א) כי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו, שטן על כבוד אברהם שנאמר באיוב יותר מבאברהם, ופנינה כדי שתצעק אל ה' ויתן לה ה' הריון.

והנה לעומת זה אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א רמז פט) כי בכל אחד מהבנים שהייתה חנה יולדת הייתה פנינה קוברת אחד מבניה [שם. שנים מבניה], והלא כמו זר נחשב למה יומתו בניה, זו תורה וזו שכרה?!

אך אחשבה כי שתיים היו כוונותיה.

אחת, מקנאה שהייתה רואה **כי את חנה אהב** ממנה, שעל כן היה נותן לה כחצי מה שהיה נותן לצרתה וכל בניה ובנותיה, **שנית**, לשם שמים, כדי שתצעק ותתפלל ויהיו גם לה ילדים ותוסר הקנאה, כי אז ינתנו המנות במכסת נפשות.

וזו יהיה מאמר הכתוב **וכעסתה צרתה** שהוא על האמור שחלקה כחצי חלק אשה וילדיה כולם, שהוא מקנאה, וגם כעס מן בחינה לשם שמים, שהיא **בעבור הרעמה**, שהוא למען תרעם בקולה נפלאות, כי תצעק על שברה לה' יושיע לה ויפתח את רחמה, כי ידעה היא כי מה שנסגר רחמה לא לעולם היה, כי אם שה' עשה על שמתאוה לתפילתה כעניין האמהות, ולמען על ידי תפילתה תפקד ברחמים גדולים בזרע קדוש. וזהו **כי סגר ה' בעד רחמה**, כי סגר רחמה לא נאמר, כי אם **בעד רחמה** כמה דאת אמר (בראשית ז טז) ויסגר ה' בעדו, כי מה שסגר ה' את נח בתיבה היה לטובתו למען ירוחם על ידי צער תיבה, שאם לא כן לא היה כדאי. ועל דרך זה יאמר **כי סגר ה' בעד רחמה**, שסגר ה' בעדה לטובת רחמה, לשתתפל ולתת לה פטר רחם קדוש מאד כאשר היה. וביודעה כי כן היה גם הכעס **בעבור הרעמה**, שתצעק ותרעם עד ירחמוה מן השמים.

ז וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית ה' כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל.

והראיה כי לשם שמים כיוונה [פנינה] למען תתפלל, שהרי **וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה**, כי כן היה עושה אלקנה שם בחילוק המנות, כן פנינה תכעיסנה בחילוק הנזכר כדרך הנזכר. ולמה לא הייתה מכעיסה בבית ברמה כי אם **מדי עלותה**? הוי אומר כי אין זה כי אם למען היות שם בית ה', כי בית תפילה יקרא למען תתפלל שם, כי שם שכינה שורה ויעתר לה ה' מבמקום זולתו.

ח ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך

הלוא אנכי טוב לך מעשרה בנים.

שנותו את לשונו, שלא אמר למה בקמ"ץ המ"ם כי אם בסגו"ל, הלא הוא כי אומרו **למה בקמ"ץ** משמעו הוא למה היא בוכה, ואין זו שאלה כי גלוי הוא שהוא על כי לא ילדה, אך באומרו **למה בסגו"ל** הוא כאומר ידעתי הטעם, אך בשביל מה כלומר איזה תועלת ותיקון תוציא מזה לצרתך. וזהו **למה תבכי** מה תועילי בבכי.

ושמא תאמרי שהוא להשקיט ולכבות אש דאגת הלב, כדרך הבוכים שמשככים בבכי קצת אש צרתם, אם זו היא כוונתך להניס יגון ואנחה על ידי הבכי, אם כן הוא **ולמה לא תאכלי**, כי האכילה גם היא תסייע לדוץ דאבה. ואם הוא כי מורת לבך ונפשך אונסתך ומעכבתך מאכול ושתה, הנה אעיקרא דדינא פירכא, כי **ולמה ירע לבבך** בלי סיבה, והוא הנודע כי אין האשה חייבת בפריה ורביה, כי אם כששואלת חוטרא לידא ומרא לקבורה (כתובות סד א), ועל זה אמר **הנה אנכי טוב לך מעשרה בנים**, שאפילו אם ימות הוא תחילה, ישאר לה ממון לסימך לזה ולזה.

ט ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על-הכסא על-מזוזת היכל ה'.
י והיא מרת נפש ותתפלל על-ה' ובכה תבכה.

יא ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אם-ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא-תשכח את-אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל-ימי חיי ומוצה לא-יעלה על-ראשו.

ראוי לשית לב.

- א. אל כפל הנדר, וגם כפל הראיות **ראה תראה**.
- ב. וכן אומרה **אמתך** פעמיים בסג"ל התי"ו, ובשלישית התי"ו בחט"ף.
- ג. ועוד אומרה **ולא תשכח את אמתך**, כי מי לא ידע שלא בקשה שיזכרנה ויחזור וישכחנה.
- ד. וכן מה עניין אומרה **זרע אנשים**.

והנה לבוא אל הביאור נזכיר שני מאמרי רבותינו ז"ל.

אחד אומרם ז"ל (**במדבר רבה** יח ח) מה ראה קרח לחלוק על הכהונה, ראה ברוח הקדש גדולה עתידה, ולא ידע אם היה בו או בזרעו, והוא כי מאלקנה בן בנו היה עתיד לצאת שמואל, והוא חשב שהייתה לו לעצמו.

מצורף לזה מאמרם ז"ל על פסוק ג **ועלה האיש ההוא מעירו כו'**, אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז עז).

אלקנה, אשתו בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל ובאים ולנים ברחובה של עיר, והייתה המדינה מרגשת, והיו שואלים אותן להיכן הולכים ואומרים לבית ה' שבשלה שמשם תצא תורה ומצות ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך יחד, מיד עיניהם משגרות דמעות, אומרים להם נלך כו', עד לשנה הבאה ה' בתים, לשנה אחרת עשרה, עד שהיו כולם עולים, ובדרך שהיה עולה שנה זו לא היה עולה שנה אחרת עד שהיו כולם עולים, אמר לו הקדוש ברוך הוא אלקנה אתה הכרעת את ישראל לכף זכות

וחנכתם במצות זכו רבים על ידך, אני אוציא בן ממך שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצות, הא למדת שבשכר אלקנה שמואל, עכ"ל.

עוד מאמר שני כי אמרו רבותינו ז"ל (סוטה יז א ורש"י ד"ה שכינה) כי בין איש ואשתו יש שתי אותיות של שם, יו"ד באיש וה"א באשה, ועל כן נקראו ישראל שבטי יה, וכאשר זיווגם הגון שם זה שבהם מצליחם בבנים, וכמאמרנו על פסוק (תהלים קכח ג) אשתך כגפן פוריה, כי על כן ננקדה אל"ף שבאשתך בסגול"ל ולא בחיר"ק, לרמז כי שלושה שותפין שבאדם (קידושין לב) שהם אביו ואמו והקדוש ברוך הוא, הוא שם יה שבהם, מהוין הילדים. ועל רמז שלושה אלה ננקדה האל"ף בסגול"ל, וגלה הרמז באומרו פוריה, שהוא פרי של שם יה.

ונבוא אל העניין

והוא כי אמרה בלבה יודעת אני כי ראוי הוא אישי להוליד בן צדיק, על עלייתו תמיד בית ה' ומעלה את כל ישראל תמיד, אך אפשר יהיה לו בן זה מאשה אחרת, על כן אמרה **אם ראה**, לומר אם יש ראה ופקידה על זכות הראות את פני ה' **תראה בעני אמתך** שלא יהיה לו מאשה אחרת. ואמרה **אמתך** בסגול"ל התי"ו, לרמז שלשה שותפין שבאדם שעמה ובעלה שם יה, שעל ידי התחברות החוט המשולש תפקד.

והנה ידוע מחכמי האמת (עיין זהר משפטים קג ב) שכל בן הניתן מסטרא דנוקבא מעותד לבלתי התקיים הרבה, כי על כן כמעט נסתכן על שהורה הלכה בפני רבו שזר שוחט ואלעזר רואה, כמו שאמרו ז"ל (ברכות לא ב) על **וישחטו את הפר ויביאו את הנער כו'** (פסוק כה). על כן ביודעה כי בהיות הילד מסטרא דנוקבא, גם שיזכרנה ה', יתעתד הילד לבלתי התקיים, על כן אמרה **וזכרתני ולא תשכח את אמתך**, ואיך יתכן והלא מסטרא דנוקבא הוא מזכותה, לזה אמרה **ונתת לאמתך זרע אנשים**, שתתלה הזכות באנשים ולא בי, שהוא בזכות אלקנה על שזיכה את כל ישראל בעליית הרגל, ככתוב מרבותינו ז"ל כי בשכר אלקנה שמואל, ובזכות הנגררים על ידו לרגל.

ועל היות כוונתה להסיר את עצמה מתליית הזכות על כן לא אמרה **ונתת לאמתך** בסגול"ל התי"ו, כי אם בשו"א, לרמז כי משלשה שותפין שהם **היא ובעלה והקדוש ברוך הוא**, הנרמזים בסגול"ל כמדובר למעלה, לא יחשב לה כזה, רק בחינת השם ברוך הוא ואלקנה אישה, ולא את עצמה. או הסיר אחד משלשה הנקודות פה, על שבאומרה **ונתת** הרי הנותן שהוא הקדוש ברוך הוא, שלו שם גדול בשלשה, אמור שהוא לבדו יתברך הנותן, נשאר מהשלשה השנים המקבלים לבדם, על כן אמרה **אמתך** בחט"ף התי"ו שהם שני נקודות בלבד מהטעם האמור, וטוב תתן אותו לי מבאשה אחרת, כי אני אגדלו בתורתך. וזהו **ונתתיו לה' כו'.**

ופירשה השני נדרים שהזכירה באומרו **ותדר נדר:**

האחד ונתתיו לה' כל ימי חייו שהוא שיהיה גדל בתורה.
וזולת כתר תורה עוד נדר שני, כי ומורה כו' שהוא **נזירות עולם**, שיהיה לו נזר אלוהיו על ראשו.

יב וְהָיָה כִּי הִרְבֵּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי ה' וְעָלִי שְׁמִר אֶת-פִּיהָ.
יג וְחֲנָה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל-לִבָּהּ רַק שְׁפָתֶיהָ נִעוּת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע וַיַּחֲשֹׁבָה עָלַי לְשַׁכְּרָה.
 ידוע כי כל לשון **והיה** הוא שמחה, כנודע מרז"ל (**בראשית רבה** מב ג). אך הנה כתבנו (לעיל פסוק ו) כי חנה לא הייתה עקרה בטבעה, כי אם שקרה לה כאמהות שהיו עקרות מפני שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתם, כך **סגר ה' בעד רחמה**, בעד טובת רחמה כדי שתתפלל ויפתח בדבר רשום, נמצא שכל מה שהייתה מרבה להתפלל הייתה שמחה לפני ה' המתאוה לתפילתה. וזה יאמר **והיה** שהוא שמחה, **כי הרבתה להתפלל** הייתה שמחה הנזכרת **לפני ה'**, כי היה יתברך שמח בריבויה. אך לא כן בעיני עלי, כי **ויחשבה עלי לשכורה**.

והנה בעניין הכתובים ראוי לשים לב.
 כי אמרו רז"ל (ברכות לא א) שכמה הלכות תפילה אנו למדים מחנה.
שפתיה נעות מכאן שצריך לחתוך האותיות,
וקולה לא ישמע מכאן שאסור להשמיע קולו בתפילתו.
 והנה אין ספק כי לא נעדרה ידיעת דינים אלו מעלי שהיה ראש קבלת הדור, ואם כן למה חשבה לשכורה על עשותה הדין?!

אך בזה נבוא אל כוונת ייתור הכתובים
 באומרו **והיה כי הרבתה כו'**, כי כל פסוק זה יראה לבלי צורך. אך בא לתת טעם אל חששת עלי, והוא כי דרך התפילה הוא להתפלל תפילה בלחש, ואחר כך להתחנן בקול רם כנודע מהפוסקים. עלי, אף שראה כי מאז התחילה להתפלל לא השמיעה קולה, הייתה בעיניו לאשה חכמה מתפללת על פי הדין. אך בראותו כי הרבתה להתפלל, אמר בלבו אין ספק שהספיק מה שהתפללה עד כה לשיעור תפילה, ועתה תתחנן בקול רם. ועל כן היה **שומר וממתין את פיה**, שאחר התפילה בלחש שתגביה קולה בהתחננה בקול וישמע עניינה. ובראות שעודה מחזקת לדבר **על לבה כו' אז חשבה לשכורה**. וזהו **והיה וכו' וחנה וכו'.**

יד ויאמר אליה עלי, עד-מתי תשתכרין, הסירי את-יינך מעליך.

אמר לא יבצר מהיותך **שכורה** או לפחות שתויה.

ועל הראשונה אמר **עד מתי תשתכרין**,

ועל השנייה אמר **הסירי את יינך מעליך**.

טו ותען חנה ותאמר

לא אֲדַנִּי אִשָּׁה קֶשֶׁת-רוּחַ אֲנִי וַיֵּין וְשָׁכַר לֹא שְׁתִּיתִי וְאֶשְׁפָּךְ אֶת-נַפְשִׁי לִפְנֵי ה'.

השיבה על ראשון ראשון.

מה שחשדתי לשכורה לא אדני, והראיה כי אשה קשת רוח אנכי ועצובה הפך השכור, כי היין ישמחני עד אם לא בכיתי לקשה יום שהוא רע המזל, כן הוא רע וקשה רוחה ורצונה. וגם על השנית שמא אני שתויית יין, אף שלא היה הרבה שתספיק לשמח לאשר היא עצובת רוח, לא כן הוא גם זה, כי ויין ושכר לא שתיתי כלל. ומה שראיתני מרבה להתפלל בלחש, כי זה הביאך לחשדני שהפלגתי משורת דרך המתפללים, הוא ששפכתי נפשי לפני ה' ברוב תפילה, ולא תחשדני שלא הייתי מתפללת כי אם עושה מעשה שכורים.

טז אל-תתן את-אמתך לפני בת-בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד-הנה.

ושמא תאמר שהיה זה תרבות רע להעתיך על ה' יותר מדאי דברים על שאלה אחת ששאלתי ממנו, וזה יתייחס אל אשר התגדלתי עם אם או אומנת קלת דרך ארץ ולמדתי ממנה ונמשכתי אחריה, אינו כן, כי אם יש לי סיבה. וזהו אל תתן את אמתך ליושבת לפני בת בליעל ללמוד ממידותיה, ועל כן הייתי מדברת עד כה, כי אין סיבת אריכותי רק כי מרוב שיחי וכעסי הוא מה שדברתי והארכתי עד הנה. ויהיה שיחי על העדר הלידה, וכעסי על מה שכעסתי צרתי.

יז ויען עלי ויאמר לך לשלום ואלהי ישראל יתן את-שלתך אשר שאלת מעמו.

יח ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא-היו-לה עוד.

יט וישכמו בבקר וישתחוו לפני ה' וישבו ויבאו אל-ביתם הרמתה

וידע אלקנה את-חנה אשתו ויזכרה ה'.

ראוי לשים לב.

א. למה סיפר לנו שאמר לה לך לשלום, כי דרך המתפרד מחברו לאמר לו לך לשלום, ומסתמא שכך אמר לה, ואין דרך המקרא לכותבו בכלל הסיפור.

ב. ועוד אומרו ואלהי ישראל יתן את שלתך, למה השמיט האל"ף ולא אמר שאלתך.

ג. וכן אומרו אשר שאלת מעמו הוא מיותר,

וגם יותר היה צודק יאמר ממנו ולא מעמו.

ד. ועוד אומרה (פסוק יח) תמצא שפחתך חן, ולא אמרה מצאה שפחתך חן לשון עבר, וגם אומרה שפחתך ולא אמרה אמתך כדלעיל (פסוק טז).

ה. ועוד אומרו (פסוק יח) לדרכה כי ידוע הוא שלדרכה תלך.

ו. וכן אומרו ותאכל, היתכן שלא הייתה אוכלת.

ז. וכן מהו אומר ופניה כו'.

אמנם הנה בגמרא (כתובות סה א).

אמר רב (יהודה) הונא מנין לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה, שנאמר (פסוק יט) **וישכימו בבקר ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו, השתא - אין, מעיקרא לא. ע"כ.**

ובזה נבוא אל הביאור. והוא כי על ידי עבירה אין הקדוש ברוך הוא מזכיר עושיה לטובה, על כן יתכן אמר לה עלי **לכי לשלום**, שהוא אל ביתה הרמתה, ושם **אלוהי ישראל יתן את שלתך** לתת לך הריון, כלומר אך לא פה כי אכסנאי אסור בתשמיש, ולא יזכרך ה' לטובה על ידי איסור. ובזה יצדקו דברי קדמונינו אשר סידרו בתחינותינו [בסליחות] "דעני לעלי ברמה", כי גם שהתפלל בשלה, גם תפילתו הייתה כי ברמה יתן ה' את שאלתו, וכן היה.

ואומרו **שלתך** יהיה, כי הנה היא שאלה כמאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א, עח) שיהיה בן צדיק ירא אלוהים **זרע אנשים** שקול כמשה ואהרן וכיוצא בדרשה זו, שכלל הדברים שיהיה צדיק ושיהיה ניתן לה' כל ימי חייו. על כן אמר עלי בלבו, הנה שאלתה שיתן לה זרע וכיוצא, אפשר ינתן לה, אך שיהיה צדיק לא יצדק, כי הלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב), על כן אמר איני אומר אלוהי ישראל יתן את שאלתך שהוא כל השאלה בשלמות, כי אם חסרת דבר אחד, על כן השמיט האל"ף, כי אחת היא שהוא עניין היותו צדיק. וזהו **יתן את שלתך**. והוא, כי אשר יתן ה' הוא **אשר שאלת מעמו**, כלומר מאשר הוא עמו, שהוא מפתח של חיה שהיא עמו שלא מסרה לשליח (תענית ב א), מה שאין כן יראת שמים שאינה עמו, כי הכל בידי שמים חוץ כו', כי היא ביד כל אדם לבחור ברע או בטוב.

ויתכן תקן הדבר באומרו **מעמו**, לומר שיהיה צדיק אין זו שאלה כמדובר, אך יהיה **מעמו**, שיהיה מהנשמות הגדולות שעמו יתברך שעל ידי כן יוכן להיות צדיק הרבה.

או אמר בשום לב אל אומרו למעלה (פסוק י) **ותתפלל על ה'**, כי מלת **על** קשה להלום. אך הנה כתבנו (לעיל פסוק יא) לשון רבותינו ז"ל.

שעל זכות אלקנה את ישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא אני אוציא בן ממך שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצות. הא למדת שבשכר אלקנה - שמואל, ע"כ.

הנה כי עתיד היה שמואל לבוא להכריע את ישראל לכף זכות ולחנכם במצות, ואם כן בואו לעולם הוא כבוד ה' שעל ידו יעבדו ישראל את ה', וטוב לישראל לזכותם, וטוב לאביו ולאמו. על כן אחשבה כי היא עשתה בחכמה, שלא שאלה כי אם על הנוגע אל ה', שהיא הבחינה הראשונה. וזהו **ותתפלל על ה'**, שהוא על הנוגע אל ה', על דבר כבוד שמו.

ותדור נדר (פסוק יא), כי אחר שזכות אלקנה הוא ששאלה, תזכה להיות ממנה ולא מאשה אחרת, ואם ראה, שהוא אם בזכות הראות את פני ה' שהוא בזכות אלקנה שזיכה את ישראל בראיה, **תראה בעני אמתך**, שתהיה ממני ושתהיה זכירה באין שכחה כמדובר למעלה, שלא יחשב לבוא מסטרא דנוקבא, באופן תהיה בו שכחה שלא יתקיים, כי **ונתת לאמתך זרע** מיוחס ל**אנשים** שהוא לאלקנה וכל ישראל שיזכו על ידו.

וכשבא עלי להתפלל אמר **ואלוהי ישראל**, במה שהוא אלוהי ישראל, וזה עתיד לבוא להכריע את ישראל לזכות ולחנכם למצות, **יתן את שלתך**, איני אומר שאלתך לגמרי, כי כבר הוא נדור לאישך, על כן חסר אל"ף. ופירש ואמר. מה שאמרתי **שלתך**, כי **אשר שאלת** אינו דבר חדש כי אם **מעמו**, כי כבר הזרע הזה הוא עמו יתברך מוכן להביאו בזכות אלקנה.

עוד יתכן במה שאמרו ז"ל באגדת שמואל (פרשה ג) וזה לשונם.

ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק, בכל יום הייתה בת קול יוצאת ומנצנצת בכל העולם כלו ואומרת. צדיק אחד עתיד לעמוד, ושמו שמואל, וכל אשה שהייתה יולדת בן הייתה מוציאה שמו שמואל. וכיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים, אין זה שמואל. וכיון שנולד זה וראו את מעשיו, אמרו. כמדומים אנו שזה הוא. עכ"ל.

ובזה יתכן כי זה היה מאמר עלי **ואלוהי ישראל** העתיד להביא צדיק לעולם לזכות את ישראל **יתן את שלתך** כי אינה שאלתך שלמה, כי **אשר שאלת מעמו** הוא כי כבר הוא עמו מזומן להביאו.

יח ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך. ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא-היו-לה עוד.

הנה הראוי תאמר מצאתי חן. אך אמרה הנה ידעת שאלתי שהיא בן לעבוד את ה', ובטחתי בקוני כי אשר מצאתי חן לסייעני בתת ה' אותו לי, עוד אמצא חן שתגדלו לי לה'. וזהו שכאשר גמלתו הביאתו לו ותאמר (פסוקים כז - כח) **אל הנער הזה התפללתי כו' וגם אנכי השאלתיהו לה' כו'**, והניחתו אצלו. ולהיותה מעתה שואלת יותר על הקודם, השפילה עצמה יותר, ולא אמרה אמתך כי אם **שפחתך**.

וסיפר הכתוב כי כל כך מאז הושפע בה שפע רוח חדשה מאשר כבר נגזר עליה מן השמים לתת לה הריון שלם, כי ניתן שמחה בלבה תחת עיבונה, וזיו פנים תחת פנים זועפות, כי הלא **ותלך האשה לדרכה** הראשון, שהיא בכוונת היותה בוכה ולא תאכל, ולא עשתה כי מן השמים נתנו שמחה בלבה, **ותאכל** מאליה, הפך מה שחשבה לעשות, ואפילו **פניה** של מי שאין שמחה בלבה **לא היו לה עוד**, עם היות שעדיין לא נפקדה, כי מה' הורו מעתה כי ה' עמה למלאת שאלתה.

יֵט וַיִּשְׁכְּמוּ בִּבְקָר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי ה' וַיֵּשְׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-בֵּיתֶם הָרְמָתָה וַיֵּדַע אֱלֹקָנָה אֶת-חֲנָה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ ה'.

הנה על פסוק (איוב א כא) ה' נתן וה' לקח אמרו רבותינו ז"ל (עיין ויקרא רבה כד ב) מלך בשר ודם הרוצה להיטיב לאיש נמלך בבית דינו ואנשי עצתו, ולהרע לו כועס ועושה ואינו נמלך, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא להיטיב אינו נמלך והיינו ה' נתן, אבל להרע נמלך בבית דינו וזהו וה' לקח, כי וה' הוא ובית דינו. ובזה יתכן 'יאמר פה וידע אלקנה כו' ויזכרה ה' שהוא ה' בלי בית דינו.

ולחיותו [כך] -

כ ויהי לתקפות הימים ותהר חנה ותלד בן ותקרא את-שמו שמואל כי מה' שאלתיו. כא ויעל האיש אלקנה וכל-ביתו לזבח לה' את-זבח הימים ואת-נדרו. ובענין הכתוב השני ראוי לשים לב, שנותן טעם שקראתו שמואל על שמה' שאלתיו, והלא אם כן הוא היה לה לקראו שאול.

אך אפשר שאחר שכוונתה לומר כי מה' שאלה אותו, ואם הייתה קוראתו שאול לא יובן שהיה שאול מה', על כן קראתו שמואל שיש מ"ם, ומלבד המ"ם יש אותיות שאול, המ"ם היא ראש תיבת מה', ועוד ד' אותיות שאול, הוי כאומר מה' שאול.

או בדרך אחרת. והוא, כי הנה אמרו רבותינו ז"ל במדרש אגדת שמואל (מדרש שמואל ג) וזה לשונם:

אך יקם ה' את דברו. ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק בכל יום הייתה בת קול יוצאת ומנצנצת בכל העולם כלו ואומרת צדיק אחד עתיד לעמוד ושמו שמואל, וכל אשה שהייתה יולדת בן הייתה מוציאה שמו שמואל, וכיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל, וכיון שנולד זה ורואים את מעשיו אמרו כמדומים אנו שזה הוא, עכ"ל.

הנה כי בת קול זה היה מפורסם עד שכל היולדת זכר הייתה קוראתו שמואל. ובזה יתכן כי אמרה חנה בלבה כי זה השמואל אשר דבר פי ה', וקראתו שמואל. וזהו אומרו ותקרא את שמו שמואל. ותדע למה קראתו שמואל, הלא הוא כי מה' שאלתיו, לומר הנה זה עם ה' היה שמואל במצוותיו ובשמו, וכאשר התפללתי הייתי כשואלת שיצא ממני, וזהו כי מה' שאלתיו שהיה עם ה' נכר בשמו, ושאלתיו אני לומר תנה אותו על ידי, כלומר ואם כן אפוא,

אחר שהוא אשר היה עתיד ומוכן לבוא ולא הייתי רק כשואלת אותו ממנו יתברך אם כן למה אקרא לו שם אחר מאשר קראו הוא יתברך שקראו **שמואל** כמדובר.

כב וַחֲנָה לֹא עָלְתָה כִּי-אִמְרָה לְאִישָׁהּ

עַד יִגְמַל הַנֶּעֶר וְהִבָּאתִיו וְנִרְאָה אֶת-פָּנָיו ה' וַיֵּשֶׁב שֵׁם עַד-עוֹלָם.

הורה הכתוב כי עם היותה פטורה מהראייה לא נמנעה מלעלות, כי אם על **כי אמרה לאישה כו'.**

וראוי לדקדק אומרו יגמל, ואחר כך אמר **עד גמלך** (פסוק כג) ולא אמר עד יגמל, שתלה הדבר בה, וכן למטה באומרו **עד גמלה אותו, כאשר גמלתו** (פסוק כד). אך הוא, כי יקרה ישהו התינוק יונק עד תגעל נפשו בחלב ויגמל מאליו אחר עבור ימים או עשור אחר זמן הקצוב ליניקת הוולד. וזהו אומרו **עד יגמל הנער**, כלומר מאליו שהיה רך ויחיד לאמו וחסה עליו להשהותו יותר **עד יגמל** מעצמו מחמת בוריו. ולשלא יראה בלתי הגון מה שמתעכבת מלכת להודות לה' עם הנער, לזה אמרה **ונראה את פני ה' וישב שם עד עולם**, כי אז ישלים מה שיחסר כעת, ולא שלבלתי הפרידו מאתה הייתה עושה, כי הרי דעתה להניחו שם עד עולם.

כג וַיֹּאמֶר לָהּ-אֱלֹקֶנָה אִישָׁה עָשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שְׁבִי עַד-גְּמַלְךָ אֹתוֹ אֵךְ יִקָּם ה' אֶת-דְּבָרֹךְ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתִּינֶק אֶת-בְּנָהּ עַד-גְּמַלָּהּ אֹתוֹ.

והשיב הוא, על עצמך שאינך באה כמנהגך, כנודע מאמר רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א רמז עז) שהייתה עולה בכל שנה, **עשי הטוב בעיניך** כי אינך מחויבת עליך, אך על הנער **שבי עד גמלך אותו**, כלומר עד שאת תגמלי אותו שהוא בזמן המוגבל, ולא עד יגמל מעצמו, אך תעשה באופן **יקם ה' את דברו**, שלא תתעכבי יותר מלהודות לה'.

כד וַתַּעֲלֶהּ עִמָּה כְּאִשֶּׁר גְּמַלְתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאִיפָּה אַחַת קָמַח וְנָבֵל יֵין וַתִּבְאֶהּ בֵּית-ה' שְׁלוֹ וְהַנֶּעֶר נָעַר.

הנה אומרו **והנער נער** יראה משולל הבנה, כי מי לא ידע שהנער נער.

ולבוא אל העניין נזכירה מאמרם ז"ל (ברכות לא ב) בפסוק שאחריו.

משום שוישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי (פסוק כה), אלא שהיו מבקשים כהן לשוחטו, אמר הנער מה צורך כהן הרי זר שוחט ואלעזר רואה, אז על פיו וישחטו את הפר, והיה עלי אומר איך שחטו זר, אז ויביאו את הנער אל עלי, ואמר לו למדתני רבי ושחט אותה לפניו זר שוחט ואלעזר רואה, אמר. יפה אמרת, אך המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, וביקש להענישו, וצווחה אמו **אנכי האשה כו'** (פסוק כו), אמר

אני אתפלל בעד אחר אחר אז אמרה (פסוק כז) **אל הנער הזה התפללתי כו'**, ע"כ עניין דבריהם.

וראוי לשים לב, איך יתכן שבן שתי שנים שהביאתו כאשר גמלתו ידע להורות הלכה ובאיזה זמן למד, וגם [אם] אמרנו שהמעשה היה אחר זמן למה לא פורש? על כן אחשבה כי אומר **נער**, הוא כמה דאת אמר (שמות לג יא) ויהושע בן נון נער, שהוא משמש בלמוד. וביאור הכתוב, שאחר שסיפר איך אחר הגמל הנער הביאתו, וזהו **ותעלהו עמה כאשר גמלתו**, ואחר כך מספר הכתוב כי אחר זמן **שוהנער** גדל ליקרא **נער**, היה **נער** כלומר משמש בית אולפנא, כמה דאת אמר ויהושע בן נון נער.

כה וישחטו את-הפר ויבאו את-הנער אל-עלי.

ובאותו זמן היה כי **וישחטו את הפר**, ואז הייתה ההוראה וההבאה אל עלי. ואין הפר ההוא מהשלשה הנזכרים (פסוק כד), שאם כן למה הוטלה ה"א הידיעה, מאי רבותיה מהב' הנותרים, כי אם פר אחר שהיה מסוים על ידי אותו מעשה.

כו ותאמר בי אדני חי נפשך אדני אני האשה הנצבת עמך בזה להתפלל אל-ה'.

ואז בראותה את בנה בסכנה, אמרה **בי אדוני** כלומר זאת הסכנה **בי** היא תלויה, כי אני הסיבותי העדר קיומו, והוא הנודע **מספר הזהר** (עין שם משפטים קג ב) כי בן הניתן על ידי נקבה אינו מתקיים. ופירשה העניין ואמרה **חי נפשך אדוני אני האשה הנצבת עמך בזה להתפלל אל ה'**, באופן שבבחינה זו אמרתי **בי אדוני**, כי על ידי תפילתי בא.

כז אל-הנער הזה התפללתי ויתן ה' לי את-שאלתי אשר שאלתי מעמו.

אמנם יש טענות להצילו, והם.

אחת, כי **אל הנער הזה התפללתי**, והוא מאמרם ז"ל (פסוקים יז, יט) (**מדרש שמואל** פרשה ג) כנזכר למעלה כי

הייתה בת קול יוצאת ומנצנצת בכל העולם כלו ואומרת. צדיק אחד עתיד לעמוד ושמו

שמואל, וכל אשה שהייתה יולדת בן הייתה מוציאה שמו שמואל.

ושעל כן אמר אלקנה (פסוק כג) **אך יקם ה' את דברו**, הנה כי להיות זה הדבר מפורסם כששאלה חנה, לא היה שיעשה ה' חדשה על ידה כי אם שאותו הצדיק שהיה מוכן לבוא, שיבוא על ידה.

ובזה נבוא אל עניין הכתוב

כי אמרה לא יקרא זה בן בא על ידי אשה, כי הלא כבר היה עמו יתברך מוכן לבוא, ולא עשיתי רק שחליתי פניו לומר תנה אותו על ידי. וזה יאמר **אל הנער הזה התפללתי**, שהוא כאילו כבר

היה במציאות הנער הזה בעולם, **ויתן ה' לי** כלומר ולא לאשה אחרת, **את שאלתי אשר שאלתי מעמו**, כלומר אשר כבר הייתה עמו הנשמה הזאת מוכנת עמו.

כח וגם אנכי השאלתיהו לה' כל-הימים אשר היה הוא שאול לה' וישתחו שם לה'.
ועוד טענה שנית. כי הוא נתון לה' וממנו הוא, והוא יצילנו כי שלו הוא. וזהו **וגם אנכי השאלתיהו לה'**, לומר וגם טענה אחרת כי **ואנכי השאלתיהו כו'.**

פרק ב

א ותתפלל חנה ותאמר

עלץ לבי בה' רמה קרני בה' רחב פי על-אויבי כי שמחתי בישועתך.

ב אין-קדוש כה' כי-אין בלתיך ואין צור כאלהינו.

ג אל-תרחבו תדברו גבהה גבהה יצא עתק מפיכם

כי אל דעות ה' (ולא) [ולו] נתקנו עלילות.

ד קשת גברים חתים ונכשלים אזור-חיל.

ה שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו עד-עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה.

ו ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל.

ז ה' מוריש ומעשיר משפיל אף-מרום.

ח מקים מעפר דל מאשפת ירים אביון

להושיב עם-גדיבים וכסא כבוד ינחלם כי לה' מצקי ארץ וישת עליהם תבל.

ט רגלי (חסידו) [חסידיו] ישמר ורשעים בחשך ידמו כי-לא בכח יגבר-איש.

י ה' יחתו (מריבו) [מריביו] (עלו) [עליו] בשמים ירעם ה' ידין אפסי-ארץ

ויתן-עז למלכו וירם קרן משיחו.

ראוי לשים לב.

א. למה חילקם לשני חלוקות ולא אמרה עלץ לבי ורמה קרני בה'.

ב. איזה יחס לתפילה זאת אל עניינה.

ג. אומרה רחב פי על אויבי, כי הלא לא יאות לצדקת כמוה להרחיב פה על אויביה.

ומה גם כי לא היה לה אויב זולת פנינה, ואין צריך לומר לדעת האומר (בבא בתרא טז א) שפנינה לשם שמים נתכוונה, כי אם גם בלעדי זה לא יאות לעשות כן כי מישראל היא.

ד. אומרה (פסוק ב) אין קדוש כה', איך מתייחס אל הקודם.

ה. כי טענת כי אין בלתיך (שם), גם כן היא טענה אל גבורתו יתברך או אל גדולתו, לומר אין גדול או אין גיבור כה' כי אין בלתיך,

ולמה ייחדה טענת **כי אין בלתך** אל הקדושה.

ו. **כי באומרה כי אין בלתך** היה מובן כי אין קדוש כמוהו.

ז. **אומרה ואין צור כאלוהינו**, כי כאשר אמרה טענה אל **אומרה אין קדוש**, למה לא אמרה לאין צור.

ולמה **שינה** תואריו יתברך שהחל בה' ויצא באלוהים.

ח. **אומרה (פסוק ג) אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה**, מה הוא הגבהות הזו ולמה כפל זה פעמים **גבוהה גבוהה**, וגם מה עניין **אומרה אל תרבו**, ולא אמרה אל תדברו גבוה.

ט. **אומרה יצא עתק מפיכם**, מה הוא העתק הזה, אם הוא **כי אל דעות ה'**, הלא טוב הדבר **כי אל דעות ה'** בלי ספק, ואם **אומרה כי אל דעות ה'**, היא טענה שעל כן **יצא עתק** מפיכם, אם כן העתק איננו בכתוב, וגם איך על ידי היותו ית' **אל דעות** מתבטל העתק ההוא. י. **אומרה קולו נתכנו עלילות**, מה הן העלילות שנתכנו לו, וגם אם הוא באל"ף איך יפורש.

יא. **אומרה (פסוק ד) קשת גבורים חתים**, כי איך יאמר **קשת** לשון **יחיד וחתיים** לשון **רבים**. יב. **אומרו (פסוק ה) שבעים בלחם כו' ורעבים חדלו עד כו'**, יראה שרעבים חדלו מהיות נשכרים **עד עקרה ילדה כו'**, אך אחרי כן נשכרו, והוא דבר משולל הבנה.

יג. כי כאשר אמר (פסוק ו) **ממית ומחיה**, היה לו לומר מוריד שאול ומעלה.

יד. **אומרו (פסוק ז) אף מרומם**, והיה לו לומר משפיל ומרומם כאומרו **מוריש ומעשיר**.

טו. **אומרו (פסוק ח) מקים מעפר דל מאשפות ירים כו'**, כי אומרו **עפר ואשפות** מיותר. טז. **אומרו להושיב עם נדיבים**, כי הלא יראה דבר בלתי הבנה בכמה דורות, שיברור אחד מהם, יקום אביון מאשפות ויושיבוהו עם גדולים.

יז. **אומרו נדיבים** ולא אמר גדולים, כי נדיבים ימצאו בלתי בעלי מעלה ואינו מן התימה יעשיר אביון וישב אצלם.

יח. **אומרו וכסא כבוד ינחילם**, ולא אמר ובכסא כבוד יושיבם,

ואיך הוא טענה לזה אומרו **כי לה' מצוקי ארץ**,

ואם הוא שבשביל כך יעשירם, הלא גם אביונים יהיה עליהם **תבל** מבלי שיעשירום, כר' חנינא בן דוסא ודומים לו.

יט. **אומרו (פסוק ט) ורשעים בחושך**, אינו מקביל אל אומרו **רגלי חסידיו ישמור**.

כ. **אומרו כי לא בכח יגבר**, בלתי מתקשר אל הקודם, וכל שכן שאינו נראה נתינת טעם אליו.

כא. **אומרו (פסוק י) ה' יחתו מריביו**, איך מתקשר אל האמור.

כב. **אומרו עליו בשמים ירעם**, היעלה על לב יהיה עליו דבר בשמים,

ואיך יתקשר לזה אומרו **ה' ידין אפסי ארץ**,

ומה עניינו, ומה גם כי תמיד הוא יתברך דן את העולם כלו, ומהו אומרו **ידין** לעתיד.

א ותתפלל חנה ותאמר

עלץ לבי בה' רמה קרני בה' רחב פי על-אויבי כי שמחתי בישועתך.

אמנם יאמר **עלץ לבי כו'**, אבות וגבורות וקדושת השם. שני חסדים טובים קבלה.

אחד, לידת בנה,

שנית, היותו שאול לה' בשילה בבית עלי, שהיא מעלה.

ועל שניהם אמרה **עלץ לבי בה'**, לומר לא פגמתי החסד הזה על ידי כוונת הכעיס את צרתי, או במה שאמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז פט) שבכל אחד שהייתה יולדת חנה היה מת אחד [שם. שנים] לפנינה, כי מה **שעלץ לבי** לא היה רק **בה'**, שהוא ברחמים שלי, לא בצרה ורוגז של זולתי.

וכן **בחסד השני** לא כוונתי אל היות לו מעלת גדולת העולם הזה, כי אם **רמה קרני בה'**, שהוא בתורת ה' שיהיה לשמים, ולא בבחינת שררה כלל. הרי כנגד **ברכת אבות** שהם **חסדים**.

וכנגד **ברכת גבורות** שהוא **רב להושיע מחיה מתים**, שהושיע ה' את בנה מלמות, על שהורה בפני רבו באומרו זר שוחט כו', שנסתכן עד אומרה **אל הנער הזה התפללתי** (ברכות לא ב), שבפסוקים שבסמוך (לעיל א כד - כח), שהוא עניין ברכת גבורות, שהיה יתברך **רב להושיע**, גם בזה לא חטאתי לומר כי אולי שמחתי בנפול אויבי בני פנינה, וניצול בני, כי מה **שרחב פי על אויבי** לא היה רק **כי שמחתי בישועתך**, לא בהעדר ישועת זולתי.

ועל **ברכת קדושת ה'** אמרה.

ב אין-קדוש כה' כי-אין בלתך ואין צור כאלוהינו.

לומר הן אמת כי גם מלאכי השרת נקראו קדושים, אך **אין קדוש כה'**, כי אין קדושתו יתברך דומה לזולתו, והוא לבדו ראוי ליקרא **קדוש**. והוא, כי אם המלאך הוא קדוש הוא עודנו בעולם הרוחני, אך ברדתו אל העולם השפל יתלבש מעין איכות העולם, נמצא שאין קדושתו עצמית כי אם כמושאלת אליו, אך קדושתו יתברך היא כי אין דבר בכל העולמות, גם בעולם הזה מתקיים ונמצא בלתי, כי התפשטות כבודו מחיה את כל הנמצאים, ועם כל זאת לא ישתנה חלילה, כי הוא בראם והכל משועבד אליו יתברך, וזו היא קדושה עצמית, אשר לא תכילנה רעיון, שלא יעצרנה הגשם המתקיים בו יתברך מלהיות קדושתו בהווייתה.

וזוהו **כי אין בלתך**, שהוא כי אין דבר משולל ממך והוהו **בלתך**. וכן **אין צור כאלוהינו**, כי לא כצורנו צורם של כל אומה הוא השר שלה כי צורם משתנה וניתש כחו בנפול עמו, אך צורנו יתברך תמיד תוקפו בו, גם כאשר אין אומתנו בתוקפה כעניין הגלויות, הוא יתברך צור וחזק בלתי משתנה חלילה, כי מה שסובל מהאומות הן הן גבורותיו, כאשר הודיעו מן השמים לנבוכדנצר (דניאל ג לג) כי לא נשתנה יתברך חלילה על גלות ישראל, כי אם מלכותיה מלכות עולם ושולטניה עם דר ודר, כמפורש אצלנו במקומו. וזהו **אין צור כאלוהינו**.

או אין צור כאלוהינו, כי הנה יש מלאכים מכח הגבורות אך לא יעשו שני הפכים, אך אלוהינו עם היותו אלוה פועל דין, הוא לנו, וזהו **אלוהינו**.

ועל ברכת חונן הדעת אמר.

ג אל-תרבו תדברו גְבִיָּה יֵצֵא עֵתֶּק מִפִּיכֶם

כִּי אֵל דְּעוֹת ה' (וְלֹא) [וְלֹא] נִתְּכֶנּוּ עֲלֵלוֹת.

וגם הוא עניין נמשך מהקודם.

[בעיית בחירה וידיעה]

אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה כו'. הנה ידועה שאלת הרמב"ם ז"ל (שמונה פרקים פ"ח,

הלכות תשובה פ"ה ה"ה ועוד) על הידיעה עליונה יתברך, לומר

אם לא יעצרנו יתברך הגשם של עולם הלזה מלהשגיח בכל פרטיו, בטלה שכר ועונש

חס וחלילה, כי הלא כצדיק כרשע מוכרח במעשיו, כי מי יוכל עשות הפך אשר ידע אל

אשר יעשה.

והנה בשערים המצוינים לנו ייחדנו על זאת שער המיוחד. ומה שהורנו מן השמים להעלות על זה הוא, כי יש הפרש בין מחשבה לדבור, כי הידיעה עליונה למה שהיא מחשבה דקת הרוחניות זכה ועליונה באיכות עד אין קץ, אין לאיש הגשמי דרך להתפעל ממנה כל עוד שלא דברו ה', באופן כי גם שלא יעשה האדם הפך מהגלוי לפניו יתברך, לא יהיה מפאת הידיעה כי אם מבחירתו, אלא שלא יבצר מדעת עליון לדעת אותו, אך הדבור היוצא מפיו יתברך, שהוא רוחניות שנשתלשל מהמחשבה, נתעבה הרוחניות מן הקודם בצד מה, עד היות בו מבוא לשיתפעל האדם ממנו.

וזה עניין רבותינו ז"ל באומרם (נדה טז ב) ואילו צדיק ורשע לא קאמר, כלומר כיון דלא קאמר, אלא שנשאר במחשבה, לא יוכרח האדם בה. וביארנו שם בזה מאמר הנביא ירמיה, באומרו (איכה ג לח) מפי עליון לא תצא כו', ומאמר ישעיה הנביא באומרו (נה יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי כו'.

וזה אחשוב כיוונה פה חנה. והוא, כי אחרי אומרה (פסוק ב) **כי אין קדוש כה' כי אין בלתיך**, כי אינו כקדושת המלאך שברדתו למטה יתלבש גשמיות, כי אם שאין דבר בכל מה שלמעלה ולמטה מתקיים בלתי, כי מלא כל הארץ כבודו, ואילו יאבה ה' לסלק כבודו, הכל יפסד ויאבד, ואפילו מלאכים ממש, לו יצויר יסלק הוא יתברך השגחתו מעולם המלאכים, גם המה יחפרו ויאבדו, כמאמרנו על מאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני** איכה רמז תתקצו)

שאמר הקדוש ברוך הוא למטטרון אם אינך מניח אותי לבכות אעלה למקום שאין לך רשות ליכנס, שהוא שאסתלק מעולם המלאכים ותאבדו כולכם עם העולמות שתחתיכם.

אמר עתה **אל תרבו תדברו כו'**, לומר אל יעלה על רוחכם לרבות שבחו של מקום כל כך שתדברו ותאמרו גבוה גבוה כי לפי קדושתו הוא גבוה מעולם השפל וגבוה מעולם הגלגלים, ואין כבודו כי אם על השמים מעולם המלאכים ולמעלה, בזה אני צריך להזהיר, ולא שלא תגבילוהו ותאמרוהו למזמה אך מהחלוקה שכנגדה שהיא לומר כי אם הוא יתברך יודע ומשגיח בעולם השפל, אם כן כל מעללי איש כצדיק כרשע מוכרחים במעשיהם ובטלה מידת שכר ועונש. זה אינו כלום, ואינו צריך כל כך אזהרה, כי אם לאמר שאם ימצא בפיכם לאמר שהידיעה תכריח אל פעולות האדם אם טוב ואם רע, **יצא העתק** והסכלות הזה **מפיכם**, שלא ימצא עוד בפיכם. והעתק והבורות הוא לומר **כי אל דעות ה'** שיודע דעות כל בני אדם אם ייטיבו או ירעו, ותאמרו כי **לו** יתברך **נתכנו עלילות** הבני אדם אשר יעשה.

ואם הוא **[לא]** באל"ף, **יצא עתק** זה מלומר כי **לא נתכנו עלילות** לעושים כי אם לה'. והעתק והבורות הוא לומר כי מהיותו יתברך **אל דעות** שהוא מחשבה יתפעלו העלילות, כי מה למחשבה עם פעולות גשמיות אשר לחומרי. והוא העניין שכתבנו. והזכירו **עלילות** ולא מחשבות אדם גם הן, על כי אין הקדוש ברוך הוא מצרף מחשבה למעשה, עם היות כי גם מחשבת האדם למה שהוא גשמי, גם במחשבתו בלתי מוכרח כמדובר.

כלל הדברים, כי אל עניין זה אין צריך ראיה, כי הוא בעצמו **עתק** ובורות לומר שהידיעה עליונה שהיא מחשבה יתפעל בה לפעול בהכרח. אך מה שצריך להביא ראיה הוא אל החלוקה הראשונה לבלתי רוממו יתברך עד סלק השגחתו מעולם השפל והגלגלים, לומר כי על פי הגלגלים מתנהג העולם השפל, כי הנה מה שתאמרו גבוה גבוה, שהוא לסלק ההשגחה מלמטה, אין לו שחר, כי הלא תראו **כי קשת גבורים חתים** (פסוק ד).

ד קשת גבורים חתים ונקשלים אזור-חיל.

ולבוא אל הביאור

נדקדק אומרו קשת לשון יחיד **וחתים** לשון רבים. אך יאמר דעו וראו ההשגחה עין בעין, כי הלא תראו כי **קשת גבורים** לנצח בו הוא היותם **חתים**, כי כלי הניצחון הוא ההכנעה אשר ייכנעו בעולם הזה, כי בה ינצחו. והוא כעניין צאת ישראל ממצרים, שבאו מצריים עליהם בכוח

גדול בכל כלי מלחמה, ויצעקו בני ישראל אל ה' בהכנעה גדולה, ואז שקע צריהם בים, וכיוצא בעניין זה.

ולא עוד, כי אם נראה לפעמים **נכשלים** כבר לפני אויביהם, ויתהפך כי הם **אזרו חיל** ושכנגדם יפלו.

או שיעור הכתוב. **קשת הגבורים** הוא היותם **חתיים ונכשלים**, יהיו הגיבורים הנזכרים לפני אויביהם כאשר **אזרו חיל** ובטחו באשר אזרו כלי מלחמה, באומרם כי רמה קרנם בגבורתם וכלי מלחמתם, כי אל יתהלל חוגר כמפתח.

וכן כמה -

ה שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו עד-עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה.
שבעים שהם עשירים **בלחם** בלי מחיר כסף **נשכרו** שעושים בסעודתם, ולא עוד אלא **בלחם** לבדו בלי לפתן.

או שיעור הכתובים

בשום לב אל אומרו **עד עקרה ילדה שבעה**, כי אין זה תלוי בזמן לומר עד. לומר הנה **קשת הגבורים** להלחם ולנצח את שכנגדם היא היותם **חתיים** ונכנעים לרבונום בוטחים בו בהכנעה ולא בקשתם אז נוצחים, **ונכשלים** כבר לפני אויביהם גם הם בהיותם **חתיים** לפני ה' **אזרו חיל**. והנה עם ראות בני האדם השגחה זו, היה ראוי יכירו הכל שאין דבר מבלי השגחתו יתברך. אך הנה הועיל לדלים ולא לעשירים, כי העשירים ברמות רוחם ושטותם, בחשבם כי כחם עשה להם את החיל ההוא, לא יקנו דעת להכיר בהשגחה, ומה עושים בהיותם **שבעים בלחם**, שוכרים עצמם לשמור ממונם, שעולה על רוחם שהדבר טבעי, אך **רעבים** מכיכי רוחא, היקל להם להכיר ההשגחה בראות **כי קשת גבורים חתיים כו'**, ומה עשו חדלו מלהשכיר עצמם בלחם, כי בטחו בהשגחתו יתברך יפרנסם בעבדם אותו.

ועד איזה זמן היה שהעשירים לא הכירו ההשגחה על ידי ראות **נכשלים אזרו חיל**, כי אם הדלים בלבד שהם לבדם הכירו, הלא הוא **עד עקרה ילדה שבעה כו'**, כי אז כולם הכירו, כי הלא הוא דבר שלא השתדלות ולא מזל מועיל לפתוח רחם עקרה, כי אם אשר בראה שחוזר ומחדשה כבריה חדשה, כי על ידי זה יחד עשיר ואביון הכירו והודו ההשגחה.

וזוה אומרו **עד עקרה ילדה שבעה**, כי אין לשון עד צודק בזה, שהוא בהיות **שעקרה** היא חנה **ילדה שבעה**, כמו שאמרו בפסיקתא **עד עקרה ילדה שבעה - זו חנה**. ושהוא דבר בלתי אפשר זולתי בהשגחה אלוהית. וגם בהיות דבר בהפכו, כאמרו כי אז **רבת בנים אמללה**, כמו שאמרו

ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א רמז פט) שכל בן שהייתה חנה יולדת הייתה צרתה קוברת אחד מבניה.

ו ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל.

הלא אמרתי שהכל בהשגחה. והנה, אפשר יאמר איש הלא נגד עינינו דברים הפכיים אל הראוי, ואיך יתכן תפעל השגחתו הפך הראוי, כי הנה נראה צדיקים ימותו בלי שבעי ימים, **ומוריש צדיק ומעשיר רשע** וכיוצא. דע אפוא כי אלוהי עולם ה' אין חקר לתבונתו, והוא פועל רחמים בדין ופועל רוגז והוא הרחמים הפך בני אדם. כי הנה ה' בעל הרחמים **ממית ומחיה** כאחד, כי אותה המיתה היא חיים כי הוא לטובתו, כי חיי הצדיק הם במותו, ויודע בעל התאנה מתי ילקט תאניו. וכן **מוריד שאול ויעל** כאחד, כי אותה ההורדה היא כדי להעלותו, כעניין מאמר ר' מאיר על אלישע אחר מתי אלך ואעלה עשן מקברו (חגיגה טו ב), ומה הטבה היא זו, אלא שעל ידי כן יזכה לעלות לגן עדן, מה שאין כן אם לא היה נדון כלל שלא היה עולה לעולם, נמצאת הורדתו עלייתו. וזהו **מוריד שאול ויעל**, כלומר כאילו עושה השתי פעולות כאחד.

וכן

ז ה' מוריש ומעשיר משפיל אף-מרומם.

ה' הרחמים **מוריש ומעשיר**, שמה שמתרושש הדל הוא עושר לו שמקבל ייסורי העוני בשמחה, נמצא מנוקה האיש מעון ונקרא עשיר שהוא שמח בחלקו, וזהו **לצדיק**. אך **לרשע** עושרו הוא שפלותו כי הוא לרעתו, וזהו **משפיל אף מרומם**. כי ה' שהוא מידת הרחמים כש**ממית** הוא **מחיה**, כמאמר ר' מאיר והנה טוב מות (בראשית רבה ט ה), וכן **מוריד שאול** ובזה **ויעל**, וכן **מוריש** ובזה **מעשיר**. אך לרשע, שהאף הוא הפועל בו מרוממו האף להשפילו, וזהו **משפיל אף מרומם**, שמשפיל האף המרומם את האדם, כי רוממותו היא שפלותו לפי האמת.

ח מקים מעפר דל מאשפת ירים אביון

להושיב עם-נדיבים וכסא כבוד ינחלם

כי לה' מצקי ארץ וישת עליהם תבל.

מה שאמרתי (פסוק ז) שה' מוריש ואותו הרש הוא העושר שכשהוא **מוריש** הוא **מעשיר**, הלא הוא כי הוא יתברך **מקים מעפר דל**, כי מהעפר שהוא בא ממנו בא לו הקימה, ו**מהאשפות** שהאביון בהם, זכה לו הרוממות, כי הכנעתו תקרבנו אל החסידות וידבק בה'.

ושמא תאמר, הלא טוב טוב היה לו להקימו על ידי עושר שיפרנס סופרים ומשנים וכיוצא, ולא על ידי עוני, לזה אמר הנה גדול הוא באותו עולם מהנדיבים נותני צדקה עם שהוא מקבל צדקה מהם, וזהו **להושיב עם נדיבים**, כי בצל החכמה בצל הכסף, וחלף מה שנתבזז בזה העולם,

שם **וכסא כבוד ינחילם**, וטוב טוב הכבוד הנשאר לנחלה מהכבוד החולף ועובר של העולם הזה.

ואל תתמה איך יזכו אלו יותר מהנדיבים נותני צדקה, **כי לה' מצוקי ארץ**, כי **לה'** המה המצוקים ודחוקי ארץ, שעל ידי מצוקותיהם הם **לה'**, מתדבקים בו יתברך יותר מבעלי ממון המתנדבים בעם.

ועוד, כי הנה **וישית עליהם תבל**, כי הם עמודי עולם המקיימים תבל על ידי דלותם, שהייסורין ופורעניות הראויות לבוא בעולם סובלים הם בעניים, כמאמרנו על ר' חנינא בן דוסא שאמר רז"ל (ברכות יז ב)

שיצאה בת קול מן השמים [ואמרה] כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני והוא ניזון בקב חרובין מערב שבת לערב שבת.

שהכוונה אצלי שכל העולם ניזון ומתקיים בשבילו, ובמה הוא מקיימו במה שהוא ניזון בקב חרובין, כי בחבורתו נרפא למו, שסובל ייסורין הראויים לבוא בעולם בהרעיב עצמו, ועל ידו משביע הוא יתברך את העולם ומקיימו. וזהו **וישית עליהם תבל**.

ט רגלי (חסידיו) ישמר ורשעים בחשך ידמו כי-לא בכם יגבר-איש.

אחרי אומרו כי הוא יתברך מעני את הצדיקים לתועלתם ולהעמיד עליהם תבל להפליג אור אושרם בעולם הבא, והלא יאמר איש הלא נגד זה מעתדם לחטא בעניותם באמור זו תורה וזו שכרה, אין פחד מזה, כי הנה **רגלי חסידיו ישמור**, מרחיקם מן החטא ומקרבתם לידי זכות, כי גם שהבחירה חופשית, אחר שכבר הם חסידים שומרים, כמאמרנו על מאמרם (עבודה זרה ה א) כפוי טובה כו' היה לכם לומר תן אתה, כי אחר ששני הלבבות טובים יסייעם להמשיך יושרם.

ושמא תאמר למה לא יעשה כן לרשעים לשמור רגליהם? לזה אמר **ורשעים בחשך ידמו**. והוא, כי הצדיקים העוסקים בתורה ומצוות מקדשים כל אבריהם כנודע, כי אין אבר שאין נעשה בו מצוות, כי זהו כל עצמותי תאמרנה כו' (תהלים לה י). נמצא כי אפילו ברגליהם יש אור וקדושה, ועל כן גם **רגליהם ישמור**, כי גם במ אור קדושה, אך לא כן הרשעים כי כל איבריהם מלוכלכים במחשך טומאות שונות, ואם בא הוא יתברך לשומרם, חושך אשמותם שמשוקעים בהם מעכב, כי הם בחושך עבירותיהם שהוא טומאה - מקביל אל אורות זכויות הצדיקים - ידמו וישתקעו, באופן שאין העיכוב מצדו יתברך כי אם ממחשך מעשיהם.

או שבחושך שהוא מה שהם משוקעים בחושך מעשיהם אינו מניחם להיטיב כי **בחושך** שלהם **ידמו**, כי עבירות גורמים עבירות, ומה גם שיצרם נעשה בעל הבית ואינו מניחם לצאת ממחשך מעשיהם ולהישמר מלחטא עוד.

כלל הדברים

כי לא בכוח יגבר איש, כאשר היה עולה על לב, כי טוב לצדיק העושר שיהיה לו כוח לעשות חיל מצוות ומעשים טובים, כי אדרבה טוב הוא הדלות ככל האמור.

י' ה' יחתו (מריבו עליו) [מריבו עליו] בשמים ירעם ה' ידין אפסי-ארץ ויתן-עז למלכו וירם קרן משיחו.

אחרי דברה על השגחתו יתברך, ראתה והנה יש קושי מפורסם נגד אמיתת ההשגחה. והוא:

למה יביט בוגדים הדוברים עתק על ה' ועל תורתו ולא יפקוד על כל אויביו.

על כן אמרה, דעו אפוא כי ה', שהוא בזמן שיהיה השם שלם בארבע אותיותיו, אז **יחתו מריבו**, שהוא בהינקם מעמלק עם כל ד' מלכויות כאחד, כמה דאת אמר (דניאל ב לה) באדין דקו כחדא פרזלא וחספא ונחשא כספא ודהבא. ואיך יהיה זה, הלא הוא כי אשר הם **עליו בשמים** שהם השרים, כמה דאת אמר (איוב ב א) ויבוא גם השטן בתוכם להתייבב על ה', שהוא שרו של עמלק וזולתו מהמנגדים את ישראל. וזהו **עליו בשמים ירעם** תחילה למעלה, כמה דאת אמר (ישעיה כד כא) יפקוד ה' על צבא המרום במרום.

ולמה לא עתה?

הלא הוא כדי להמתין עד זמן כי **ה' ידין אפסי ארץ** שהוא יום הדין הגדול, כי אז על ידי היותם חייבים בדין, אז **ויתן עוז למלכו** לפקוד על מלכי האדמה על האדמה על ידי המלך משיחו כו', ואחר כך **וירם קרן משיחו**, שירום ונשא וגבה מאד, אחרי הפיל כחדא פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא בעוז הנזכר, אז תרום קרנו דלהוי לטור רב ומלאת כל ארעא (דניאל ב לה).

יא וילך אלקנה הרמטה על-ביתו והנער היה משרת את-ה' את-פני עלי הכהן.

יח ושמואל משרת את-פני ה' נער חגור אפוד בד.

יט ומעיל קטן תעשה-לו אמו והעלתה לו מימים ימימה

בעלותה את-אישה לזבח את-זבח הימים.

כ וברך עלי את-אלקנה ואת-אשתו

ואמר ישם-ה' לך זרע מן-האשה הזאת

תחת השאלה אשר שאל לה'.

והלכו למקומו.

ראוי לשים לב.

א. אל אומרו **על ביתו** ולא אמר אל ביתו.

ב. כי גם באומרו **הרמטה**, ידוע כי שם ביתו ואליו הלך,

ולא עוד כי אם שגם אומרו מציאות הליכתו הוא מיותר.

ג. **אומרו את פני עלי**, מלבד הייתור גם היה יותר צודק יאמר לפני עלי, ולא **את פני עלי**.
 ד. **כי לפנים** הוא אומר (פסוק יח) **ושמואל משרת את פני ה'**, מה זה היה לשנות מאומרו **את פני עלי** לאמר **את פני ה'**,
 וגם **שם היה ראוי** יאמר לפני ה'.
 ה. **ראוי לשים לב** כי עתה בלכת אלקנה מאתו אל ביתו לא בירך עלי את אלקנה, ואחר סיפור מעשה הרעה אשר עשו בני עלי, ושמואל היה משרת את פני ה' כו' **ושמעיל קטן תעשה לו אמו כו'** (פסוק יט) אז ברכו דכתיב (פסוק כ) **ובירך עלי את אלקנה כו'**.

יא וילך אלקנה הרמיה על-ביתו והנער היה משרת את-ה' את-פני עלי הכהן.

אמנם הנה בגמרא (קדושין כט ב) אמרו

שר' אחא בר יעקב שלח את בנו ללמוד תורה והוא היה מטפל על עסקי הבית, עד שראה שלא היה מצליח הרבה, אמר לו: תישאר אתה על הבית ואני אעסוק בתורה תמיד.

על דרך זה יתכן יאמר פה, כי ראה אלקנה הצלחת שמואל בתורה עם עלי, על כן הניחו עוסק בתורה בהתמדה, והוא הלך ליטפל על עסקי הבית. וזהו **וילך אלקנה הרמיה על ביתו** שהוא על עסקי ביתו, **והנער היה משרת את ה'** שהוא קבוע בלימודו, כי על שראה שכבר היה משרת כו'.

והוא כמו שאמרו ז"ל (ברכות לא ב) על פסוק האמור למעלה (א כה) **וישחטו את הפר ויביאו את הנער כו'**, שהורה הלכה כבר, שאמר זר שוחט ואלעזר רואה. ושיעור הכתוב מה **שוילך אלקנה על עסקי ביתו**, ולא קבע שם לימוד עם עלי שהיה ראש הקבלה, היה על שכבר היה **הנער משרת את ה'** בקבע התורה **את פני עלי הכהן**.

וענין אומרו **את פני**, יהיה על דרך מאמרנו על פסוק (דברים טז טז) **יִרְאֶה כָּל זָכוֹר אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ**, שהלא יקשה שאם הכוונה היא שִׁירָאָה כל ישראל לפני ה', הראוי יאמר לפני ה', ואם הוא שִׁירָאָה ה' לפני ישראל היה לו לומר יראה בשו"א הרי"ש.

וכן ראוי לשים לב

אל אומרו (ישעיה א יב) **כי תבואו לראות פני מי בקש זאת כו'**, שהיה לו לומר **לראות לפני** או לראות פני בשו"א הרי"ש.
ועוד כי ראות ישראל פני ה' הוא דבר בלתי אפשר.

אך הוא ענין ידוע מרז"ל ומה גם **בספר הזהר** (תרומה קסג ב ועיין **ניצוצי זוהר** שם) כי הצדיק נקרא **אפי שכינתא**. ואין ספק כי אין תאוותו יתברך יעלו ישראל אל בית מקדשו ועבירות בידם,

כי אם שידעו לפני מי הולכים ויתקנו עצמם תחילה, למען יראה בפנים קדושים שיקראו פני שכינה. וזהו **יראה כל זכורך את פני ה'**, כלומר עם פני ה', כנודע ממשמעות את שהוא כמו עם במקומות אין מספר, שהוא שיראה עם פני ה' עמו, שיקראו פניו פני שכינה. ועל היכנסם ועבירות בידם, הנביא דבר נגדם בשם ה', כי תבואו לראות פני, כלומר כאשר תבואו, הלא הכוונה היא לראות פני, שתהיו מראים פני שבכם לפני, **אך מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי**, שתבואו ועבירות בידכם, ואותם העבירות נעשו כנודע כחות הטומאה והם דבקים בעושה, נמצא שבבואם אל בית ה' בלכתו ילכו אתו, ורמוס חצרו יתברך יקרא, היות כחות הטומאה בחצרות בית ה'.

ושיעור העניין

הפכתם כוונתי, כי כאשר תבואו, כוונתי הייתה לראות פני של קדושה שבכם לפני, **ומי בקש זאת שיתהפכו ממה שהוא מידכם**, שהם המלאכי חבלה הנמשכים מידכם מעונות ידכם, **רמוס חצרי**, ולא אמר ביתי, כי אין ספק שנשארים הכוחות ההם חוצה בחצרות ולא יבואו פנימה. **כלל הדברים** כי אומרו **את פני ה'**, הוא כאומרו עם **פני ה'**, ששכינה על פניו.

ועל דרך זה יאמר **היה משרת את ה'**, אשר השם הנזכר הוא עם **פני עלי הכהן**, ובהיותו לומד תורה בפני עלי אשר ה' עם פניו, נעשה כמשרת את ה'. ומה גם למאמרם ז"ל שלמדו מכאן מאומרו **משרת** כי גדול שימושה כו', שיאמר לפי דרכנו **שמשרת את ה'** שעם **פני עלי**, כלומר שעל ידי כן **כמשרת את ה'** יחשב.

והוא על דרך מאמרם ז"ל (**ילקוט שמעוני** מלכים - א רמז רט) על מאמר אליהו (מלכים - א יז א) חי ה' אלוהי ישראל אשר עמדתי לפניו, וכי לפני ה' עמד? אלא [כל זמן] שעמד לפני אחיה השילוני כעומד לפני השכינה. אך הנה גדר זה לא היה כי אם בתחילת שימוש, שלא נתייחסו עדיין פני שמואל אל פני ה', כי אם **פני עלי**, אך עוד מעט נתקדש יותר עד שפני שמואל היו פני שכינה.

וזה אומרו אחרי כן (פסוק יח) **ושמואל משרת את פני ה'**, שהוא שהיה **משרת** עם היות בו **פני ה'**. ובזה יצדק שנותו את טעמו להוסיף, שאם כפשוטו יותר היה נראה מעלת אומרו **משרת את ה'** מאומרו **את פני ה'**. ואז בראות עלי הדבר הגדול הזה, שפני שמואל היו פני שכינה, כי בימים ההם הצדיקים כהם היו מכירים קדושת האיש בפניו, אז ברך את אלקנה ואת אשתו (פסוק כ) לומר **ברוך שזה ילד**, וברוך שזה גדל, כאשר יתבאר עניין הכתוב ההוא בס"ד.

יב ובני עלי בני בלעל לא ידעו את-ה'.

זולת הכתוב למעלה בפסוק הקודם, יתכן עוד מקושר אל פסוק זה. יאמר, כי הרבה זכות עושה והרבה תפילה עושה. והוא הפך דברי בני האדם האומרים כי חינוך ולימוד הנער בתורה ומצות ודרך ה' תלוי באב, כי הגדל עם אביו יגדל בשם טוב, כי אביו מלמדו להועיל, מה שאין כן אשר אין לו אב או שהוא רחוק ממנו. ולא זו הדרך, כי עינינו הרואות כמה שאביהם ואמם עזבום והמה חכמים שלמים, וכן רבים גדלו את פני אביהם ולא למדו מטוב מעשיהם וילפתו אורחות דרכם.

אך אין זה כי אם שבזכותא תליא מילתא, ואשר ישחר אל אל ואל שדי יתחנן, יתן לו **זרע אנשים** צדיקים לעבוד את ה', יהי עמו ויעל במעלות השלמות והכישרון. וזה מאמר הכתוב (פסוק יא) **וילך אלקנה**, שהוא אבי הנער, **הרמתה על ביתו**, ובלי אב הנער היה **משרת את ה'** בתורה ובכישרון **את פני עלי הכהן**, אשר לא אביו הוא, אך **בני עלי** הידוע שהוא צדיק, היו **בני בליעל**, עד גדר **שלא ידעו את ה'**, עם היות שהיו אתו עמו כי לא פירשו מאביהם.

יג ומשפט הכהנים את-העם כל-איש זבח זבח

ובא נער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלש-השנים בידו.

יד והכה בפיו או בדוד או בקלחת או בפרור כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו

ככה יעשו לכל-ישראל הבאים שם בשלה.

טו גם בטרם יקטרון את-החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזבח

תנה בשר לצלות לכהן ולא-יקח ממך בשר מבשל כי אם-חי.

טז ויאמר אליו האיש קטר יקטרון כיום החלב וקח-לך כאשר תאנה נפשך

ואמר (לו) [לא] כי עתה תתן ואם-לא לקחתי בחזקה.

אמר כי דרך היצר הרע להחטיא חטא קטון תחילה, והולך ומוסיף בגדול הימנו. כי כן היה פה, כי החלו לקחת מן המתבשל שאחר הקטרת אימורים, והוסיפו לקחת טרם יקטרון את החלב, שהוא איסור גדול הימנו, שלא הותר הבשר לא לכהנים ולא לבעלים.

יז ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את-פני ה' כי נאצו האנשים את מנחת ה'.

הנה הוזכרו למעלה נערים, בפסוק הקודם ובשלפניו, וכן אנשים בשני הכתובים **איש זובח זבח**

כו' (פסוק יג) ואמר לאיש הזובח (פסוק טו) ויאמר אליו האיש כו' (פסוק טז).

והנכון כי על שני הסוגים ידבר פה. והוא, כי רבה רעת האדם המחטיא את הזולת מהחוטא עצמו לבדו. והנה אין ספק כי מלבד החטא מצד עצמו שחטאו הנערים באשר עשו, גם היו מרפים ידי האנשים הזובחים, אומרים בלבם אם כהני ה' משרתי פניו הם מבזים זבחי אלוהים, מה יעשו המון העם, באופן שינאצו את קרבנות ה' בהבזות קרבנותיהם בעיניהם, ויאמרו כי נבזה אכלו חלילה.

וזוה יאמר **ותהי חטאת הנערים**, הם נערי הכהנים המכים בכיור כו' ונוטלים **כל אשר יעלה המזלג** (פסוק יד), ולוקחים בשר חי **טרם יקטירון את החלב** (פסוק טו). ומה שאמרתי גדולה, הוא כי זולת חטאם היו סיבה **כי נאצו האנשים** הזובחים הנזכרים **את מנחת ה'** על ידי מעשה הנערים, בקחתם מהם כל הנזכר למעלה מאתם, כי נמצאו חוטאים ומחטיאים.

ועם כל זה שחטאו נערים ואנשים, לא למד שמואל ממעשיהם, עם היותו נער ונמצא אתם. וזהו שסמך ואמר.

יח ושמואל משרת את-פני ה' נער חגור אפוד בד.

עם היותו נער שלא למד ממעשה הנזכר, כי לא חשק בטובות ומותרות העולם הזה. שעם היות אביו עשיר לא חמד לבושי מכלול, כי אם **חגור אפוד בד**. וגם זה מתרבות טובה של אמו, כי הייתה עולה מימים ימימה אל המקום אשר הוא חונה שם, ודרך נשים יקרות כמוה לבן יקר לה ילד שעשועיה להוליך לו מדי שנה בשנה בגדי חופש ורקמה להקביל פניו בהם.

וזאת –

יט ומעיל קטן תעשה-לו אמו

והעלתה לו מימים ימימה בעלותה את-אישה לזבח את-זבח הימים.

ואין זה רק לבל יתגאה לבו בלבושי יקר.

כ וברך עלי את-אלקנה ואת-אשתו ואמר

ישם-ה' לך זרע מן-האשה הזאת תחת השאלה אשר שאל לה'

והלכו למקומו.

כא כ-פקד ה' את-חנה ותהר ותלד שלשה-בנים ושתי בנות

ויגדל הנער שמואל עם-ה'.

ובראות עלי שלמות הנער ההוא **בירך את אלקנה ואת אשתו כו'.**

וראו לשים לב.

א. זאת הברכה אימתי נאמרה, אם הוא קודם הריונה משמואל, למה לא נאמרה למעלה. ואם לא ברכם אלא עתה, למה איחר עד כה.

ב. **ועוד אומרו אשר שאל לה'**, שהיה ראוי יאמר **שאלה** כי נקבה היא,

וגם הראוי יאמר **מה'** ולא **לה'.**

ג. **ועוד אומרו, והלכו למקומו**, שהראוי יאמר למקומם.

ד. **ועוד מה צורך להודיע שהלכו למקומו.**

ה. **ועוד אומרו** (פסוק כא) **כי פקד ה' כו'**, כי הנה מלת **כי** אינה צודקת כלל, כי לא לתת טעם הוא בא כי אם להודיע אשר ברכם ה', והיה לו לומר ויפקוד ה' את חנה כו'.

ו. וכן אומרו **ויגדל שמואל עם ה'**, יראה שהוא עניין אומרו (פסוק יח) **ושמואל משרת את פני כו'**, ולמה נשנה ושינה.

אמנם לבוא אל העניין

נזכירה עניין נודע מחכמי האמת והזכרנוהו למעלה (א יא, כו). והוא, כי כל בן אשר יתן ה' מסטרא דנוקבא אינו מתקיים הרבה. ועוד עניין רז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז עז), והזכרנוהו גם למעלה (א יא), שבזכות מה שהיה מתמיד אלקנה לעלות לרגל אל מקום אשר בחר ה' לשכן שמו, על כן ניתן לו שמואל.

ונבוא אל העניין

והוא, כי בראות עלי שלמות הנער כאשר רמזנו למעלה, חש פן ישלוט בו עין, כי קרוב הדבר לשלוט מטעם היותו על ידי חנה כמדובר, שכל הבן הילוד מצד הנקבה אינו מתקיים הרבה.

על כן **ובירך עלי כו'**, ואמר **ישם ה' לך זרע מן האשה כו'**, לומר הזרע אשר הוא מצד האשה שהוא מסטרא דנוקבא, ישימו **ה' לך** שייחסנו לך באופן יתמיד.

ושמא תאמר איזה הדרך ילך רוח חנה שבזכותה ניתן, והיא נקבה, להתייחס לסטרא דדכורא? לזה אמר **תחת השאלה אשר שאל לה'**, שהוא כי בברכה זו אשר ברכם, כיוון יהיה להם בן **תחת השאלה אשר שאל** הוא, שהוא באומרו (לעיל א יז) **ואלוהי ישראל יתן את שلتך**, שהיא ברכת זכר, ולא היה בעצם על זכותה.

ועוד טעם שני כי השאלה הייתה יהיה הילד לה' **כל ימי חייו**, ועל כן להיותו נתון לה' יגן ה' בעדו.

עוד טעם שלישי, והוא שיהיה להם בן בזכות עלייתם תמיד לרגל, אשר עיקר זכות זה אל אלקנה יתייחס כמדובר למעלה, שבזכות זה ניתן שמואל לאלקנה, וזהו **והלכו למקומו**, שהיה להם בן בזכות מה **שהלכו למקומו של ה'** הנזכר הוא שלא עלו לרגל כמדובר.

ושמא תאמר:

אם כן אפוא, מה הוא אשר יתייחס לה, לזה אמר.

כא כ-פקד ה' את-חנה ותהר ותלד שלשה-בנים ושתי בנות
ויגדל הנער שמואל עם-ה'.

כלומר מה שיתייחס שפקד ה' את חנה הוא מציאות ההיריון, כי **ותהר ותלד שלשה בנים כו'** שהוא מציאות הלידות, אך לא כאלה חלק שמואל, כי **ויגדל הנער שמואל עם ה'**, כי על כן הוצרכו כל הזכויות הנזכרות.

ויתכן כי שני דברים היו.

אחד, כי **ויגדל הנער שמואל** ולא נפקד מושבו על היותו מסטרא דנוקבא, ועל הטעם השני והשלישי שהיה לה' ושהיה בזכות שהלכו למקומו יתברך, על כן **ויגדל וגו' עם ה'** שהוא שם במקום אשר שם ה' הוא מקומו הנזכר.

כב ועלי זקן מאד ושמע את- כל-אשר יעשון בניו לכל-ישראל ואת אשר-ישכבן את-הנשים הצבאות פתח אהל מועד. כג ויאמר להם למה תעשון כדברים האלה אשר אנכי שמע את-דבריכם רעים מאת כל-העם אלה. כד אל בני כי-לוא-טובה השמעה אשר אנכי שמע מעברים עם-ה'. כה אם-יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם לה' יחטא-איש מי יתפלל-לו ולא ישמעו לקול אביהם כי-חפץ ה' להמיתם. כו והנער שמואל הלך וגדל נטוב גם עם-ה' וגם עם-אנשים.

[ראוי לשים לב]:

- א. הקדמת אומרו שהיה **זקן מאד** יראה לבלי צורך.
- ב. אומרו (פסוק כג) **למה תעשון כדברים האלה** בכ"ף הדמיון.
- ג. אומרו **אלה**, היא מלה יתירה.
- ד. אומרו (פסוק כד) **אל בני**, יראו מלות יתירות ודוחקות ההבנה.
- ה. כי תחילה אמר (פסוק כג) דבריהם **רעים** בלשון חיוב, ואחר כך אומר (פסוק כד) **כי לא טובה השמועה**, שיוורה שאינה אלא שלילת טובה בלבד.
- ו. אומרו **מעבירים עם ה'**, הם מלות משוללי הבנה, שאם הוא שמעבירים קול ממקום למקום, הלא קרוב להיות משמעו כעין רכילות ואיך קוראם עם ה'.
- ז. אומרו (פסוק כה) **אם יחטא איש לאיש ופללו אלוהים**, אם פירושו שישפטנו אלוהים, הלא יקשה שאין חפצו יתברך כי אם שישפט למטה, ואין אלוהים שופט כי אם כשאין דין למטה.
- ח. **שאם כן** איך יאמר **ואם לה' כו' מי יתפלל לו**, נראה שאומרו **ופללו** שהוא מקביל לזה, גם הוא לשון תפילה ולא לשון משפט.
- ט. **שאם אמרנו** שגם אומרו **ופללו** הוא לשון תפילה ינגדנו הלשון והעניין, גם שלעניין הלשון מצינו (תהלים קו ל) ויעמוד פינחס ויפלל, ויש מרבוינו דורשים אותו לשון תפילה (חולין קלד ב), צריך לתת טעם אל השינוי שלא סיים ואמר מי יפלל לו.
- י. אומרו (פסוק כה) **ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם**, היתכן חלילה שלא יקבלו מאביהם כדי להמיתם, הלא טוב טוב הוא ישמעו וישובו עד ה'.
- יא. כי הלא אחד מעיקרי הדת הוא לבלתי מנוע בחירת האדם ואיך ימנעם מלשמוע, ולא עוד אלא שיענישם אחרי כן.

יב. איך יתקשר לזה אומרו (פסוק כו) והנער שמואל כו'.

כב ועלי זקן מאד ושמע את-כל-אשר יעשון בניו לכל-שראל

ואת אשר-ישכבן את-הנשים הצבאות פתח אהל מועד.

אמנם הגיע הדבר אל אזני עלי אפשר באחד משני דרכים.

אחד, שיגידו לו את כל הקורות אותם עם בניו,

או שהיו מדברים אלו עם אלו,

או האיש הזובח מספר דברי שאגתו אל זולתו, ועל ידי כן יגיע הדבר אל אזני עלי.

והנה אין ספק כי הדרך היותר קרובה הייתה להודיע אל עלי יחלה יוכיחם וימחה בידם, אך אמנם אין ספק כי להיותו **זקן מאד** ישמרו לבלתי דבר אליו דבר זה כי יצר לו מאד, ולפי חולשתו בכובד זקנתו יסתכן או יחלה, ומי האיש יחפץ יגיע צער כזה לאיש זקן מופלג כמוהו, ומה גם בהיותו צדיק וראש הדור, אך יגיע הדבר לאוזניו בדרך השני. וזה יאמר **ועלי זקן מאד**, ועל כן ושמע על פי דרכו **את כל אשר יעשון בניו כו' ואת אשר ישכבון כו'**, אך לא שיאמרו לו הדבר לבלתי צער אותו.

אז -

כג ויאמר להם למה תעשון כדברים האלה

אשר אנכי שמע את-דבריכם רעים מאת כל-העם אלה.

ויאמר להם למה כו', לומר ידעתי כי תאמרו כי לא כן הדבר כדבריהם, ומה גם אם שמע **אשר ישכבון את הנשים** ואין העניין רק שהיו משהין את קניהן, כלל העניין כי דרך העולם להפליג ברעה יותר מאשר היא, אך השומע, אם בן דעת הוא, אומר בלבו אם אין הדבר כל כך חמור כאשר אמרו, יהיה דומה לו. וזה מאמר עלי אל בניו, **למה תעשון כדברים האלה**, כלומר דומה אל הדברים האלה, כי אשר **אנכי שומע** הוא **את דבריכם רעים** ממש, כי עם שאיני חושב כי אם דומה לכיעור ההוא ולא ממש שהוא כדברים בכ"ף הדמיון. ואם היו האומרים ליציני הדור או קלים ריקים ופוחזים, החרשתי כי לא אאמין בדבריהם, אך הוא **מאת כל העם אלה**, כלומר העם אשר לפני, שהם אנשי חיל חכמי הדור אשר בשער, ראשי הקבלה ואנשי אמת המה. ואל יקל בעיניכם קול המון הלז.

כי הלא -

כד אל בני כו-לוא-טובה השמעה אשר אנכי שמע מעבירים עם-ה'.

כלומר **אל** בגדר בנים תחשבו לי, כי אל ימעט בעיניכם שמועת קול המון, כי הלא הדין הוא כי מנדין על **לא טובה השמועה**. ולא נאמר אולי אויבים מוציאים את הקול, כי הנה דעו נא **כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע** הוא כדאי שעליה **מעבירים עם ה'**, חכמי ישראל וגדוליהם

הנקראים **עם ה'**, מעבירים ובדלים מלפניהם את מי שנאמרה עליו. והוא הנודע מרז"ל שמנדים על **לא טובה השמועה**, כל שכן בדברים רעים הנאמרים שהם יותר מגדר **לא טובה השמועה**.

והנה -

כה אם-יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם לה' יחטא-איש מי יתפלל-לו ולא ישמעו לקול אביהם כי-חפץ ה' להמיתם.

והוא, כי פלול הוא לשון בקשה, אך אינו כך כלשון תפילה ממש. והוא, **אם יחטא** ראובן לשמעון ובא לוי ומחלה פני שמעון ימחול לו וכיוצא יקרא פלול שהוא לשון חלוי מה, אך תפילה בעצם לא תצדק כי אם לה' לבדו.

ונבוא אל העניין

אמר אם יחטא איש לאיש, התיקון והמחילה מחויבת לאיש אשר חטאו לו, כי הלא **ופללו אלוהים** כי הוא יתברך מבקש מהאיש ימחול לו, באמור לו (ויקרא יט יח) לא תקום ולא תטור את בני עמך, לא תשנא את אחיך בלבבך (שם יז) ואהבת לרעך כמוך (שם יח), וכמו שאמרו ז"ל

אם יד ימינך תבוא לחתוך פת שביד שמאלך ותעביר הסכין אל ירך השמאלית ותכנה, האם תבוא ירך השמאלית לחתוך את הימנית על שעשתה לה רעה, לא כן הוא כי אפילו הייתה עושה בכוונה לא היית עושה כן כי שתיהם אחת וכאלו את עצמה עושה רעה, כך אם חברך היצר לך אל תשלם לו רעה, כאילו אתה והוא שני אברי גוף אחד, וזהו ואהבת לרעך כמוך, כלומר ממך וברך.

כלל הדברים, כי האלוהים יתברך מבקש מאשר חטא לו חברו, ובכן יחויב למחול באופן שהתיקון קל. אך **אם לה' יחטא איש**, שאין מספיק פילול קל כי אם תפילה לה' בעצם, **מי יתפלל לו** כי איננו, באופן שהתיקון קשה וצריך תשובה גדולה והכנעה רבה עד בלי די.

ואמר **ולא ישמעו לקול אביהם כו'.**

ולבוא אל העניין

כתוב אצלנו באורך בביאור ספר משלי. והוא, כי אין תוכחת המוכיח מתקבלת אם יש פגם עוון במוכיח, ומה גם אם פגמו הוא בדבר אשר זדה החוטא שמוכיחים לו. והבאנו ראייה ממאמר הכתוב (דברים ו ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, שלמים בשני יצריך, ואחרי כן ושננתם לבניך, איני אומר ולמדתם כי אם לשון שינון, כי על ידי היות הדברים שלמים בלבבך יתקבלו ויפלוש כחץ שנון בבניך.

כלל הדברים, כי כאשר המוכיח יש בו עוון, ומה גם באותו דבר עצמו, לא יישמעו דברי תוכחתו. והנה בנבואת אלקנה בסמוך יראה כי עיקר כעסו יתברך היה על עלי עצמו על דבר בניו, באמור לו בשם ה' (פסוק כט) ותכבד את בניך ממני להבריאכם כו', וכן אמר למה תבעטו בזבחי, שכלל גם את אביהם אתם. וכן בנבואת שמואל הוא אומר (ג יג) והגדתי לו כי שופט אני את ביתו עד עולם בעוון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה במ.

הנה כי עיקר הכעס היה על אביהם, ועל כן נגזרה גזרה על כל ביתו עד עולם, ושלא יגיעו לזקנה כל יוצאי ירכו עד עולם, כי אם ימותו אנשים, שהוא שלא יאריכו יותר מעשרים שנה. ואין זה כי אם כאומר לו אני הארכתי את ימיך עד זקנה ושיבה ולא חסת על כבודי, על כן תמנע זקנה מזרעך. על כן אין ספק כי כאשר נגזרה מיתה על בניו כך נגזרה על אביהם, אלא שמפני כבודו לא נגזר ימות בחרב אויב כבניו, כי אם שיפול מעל הכיסא ותשבר מפרקתו (לקמן ד יח), נמצא כי בן מות היה הוא, על עוון שלא כהה בבניו עד כה. ואם כן איך ישמעו דברי תוכחתו זאת עתה אם גם חטא, ועיקר העוון תלוי על שעד כה לא מיחה בהם זמן רב.

והנה כתבנו שאין דברי המוכיח עושים רושם במי שנאמרים לו אם יש אשמת דבר על המוכיח. וזה יאמר **ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם**, שהוא לשלשה הנזכרים, כי גם אביהם בן מות לה' על עוון זה שעליו, ואיך ישמעו דבריו להם. וזה אומרו **ישמעו**, ולא אמר ולא שמעו, שהוא כי מתחילה היה ידוע שלא ישמעו **על כי** וכו', כמדובר.

כו והנער שמואל הלך וגדל וטוב גם עם-ה' וגם עם-אנשים.

ושמא תאמר למה לא חש הוא יתברך אל צורך הדור שהיו צריכים אליו שהיה ראש הקבלה, לזה אמר אין זה כלום כי עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל כו' (**בראשית רבה** נח ב), כי הנה והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עם ה' כו' שהוא טוב, ועל כן כבר שתה עליו כוס תנחומין.

ואם יהיה כמו זר נחשב, יוכלל גם עלי באומרו (פסוק כה) **כי חפץ ה' להמיתם**. אפשר לפרש **ולא ישמעו לקול אביהם** יען שכל כך הושרשו בחטא, עד נגזרה כבר מיתה בשניהם, ועל כן המגיע לגדר זה, ערלה אוזנם מלשמוע. ולא חש הוא יתברך על מיתתם, אולי ישובו וימלאו מקום אביהם, ומה גם למה שאמרו ז"ל (שבת נה ב) כי פינחס היה צדיק אלא שלא מיחה באחיו, כי הלא כבר היה לדור מי שימלא מקום עלי, כי **והנער שמואל כו'.**

ולהתכת הכתוב נשים לב אל אומרו וטוב ולא ננקדה הו"ו בשו"א. אך הוא, כי דרך העולם כי כשהנער הולך וגדל פונה אל הכבוד ואל קצת הנאות, והשבח הגדול הוא שכאשר הוא גדל צדקתו גדלה עמו, כאשר כתבנו על מאמר התנא (ברכות יז א) גדל בשם **טוב**, שהוא והשם טוב היו גדלים כאחד.

שנית, צריך לשלמות הכישרון, שאפילו במקום שאין אנשים יתנהג בכישרון, כעניין ר' יוחנן בן זכאי שאמר (ברכות כח ב) 'יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, שעיקר החסידות הוא בין אדם לקונו.

ועל שני הדברים האלה אמר:

על הראשון הולך וגדל וטוב, שהוא בוי"ו קמוצה, כאומר והטוב, לאמר שהיה הוא **הולך וגדל והטוב** גם הוא היה הולך וגדל עמו,

ועל השני אמר גם עם ה' גם עם אנשים. כלומר, גם בינו לבין קונו, מקום שאין אנשים כי אם ה' בלבד עמו. וזהו **גם עם ה' גם עם אנשים**, שיחדו יהיו תמים לפניו, בין בהיותו הוא לבדו בין בהיותו עם אנשים וזה יורה אומרו **עם**, ולא אמר לה' ולאנשים.

כז וַיֵּבֶא אִישׁ-אֱלֹהִים אֶל-עָלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו

כֹּה אָמַר ה' הַנִּגְלָה נִגְלִיתִי אֶל-בֵּית אַבִּיךָ בְּהִיּוֹתֶם בְּמִצְרַיִם לְבֵית פְּרַעֲה.

אמר, ראה כמה מעלות טובות עשיתי **לבית אביך**, והגמול אתם משלמים.

אחת, הנגלה בתמיה, האם גלוי שכינה היה ראוי, הלא מי ראוי לכך, וזה אומרו **הנגלה** כלומר ההגלות במציאות האם היה ראוי, ועם כל זה **נגליתי לבית אביך**, שהוא כמו שאמרו ז"ל (**תנחומא** שמות כז) לאהרן, ואפילו בארץ הקדושה הוא חסד גדול,

[שנית] ומה גם שהוספתי **שנגליתי לו בהיותם במצרים** אדמה טמאה,

ועוד שלישית, והיא **לבית פרעה**, מקום מלא טומאה יתירה ביתה פרעה, כנודע מרבתינו ז"ל כי נבואת **עוד נגע אחד כו'** (שמות יא א) היה בפלטין של פרעה, כי שם היו משה ואהרן כשנאמרה נבואה זו.

עוד רביעית -

כח וַבַּחֲרָתוֹ מִכָּל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לִכְהֵן

לַעֲלוֹת עַל-מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קֹטֶרֶת לְשֵׁאת אֶפֻּד לִפְנֵי

וְאֶתְנָה לְבֵית אַבִּיךָ אֶת-כָּל-אֲשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

מה שמתחילה היו בכורות שבכל שבט ראויים לכהן, ובשבילו דחיתי את כל השאר,

[חמישית] ולא עוד, אלא שגם על כל הבחירה תחילה היה במשה שהוא היה כהן ואהרן לוי, אלא שבשבילי על שסירב משה בשליחותי מפני כבודי שהוא לא סירב החלפתי השיטה, כמו שאמרו ז"ל (זבחים קב א) על פסוק **הלא אהרן אחיך הלוי**

אתה היית כהן ואהרן לוי ועתה שסירבת לא יהיה הוא הלוי אלא אתה והוא כהן, וזה

יאמר לי לכהן, כלומר בשבילי היה **לכהן** ולא ללוי,

[שישית] והיה די לו **לעלות על מזבחי להקטיר קטורת** שהוא גדר כהן הדיוט, כי אם גם כהונה גדולה שהוא **לשאת אפוד לפני** שהוא משמונה בגדים, לפני ביום הכפורים; הרי שש מעלות טובות.

ועל כולן הוספתי עוד **שביעית** גדולה על כולנה והיא כוללת. כי **ואתנה לבית אביך את כל אשי בני ישראל**. והוא, כי מאין ולאין יאכל איש מה שהיה לאש של מעלה לאכול לריח ניחוח לפני, והוא יתברך מסירו משולחן גבוה מאש ה', הוא מהאש העליון הנקרא כביכול לחם אלוהיו, מקדשי הקדשים שהיא מעלה אשר אין לה קץ.

ומדוע אתם -

כט למה תבעטו בזבחי ובמנחתי אשר צויתי מעון

ותכבד את-בניך ממני להבריאתכם מראשית כל-מנחת ישראל לעמי.

תבעטו בזבחי שלי לקחת יותר ממה שלכם **במזלג שלש השנים** (פסוק יג), **ובמנחתי** הוא החלב הנקטר לי למזבחי, **שטרם יקטירון את החלב** שהוא מנחתי **תקחו בשר חי**. ואילו היה במשכן הגלגל או דומה לו לא תכבד אשמתכם כל כך כאשר פה בשלה. והוא כי שלש הדרגות היו.

משכן שבמדבר ובגלגל היו יריעות למעלה וקרשים סביב,

למעלה הימנו היה משכן שילה שהיה בנין אבנים למטה ויריעות למעלה,

אך בית המקדש שבירושלים היה בנין למטה וגג למעלה.

והוא כי במדבר היה כדבר עראי בעלמא, וכן בגלגל. אך בשלה היה קצת קבע, והוא כבוד אל השכינה יותר מהיות עראי המורה טלטול, אך בית עולמים עולה על כולם שהוא קבע גמור, והוא כבודו יתברך בעצם.

ועל היות צד קבע בשלה וקבע גמור בבית עולמים, נאמר באחד המנוחה, ובשני הנחלה. ובזמן שניהם בלבד נאסרו הבמות (שם קיב ב). ובזה אומר הוא, אילו במשכן המדבר או גלגל היה, לא היה כל כך כובד עוון, אך עתה **במקום אשר צויתי מעון**, שהוא בנין ממש בכתלים, שבו קדושה יתירה הרבה על היות מעין בית עולמים, זה עוון כבד מאד.

וכמתמיה אמר **ותכבד את בניך ממני?** האם ראוי תכבד את בניך ממני, שטרם יקטירון את החלב הם יקחו חלקם.

ועוד, כי היא רעה כפולה, כי בראות עמי ישראל אשר תזלזלו במנחתם שתאכלו **טרם יקטירון את החלב**, יאמרו הם אם כן שאין העולה לגבוה עיקר, כי אתם מקדימים לאכלכם. אם כן הם גם הם, שזולת חזה ושוק אוכלים הבעלים, יאמרו כאשר טרם יאכל המזבח חלקו יאכלו הם חלקם החזה והשוק, גם אנחנו **טרם יקטירון את החלב** יאכלו גם הם חלקם בראשונה. נמצא שאתם בסיבתכם מאכילים לעמי בראשית הכל חלקם. וזהו **להבריאתכם כו'**, כלומר כמתמיה,

האם להאכילכם מראשית כל מנחת ישראל לעמי אתם חפצים. כי אומר **להבריאכם** הוא כמו להאכילכם, כפירוש **רש"י** מלשון אכילה. כמו דאת אמר (שמואל - ב יג ה) ותברני לחם, גם שלא פירש עניין הכתוב כפי דרכנו.

ל לכן נאם-ה' אלהי ישראל אמור אמרתי ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד-עולם ועתה נאם-ה' חלילה לי כי-מכבדי אכבד ובזי יקלו.

לכן נאם ה' אלוהי ישראל הנה אמור אמרתי שתי אמירות. שהוא הנודע מרבתינו ז"ל (תנא **דבי אליהו רבא** פ"א) כי מתחילה נתן יתברך הכהונה לאלעזר, ועל דבר פילגש בגבעה על שלא הלך פינחס מעיר אל עיר להוכיחם, ניטלה כהונה מהם וניתנה לבני איתמר שבעים ושתיים שנה, עד שקלקלו בני עלי, וחזרה לצדוק שבא מפינחס. וזה יאמר **אמור אמרתי** שהם שתי אמירות.

שתהיה הכהונה לבני אלעזר,

אמירה שניה שתהיה לבני איתמר,

והאמירה הזאת השנית הייתה לבלתי חזור לבני אלעזר, כי אם **שביתך ובית אביך** של איתמר **יתהלכו לפני עד עולם ועתה נאם ה' חלילה לי כי מכבדי** הוא פינחס שכיבדני בשטים **אכבד ובזי יקלו** באשמתם.

והוא עניין מאמרם ז"ל (קדושין מ א ע"ש) על פסוק (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב וכו', שמעשה הצדיקים עושה פירות שיש להם קרן ופירות, ומעשה הרשעים אין עושים פירות אלא קרן בלבד.

וזה יאמר **מכבדי אכבד** בקום עשה יותר על מה שמעשיהם מכבדים אותם כנודע, כי המצות בעצמן הן אורות, שהן עצמם מאירות ומענגות את עושה, וההפך בעבירות, כי חושך טומאתם הנעשים כחות טומאה הן הם הממיגות את עושה, כמה דאת אמר (ישעיה סד ו) ותמוגנו ביד עונינו. אך **ובזי** לא אעשה להם קלון יותר על מה שיקלו על ידי אשמותם כי אין עושים פירות.

לא הנה ימים באים וגדעתי את-זרעך ואת-זרע בית אביך מהיות זקן בביתך.
לב והבטת צר מעון בכל אשר-יטיב את-ישראל ולא-יהיה זקן בביתך כל-הימים.
לג ואיש לא-אכרית לך מעם מזבחי לכלות את-עיניך ולאדיב את-נפשך
וכל-מרבית ביתך ימותו אנשים.
לד וזה-לך האות אשר יבא אל-שני בניך אל-חפני ופינחס ביום אחד ימותו שניהם.
לה והקמתי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה
ובניתי לו בית נאמן והתהלך לפני-משיחי כל-הימים.
לו והיה כל-הנותר בביתך יבוא להשתחוות לו לאגורת כסף וככר-לחם

ואמר ספחני נא אל-אחת הכהנות לאכל פת-לחם.

וכאשר ביטלתי מבית אביך כהונה גדולה כך מלהיות מוסמך בסנהדרין **כי הנה ימים באים וגדעתי את זרעך כו' מהיות זקן בביתך** שהוא מוסמך כמ"ש ז"ל ולא בלבד בזמן הבית שהוא מעון רחב וגדול להיות מסנהדרין כי אם גם אחר **והבטת צר מעון** שלא יהיה רק מקדש מעט שהוא מעון צר אפילו אז תביט ליסמך עליו ולא יועיל לך גם שאינו סמיכה של סנהדרין במקדש כי אם **צר מעון** ולא תצליח **כי לא יהיה זקן בביתך כל הימים** והוא.

מעשה שהיה רב חנניה ורב הושעיה הוה קא משתקיד רבי יוחנן למסמכינהו, ולא הוה מסתייעא מילתא. הוה קא מצטער טובא, א"ל לא תצטער מר, דאנן מדבית עלי קא אתינן, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן. מנין שאין נסמכין לבית עלי, שנאמר **ולא יהיה זקן בביתך**. מאי זקן? אלימא זקן ממש, והכתיב **וכל מרבית ביתך ימותו אנשים**. אלא סמיכה. ע"כ.

ואחשבה כי המעשה עצמו הוא מאמר הכתוב ויתיישב בזה אומרו פעמים שלילת היות זקן בביתו וגם אומרו בשני **כל הימים**, אך הוא כי הרעה נאמרת לאט לאט כי בכל צרת הצדיקים לו צר ותחילה אמר על זמן סנהדרין שלא יזכה מהיות מוסמך מזרעו בהם. **ולא עוד**, כי אם **והבטת** שיהיו עיניך צופות ומסתכלות **צר ומעון** שהוא **שלא יהיה** הבית הגדול הוא בית המקדש, כי אם **מעון צר** הוא מקדש מעט או בית המדרש, **בכל אשר ייטב את ישראל**, שעד כאן מגעת כל טובות ישראל בגלות סמיכה בלבד, כי תביט ותשתדל ולא תצליח ליסמך. והוא עצמו מעשה שהעתיקנו מר' חנניא ור' הושעיה. וזה אמר פה **כל הימים** שבמדבר מאחר החורבן עד הסוף, שלא תחשוב שאין הגזרה רק בזמן הבית אך לא בזמן שהוא **צר מעון**, כי אחר שהוא זקן **אשר ייטיב ה'** בצד מה שהוא בסמיכה, גם זה לא יהיה, אך לגמרי **איש לא אכרית לך כו'** כי היה זה **לכלות כו'** וכל כך לא אעשה כי אם **שימותו אנשים** שהם בני עשרים כמ"ש ז"ל.

פרק ג

א וְהִנֵּנִי שְׂמוּאֵל מִשְׁרַת אֶת-ה' לִפְנֵי עָלִי וְדַבֵּר-ה' הִנֵּה יָקָר בְּיָמִים הָהֵם אֵין חֲזוֹן נִפְרָץ.
ב וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וְעָלִי שָׁכַב בְּמִקְוָמוֹ (וְעֵינָיו) [וְעֵינָיו] הִחֲלוּ כְּהוֹת לֹא יוֹכֵל לָרְאוֹת.
ג וְנָרְ אֱלֹהִים טָרַם יִכְבֶּה וְשְׂמוּאֵל שָׁכַב בְּהִיכַל ה' אֲשֶׁר-שָׁם אָרוֹן אֱלֹהִים.

[ראוי לשים לב.]

א. הנה פסוק זה יראה מיותר, כי הרי נאמר למעלה (ב יח), וגם בלתי מקושר.

ב. ועוד מודיענו **שדבר ה' היה יקר**.

ג. ועוד אומרו (פסוק ב) **ויהי ביום ההוא ועלי שכב במקומו**, האם לא שכב במקומו כי אם ביום ההוא?

ד. ועוד למה מודיענו **שעיניו החלו כהות**.

ה. ועוד אומרו (פסוק ג) **ונר אלוהים טרם יכבה**, אם הוא נרות המנורה מה יתן ומה יוסיף היות ששכב טרם יכבה או אחרי כן.

ו. ועוד, שהיה לו לומר ונרות אלוהים, כי רבות הנה.

ז. ועוד אומרו **שוכב בהיכל ה'**, מי נתן לו רשות לשכב בהיכל ה' ואפילו בעזרה.

א והנער שמואל משרת את-ה' לפני עלי ודבר-ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ. אך למה שנבואת שמואל זאת הייתה מרה כלענה, והלא טוב טוב היה תבוא לעלי בשורה רעה זו על ידי אחר, ולא על ידי שמואל שגדלו כבן ולמדו תורה מילדותו עד שגדל, ואיך תבוא לו הבשורה הרעה הזאת על ידו, על כן הקדים ואמר, אמת הוא כי **והנער שמואל משרת את ה' לפני עלי**, כלומר ועל כן היה טוב תהיה הנבואה הזאת על ידי אחר, אך מה נעשה כי **דבר ה' היה יקר בימים ההם, אין חזון נפרץ**, באופן שלא היו נביאים זולתו, ודי לאלקנה הנבואה הרעה אשר אמר לו (לעיל ב כז) ולמה ישנה לו מיד באחרת קשה הימנה או דומה לה. כלומר ועל כן הוכרח שיהיה על ידי שמואל.

ועוד טענה שנית. כי הנה -

ב ויהי ביום ההוא ועלי שכב במקומו (ועיניו) [ועיניו] החלו כהות לא יוכל לראות. והוא סימן אל תחילת הסילוק מן העולם.

ועל כן -

ג ונר אלוהים טרם יכבה ושמואל שכב בהיכל ה' אשר-שם ארון אלוהים. ונר אלוהים הוא הנפש טרם יכבה, שהוא גמר הסילוק, כי נר (ה') נשמת אדם (משלי כ כז). ושמואל שוכב חוצה לו כמו שאמרו ז"ל (קידושין עח ב), שדלת בין שניהם שהוא לעזרה, על כן **טרם יכבה** נר עלי רצה הקדוש ברוך הוא להאיר נר שמואל בעצם, שהוא בדברו אתו להביאו בגדר נבואה. ואז **ושמואל שוכב**, שהוא הכנה שבחלום ידבר בו ה', ומהיכן באה אליו הנבואה, הלא הוא כי **בהיכל ה'** שבפנים, אשר שם ארון האלוהים.

משם -

ד ויקרא ה' אל-שמואל ויאמר הנני.

וכן פירש רש"י ז"ל והוא מרבתינו ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א רמז צז) כי היה קול ה' יוצא מהיכל ועובר מעל עלי ובא לאוזני שמואל.

ה וַיֵּרָץ אֶל-עָלִי וַיֹּאמֶר הֲנִי כִי-קִרְאתָ לִי וַיֹּאמֶר לֹא-קִרְאתִי שׁוֹב שָׁכַב וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁכַּב.
 בפעם הראשונה לא חשב עלי רק שהיה דמיון כוזב, על כן אמר לו **לא קראתי שוב שכב.**
 אך בשניה נסתפק אם מן ה' הוא זה, ואז על ידי היכנסו בספק זה,

ו וַיִּסָּף ה' קָרָא עוֹד שְׁמוּאֵל
 וַיִּקָּם שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ אֶל-עָלִי וַיֹּאמֶר הֲנִי כִי קִרְאתָ לִי
 וַיֹּאמֶר לֹא-קִרְאתִי בְּנִי שׁוֹב שָׁכַב.
 ז וְשְׁמוּאֵל טָרַם יָדַע אֶת-ה' וְטָרַם יִגְלֶה אֵלָיו דְּבַר-ה'.
 קראו בני כי החשיבו.

אך בשלישית הוסר הספק וידע
 וַיִּסָּף ה' קָרָא-שְׁמוּאֵל בְּשִׁלְשִׁית
 וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל-עָלִי וַיֹּאמֶר הֲנִי כִי קִרְאתָ לִי
 וַיִּבֶן עָלִי כִי ה' קָרָא לְנָעַר.
 ואף על פי כן לא החשיב עצמו כל כך שידבר ה' עמו

ט וַיֹּאמֶר עָלִי לְשְׁמוּאֵל לֶךְ שָׁכַב
 וְהִיָּה אִם-יִקְרָא אֵלָיִךְ וְאָמַרְתָּ דְּבַר ה' כִּי שָׁמַע עֲבָדְךָ
 וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹמוֹ.
 ולא אמר כדבר ה' מספק כאשר למדו עלי.

כי אם -

י וַיָּבֹא ה' וַיִּתְּצֵב וַיִּקְרָא כְּפַעַם-כְּפַעַם שְׁמוּאֵל שְׁמוּאֵל
 וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דְּבַר כִּי שָׁמַע עֲבָדְךָ.
 כי אולי לא היה ה' הקורא אותו.

יא וַיֹּאמֶר ה' אֶל-שְׁמוּאֵל הִנֵּה אֲנִי עֹשֶׂה דְּבַר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל-שְׁמָעוֹ תִּצְלִינָה שְׁתֵּי אֲזָנָיו.
 אמר, הנה יש דבר נוגע אל **ישראל** דרך כלל, ויש אל עלי. ועל ישראל אמר הנה **אנכי עושה**
דבר בישראל אשר כל שומעו כו', והוא חורבן משכן שלה. ועל הנוגע אל עלי, יש חלק מחזיק
 העבר ויש עתיד.

העבר הוא כי -

יב בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל-עָלִי אֶת כָּל-אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-בֵּיתוֹ וְכָל-וְכָל.

ביום ההוא שאמרתי (ב לא) **הנה ימים באים כו' אקים אל עלי כו'**, שהוא דברי איש האלוהים אשר דובר לו בסמוך.

והעתיד הוא -

יג והגדתי לו כי-שפט אני את-ביתו עד-עולם

בעון אשר-ידע כי-מקללים להם בניו ולא כהה במ.

שהוא כי אין שפיטתו יתברך עתה להעניש אותך ואת בניך, כי אם עונש מתמיד לדורות, שכל **מרבית ביתו ימותו אנשים** (ב לג), וכן כל שאר דברים הנאמרים למעלה.

והגדתי לו הטעם, מפני **אשר ידע כי מקללים להם בניו**, שהוא עוון חילול ה' גדול ברבים, והעניין שהיו מקלים בכבוד שמים, ומפני כבודו יתברך מכנה ואומר להם **ולא כהה במ**, כי לא החשיך פניהם לזרוק בהם מרה, כי אם כמתחנן אליהם שישובו, כאמרו (ב כד) **אל בני כי לא טובה השמועה כו'**, ועל עוון כזה אין לדבר כן כי אם בכעס ובכי ואנקה, כחס על כבוד אדון הכל יתברך, כי אין עוון גדול מזה, כי מי שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם (חגיגה יא ב). ואמרו **כהה** הוא לשון כהה הנגע (ויקרא יג ו) שהוא העמיק החשיך, על כן אין לתמוה על היות **עד עולם** בכל איכותיו.

אך מצד אחר אני רחום בדין, כי מה -

יד ולכן נשבעתי לבית עלי אם-יתכפר עון בית-עלי בזבח ובמנחה עד-עולם.

שלכן נשבעתי לבית עלי לדורותיו, הוא **אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם**, אך בתורה ובגמילות חסדים יכופר, וכמאמרם ז"ל (ראש השנה יח א) כי על כן רבה בזכות תורה הוסיפו לו עשרים שנה ולאביי על תורה וגמילות חסדים ארבעים שנה. והוא, כי עוון זה כדאי לאבד העולם, שהיה חילול ה' באחד משלשה עמודים שהעולם עומד עליהם שהוא עבודה, על כן עשות אותו עמוד שחטאו בו שהוא זבח ומנחה לא יעמוד להם, כי אם השנים הנותרים שהם תורה וגמילות חסדים.

טו וישכב שמואל עד-הבקר ויפתח את-דלתות בית-ה'

ושמואל ירא מהגיד את-המראה אל-עלי.

טז ויקרא עלי את-שמואל ויאמר שמואל בני ויאמר הנני.

והנה עלי ראה את שמואל מתיירא מהגיד המראה, הבין כי לא יום בשורה הוא לו, רק מעין נבואת איש האלוהים האמורה אליו בסמוך (ב כז - לו).

על כן אמר -

**יז וַיֹּאמֶר מֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַיךְ אֶל-נָא תִכְחַד מִמֶּנִּי כֹה יַעֲשֶׂה-לָךְ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם-
תִּכְחַד מִמֶּנִּי דָבָר מִכָּל-הַדָּבָר אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלַיךְ.
כעניין המראה אשר לא טובה היא, וכה יוסיף אם תכחד ממני.**

**יח וַיִּגְדֹּל-לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים וְלֹא כַחַד מִמֶּנּוּ
וַיֹּאמֶר ה' הוּא הַטּוֹב (בְּעֵינָיו) [בְּעֵינָיו] יַעֲשֶׂה.
וַיֹּאמֶר ה' בַּעַל הַרְחִמִים הוּא, יְהִי רָצוֹן שֶׁהַטּוֹב בְּעֵינָיו וְלֹא בְעֵינֵי מִידַת הַדִּין יַעֲשֶׂה.**

**יט וַיִּגְדֹּל שְׁמוּאֵל וְה' הָיָה עִמּוֹ וְלֹא-הָפִיל מִכָּל-דְּבָרָיו אֶרְצָה.
הנה על פסוק האמור למעלה (ג א) **והנער שמואל משרת את ה' לפני עלי**, אמרו רבותינו ז"ל
(רש"י שם) כי בהיותו משרת את עלי היה כמשרת את ה', כי העומד לפני עלי כעומד לפני
השכינה, והביאו ראיה לזה מפסוק, אליהו, חי ה' אשר עמדתי לפניו (מלכים - א יז א) שאמר
אליהו שהוא כל הזמן שעמד לפני אחיה השלוני כעומד לפני השכינה, וכן אמר אלישע (מלכים
- ב ג יד) על שעמד לפני אליהו. ובזה יאמר, הנה עד כה טרם יגדל שמואל היה עומד לפני ה'
בעמדו לפני עלי שה' היה עמו, אך עתה **ויגדל שמואל וה' היה עמו**, לא כאשר עד כה שהיה
ה' עם עלי, והיה בעמדו לפניו כעומד לפני ה', כי עתה ה' כבר עם שמואל עצמו. נמשך מזה כי
לא הפיל מכל דבריו ארצה בכל נבואותיו.**

עד -

כ וַיֵּדַע כָּל-יִשְׂרָאֵל מִדֵּן וְעַד-בָּאָר שִׁבְעָה כִּי-נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'.

ועוד על פי עדים, כי -

כא וַיֹּסֶף ה' לְהִרְאֶה בְּשִׁלָּה כִּי-נִגְלָה ה' אֶל-שְׁמוּאֵל בְּשִׁלּוֹ בַּדָּבָר ה'.
ויוסף ה' להראה בשלה לנביאים אחרים, וטהי מראת נבואתם להגיד כי נגלה ה' אל שמואל
בשלה בדבר ה', כי בדבר ה' הגידו כי נגלה ה' אל שמואל, או שניבאו כי מה שנגלה ה' אל
שמואל הייתה נבואה בדבר ה' ולא בהשתלשלות ודבר מלאך.
והנה יש נביאים שלא הייתה נבואתם רק על פרטים ומאלה היו רבים כנודע מרבותינו ז"ל, רק
ארבעים ושמונה היו גדולים שהייתה נבואתם על כללות ישראל (מגילה יד א), ואמר כי
מתחילתו השיג שמואל מעלה זו.

פרק ד

וזוהו -

א וַיְהִי דָבָר-שְׁמוּאֵל לְכָל-יִשְׂרָאֵל

וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לְקִרְאָת פְּלִשְׁתִּים לְמַלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל-הָאֲבָן הָעֶזְר וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְּאֶפְקָ.
ובמה היה זה עתה, הלא הוא כי **וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לְקִרְאָת פְּלִשְׁתִּים כו'.** (פסוק ב) **וַיִּגְּף יִשְׂרָאֵל כו'.** עד שנחרב משכן שלה, שהוא המשך הסיפור, והיא נבואה כוללת לכל ישראל. והוא הדבר הראשון שהתנבא כמו שכתבנו, באומרו (ג יא):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל

הִנֵּה אֲנִי עוֹשֶׂה דָּבָר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל שׁוֹמְעוֹ תִּצְלִינָה כו',

שהוא -

חֹרֵבן מִשְׁכַּן שְׁלֹה,

וְהִלְקַח הָאֲרוֹן,

וּמִיתַת חֲפְנֵי וּפְנִחֹס,

וּמִגְּפָה גְּדוֹלָה בְּעַם.

או שיעור הכתוב בקצור על דרך זה. והוא, כי למעלה נאמר (ג יא - יב) כי על שני דברים בא דבר ה' אליו.

אחד על כל ישראל, והוא הנה אנכי עושה דבר בישראל כו',

ואחד על בית עלי בפרט, שהוא ביום ההוא של צרת ישראל שהוא חורבן שלה אקים אל עלי אשר דברתי אל ביתו, שהוא נפילת בניו.

אמר עתה כי מהשני דברים, ויהי כי בא אל הויה וקיום דבר ה' אשר היה **אל כל ישראל,** שהוא הדבר הראשון, והוא במה **שׁוֹיֵצֵא יִשְׂרָאֵל לְקִרְאָת פְּלִשְׁתִּים כו' וַיִּגְּף יִשְׂרָאֵל כו'.**

ב וַיַּעֲרֹכוּ פְּלִשְׁתִּים לְקִרְאָת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֵּשׁ הַמֶּלֶחֶמָה

וַיִּגְּף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְּלִשְׁתִּים וַיָּכּוּ בַּמַּעֲרָכָה בְּשָׂדֵה כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ.

הורה כי אין ערוד ממית אלא חטא ממית (ברכות לג א). והוא, כי הלא גדלה אשמת ישראל כדברי אסף באומרו (תהלים עח נח - סב) ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו שמע אלוהים ויתעבר וימאס מאד בישראל ויטש משכן שלו וגו' ויתן לשבי עוזו וגו' ויסגר לחרב עמו כו'. והורה פה הוא יתברך כי לא הפלשתים ממיתים כי אם העוון, כי הלא **וַיַּעֲרֹכוּ פְּלִשְׁתִּים לְקִרְאָת יִשְׂרָאֵל,** ואחר שערכו לא נלחמו, כי אם אדרבה **וַתִּטֵּשׁ הַמֶּלֶחֶמָה** שהרפו ידיהם ממנה, ועם כל זה **וַיִּגְּף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְּלִשְׁתִּים,** חרב איש באחיו. וזה יתכן כיוון המשורר, באומרו **וַיִּסְגֵּר לַחֲרֹב עָמוּ,** ולא אמר לפלשתים. ואחר ש**וִיִּגְּף יִשְׂרָאֵל** כמאליהם, קמו **וַיָּכּוּ בַּמַּעֲרָכָה בְּשָׂדֵה כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ.**

ג וַיָּבֹא הָעָם אֶל-הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמָה נִגְּפָנוּ ה' הַיּוֹם לִפְנֵי פְּלִשְׁתִּים

נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשְׁלָה אֶת-אֲרוֹן בְּרִית ה' וַיָּבֹא בְּקִרְבָּנוּ וַיִּשְׁיַעֲנוּ מִכָּפַי אֲבִיבֵינוּ .

הנה רבותינו ז"ל (ירושלמי שקלים ו א) חלקו אם היו שני ארונות, אחד שבו שברי לוחות ואחד שבו לוחות השלמות, וש אשר בו השברי לוחות הוא היה היוצא ובא עימהם למלחמה, ואשר בו השלמות לא היו זזים אותו ממקומו, והוא אשר הוציאו עתה ועשו שלא כהוגן ונשבה.

ויש סברה אחרת, כי הכל היה ארון אחד. ויש סעד במקרא לכל אחת מהסברות. ואחשבה כי הסברא הראשונה מוכיחים מקראי קדש אלו. והוא בשנותו את טעמו, כי תחילה הוא אומר כי **ויאמרו זקני ישראל וגו' נקחה אלינו משלה את ארון ברית ה'.**

ואחר כך הוא אומר -

ד וישלח העם שלה וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרבים וישם שני בני-עלי עם-ארון ברית האלהים חפני ופינחס.

אך יהיה כי זקני ישראל חשו לבלתי קחת כי אם אשר בו השברי לוחות, על כן אמרו סתם על הנהוג לקחת, אך אשר הלכו בשליחות, בחשבם כי השעה צריכה לכך, נשאו ממקומו את הרשום בעצם, הוא **ארון ברית ה' צבאות יושב הכרבים**, ועל כן לא נאמר לקחו כמאמר הזקנים, כי אם **נשאו**, כלומר כי היה אשר לא נשא ממקומו מעולם והוא היה במקום המיוחד של קדש הקדשים בארון. הרי עשו טעות אחת, הלזכר שלקחו מפלשתיים. **שנית** כי **שם שני בני עלי עם ארון ברית האלוהים**, כי אשמתם הייתה מעוררת מידת הדין, היא שכינה שבארון, ועל כן קראו פה **ארון ברית האלוהים**, ולא ה' כאשר קראו למעלה **ארון ברית ה'.**

ועל החידוש הזה -

ה ויהי קבוא ארון ברית ה' אל-המחנה וירעו כל-ישראל תרועה גדולה ויהם הארץ. וישמעו פלשתיים את-קול התרועה ויאמרו מה קול התרועה הגדולה הזאת במחנה העברים וידעו כי ארון ה' בא אל-המחנה. ז ויראו הפלשתיים כי אמרו בא אלהים אל-המחנה ויאמרו אוי לנו כי לא היתה קזאת אתמול שלשם. שעל ידי כן נמוגו כל יושבי פלשת.

ויאמרו -

ח אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אלה הם האלהים המכים את-מצרים בכל-מכה במדבר. וראוי לשים לב.

א. אם אלה הם האלוהים האדירים המכים את מצרים, ובוכים מי יצילנו שהוא כי אין מציל, איך לתיקון לזה אומר -

ט התחזקו והיו לאנשים פלשתים

פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם

והייתם לאנשים ונלחמתם.

האם בהיותם לאנשים ינצלו מהאלוהים האדירים אשר אין מידם מציל.

ב. ועוד אומרו מכים את מצרים ואומרו במדבר, כי מצרים לא היו במדבר.

והנה הקושי האחד תעלה קצת ארוכה במאמרם ז"ל (מדרש שמואל פרשה י).

כי הטובים שבהם היו אומרים מי יצילנו מיד האלוהים האדירים.

והרשעים היו אומרים אלה הם המכים את מצרים בכל מכה, עשר מכות היו לו וכולם הביאן על המצריים ושאר המכות הביא על עמו במדבר ואין לו מכה עוד להביא, אמר הקדוש ברוך הוא אתם אומרים שאין לי עוד מכה, הנני מביא עליכם שלא הייתה מעולם, והיא מכת הטחורים, וכן הוא אומר (לקמן ה ו) ותכבד יד ה' אל האשדודים, ע"כ.

ועל דרך הפשט יאמר, כי הנה ידענו מרז"ל (שמות רבה כא ה) כי שרו של מצרים מצרים שמו, כמה דאת אמר (שמות יד י) וישאו ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם, נוסעים לא נאמר אלא נוסע, הוא שרו של מצרים כו', וכמה דאת אמר (שם שם ל) וירא ישראל את מצרים מת, מתים לא נאמר כו'. והנה כאשר היו בקצה המדבר על שפת הים, עשה ה' שפטים בשר ההוא והמיתו, שנאמר (שם שם לא) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, הוא השר שהכהו חמשים מכות, כי כמה לקו באצבע עשר מכות עולה היד חמשים (מכילתא בשלח ו), ועל ידי כן (שמות שם) וירא ישראל את מצרים הנזכר מת.

ונבוא אל העניין

אמרו **אוי לנו מי יצילנו**, כלומר אם ישימו לעומתו את דגון אלוהיהם או את השר שלהם, הלא אלה הם האלוהים האדירים המכים את מצרים הוא שרו של מצרים בכל מכה, שהוא בכל חזקת היד הגדולה שהזכרנו, שהיה זה בקצה המדבר, וזהו **בכל מכה במדבר**. על כן אם נבקש מי יצילנו זולת עצמנו, כמו אלוה או שר או מזל, הלא האלוהים האדירים יעשה בהם שפטים, וכשל עוזר ונפל עוזר, על כן טוב טוב הוא לבלתי בטוח לא בדגון ולא במזל או שר.

כי אם -

ט התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם

והייתם לאנשים ונלחמתם.

התחזקו בעצמכם **והיו לאנשים פלשתים**, ולא תבקשו **מי יצילנו** זולתנו, כי בראות **האלוהים האדירים** כי לא נבקש לעומתו את אלוה או שר או מזל, גם הוא ירפה ממנו, כי נהיה כמודים גדולתו, ויניח הדבר אל כח אנשים בטבע.

ואז

י וילחמו פלשתים וינגף ישראל וינסו איש לאהלו
ותהי המכה גדולה מאד ויפל מישׂראל שלשים אלף רגלי.
 ולא שמו מגמתם את אלוהיהם, ועונות ישראל מצאום **וינגף ישראל.**

יא וארון אלהים נלקח ושני בני-עלי מתו חפני ופינחס.
יב וירץ איש-בנימן מהמערכה ויבא שלה ביום ההוא ומדיו קרעים ואדמה על-ראשו.
יג ויבוא והנה עלי יושב על-הכסא (יך) [יד] דרך מצפה
כי-היה לבו חרד על ארון האלהים והאיש בא להגיד בעיר ותזעק כל-העיר.
 אמר כי **עלי יושב על הכסא כו'.** והוא, כי האיש התאב לדעת בשורה ומקווה לאיש ומיחל לבני אדם יגידו דבר, אם עיניים לו לראות ילך ברגליו אל הדרך אשר יבואו בו רגלי מבשר, ואם כהו עיניו ולא יוכל לראות, ישב במקומו ויעיר אוזן לשמוע הכאות פסיעות רגלי הבאים בדרך, לשאול או לשמוע מה בפיהם. אמר, שאחר שעלי **עיניו החלו כהות** כאשר אמר למעלה **לא יוכל לראות** (לעיל ג ב), והוא **חרד** ודואג **על ארון ה'** ואוזניו כאפרכסת נגד הדרך לשמוע את אשר נעשה, ואיך יעשה אם בעיניו אינו רואה, נתן לבו לשמוע ממקום מושבו, אם איש מכה בדהרות רגליו על הדרך לשאול או לשמוע מה בפיו. וזהו **יושב על הכסא**, ואת מי שיד דרך היה מצפה, אם ישמע מי שיכה ברגליו דרך לשמור לשאול ממנו היה מצפה מתי ישמע, ומה שהיה תאב לשמוע הוא כי היה לבו חרד על ארון האלוהים.

יד וישמע עלי את-קול הצעקה ויאמר מה קול ההמון הזה והאיש מהר ויבא ויגד לעלי.
טו ועלי בן-תשעים ושמנה שנה ועיניו קמה ולא יכול לראות.
טז ויאמר האיש אל-עלי אנכי הבא מן-המערכה ואני מן-המערכה נסתי היום.
ויאמר מה-היה הדבר בני.
יז ויען המבשר ויאמר:
נס ישראל לפני פלשתים
וגם מגפה גדולה היתה בעם
וגם-שני בניך מתו חפני ופינחס
וארון האלהים נלקחה.

החל בקל הקל תחילה בעם הבלתי קרובים אליו, ואחריהם בניו, ואחר הכל החמור יותר והוא ארון האלוהים נלקחה. ולא אמר לקחו וגם לא אמר נלקח, כי אם נלקחה לשון נקבה, לומר כי לא לקחוהו בחזקה במלקוח שבי לומר לקחו, כי אם נלקח, וגם לשון נקבה, כלומר לא כאיש שמתאמץ בל ילקח, כי אם כאשה תשת כח שלא תראה אפילו הוראת היותה בלתי חפצה שתלקח, כי אם כנמסרת בידם, כך הארון על שהוציאוהו שלא כפי כבודו מרצונו געלה בישראל ונלקח כברצון.

יח ויהי כהזכירו את-ארון האלהים

ויפל מעל-הכסא אחרנית בעד יד השער ותשבר מפרקתו וימת
 כי-זקן האיש וכבד, והוא שפט את-ישראל ארבעים שנה.
 יט וכלתו אשת-פינחס הרה ללת ותשמע את-השמועה
 אל-הלך ארון האלהים ומת חמיה ואישה
 ותכרע ותלד כי-נהפכו עליה צריה:
 כ וכעת מותה ותדברנה הנצבות עליה
 אל-תיראי כי-בן ילדת ולא ענתה ולא-שתה לבה.
 כא ותקרא לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל
 אל-הלך ארון האלהים ואל-חמיה ואישה.
 כב ותאמר גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלהים:

ראוי לשים לב

- א. אל הלך הדל"ת ממלת ללדת ונכתב ללת.
- ב. ועוד אומרו כי נהפכו עליה צריה, אינו טעם אל מה שכרעה ותלד, ומהו ההיפוך הלז.
- ג. ועוד מה כווננו באמור אליה (פסוק כ) אל תיראי כו'.
- ד. ועוד, איך חזרה בה, שבתחילה אמרה (פסוק כא) שלשה דברים. הלך ארון האלהים ומות חמיה ואישה, ואחר כך חזרה (פסוק כב) לבלתי הזכיר רק הלך ארון האלהים בלבד.

אך הנה אמרו רז"ל (בכורות מה א).

אמר ר' יהושע: כשם שדלתות לבית, כך דלתות לאשה. 6 שנאמר (איוב ג י) כי לא סגר דלתי בטני, ע"כ.

הנה כי כאשר יש דלת לבית שסוגרת הפתח, כך יש לאשה דבר שסוגר, ובעת רצון ה' להוציא הוולד הדלת מסתלקת ונשאר פתח פתוח רחב לצאת בו הוולד.

ונבוא אל העניין

אמר, כי כבר הייתה **הרה ללת**, כלומר לא ללדת שמשמעו בעוד שעדיין דלת הסוגרת במקומה, כי אם אחר שכבר נסתלק הדלת וכבר הפתח פתוח לצאת בו הוולד, וזהו **ללת** בלא דל"ת, ולא אמר ללדת בדל"ת, דאותיות דדין כאותיות דדין. ועל כן כאשר **ותשמע את השמועה כו'** מיד ותכרע ותלד, מה שאין כן אם קודם סילוק הדלת הייתה שומעת, שלא תיעצר כח ללדת מצער השמועה הרעה. והנה עדיין יקשה איך עצרה כח אחר פתיחת הקבר לדחות הוולד לצאת חוצה, לזה אמר **כי נהפכו עליה ציריה**, כי כח הצירים נהפכו למעלה אל הלב, כי שם היגון פועל, ומכח הצירים שלמעלה חיממו וערערו למעלה ונדחה הוולד למטה.

כ וקעת מותה ותדברנה הנצבות עליה אל-תיראי כי-בן ילדת ולא ענתה ולא-שתה לבה.
(כ) וקעת מותה ותדברנה הנצבות עליה כו'. ובעת מותה להשיב לבה בל ימות בקרבה, חשבו הנצבות לדוץ דאבה באמור לה אל תיראי כי בן ילדת, ולא ענתה ולא שתה לבה, כלומר כי אין לה חפץ בחיים אחרי זאת.

**כא ותקרא לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מִיִּשְׂרָאֵל
אל-הלֹקֶח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל-חֲמִיה וְאִשָּׁה.**

ולבוא אל ביאור קריאת השם ומאמרה, נשית לב אל אומרו **לאמר**, כי הוא מיותר ובלתי מובן, כי אינו לאמר לאחרים.
אך הוא כי היא קראה לנער **אי כבוד**, והיה נראה לנצבות שכוונתה **לאמר גלה כבוד מישראל** על **הלֹקֶח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל-חֲמִיה וְאִשָּׁה**.

אז בשומעה חזרה **ותאמר** כי לא לאמר כך כיוונה, כי אם אל -
כב ותאמר גלה כבוד מִיִּשְׂרָאֵל כי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים:
הלֹקֶח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים כי כבוד ה' עליו זרח וגלה מישראל.

פרק ה

א ופִּלְשְׁתִּים לָקְחוּ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיָּבֵאוּהוּ מֵאֶבֶן הַעֶזְרָא שְׂדֵדָה.
ב וַיִּקְחוּ פִּלְשְׁתִּים אֶת-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן וַיִּצְיֶגּוּ אֹתוֹ אֶצֶל דָּגוֹן.
ג וַיִּשְׁכְּמוּ אֲשֶׁדּוּדִים מִמִּחְרַת וְהָנָה דָּגוֹן נָפַל לִפְנֵי אֶרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן ה'
וַיִּקְחוּ אֶת-דָּגוֹן וַיִּשְׁבּוּ אֹתוֹ לְמִקְוֵמוֹ.
ד וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר מִמִּחְרַת וְהָנָה דָּגוֹן נָפַל לִפְנֵי אֶרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן ה'

וראש דגון ושת' כפות ידיו כרותות אל-המפתן רק דגון נשאר עליו.

ידוע כי כחות הטומאה אין להם כח אלא בלילה, על כן לא הייתה תפארתו יתברך להכות את טומאת דגון אלא בלילה, ובכן לא היה מפילו אלא בלילה, ובבקר היה נמצא נופל. ובשניה היו ראש דגון וכפות ידיו כרותות אל המפתן. ויהיה להורות כי דגון אלוהיו אין לו מחשבה ולא דבור ולא מעשה, כי על כן הראש שממנו המחשבה אל הלב, והידיים שבהם המעשה, והמפתן שהוא הפתח מעין הפה, שלשתן יחד רחוקות מדגון.

ה על-כן לא-ידרכו-כהני דגון וכל-הבאים בית-דגון על-מפתן דגון באשדוד עד היום הזה.

הנה הודעה זו אין לה טעם וריח. אמנם אחשבה כי הוא להתריס נגד עם ה', אלה אשר מארצו יצא ארון האלוהים, ולא שמו לבם להתאסף עם להוציא ארון ה' מתוך טומאת הגויים ההם אשר שגא ה'.

וכן אמרו רז"ל (בראשית רבה נד ד) שהקפיד הוא יתברך על הדבר, וזה לשונם.

אמר רבי שמואל בר רב יצחק: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אילו תרנגולתו של אחד מכם אבדה, לא היה מחזר אחריה כמה מבואות עד שהיה מביאה, וארוני מחזר בשדה פלשתים ואין אתם מקפידים עליו?! אף היא הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צח א), ע"כ.

עוד אמרו רז"ל (מדרש שמואל פרשה י).

רבי ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק ישראל: החמירו בעבודה זרה יותר מהאומות, דכתיב על כן לא ידרכו כהני דגון, אבל בישראל כתיב (צפניה א ט) ופקדתי על הדולג על המפתן, ע"כ.

הנה מדבריהם למדנו שהקפיד הוא יתברך על שני דברים.

אחד על שלא חשו על היות הארון בין הגויים,

שני, כי מאשר כיבדו פלשתים את הַבֵּלִם, קצף ה' מי שבזמן הבית היו דולגים על המפתן.

ועל דרך זה יתכן כי בראותו יתברך כי הגויים האלה עשו כבוד אל הבל דגון, עם ראותם כי נקצצו הראש והידיים והיו כרותות אל המפתן, שעין בעין ראו כי שקר נחלו, ועם כל זה כבדוהו לבלתי דרוך על מפתן דגון, ואתם בני אל חי לא תחושו לשים נפשכם מנגד על כבוד ה' אלוהים חיים ומלך עולם, להניח ארון ה' בקרב האומות.

ו ותכבד יד-ה' אל-האשדודים וישמם

ויך אתם (בעפלים) [בטחרים] את-אשדוד ואת-גבוליה.

על כן מה עשה בראות שאין חסים על כבודו, הושיעה לו ימינו ותכבד יד ה' על האשדודים כו', וכן בכל מקום עד שהם שלחוהו למקומו.

ובזה יתישב מה היה שלא הכו הפלשתים עד שעבר עניין דגון שני הימים, ואשר היו נזהרים כהני דגון מלדרוך על המפתן, ולהורות במה נחשב דגון, כי המכה את ראש דגון הכה אז את מקום חוריהם של העם **בטחורים** לומר כי יחדו יהיו תמים בערכם.

ז וַיֵּרְאוּ אֲנָשִׁי-אֲשֶׁדּוּד כִּי-כֵן וַאֲמָרוּ

לֹא-יֵשֶׁב אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּנוּ כִּי-קִשְׁתָּהּ יָדוֹ עָלֵינוּ וְעַל דָּגוֹן אֱלֹהֵינוּ.

ח וַיִּשְׁלְחוּ וַיֹּאסְפוּ-אֶת-כָּל-סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים אֲלֵיהֶם

וַיֹּאמְרוּ מֶה-נַּעֲשֶׂה לְאֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

וַיֹּאמְרוּ גַם יֹסֵב אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

וַיֹּסִבוּ אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים להתייעץ. ואמרו **גת יסוב**, אולי כעס על דגון והכהו כי שונא הוא לו, ואגבו הכה את עמו, לכן גת שאין שם דגון יסוב, כלומר מרצונו שיסבו אותו אל דרך גת, ויעשו כן **ויסבו אותו** אל הדרך.

- אז

ט וַיְהִי אַחֲרֵי הַסִּבּוֹ אֹתוֹ וַתְּהִי יַד-ה' בְּעִיר מְהוּמָה גְּדוֹלָה מְאֹד

וַיַּךְ אֶת-אֲנָשֵׁי הָעִיר מִקָּטָן וְעַד-גְּדוֹל וַיִּשְׁתְּרוּ לָהֶם (עֲפָלִים) [טַחְרִים]:

אחרי **הסבו אותו ותהי יד ה'** בעיר עצמה. על שמשלחים אותו מאתם ולא אל ארץ ישראל. **ותהי וגו' בעיר מהומה גדולה מאד**, שהוא עיפוש האוויר נרגש ונראה.

וַיַּךְ אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר הכאת מגפה שורפת. ולהיות ששתיית דם הטחורים היא תרופה אל השחפת השורף בפנים, על כן **וישתרו להם טחורים**, שנשתרו בפנים באופן שאין דם, כי אם אדרבה מבערת יותר את אש הפנימי. ועם כל זה לא השכילו, כי רצון האדון הוא ישלחו למקומו.

י וַיִּשְׁלְחוּ אֶת-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן. וַיְהִי כְּבֹא אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן,

וַיִּזְעַקוּ הָעֶקְרוֹנִים לֵאמֹר הַסִּבּוֹ אֵלַי אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְהִמִּיתֵנִי וְאֶת-עַמִּי.

כי אמרו כי בגת ואשדוד לא היה חפץ, אולי יחפוץ בעקרון. אז **ויזעקו העקרונים כו'.**

יא וַיִּשְׁלְחוּ וַיֹּאסְפוּ אֶת-כָּל-סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ

שְׁלְחוּ אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב לְמִקְוֹמוֹ

וְלֹא-יָמִית אֹתִי וְאֶת-עַמִּי כִּי-הָיְתָה מְהוּמַת-מוֹת בְּכָל-הָעִיר כִּבְדָּה מְאֹד יָד הָאֱלֹהִים שָׁם.

יב וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא-מָתוּ הָכּוּ (בַּעֲפָלִים) [בַּטַּחְרִים] וַתַּעַל שׁוֹעַת הָעִיר הַשָּׁמַיִם.

אין זה כי אם שארון אלוהי ישראל בישראל חפץ, ועל שאין משלחים אותו למקומו הוא עושה, לכן שלחו את ארון אלוהי ישראל בכוונת לכת לארצו, והוא מעצמו ישוב למקומו. וזהו שלחו את ארון אלוהי ישראל, כי למה שהוא ארון אלוהי ישראל, וישוב למקומו, כלומר מעצמו. ולמען יחזיקו בדבר זה, כבדה יותר שם יד ה' למען יגמרו אשר החלו.

פרק ו

א ויהי ארון-ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים.
 ב ויקראו פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר
 מה-נעשה לארון ה' הודענו במה נשלחנו למקומו.
 ג ויאמרו אם-משלחים את-ארון אלהי ישראל אל-תשלחו אתו ריקם
 כי-השב תשיבו לו אשם אז תרפאו ונודע לכם למה לא-תסור ידו מכם.
 ד ויאמרו מה האשם אשר נשיב לו
 ויאמרו מספר סרני פלשתים חמשה (עפלי) [טחרי] זהב וחמשה עכברי זהב
 כי-מגפה אחת לכלם ולסרניכם.
 ה ועשיתם-צלמי (עפליכם) [טחריכם] וצלמי עכבריכם המשחיתם את-ארץ
 ונתתם לאלהי ישראל כבוד אולי יקל את-ידו מעליכם ומעל אלהיכם ומעל ארצכם.
 ו ולמה תכבדו את-לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את-לבם
 הלוא כאשר התעלל בהם וישלחם וילכו.
 ז ועתה קחו ועשו עגלה חדשה אחת ושתי פרות עלות אשר לא-עלה עליהם על
 ואסרתם את-הפרות בעגלה והשיבתם בניהם מאחריהם הביתה:
 ח ולקחתם את-ארון ה' ונתתם אתו אל-העגלה
 ואת כלי הזהב אשר השבתם לו אשם תשימו בארז מצדו, ושלחתם אתו והלך.
 ט וראיתם אם-דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את-הרעה הגדולה הזאת
 ואם-לא ידענו כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו.

ראוי לשים לב.

א. אומרו מה נעשה לארון ה', מה זו שאלה, אם הוא לשלחו אומרו במה נשלחנו היה מספיק, ואם הוא מה נעשה לארון ה' אם נשלחנו אם לאו, גם זה אינו שאלה, כי הרי ראו כי רעה באה עליהם על בלתי שלחם אותו למקומו.
 ב. ועוד אומרו במה נשלחנו למקומו, אם הוא איזה דבר ניתן לו בל נשלחנו ריקם, אם כן מה השיבו (פסוק ג) אל תשלחו אותו ריקם, הרי גם הם רוצים לתת לו ואין שואלים רק מה יהיה

הדורון, ואם הפירוש הוא במה נשלחנו אם על כתפות בני אדם או בעגלה וכיוצא, גם זה אינו שאלה, כי כאשר היה כשלקחוהו וכאשר היה כאשר שלחוהו לגת ולעקרון, יהיה גם עתה.

ג. **ועוד אומרו** אם משלחים, נראה שהם מסופקים אם ישלחוהו, והלא קל וחומר הדברים, אם אפילו בשלחם אותו, אם הוא בלתי השיב לו אשם לא ירפאו ולא יסור ידו מהם, כל שכן אם לא ישלחוהו.

ד. **ועוד אומרו אם משלחים**, היה לו לומר אם משלחים אתם.

ה. **ועוד אומרו ונודע לכם**, מה זו ידיעה יודע להם.

ו. **ועוד אומרו למה לא תסור ידו**, והיה לו לומר ויסור ידו מכם.

ז. **ועוד מה עניין עכברי זהב** (פסוק ד), עכברים מאן דכר שמייחו.

ח. **וגם מה צורך אומרו כי מגפה אחת כו'**.

ט. **ועוד אומרו** (פסוק ה) **ועשיתם צלמי טחורכם כו'**, כי הלא הוא האמור.

י. **ועוד**, כי אחר אומרו (פסוק יג) **אז תרפאו**, שנראה שהוא ודאי, איך עתה היה מסתפק ואומר (פסוק ה) **אולי יקל ידו מעליכם**.

יא. **ועוד אומרו** (פסוק ו) **ולמה תכבדו את לבבכם כו'**, והלא אם היו מכבידים את לבם לא היו שואלים במה נשלחנו.

יב. **ועוד אומרו** (פסוק ז) **ועתה קחו ועשו**, מאי **ועתה**.

יג. **ועוד אומרו קחו** מיותר.

יד. **ועוד**, למה תהיה העגלה חדשה (שם).

טו. **ועוד**, כי הורו כי עדיין יש ספק אם הארון עשה להם את כל הרעה הזאת, שאמרו (פסוק ט) לנסות אם **דרך גבולו יעלה אם לאו**, והלא הם האומרים תחילה (פסוק ג) **אל תשלחוהו ריקם**.

טז. **ועוד**, כי בעצה הזאת אמרו (פסוק ד) לתת חמשה טחורים וחמשה עכברים, ואחר כך הטחורים היו חמשה (פסוק יז) והעכברים היו רבים כמספר כל ערי פלשתים של חמשת הסרנים (פסוק יח). וכן עוד יש דקדוקים אחרים שיבוא יישובם על פי דרכנו.

ב ויקראו פלשתים לכהנים ולקסמים לאמר

מה-נעשה לארון ה' הודענו במה נשלחנו למקומו.

והוא כי הנה קראו לשתי הכתות שהם **הכהנים והקוסמים לאמר** כל כת דעתנו מה לעשות. וזהו **ויקראו פלשתים לכהנים ולקוסמים** כדי **לאמר** כל כת סברתו. ותהי השאלה **מה נעשה לארון ה'**, כלומר האם נשלחוהו אם לאו. ואם תהיה העצה לשלחו **במה נשלחנו**, אם יהיה בשום אותו על אם הדרך נגד ארצו, או בתת לו איזה דבר.

ג ויאמרו אם-משלחים את-ארון אלהי ישראל, אל-תשלחו אתו ריקם

כי-השב תשיבו לו אשם אז תרפאו ונודע לכם למה לא-תסור ידו מכם.

והשיבו הכהנים משרתי אליליהם אשר אין גדולת ארון ה' ידועה אליהם כי נגדיים הם, ואמרו **אם משלחים כו'**, לומר אין נראה לנו לשלחו, אבל **אם משלחים את ארון ה' כו'**. ולא אמרו אם משלחים אתם כי המדברים הם המון עם פלשתים, והמשלחים לא יהיו אלא הסרנים אשר אינם שם, על כן לא אמרו אלא סתם, **אם משלחים את ארון אלוהי ישראל אל תשלחו אותו ריקם**. ולא מפני כבודו, כי אם לנסות לדעת אם ממנו הייתה לכם הרעה, כי עתה על ידי מה שתתנו לו אז תרפאו, ויהיה נודע לכם למה לא תסור ידו מכם, מה היה שאין ידו סרה מהכות אתכם, כלומר שהוא עשה לכם את הצרה הזאת, כלומר שאם לא תרפאו תדעו כי מקרה הוא היה לכם, מה שאין כן אם לא תשיבו לו אשם, שלא יודע אם ממנו יצא ואם לאו.

ד ויאמרו מה האשם אשר נשיב לו

ויאמרו מספר סרני פלשתים חמשה (עפ"ל) [טחרי'] זהב וחמשה עכברי זהב כי-מגפה אחת לכלם ולסרניכם.

ויאמרו מה האשם אשר נשיב לו ויאמרו מספר סרני פלשתים חמשה טחורי זהב וחמשה עכברי זהב. שהוא הטחורים כנגד חמשה מקומות, אשדוד וגת ועקרון ועזה ואשקלון, כאמרו אחרי כן (פסוק יז) לאשדוד אחד לעקרון אחד כו', והעכברים כנגד הסרנים שהם גדולים מהטחורים, על כן היו הגדולים לגדולים הם חמשת הסרנים.

ולמה לא יהיו יותר מחמשה העכברים, עם היות כי לסרנים יאות דורון יותר גדול הרבה, לזה אמרו כי מגפה אחת לכולם ולסרניכם. והוא, כי מגפה אחת היא ענין הטחורים והעכברים, כמו שאמרו ז"ל (**מדרש שמואל** סוף פרשה יא) כי הטחורים היו יוצאים מגופם חוצה בבית הכסא, והיה העכבר מושך אותם ושומט קרביהם, נמצא כי מנחת הטחורים והעכברים על מגפה אחת שהייתה בין שניהם היא. ואם כן אחרי שמנחת הכרכים שהם הטחורים הם חמשה, גם מנחת הסרנים שהם העכברים יהיו חמשה, **כי מגפה אחת** הייתה לכל בשווה.

ה ועשיתם-צלמי (עפ"ליכם) [טחריכם] וצלמי עכבריכם המשחיתם את-ארץ ונתתם לאלהי ישראל כבוד אולי יקל את-ידו מעליכם ומעל אלהיכם ומעל ארצכם.

הנה עד הנה היו דברי הכהנים, ועתה מתחיל דברי הקוסמים. והם: **ועשיתם את צלמי כו'**, כלומר לא כדבריכם הכהנים דברינו כלל לא במספר ולא בענין. במספר, כי הם אמרו חמשה, אך אנו אין אנו נותנים קצבה, אלא **ועשיתם את צלמי כו' וצלמי עכבריכם כו'** בלי מספר קצוב כזה כי מעט הוא, וכן במה שאמרו שאם **תשיבו לו אשם שאז תרפאו**, ובזה יודע אם הוא עשה אם לאו, גם זה שקר, כי לא יודע. כי הלא כל זה הוא כבוד בעלמא לאלוהי ישראל כי לו הכל, ומה הוא לפניו יתברך שיחויב בזה לרפאת אתכם, כי אם

כולי האי ואולי. ואין הספק אם תרפאו אם לאו, כי אם אפילו להקל מעט הוא ספק. וזהו **אולי יקל את ידו מעליכם**, כי הלא עברתו גדולה עליכם, כי על כן כבדה ידו עליכם ועל אלוהיכם ומעל ארצכם אשר בה מהומה גדולה כמפורש למעלה. כלומר ואיך חשבו כי נקל להרפא מכל אלה.

וכן על אשר אמרו **אם משלחים את ארון ה'** שהוא אין עצתנו לשלח אלא **שאם אתם משלחים אל תשיבו ריקם**, גם זה שלא כרצוננו, כי -

ו ולמה תכבדו את-לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את-לבם

הלא כאשר התעלל בהם וישלחום וילכו.

למה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה לבלתי שלח את העם, עד שהתעלל בהם במכות עד ששלחום על כורחם, באופן שחלוקת בלתי שלח הארון לא תעלה על לב.

ז ועתה קחו ועשו עגלה חדשה אחת ושתי פרות עלות אשר לא-עלה עליהם על

ואסרתם את-הפרות בעגלה והשיבתם בניהם מאחריהם הביתה:

ח ולקחתם את-ארון ה' ונתתם אתו אל-העגלה

ואת כלי הזהב אשר השבתם לו אשם תשימו בארגז מצדו ושלחתם אתו והלך.

ושמא תאמרו אם כן אפוא שאין השבת אשם ניסיון אם ירפאו אם לאו, במה יודע אם הוא עשה לנו את כל אלה ולא מקרה היה לנו, לזה אמרו **ועתה קחו כו'**, לומר ועתה שביטלנו דעת הכהנים בניסיון שהיו אומרים הניסיון והאות הוא זה, **קחו ועשו**. מה שאמרנו **ועשו** הוא **עגלה חדשה** שלא שמשה בדבר חול מפני כבוד הארון. ומה שאמרנו **קחו**, הוא **ושתי פרות עלות אשר לא עלה עליהן עול**, שלא שמשו בדבר של חול. והניסיון הוא כי הנה **ואסרתם כו'** והשבותם בניהם **כו'**

ט וראיתם אם-דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את-הרעה הגדולה הזאת

ואם-לא ידענו כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו.

י ויעשו האנשים כן ויקחו שתי פרות עלות ואסרום בעגלה ואת-בניהם כלו בבית.

יא וישמו את-ארון ה' אל-העגלה ואת הארגז ואת עכברי הזהב ואת צלמי סחריהם.

יב וישרנה הפרות בדרך על-דרך בית שמש

במסלה אחת הלכו הלך וגעו ולא-סרו ימין ושמאל

וסרני פלשתים הלכים אחריהם עד-גבול בית שמש .

והנה ערבו למו דברי הקוסמים מדברי הכהנים, וזהו **ויעשו האנשים כן כו'**, אך בדורון עשו פשרה (פסוקים יז - יח), כי בטחורים שהיו להוצאת עם הארץ עשו חמשה בלבד, אך

בעכברים שהיו על הסרנים הרבו ועשו **כמספר כל ערי פלשתים**, של כל הסרנים **מעיר מבצר ועד כפר הפרזי**.

יג ובית שמש קצרים קציר-חטים בעמק

וישאו את-עיניהם ויראו את-הארון וישמחו לראות.

יד והעגלה באה אל-שדה יהושע בית-השמש ותעמד שם

ושם אבן גדולה ויבקעו את-עצי העגלה ואת-הפרות העלו עלה לה'.

הנה הודעה זו שהיו **קוצרים חטים** יראה לבלי צורך.

אך הנה יש מרז"ל אומרים (עיין **רד"ק** כאן) באומרו (פסוק יט) **ויך באנשי בית שמש כו'**, כי העוון היה שהסתכלו בארון. והלא יקשה איך ערבו אל לבם להסתכל. ואפשר שזה כיוון פה לומר כי רוב שמחה מסיר לב ראשי עם לתעות.

וזהו אומרו **ובית שמש קוצרים קציר חטים** שהוא שמחה לבעלי השדות, כמה דאת אמר (ישעיה ט ב) כשמחת בקציר, ניתוסף בהם עוד שמחה, כי **וישאו את עיניהם ויראו את הארון וישמחו**, על כן ברוב שמחה כפולה גבה לבם לראות ולהסתכל בארון. וזהו **וישמחו לראות**. ועל זה נאמר למטה (פסוק יט) **ויך כו' כי ראו בארון ה'**, ולא נאמר מיד ויך באנשי בית שמש כו', כי אם אחר סיפור הקרבת העולה (פסוק יד), וסיפור חזרת הסרנים למקומם ומנחתם (פסוקים טז-יח). יתכן הורה שלא רצה יתברך הכותם על ראייתם עד שהלכו להם סרני פלשתים אחר עשות העולה והזבחים, פן יעלצו הפלשתים אם היו רואים, פן יאמרו כי כמות זה כן מות זה, כי גם ממית הארון בישראל כאשר מתו בפלשתים. על כן אחר אומרו **וישמחו לראות**, סיפר עניין העולה על עצי העגלה מהפרות במקום שהעגלה מצאה לה מנוח.

טו והלויים הורידו את-ארון ה' ואת-הארגז אשר-אתו אשר-בו כלי-זהב

וישמו אל-האבן הגדולה

ואנשי בית-שמש העלו עלות ויזבחו זבחים ביום ההוא לה'.

טז וחמשה סרני-פלשתים ראו וישבו עקרון ביום ההוא.

ושהלויים הורידו את הארון מהעגלה שגזרו לעצים, וישימו אל האבן הגדולה. וישבו סרני פלשתים למקומם. ואז סיפר עניין **ויך באנשי בית שמש כו'**. וסיפר תחילה מספר הטחורים והעכברים לומר כי באלה לא חטאו המסתכלים בהם.

כי אם -

יז ואלה טחרי הזהב אשר השיבו פלשתים אשם לה'

לאשדוד אחד לעזה אחד לאשקלון אחד לגת אחד לעקרון אחד.

ואלה מורה באצבע שהוא כי היו לעין כל, אך לא כן בארון כי לא יבואו לראות.

כי הנה -

יח ועַכְבְּרִי הַזֶּהב מִסְפָּר כָּל-עָרֵי פְּלִשְׁתִּים לַחֲמִשָּׁת הַסָּרְנִים מַעִיר מִבְּצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי
וְעַד אֲבֵל הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ אֶת אֲרוֹן ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּשָׂדֶה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית-הַשֹּׁמֶשֶׁי.
יֵט וַיֵּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵּית-שֹׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֲרוֹן ה'
וַיֵּךְ בְּעַם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ
וַיִּתְּאֲבְלוּ הָעָם כִּי-הִכָּה ה' בְּעַם מִכָּה גְּדוֹלָה.
כ וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי בֵּית-שֹׁמֶשׁ
מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' הָאֱלֹהִים הַקְּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֶל-מִי יַעֲלֶה מֵעַלֵּינוּ.
כא וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים אֶל-יוֹשִׁבֵי קִרְיַת-יִעָרִים לֵאמֹר
הִשְׁבּוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת-אֲרוֹן ה' רְדּוּ הָעָלּוּ אֵתוֹ אֵלֵיכֶם.
וַיֵּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵּית שֹׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֲרוֹן כִּי אִינוּ דּוֹמָה לְרֹאשִׁים בָּאֲרָגָז. וַאֲמַר וַיֵּךְ שְׁנֵי פַעֲמִים, יִהְיֶה
כִּי אַחֵר אֹמְרוּ וַיֵּךְ בְּאַנְשֵׁי כּו' וַיֵּךְ בְּעַם, פִּירֵשׁ מֶה הֵמָּה הַשְּׁנֵי וַיֵּךְ הָאֲמֹרִים.
וְגַם בְּאֹמְרוֹ בְּאֶחָד בְּאַנְשֵׁי, וּבְשְׁנֵי בְּעַם. וְהוּא, כִּי הִהֲכִיחָה הָרִאשׁוֹנָה הַיִּיתָה בְּאַנְשִׁים חֲשׁוּבִים
כָּל אֲנָשִׁים שֶׁבְּמִקְרָא שֶׁהֵם שִׁבְעִים אִישׁ, וְהִהֲכִיחָה הַשְּׁנִיָּה בְּעַם הֵם חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ שֶׁנִּמְשְׁכוּ
לְרֹאוֹת אַחֵר הַשְּׁבִטִים.

פרק ז

א וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי קִרְיַת יַעֲרִים וַיַּעֲלוּ אֶת-אָרוֹן ה' וַיָּבֹאוּ אֹתוֹ אֶל-בֵּית אַבִּינֶדָב בְּגִבְעָה וְאֶת-אֱלֶעָזָר בְּנוֹ קֹדֶשׁוֹ לִשְׁמֹר אֶת-אָרוֹן ה'.
 ב וַיְהִי מִיּוֹם שַׁבַּת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יַעֲרִים וַיִּרְבוּ הַיָּמִים וַיְהִיו עֹשְׂרִים שָׁנָה וַיָּנֶהוּ כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי ה'.
 ועל ידי השפע שהושפע בהם, על ידי מה שהיה שם לפי כבודו כראוי עשרים שנה, נמשך בישראל רוח טהרה וקדושה שעל ידה וינהו כל בית ישראל אחרי ה'.
 ובראות שמואל כך קיבצם להשלים טהרת תשובתם.

ג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם-בְּכָל-לְבַבְכֶּם אַתֶּם שֹׁבִים אֶל-ה' הִסִּירוּ אֶת-אֱלֹהֵי הַנֹּכַר מִתּוֹכְכֶם וְהַעֲשִׂיתֶם וְהַכִּינוּ לְבַבְכֶּם אֶל-ה' וְעַבְדֶּהוּ לְבַדּוֹ וַיֵּצֵל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים.
 ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר הם אליו את אשר יעשו על דבריו. והיו דבריו אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' הִסִּירוּ כו'.

ד וַיִּסִּירוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַבְּעָלִים וְאֶת-הַעֲשֻׁתֹת וַיַּעֲבְדוּ אֶת-ה' לְבַדּוֹ.
 ה וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל קִבְּצוּ אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וְאֶתְפָּלַל בְּעֵדְכֶם אֶל-ה'.
 אז יכפר בעד אשר חטאתם עד הנה.

ו וַיִּקְבְּצוּ הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאָבוּ-מִים וַיִּשְׁפְּכוּ לִפְנֵי ה' וַיִּצְוּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמְרוּ שֵׁם חֲטָאנוּ לָהּ וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְפָּה.
 ז וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים כִּי-הִתְקַבְּצוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וַיַּעֲלוּ סָרְנֵי-פְלִשְׁתִּים אֶל-יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּרָאוּ מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים.
 ח וַיֹּאמְרוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-שְׁמוּאֵל אֶל-תַּחֲרַשׁ מִמֶּנּוּ מִזְעָק אֶל-ה' אֱלֹהֵינוּ וַיִּוֹשִׁיעֵנוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים.
 ט וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טָלָה חֶלֶב אֶחָד (וַיַּעֲלֶה) [וַיַּעֲלֶהוּ] עוֹלָה כְּלִיל לָהּ וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל-ה' בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֶהוּ ה'.
 י וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלָה הָעוֹלָה וּפְלִשְׁתִּים נִגְשׁוּ לְמַלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּרְעֶם ה' בְּקוֹל-גָּדוֹל-בַּיּוֹם הַהוּא עַל-פְּלִשְׁתִּים וַיַּהֲרֹגוּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל.
 יא וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן-הַמִּצְפָּה וַיִּרְדְּפוּ אֶת-פְּלִשְׁתִּים וַיָּכּוּם עַד-מִתַּחַת לְבֵית כָּר.
 ויקבצו, ועל ידי תוכחתו על אשר חטאו וישאבו מעיניהם מים, וישפכו דמעות לפני ה' שהוא על שמה שבין אדם לחברו, ועל זה שבינם למקום ויצומו ויתוודו ויאמרו שם חטאנו לה', כי

שבו בבכי ובצום ובוידוי. ועל הדברים שהיה להם בין אדם לחברו או שבט או משפחה עם שכנגדם **וישפט שמואל** ביניהם עד שנתקן מה שבינם למקום גם כן.

יב ויקח שמואל אבן אחת וישם בין-המצפה ובין השן

ויקרא את-שמה אבן העזר ויאמר עד-הנה עזרנו ה':

לומר כי הנה דרך ה' לפקוד על צבא המרום במרום שמפיל את השר במרום, ואחר כך כשסר צלם של האויבים נופלים הם למטה, כי כושל עוזר ונופל עזר, והוא עניין (דברים לג כז) ויגרש מפניך אויב, הוא השר, ויאמר אל ישראל למטה השמד. אך להיות גם ה' מפילם למטה, אין דרכו יתברך לעשות, אך עתה הפליא חסדו עמנו, כי לא בלבד הפיל השר למעלה, כי אם גם **עד הנה בארץ עזרנו ה'.**

כי גם פה הממם ה' ונגפם לפנינו. ואמר כי לא בלבד -

יג ויכנעו הפלשתים ולא-יספו עוד לבוא בגבול ישראל

ותהי יד-ה' בפלשתים כל ימי שמואל.

נכנעו פלשתים בימי שמואל בזכותו, כי אם שגם האמורי היה להם שלום עם ישראל, כי נפל חתת ה' גם בהם, וזהו -

יד ותשבנה הערים אשר לקחו-פלשתים-מאת ישראל לישראל מעקרון ועד-גת ואת-גבולן

הציל ישראל מיד פלשתים ויהי שלום בין ישראל ובין האמרי.

טו וישפט שמואל את-ישראל כל ימי חייו.

טז והלך מדי שנה בשנה וסבב בית-אל והגלגל והמצפה

וישפט את-ישראל את כל-המקומות האלה.

יז ותשבטו הרממה כי-שם ביתו ושם שפט את-ישראל ויבן-שם מזבח לה'.

אמר, כי כל כך נתחזק לקיים עולם במשפט, כי גם **בתשובתו הרממה כי שם ביתו**, עם היות **כי שם ביתו**, לא מפני כך היה מכוון, כי אם גם **ששם שפט את ישראל**. וגם שלא היה שם ביתו, היה הולך שם כבשאר המקומות לשפוט את ישראל. וגם מטעם אחר היה הולך שם, על (מה) כי שם היה לו מזבח קבוע לזבוח לה' מדי שובו שם, להודות לשם ה'. וזהו **ויבן שם כו'.**

ודעת רז"ל (ברכות י ב) כי אומרו **כי שם ביתו** אינו חוזר אל הרמה, כי אם אל כל מקום שהיה הולך היה מוליך שם כל צורכו, כאילו שם ביתו לבלתי יהנה משום אדם. והלא יראה כי אין זה משמעות הכתוב, כי אם ברמה בלבד. ואפשר שהוקשה להם כי אומרו **כי שם ביתו** הוא מיותר. **ועוד אומרו שם שם** בפסוק זה שלש פעמים.

על כן אמרו כי אמרו **כי שם ביתו**, חוזר אל המקומות שהזכיר תחילה, ואמרו כי **שם שפט כו'** הוא על הרמה.

או יהיה כי דרשו שני ייתורים.

אחד אמרו **כי שם ביתו** שהוא מיותר,

ואמרו **כי שם שפט**,

כי האם שלא במקומו היה הולך לשפט ממקום למקום, במקומו לא כל שכן. אך אמרו אין זה כי אם להקיש ולומר **כי שם ביתו**, כאשר היה ברמה כך היה במקומות שהיה שופט.

פרק ח

א ויהי כאשר זקן שמואל וישם את-בניו שפטים לישראל.

ב ויהי שם-בנו הבכור יואל וישם משנהו אביה שפטים בבאר שבע.

אמר רבי שמואל בר נחמני: כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה, דכתיב (פסוק ג) **ולא הלכו בניו בדרכיו**, בדרכיו הוא דלא הלכו, מחטא נמי לא חטאו, אלא מה אני מקיים **ויטו כו'**, שלא עשו כמעשה אביהם שהיה מחזר במקומות ישראל, ודן אותם בעריהם. שנאמר (לעיל ז טז) **והלך מדי שנה כו'**, והם לא עשו כן, אלא ישבו במקומם כדי להרבות שכר חזניהם וסופריהם. ע"כ (שבת נה ב - נו א).

והנה אמרו הקדמה זו ובלשון זה הוא לומר כי לא נאמר שהאומר שחטאו יקרא חוטא, ומה גם לאומרים (**ילקוט שמעוני** ריש יואל) כי הנביא יואל בן פתואל הוא יואל בן שמואל, לזה אמר כל האומר בני שמואל חטאו אינו חוטא, אלא טועה בלבד, כי פשט הכתוב משמע שחטאו, אך לא כן הוא, שאם לא כן לשתוק מולא **הלכו בניו בדרכיו**, שבכלל אמרו **ויטו כו'** הוא, אלא לומר שכל עוונם לא היה כי אם שלא הלכו מעיר אל עיר כמוהו. ולשון **בדרכיו** מדויק בזה. ואם כן מאי **ויטו כו'** אלא שישבו במקומם כו'.

והוא שדרש סמוכים **שופטים בבאר שבע**.

ג ולא-הלכו בניו (בדרכיו) [בדרכיו] ויטו אחרי הבצע ויקחו-שחד ויטו משפט.

שהוא כי ישבו בקבע **בבאר שבע**, ולא **הלכו בדרכיו** ללכת מעיר אל עיר.

ויש דעות אחרות (שבת נו א) שחלקם שאלו בפיהם או שהטילו מלאי על בעלי בתים או קופה יתירה של מעשר נטלו או מתנות נטלו בזרוע. והוא, כי כולם דקדקו ייתור **ולא הלכו בניו בדרכיו**, ולדבריהם הוא שהקב"ה דקדק עימהם כאילו **ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט**.

[פרשת המלך]**ד וַיִּתְקַבְּצוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל-שְׁמוּאֵל הַרְמְתָּה.**

הלא יתחמץ לבב אנוש באמת, באמור על מה זה הרע בעיני שמואל שאלתם זו, והלא מצות המלך הקדוש היא (דברים יז טו) **שום תשים עליך מלך**, והיא מהמצוות שנתחייבו ישראל בכניסתן לארץ.

והנה **הרב יצחק אברבנאל** ז"ל הקשה לדבר ולומר נגד כל הטעמים הנמצאים על הקושי הלז. ומה שהעלה מצודתו הוא, כי לא מן ה' היה להקים מלך בישראל. [כי רע ורע המעשה], כי אם שאחר שעל פי תרעומתן הוקם, לא ציוה הוא יתברך להעבירו אחר שאמרו (לקמן יב יט) יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול לנו מלך, כאשר אחר קחת איש ישראל יפת תואר במלחמה שלא יצווה לגרשה.

והנה גם דבריו אלה הלא כמו זר נחשבו, כי יראה מדבריו שאם לא היו ישראל שואלים ודורשים מאת שמואל יתן להם מלך לא היו ישראל ממליכים עליהם מלך. ולא כן היא הסכמת רז"ל, כי אם שהקמת המלך היא אחת ממצוות עשה שבתורה, והיא האחת משלש מצוות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ **הקמת מלך והכרית זכר עמלק ולבנות בית הבחירה** (סנהדרין כ ב), והקמת המלך קודמת להכרתת זכר עמלק, כמו שכתב **הרמב"ם** ז"ל בהלכות מלכים (פ"א ה"ב). ומה מאד רבו כמו רבו מאמרי רז"ל המורים כי מלכות עתידה להיות בישראל מאתו יתברך, ומקרא מלא דברה תורה (בראשית לה יא) ומלכים מחלצין יצאו, ואם מבלי ישאלו ישראל מלך לא היו מחויבים להמליך, וידענו כי הבחירה חופשית ואפשר שלא ישאלו, אם כן איך נועדו מלכים להיות בישראל, ולא עוד אלא שאמרו רז"ל (עיין **בראשית רבה** נד ד) שעל שבע כבשות של אברהם (בראשית כא כח) קדמו שבעה מלכים בגויים לפני מלך ישראל (שם לו לא), הנה כי מחמת עונש לא קדמו מלכים בישראל לאומות.

אך אמנם הן אמת כי לא ככל הגויים בית יהודה חלילה, כי כל יתר עמים משרה אותם אלוהים על ידי שלישי, הוא שר צלם אשר הופקד מאתו יתברך על כל אומה ולשון, לא כן אנחנו עמו צאן מרעיתו, כי מרוב אהבתו אותנו הוא האלוהים בשמים והוא הרועה אותנו על כל הארץ מתחת, מפתו נאכל ומיינו נשתה ושמלתו נלבש מאתו ובידו שלא על ידי שר ומושל, כאשר ראינו בעינינו במצרים ובמדבר, אשר עין בעין נראה אלינו ועננו עומד עלינו לנחותינו הדרך ולהאיר לנו, ויעבירו את הירדן, ויתן לנו ארצות גויים ועמל לאומים אשר לא עלה על לב, לולא ה' צבאות עשה בידו הגדולה כאשר דבר.

כלל הדברים

כי אין מלך ואין שר צריך לישראל להיות בין המלך ובין העם, באופן כי אשר מאליהם בראות כל ההשגחה ההיא ישאלו מלך ככל הגויים אשר תחת שרים, לכפויי טובה יחשבו, בלתי מכירים השגחתו הפרטית גם על הארץ מתחת, וכמואסים הנהגת יוצר הכל, ומחליפים אותה בהנהגת בשר ודם. על כן מה עשה הוא יתברך מאז, הקדים רפואה למכה, ויצו עלינו שמצווה ראשונה משלש שציווה לנו בכניסתנו לארץ תהיה **הקמת מלך**, גם שלא ישאלוהו ישראל. וזה מאמר הכתוב (דברים י"ז) **כי תבא אל הארץ אשר ה' אלוהיך נותן לך וירשתה וישבת בה**. שהוא, כי תראה ההשגחה כאילו אינך לוחם וכובש, כי אם שהוא יתברך הנותנה לך מאתו ובידו וירשתה, שאתה כבא לירושת אבותיך, ידעתי את יצרך כי לא תכיר השגחתי, **ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים**, ולא תבחין בינך אשר האלוהים הרועה אותך, לבינם שתחת שרים, על כן הנני מקדים מעתה ואומר **שום תשים עליך מלך**, כלומר כי אחר שלא יבצר שום אותו על פי שאלתך אני מקדים ומצווה ואומר כי בין תשאל בין לא תשאל **תשים עליך מלך**.

והנה על פי הדברים האלה אשר לא יבצר מהיות נודע לזקני ישראל אשר נתקבצו לאמר לשמואל -

**ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲנֵה אַתָּה זְקֵנָה וּבְנִיךָ לֹא הָלָכּוּ בְּדַרְכֶּיךָ
עֲתָה שִׁימָה-לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ כָּכָל-הַגּוֹיִם.**

תנה לנו מלך, על כן תכפל אשמתם כי אם יודעים שעל כל פנים יקימו מלך בישראל, ושעל שעתידים לשואלו הקדים להם הוא יתברך המצווה ההיא, מה זה קיימו על נפשם כעת השאלה שעליה גזר הוא יתברך להקדים, טרם יחטאו לשאול ולומר הדבר הרע, ולא אמרו ללבבם נחריש כי הלא מצות המלך הקדוש היא לעשותו ולא נהיה אנו אשמים על השאלה. ובכן מה שהיה הדעת שופטת הוא, כי כל כך קצו ומאסו בהנהגת שמואל, שעל כן לא עצרו כח להמתין, על כן -

ו וַיֹּרֶעַ הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כֹּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנֵה-לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ וַיִּתְּפַלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל-ה'.
יכפר בעד אשר קצו בנביאו.

אז

**ז וַיֹּאמֶר ה' אֶל-שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ
כִּי לֹא אֶתָּךְ מָאֵסוּ כִּי-אֶתִּי מָאֵסוּ מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם.**

אך אין המאיסה חס ושלום גמורה, כי אם **ממלך עליהם**, שהוא מהיות אני המנהיגם בארץ כמלך הארץ את עמו, אך לא מהיות אלוה חלילה. ואל תקצוף ותאמר **כי אותי מאסו** מהיות מלך רועה אך לא מאלוה, אך אותך שמואל מאסו לגמרי מבלי השאיר דבר.

אל תתמה כי

ח כָּכָל-הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר-עָשׂוּ מִיּוֹם-הָעֲלִיתִי אֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד-הַיּוֹם הַזֶּה

וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כִּן הֵמָּה עֹשִׂים גַּם-לָךְ.

ולכן אל תקצוף, כי דיו לעבד להיות כרבו.

ט וַעֲתָה שָׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי-הָעֵד תַּעֲיֵד בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם.
ועתה כל עוד שאין נוגעים באלוהותי **שמע בקולם** זולתי **כי העד תעיד** ותתרה **בהם** בל יגעו גם באלוהות, וגם **והגדת להם משפט המלך** שיקבלו העול אשר יטיל עליהם, למען ידעו מה בין היותי אני מלכם ורועה אותם, לזמן הזה, כי עד כה היו כולם מלכים ועתה יהיו כעבדים אל מלך אדם, ולא אל אשר כעבדים כאדונם עבדי ה' המה.

העולה מדברינו כי אילו לא שאלו, לא יבצר מתת ה' עליהם מלך, כי אחת ממצוותיו יתברך היא, על כן אין האשם רק על השואלים, אך לא על הבלתי מוחים בידם, שעל כן שמואל לא אמר הדברים הקשים אשר דבר ה' רק אל האנשים השואלים בלבד ולא אל יתר העם. וזהו -

י וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶת כָּל-דְּבָרֵי ה' אֶל-הָעָם הַשְּׂאֵלִים מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ.

יא וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם

אֶת-בְּנֵיכֶם יִקַּח וְשֵׁם לוֹ בְּמִרְכָּבָתוֹ וּבִפְרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מִרְכָּבָתוֹ.

יב וְלָשׁוֹם לוֹ שָׂרִי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים

וְלַחֲרָשׁ חֲרִישׁוֹ וְלַקָּצֵר קָצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כָּלִי-מִלְחָמָתוֹ וְכָלִי רִכְבּוֹ.

יג וְאֶת-בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרִקְחוֹת וּלְטִבָּחוֹת וּלְאִפּוֹת.

יד וְאֶת-שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת-כַּרְמֵיכֶם וְזִיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו.

טו וְזִרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעֲשֶׂה וְנָתַן לְסָרִיסָיו וְלַעֲבָדָיו.

טז וְאֶת-עַבְדֵיכֶם-וְאֶת-שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת-בְּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת-חֲמוּרֵיכֶם

יִקַּח וַעֲשֶׂה לְמִלְאָכָתוֹ.

יז צֹאנְכֶם יַעֲשֶׂה וְאֶתֶּם תִּהְיוּ-לוֹ לַעֲבָדִים.

יח וְזַעֲקֶתְם בַּיּוֹם הַהוּא מִלִּפְנֵי מֶלְכְּכֶם אֲשֶׁר בְּחִרְתֶּם לָכֶם וְלֹא-יַעֲנֶה ה' אֶתְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא.

וכן כיון על שלא שאלו מה' ומהר יחישה מעשהו להמליך עליהם מלך כאשר ייעד, ולא יאמרו לשמואל תנה לנו כאילו לא מן השם הוא זה.

יט וַיִּמָּאֲנוּ הָעָם לִשְׁמַע בְּקוֹל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי, אִם-מֶלֶךְ יִהְיֶה עֲלֵינוּ.

אמרו אם קצפת על שאמרנו לך **תנה לנו מלך**, שייחסנו הדבר לך ולא לה' יתברך לבד, הנה עתה אנו אומרים לא **כי כו'**, כלומר לא כאשר אמרנו, **כי אם מלך יהיה עלינו**.

ואם הוא על שאמרנו לשופטנו

כ וְהִיָּינוּ גַם-אֲנַחְנוּ כְּכָל-הַגּוֹיִם וְשִׁפְטָנוּ מִלִּכְנֹ וַיֵּצֵא לִפְנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת-מִלְחַמָּתָנוּ.

שמורה שישפטנו כמלך הגויים שהוא שלא על פי התורה, על כן אין אנו אומרים לשופטנו ככל הגויים, כי אם **מלך ככל הגויים** לא על דבר המשפט. ואחר כך אנו אומרים **ושפטנו מלכנו**, כלומר לא ככל הגויים רק במשפט התורה.

ומה שאמרנו **ככל הגויים**, הוא על מה שיצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו.

או יאמר, הלא הגזמת במשפט המלך אשר ימלוך עלינו שהוא עול כבד, הנה על זה לא נחדל, כי הלא **והיינו גם אנחנו ככל הגויים**, כי גם עול זה בכל מלך שבכל גויי הארץ על עמו, ומה שהוא דבר כולל אין העם מצטער בו. ועוד נרוויח כי **ושפטנו מלכנו**, וזה טוב לעם שלא יהיה איש בלתי ציית דינא ממוראו וישפות שלום לנו. ואם תאמר שיראה שנבטח במלך ולא בו יתברך לנצח במלחמותינו וה' איש מלחמה לבדו, גם זה הוא עם לבבינו, כי אין הכוונה רק **יצא לפנינו** ואנחנו **נלחם את מלחמותינו**, כלומר אך התשועה לא לו ולא לנו כי לה' התשועה.

אז -

כא וישמע שמואל את כל-דברי העם וידברם באזני ה'.

שהוא שהבין כוונתם כמדובר, כמה דאת אמר (בראשית כג ו) שמענו אדוני, שאם לא כן מי לא ידע ששמע. ולהיות הכוונה טובה כאמור, על כן **וידברם באזני ה'.**

וגם ה' הסכים ואמר.

כב ויאמר ה' אל-שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך.

ויאמר שמואל אל-אנשי ישראל לכו איש לעירו.

כלומר מי שהוא כבר מלך כי כבר בחרתי בו והוא מוכן מאתי. על כן **ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו איש לעירו**, כלומר עד יעלה על רצון ה' לגלות אזני מי יהיה אשר בחר בו הוא יתברך.

פרק ט

א ויהי-איש (מבן-ימין) [מבן-ימין] ושמו קיש

בן-אביאל בן-צור בן-בכורת בן-אפיח בן-איש ימיני גבור חיל.

ב ולו-היה בן ושמו שאול בחר וטוב

ואין איש מבני ישראל טוב ממנו משכמו ומעלה גבה מכל-העם.

הנה דרך הבחרות להמשיך את האדם אחר הרע. אמר כי לא כן היה שאול, כי אם **בחר וטוב**, כי מהילדות בחר בטוב. ולא היה **בחר וטוב** בערך בחורים זולתו, כי אם גם **טוב** משאר עבירות מהבחרות ליקרא **איש**, לא היה **איש מבני ישראל טוב ממנו**. וגם לשיראוהו אנשים ויחשיבוהו

כאשר יאות למלך, שתהא אימתו על העם, היה **משכמו ומעלה גבוה מכל העם**, שעל ידי כך יהיה חשוב בעיניהם.

ג ותאבדנה האתונות לקיש אבי שאול

ויאמר קיש אל-שאול בןו קח-נא אתך את-אחד מהנערים וקום לך בקש את-האתונות. אמר, ראו כי מה' יצא הדבר, שעם היות שאול חשוב **בחור וטוב ושאין איש טוב ממנו** ומהודר כמדובר, עם כל זה שלחו אביו בהרים ובגאיות **לבקש את האתונות**, אך אין זה כי אם שיקרה מקרהו וילך אל שמואל להמליכו ובמה שאמר לקיש אבי שאול, עם היות שעליו ידבר עד כה, והיה די יאמר **ותאבדנה לו אתונות**, אך יאמר כי לטובתו נאבדו לו אתונותיו, כי **ותאבדנה האתונות** היה **לקיש אבי שאול**, להנאת קיש אבי שאול, כמה דאת אמר (רש"י בראשית יב א) לך לך להנאתך ולטובתך. וצוהו יקח אתו מיוחד שבנערים, שעל כן אחד בפת"ח האל"ף.

ד ויעברו בהר-אפרים ויעברו בארץ-שלישה ולא מצאו

ויעברו בארץ-שעלים ואין ויעברו בארץ-ימיני ולא מצאו.

גם שהיו שם, וחלפו **ובארץ שעלים ואין** כי לא עברו משם לעולם, ושבנו אל תחומם **בארץ ימיני ולא מצאו**.

ה הנה באו בארץ צוף ושאול אמר לנערו אשר-עמו

לכה ונשובה פן-יחדל אבי מן-האתונות ודאג לנו.

אמר **לכה ונשובה**. כי אין דרך האתונות להתרחק ככל שיעור הזה שהלכנו, כי אם עד סביבות מקומם כברת ארץ וכיוצא, על כן **יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו**.

ו ויאמר לו הנה-נא איש-אלהים בעיר הזאת והאיש נכבד כל אשר-ידבר בא יבוא

עתה נלכה שם אולי יגיד לנו את-דרכנו אשר-הלכנו עליה.

השיב נערו ואמר **הנה נא כו'**, לומר הנה אשר עשינו היה שלא כדרך הטבע, כי מי הוליך אתונו בשלשה גבולי הארץ הנאמרים שהיה מהלך שלשת ימים כמאמר הנביא לפנינו (פסוק כ), ומה גם כי קרוב למקומם הראשון, שרואה חמור תועה מאסף אותו הביתה עד דרוש אחיו אותו ולא יהיה נעזב עד כל כך שיעור, אך אין זה כי אם זו דרכנו אשר נתן ה' בלבנו להלך לא על חנם היה, והלא דבר הוא. על כן **הנה נא איש אלהים בעיר הזאת**, ואין לחשוד אולי דבריו על פי כישוף ואסור לשאול לו, כי הנה האיש נכבד צדיק גמור, וגם אם היה על פי קסם וכישוף על פי דרכינו בדברים רבים היה משקר, אך זה **כל אשר ידבר בא יבא**, לכן **עתה נלכה שם אולי יגיד לנו את דרכנו אשר הלכנו עליה**, כי לא על דבר אתונות היה לנו ללכת כל הדרך הזאת, אך הלא דבר הוא הדרך הזה לנו. וכן היה כי מה' יצא על דבר המלוכה.

ז ויאמר שאול לנעריו והנה נלך ומה-נביא לאיש

כי הלחם אצל מכלינו ותשורה אין-להביא לאיש האֱלֹהִים מה אתנו.

כלומר בין יגיד בין לא יגיד ראוי להקביל פניו. אך **ומה נביא כו'**, לומר לא יבצר, או הוא איש נכבד ולא איש אלוהים, או הוא איש אלוהים אם הוא איש נכבד **מה נביא לאיש**, כי הן אמת שמספיק דבר קל איננו **כי הלחם אצל מכלינו**, ואם הוא איש אלוהים צריך תשורה שהוא דורון חשוב ותשורה אין להביא לאיש האלוהים מה אתנו.

ח ויסף הנער לענות את-שאול ויאמר

הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האֱלֹהִים והגיד לנו את-דרךנו.

לומר הנה הכל הוא לפי הנותן, ואם כן אם אתה היית נותן שאתה חשוב והוא איש אלוהים היה צריך תשורה שהיא מנחה חשובה, אך אני שאני נערך בלתי חשוב, דבר קל בידי כתשורה מידך. לכן **הנה נמצא בידי רבע שקל כסף**, וגם כי הלא מזער הוא, הנה **ונתתי** אני **לאיש האלוהים**, ועם שאיש האלוהים הוא יחשיבנו **והגיד לנו את דרכנו**.

ט לפנים בישראל כה-אמר האיש בלכתו לדרוש אֱלֹהִים לכו ונלכה עד-הראָה

כי לנביא היום יקרא לפנים הראָה.

אז -

י ויאמר שאול לנעריו טוב דברך לכה נלכה וילכו אל-העיר אשר-שם איש האֱלֹהִים.

שתהיה אתה הנותן ולא אני, לכן **לכה** אתה תחילה ואני אחריו, וזהו אומרו **לכה נלכה**, כי אם אני אלך ואתה אחרי לא יראה שאתה הנותן כי אם אני, ואתה שלוחי.

והנה ראוי לשים לב, כי פסוק **לפנים בישראל כו'** נכנס בין הדבקים, ומקומו היה אחר פסוק **ויאמר שאול כו'**, שהוא לומר אחריו שאלת **היש בזה הרואה** (פסוק יא), שיקדים ואמר **כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה**, ושעל כן לא אמרו **היש בזה הנביא כו'**.

אך העניין הוא כי באומרו שאמר לתת לו **רבע שקל כסף והגיד כו'** (פסוק ח), הלא יקשה וכי היתכן כי נביא גדול חשוב כמשה ואהרן יקל כבודו להיות מגיד עתידות בעד רבע שקל כסף, כדרך אנשים שיש להם השגחה מה ולא נבואה המחזרים בחצרות להגיד לכל הבא ובידו איסר או פונדיון, על כן סמך ואמר, אל תתמה על דברי הנער הלז כי הלא **לפנים בישראל**, כה יאמר האיש בלכתו לדרוש אלוהים **לכו ונלכה עד הרואה**, והוא תואר הנאמר גם כן לכל המחזר בשוקים בהשגת ראייה מה בכוכבים וכיוצא לכל הנותן פרוטה או שתיים, ועל כן על ידי ההרגל ההוא לא יבחין השומע בין **איש אלוהים** גדול כשמואל ליתר הרואים, ועל כן אין לתמוה אם טעה בזה הנער הלז, כי גם שמואל כשאר הרואים.

**יֵא הָמָה עֲלֵים בְּמַעֲלָה הָעִיר וְהָמָה מְצָאוּ נְעֻרוֹת יִצְאֹת לְשָׂאֵב מַיִם
וַיֹּאמְרוּ לֶחֶן הָיִשׁ בְּזֶה הָרָאָה.
יֵב וְתַעֲנִינָה אוֹתָם וְתֹאמְרָנָה
יֵשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ מִהֵרָ עֵתָה כִּי הַיּוֹם בָּא לְעִיר כִּי זָבַח הַיּוֹם לַעֲמִם בְּבִמָּה.
יֵג כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצָאוּן אֹתוֹ בְּטָרֶם-יַעֲלֶה הַבִּמְתָּה לֶאֱכֹל כִּי לֹא-יֹאכֵל הָעָם עַד-בֹּאוֹ כִּי-
הוּא יִבְרַךְ הַזָּבַח אַחֲרֵי-כֵן יֹאכְלוּ הַקָּרָאִים וְעֵתָה עָלוּ כִּי-אֹתוֹ כֹּהֵיּוֹם תִּמְצָאוּן אֹתוֹ.**

ראוי לשים לב.

א. אל אומרו והמה, שהיא תיבה יתירה,
וכן מלת **אותם** (פסוק יב).
ב. ועוד אומרים הנה לפניך כו' לשון יחיד, וכבואכם עד סוף דבורם (פסוק יג) אמרו בלשון רבים.
ג. ועוד כי עתה (פסוק יב) ממהרים אותם, ואחר כך אמרו (פסוק יג) **כבואכם** שמשמעו לאט.
ד. ועוד מלת כן שהיא מיותרת,
ה. ועוד, למה יגידו **כי לא יאכל העם עד בואו וכי הוא יברך הזבח וש אחרי כן יאכלו הקרואים** (שם).
ו. ועוד למה חזרו לומר ועתה עלו, וכן אומרו אותו **כהיום תמצאון אותו** אחרי אומרו **כבאכם העיר כן תמצאון אותו.**

והנה לפי דעת האומר מרז"ל (ברכות מח ב) שהרבו לדבר עמו להסתכל ביופיו של שאול, יתיישב אשר הערנו שהתחילו בלשון יחיד כי עמו לבדו רצו לדבר, ואחרי כן בושו פן יורגש כי חשקו בו, על כן חזרו בהם ודברו לשון רבים, אך לא נמנעו מלהאריך להסתכל ביופיו. אך לפי דעת החולק צריך לתת טעם לכל אשר הערנו.

ואומרה, כי הנה אמרו רז"ל **בפרקי דר' אליעזר** (פל"ו) רבי עקיבא אומר כל מי שנכנס לעיר ומצא נערות יוצאות לפניו דרכו מצלחת, בא וראה מאליעזר עד שלא נכנס לעיר מצא נערות יוצאות לפניו (בראשית כד יג) והקדוש ברוך הוא הצליח דרכו שנאמר (שם שם נו) וה' הצליח דרכי, וממשה רבנו **ולכהן מדין כו' ותבאנה ותדלנה** (שמות ב טז) והצליח דרכו, ובא וראה משאול שעד שלא נכנס לעיר **מצא נערות כו'** זכה למלכות, וכן ביעקב **והנה רחל בתו באה עם הצאן** (בראשית כט ו).

הנה כי פגיעתן בשאול הוא סימן מן השמים אל הצלחת מלכותו, ובכן קרוב הדבר כי גם שם ה' בפיהן רמז לעניין הצלחת מלכותו. ואומרה כי הכתוב מגלה לנו, בל (י) נחשוב כי מה שדברו

לשון יחיד היה כי היו מהלכים זה אחר זה והראשון הוא שאול פגע בהן ולא נערו שאחריו, לזה אמר **והמה מצאו נערות** שהוא שניהם כאחת, כי היו הולכים זה בצד זה, וגם יחד דברו שניהם ואמרו **היש בזה הרואה וזהו ויאמרו להן כו'.**

וכן הן -

יב ותענינה אותם ותאמרנה

יש הנה לפניך מהר עתה כי היום בא לעיר כי זבח היום לעם בבמה.

ותענינה אותם לשניהם. אך מה שאמרו לשניהם לא היה רק שאמרו **יש**, ואחר כך הניחו את נערו ודברו עם שאול. ואמרו **הנה לפניך מהר עתה.**

ולהבין בדבר נשית לב.

א. מה היה שיום אחד לפני בא שאול, הודיעו יתברך (פסוק טז) **שכעת מחר** ישלח אליו **איש מארץ בנימין**, ולא הניח הדבר לשעתו בבואו עם נערו לפניו יאמר לו הוא יתברך הנה זה האיש יעצר בעמי קום משחחו (פסוק יז).

ב. ועוד ראוי לשים לב, מה זה שלא גלה הכתוב על מה היה זבח לעם בבמה.

ג. ועוד הקרואים הנאמרים פה (פסוקים יג, כב) מי קראם ולמה הזמין, שאם שדרך כלל היה זבח ידוע לעם של העיר ההיא ביום ההוא מה צורך קרואים.

וגם שאם כן למה לא היו כי אם כשלשים איש (פסוק כב).

ד. ועוד אומרו שמואל לטבח שישמור עמו המנה (פסוק כג), למה היה, ולא יאמר לו סתם שיאכל עם הקרואים,

וכן למה אמר כך שמואל לעיני הכל.

ועל פי דרכנו נשית לב אל אומרו (פסוק כד), **הנה הנשאר שים לפניך אכול כי למועד שמור לך כו' לאמר העם קראתי**, שיראו דברים משוללי הבנה.

אמנם אומר כי רצה הקדוש ברוך הוא יעשה זבח שלמים ויזמין קרואים לאכול אתם ביום מלוך למלך הראשון שימלוך בישראל. ובכלל הדבר רצה שכשיבוא שאול ימצא הזבח עשוי והקרואים על השלחן וישב ראש על כולם, למען ידעו למפרע בידעם הדבר כי מה' יצא הדבר, שעל יום טוב הנעשה עליו יבוא פתאום. אך לא הראה שמואל דבר המלוכה מעתה אל הקרואים, כי אם שיבוא אדם חשוב וישב שם בראש. על כן נאמר לשמואל הדבר מאתו יתברך יום אחד קודם, למען יכין זבח יקדיש קרואיו ליום מחר, וקודם אכול הקרואים, צדיק על שלחן יבוא. וענין זה דברו הנביא אחרי כן בפיו, כאשר יבוא בסייעתא דשמיא.

וזהו אשר שם ה' בפי הנערות האלה, באומרם אל שאול **הנה לפניך מהר עתה**, לומר הנה הרואה שאמרת לפניך יהיה מהר עתה כי לא יאחר מלבוא עדך פה. והוא, כי גם שלא תבואו

העירה הוא יבוא פה אליך. והוא, כי לעלות הבמה היה צריך לצאת שמואל מהעיר ולרדת במעלה העיר שהיו הם עולים עתה, ולעלות במקום גבוה שכנגד העיר בסמוך אשר שם הבמה. שעל כן בעלותם העירה פגעו בשמואל בא לקראתם בלכתו אל הבמה. והוא כאשר כתבנו כי הודיע שמואל שיבוא אדם חשוב, ולכבודו עשה זבח שלמים והקדיש קרואים, שהיה עתיד לבוא עלי זבח, והוא על אשר ייעד לו ה' **כעת מחר אשלח אליך כו'** (פסוק טז).

ועל כן על התפרסם זה בעיר, בראות הנערות האנשים הנערים האלה בעת הזבח, אחרי ראותן ששאלו על הרואה, אמרו בלבן אחד משניהם הוא אשר יתראה אל הרואה כאשר אמר ועשה בשבילו הזבח, ואם לא עכשיו אימתי יבוא ויתראה אליו, על כן אמרו **הנה לפניך יהיה מהר עתה** כמדובר, שאם בעמדם יעמוד לא יאחר שמואל מלהיות לפני שאל מהר, כי ירד ממעלה העיר לעלות הבמה וימצאם בדרך. והטעם הוא **כי היום בא לעיר כי זבח היום לעם בבמה**, כלומר ואותו הזבח מן הסתם לכבודך הוא, ובכן ודאי שימצא לפניך.

ואם לא תעמדו פה כי אם שתבואו העירה, דעו כי -

יג כְּבִאֲכֶם הָעִיר כֵּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם-יַעֲלֶה הַבִּמְתָּה לֶאֱכֹל כִּי לֹא-יֹאכֵל הָעָם עַד-בֹּאוֹ כִּי-הוּא יִבְרַךְ הַזֶּבֶח אַחֲרֵי-כֵן יֹאכְלוּ הַקָּרָאִים וְעַתָּה עָלוּ כִּי-אֹתוֹ כֹּהִיֹּם תִּמְצְאוּן אֹתוֹ.

ואומרן כן יהיה כי כאשר **בואכם** הוא לבקשו שמחים בו, **כן תמצאון אותו** שמח בכם, כי אשר עשה הזבח בשבילו אחד מכם הוא ומיחל אותו. ולא יבצר יהיה פגיעתכם בו **טרם יעלה הבמתה לאכול**, אחר שהזבח לכבוד האחד מכם הוא כמדובר. ולא יאחר, **כי הנה לא יאכל העם עד בואו כי הוא יברך הזבח**. ואחרי ששמנו לפניכם שני הדרכים.

אחד להמתין פה עד בואו,

שני לבוא העירה לקראתו כי שם תמצאון אותו,

הנה עצתנו היא כי **עתה עלו** לקראתו ואל תעמדו פה, כי טוב הוא שתלכו להקביל פניו לכבוד אור תורתו ושלמותו, כי המוצא אותו ידמה לאשר הוא בחושך הלילה ומוצא את היום המאיר, וזהו **כי אותו כהיום תמצאון אותו**.

יד וַיַּעֲלֵה הָעִיר הָמָּה בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבִּמָּה.

כאמור, כי לעלות הבמה צריך לרדת תחילה מעלה העיר ההיא **ולעלות** אחר כך אל מקום גבוה **שהבמה** בו.

ואחרי כל הדברים הנאמרים סתומים, בא ופירש הכל, טעם הזבח וענין דברי הנערות. והוא, כי -

טו וְה' גָּלָה אֶת-אֶזְנוֹ שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בּוֹא-שְׁאוּל לְאֹמֶר.

טז כֵּת מֶחֶר אֲשַׁלַּח-אֵלַיךְ אִישׁ מֵאַרְץ בְּנִימִן וּמִשְׁחָתוֹ לִנְגִיד עַל-עַמִּי יִשְׂרָאֵל

והוֹשִׁיעַ אֶת-עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת-עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלַי.
 יֵז וְשִׁמוּאֵל רָאָה אֶת-שָׁאוּל וְהָ עָנָהוּ הִנֵּה הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלַיךְ זֶה יַעֲצֹר בְּעַמִּי.
 יח וַיִּגֶשׁ שָׁאוּל אֶת-שִׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה-נָא לִי אֵי-זֶה בֵּית הָרָאָה.
 יט וַיַּעַן שִׁמוּאֵל אֶת-שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אֲנִכִּי הָרָאָה
 עָלָה לִפְנֵי הַבָּמָה וְאָכַלְתָּם עַמִּי הַיּוֹם וְשִׁלַּחְתִּיךָ בַּבֶּקֶר וְכָל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ אֲגִיד לָךְ.
 כ וְלֹאֲתָנוֹת הָאֲבָדוֹת לָךְ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים אֶל-תִּשָּׁם אֶת-לִבְךָ לָהֶם כִּי נִמְצְאוּ
 וְלִמִּי כָל-חֲמַדַּת יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לָךְ וְלִכְלָל בֵּית אָבִיךָ.
 כא וַיַּעַן שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הֲלוֹא בֶן-יָמִינִי אֲנִכִּי מִקֵּטְנִי שְׁבֹטִי יִשְׂרָאֵל
 וּמִשְׁפַּחְתִּי הֶצְעָרָה מִכָּל-מִשְׁפָּחוֹת שְׁבֹטִי בְּנִימָן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה.
 שעל ידי כן נעשה הזבח. ויובנו דברי הנערות כמדובר.

ועל כן -

כב וַיִּקַּח שִׁמוּאֵל אֶת-שָׁאוּל וְאֶת-נַעֲרוֹ וַיָּבִיאוּם לַשִּׁכְתָּה
 וַיִּתֵּן לָהֶם מְקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה כָּשְׁלָשָׁם אִישׁ.

כג וַיֹּאמֶר שִׁמוּאֵל לַטֶּבַח תִּנָּה אֶת-הַמִּנְחָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלַיךְ שִׁים אֹתָהּ עִמָּךְ.
 וַיֹּאמֶר שִׁמוּאֵל לַטֶּבַח הַמִּבְשָׁל וּמִחֲלֵק הַמִּנּוֹת תִּנָּה אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי
 אֵלַיךְ שִׁים אֹתָהּ עִמָּךְ. והוא, כי שמואל למען ידעו הקרואים כי הזבח על כבוד אדם חשוב
 העתיד לבוא נעשה מאז מטרם יבוא ציוה את הטבח ישמרנה עמו. ועתה כבואו והושיבו **בראש**
הקרואים אמר לפני הכל, דעו אפוא כי לא נפל דברי ארצה, כי צויתי לשמור המנחה על שהיה
 עתיד איש לבוא והנה בא.

כד וַיֵּרָם הַטֶּבַח אֶת-הַשּׁוֹק וְהָעֲלִיָּה וַיִּשָּׂם לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנִּשְׂאָר שִׁים-לִפְנֵיךָ אֲכַל כִּי
 לְמוֹעֵד שְׁמוֹר-לָךְ לֵאמֹר הֵעָם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שָׁאוּל עִם-שִׁמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא.

שאמרו רבותינו ז"ל (עבודה זרה כה א) שהיא האליה, או למאן דאמר השוק והחזה שהם
 נתחים מובחרים. **וישם לפני שואל ויאמר הנה הנשאר כו'**, לומר הלא תאמר כי ניתנו המנות
 לכל אחד מהקרואים מנתו לפניו ואין זה רק שיורין, ואיך אני העיקר שבשבילי היה העיקר, לזה
 אמר **הנה הנשאר כו'**, לומר אם היה הנשאר פחותה שבמנות היה כך, אך **הנה הנשאר**, כלומר
 ואתה רואה שהם הטובים שבמנות, ואם כן אין זה רק שנשמר המובחר לכבודך עד בואך, לכן
שים לפניך אכול, כלומר סדר ואכול, כמה דאמר (שמות כא א) אשר תשים לפניהם
 דמתרגמין (אונקלוס) דתסדר קדמיהון. והוא, כי אין אדם אוכל **שוק והעליה** שלמים, וגם אינו
 דרך ארץ לאכול הוא לבדו כל **השוק והעליה**, כי אם שאחרי שום המנה לפניו לכבודו מחתך
 ומסדר לפניו, באופן יאכלו הקרובים לו מאשר הושם לכבודו. וזהו **שים לפניך**. וזהו אומרו **שים**
 אחר אומרו **וישם לפני שואל**, כי האחד הוא שהושמו השוק והעליה שלמים לפניו בלבד.

ואמר לו **אכול**, כלומר עם שאני גדול **אכול** מזה תחילה כי לכבודך הושם. תדע כי אתה העיקר ולכבודך נעשה הכל, כי באמור הוא יתברך אלי (פסוק טז) **כעת מחר אשלח אליך**, אשר המועד הוא היום, והייתי שומר וממתין אליך היום לומר השליחות בבואך, שהוא **ולמי כל חמדת ישראל כו'** (פסוק כ), לאותו **המועד** שהיה **שמור לך לאמר** המאמר הידוע בשביל זה **העם קראתי** וזימנתי לזבח, כי הזבח והקראים בשביל **המועד** שיהיה **שמור לך לאמר** מאמרי שהוא **למי כל חמדת ישראל** שהוא האמירה הידועה בין שניהם, **העם קראתי** שזימנתי קרואים, באופן שהכל עשיתי לכבודך, ואתה העיקר. ופה גלה כל הדברים הנאמרים באמת כמדובר.

ולמען כבדו לעיני הכל אכל שמואל עמו במנתו, מה שלא עשה כן לשום אחד מהמסובין להתחבר לו שמואל לאכול עמו, כי אם כל אחד מנתו אשר לפניו כדרכם בימים ההם. וזהו **ויאכל שאול עם שמואל ביום ההוא** מה שאין כן דרך שמואל לאכול עם זולתו, רק עם שאול **וביום ההוא** בלבד, כי השעה צריכה לכבדו נגד קריאי העדה.

כה ויִרְדּוּ מִהַבִּמָּה הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם-שְׂאוּל עַל-הַגָּג.

ולמען ידעו גם שאר המון קריה אשר לא היו מהקרואים את כבוד שאול בעיני שמואל איש האלוהים, יצא ודבר עמו יחד **על הגג** גלוי לכל יושבי העיר ההיא, כי כבוד גדול הוא, על דרך מאמר רבותינו ז"ל (יומא ט ב) דמאן דהוה משתעי ריש לקיש בהדיה יהבי ליה ממונא בלא סהדי, כך יכובד שאול בעיני כל רואה, כי יחדיו ימתיק סוד שמואל עם שאול, על כן היה על הגג במקום גלוי לכל.

כו וַיִּשְׁכְּמוּ וַיְהִי כַעֲלוֹת הַשָּׁחַר וַיִּקְרָא שְׂמוּאֵל אֶל-שְׂאוּל (הַגָּג) [הַגָּגָה] לֵאמֹר

קוּמָה וְאַשְׁלַחְךָ וַיָּקָם שְׂאוּל וַיֵּצֵאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וּשְׂמוּאֵל הַחוּצָה.

ולבלתי משוח בערב יום דלא מסמנא מילתא, המתין עד עלות השחר, וביני וביני השכימו שניהם לשחר אל קל בטרם בקר יצליח העניין, **ויהי כעלות השחר** קראו, יקום לגמור הדבר **ויקם שאול ויצאו וגו' החוצה**.

וראו לשים לב.

א. **אל אומרו שניהם**, שהוא מיותר, והיה די יאמר ויצאו הוא ושמואל.

ב. **ועוד אומרו החוצה**, ולא אמר הגגה, כאומרו **ויקרא שמואל אל שאול הגגה**.

ג. **וגם מלת לאמר** היא מיותרת ומשוללת הבנה שלא יצדק עם אומרו קומה.

אך אחשוב כי למען ידעו כל איש ישראל כי מאתו יתברך הייתה הממלכה לשאול, היה רצון שמואל להטיל גורל על המלוכה, כאשר עשה אחרי כן נגד כל ישראל במצפה (לקמן כ - כב).

על כן לא רצה מעתה למושחו כי אם בסתר, בל יראה כי נפשו אֶתָּה ויעש מלבו ויקרא עליו ערער, על כן לא רצה ימצא במשיחתו אף גם נערו. על כן **ויקרא שמואל אל שאול הגגה לאמר**, לבל יצא נערו עמו, כי יאמר איננו קורא כי אם אותו, וגם אינו ללכת מהעיר, כי אם **הגגה לאמר**, שהוא כדי לאמר לו דבר בלבד. ואם לא היה אומר כי אם זה בלבד לא היה נערו יוצא, אך סיים ואמר **קומה ואשלחך**, אמר נערו בלבו אם לשלחו הוא שהוא ללוותו בדרך, כמה דאת אמר (בראשית יח טז) ואברהם הולך עמם לשלחם, אם גם שאליו לבדו קרא אינו לשלול אותי כי אם שקרא את העיקר ואחריו נערו ימשוך, אז **ויצאו שניהם**, שהוא שאול ונערו. ובראות שמואל כך, אז נמלך לצאת חוצה ולא על הגג, למען לא יבוש מלומר לנערו לך מעמנו.

אך בצאתם החוצה כמתחילים להחזיק בדרך, אז אם יאמר לו עבור לפנינו בדרך, אין קפידא בדבר שאינו כמפרישו מאיתם כי אם כמקדים בדרך. וזהו –

כז הַמָּה יוֹרְדִים בְּקֶצֶה הָעִיר וְשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל-שָׁאוּל אָמַר לְנֹעַר וְיַעְבֹּר לְפָנֶינוּ וְיַעְבֹּר וְאַתָּה עֹמֵד כִּי־וּמָשִׁיעַךְ אֶת-דְּבַר אֱלֹהִים.

ומענוותנות שמואל לא רצה אפילו באופן זה לומר לנער שיעבור לפניהם, כי אם אמר לשאול **אמור לנער ויעבור**. והנה יראה כי אומרו אחר כך ויעבור היה מקומו אחר אומרו **ואתה עמוד כיום כו'** שהוא גמר דבורו. אך יהיה שלא הוצרך הנער כדי לעבור שיאמר לו שאול, כי אם שבשמוע הנער את שמואל אומר **אמור לנער** ועבור, מיד **ויעבור**, ושמואל סיים מאמרו **ואתה עמוד כו'.**

ואמרו **כיום** יהיה, כי טרם ימשחנו חש פן במשוח אותו יתחמץ לב שאול לומר האם שום תשים על ישראל מלך בהיחבא, אסוף תאסוף ישראל כולו ולעיני הכל תמליכני. לזה אמר **עמוד כיום ואשמיעך כו'**, כלומר **כהיום** הזה אין המכוון רק להשמיעך **את דבר אלוהים**, למען תדע כי מה' הוא, כלומר אך הפרסום יהיה יום אחר, כאשר היה במצפה.

פרק י'

א וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת-פֶּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל-רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁקֶהוּ:

וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִי-מִשְׁחָךְ ה' עַל-נַחְלָתוֹ לְנָגִיד.

ראוי לשים לב.

א. למה נשקו, מה שלא עשה כן לדוד במשחו אותו (לקמן טז יג).

ב. ועוד אומרו **הלוא**, הוא משולל הבנה בעניין זה.

ג. ועוד אומרו **על נחלתו לנגיד**, ולא אמר על עמו למלך.

אך הנה ידוע **מספר הזוהר** (משפטים קכד ב) כי הנשיקה היא לאדבקא רוחא ברוחא. עוד ידוע מרבותינו ז"ל (מגילה יד א) כי אינו דומה הנמשח **בקרן** לנמשח **בפר**, כי הנמשח בקרן מלכותו נמשך שנאמר (לעיל ב א) רמה קרני, שהוא רמה קרני ולא רמה פכי. וכן ידוע מרבותינו זכרונם לברכה (**רד"ק ואברבנאל** ע"פ הוריות יא ב) כי שאול נמשח בשמן אפרסמון, ודוד שנמשח בקרן היה בשמן המשחה.

ונבוא אל העניין

והוא, כי הנה דבר ידוע כי עיקר מלכות ישראל הוא מיהודה, כמקרא שכתוב (תהלים קיד ב) הייתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, שבזכות מה שקדשו יהודה שמו יתברך על הים, שנכנסו, ונחשון בראשם עד באו המים עד חוטמם, על כן זכה שיהיו ישראל ממשלותיו (תוספתא ברכות ד טז), והוא יהיה מלכם, אלא שלעשות נקמה בעמלק הומלך שאול שהוא ימיני, כי אין עיקר נפילת עמלק אלא בבני רחל (**תנחומא תצא י**). ואחשבה נבחר בנימין מיוסף, להיות שלא השתחוהו אביו לעשו, וגם הוא נכנס תחילה לקדש שמו יתברך בים אלא שבני יהודה רגמו אותם והוציאו ויצאו בנימין ונכנסו בני יהודה, ועל כן אחשבה שקדם שאול ויצא הוא מהמלכות ונכנס יהודה.

עוד אחשבה

כי למען המשיל הוא יתברך אדון הכל איש על העדה למלך, צריך יהיה במלך יתרון על כל אישי ההמון באיכות, שאם לא כן מאי רבותיה מנייהו למשול עליהם. והנה על ידי שמן המשחה, הוא שמן משחת קדש אשר ציוה אלוהים לעשות, יושפע שפע יתרון איכות קדושה על הנמשח כי קדוש הוא. ולא על חנם אחר שנמשח המשכן וכל כליו והכהנים והמלכים כולם עדיין כל השיעור שעשה משה קיים לא חסר ממנו מאומה. (כריתות ה ב) וגם לא על חנם נקרא משחא דרבנותא (אונקלוס שמות כט ז), אלא שהוא נותן ומשפיע רבותא לנמשח ממנו. ומקרא מלא דבר הכתוב (לקמן טז יג) ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו כו' ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה כו'.

אך אמנה אין זה רק אל הנמשח בשמן המשחה כי קדוש הוא, אך לא לנמשח בשמן אפרסמון. והנה שאול שנמשח בפר היה בשמן אפרסמון, על כן כאשר לקח את פר השמן שהוא אפרסמון **ויצוק על ראשו**. והנה כתבנו כי השמן הזה אינו משפיע שפע קדושה כשמן המשחה, על כן מיד **וישקהו**, לאדבקא רוחא ברוחא, להשפיע ברוחו הכנת שפע להשלים אשר יחסר לו, על בלתי היות בשמן הקדושה באפרסמון כאשר בשמן משחת קדש. על כן אמר לו **הלוא כי כו'**, כלומר הלא תקפיד בזה, דע כי מן השמים הוא **כי משחך ה' על נחלתו לנגיד**, כלומר מלכותך (לך) [לא] קיימא לעולם אב לבנים כנחלה, כי אינה רק נחלה לה'. וזהו **כי משחך ה' על נחלתו**,

כלומר ולא נחלה לך. ולא תאר אותך תואר מלך כי אם **לנגיד**. והוא כי המלוכה הייתה ערוכה בכל שמורה לדוד. ועל זה אחשוב הייתה אות יתירה **בהלוא**, שהוא וא"ו ואל"ף, כלומר שמלכותו מסופק ההתמדה, אם תהיה המשיחה או הנגידות לו אם לא, ולזה כתיב לו בוי"ו ולא באל"ף.

ב בלכתך היום מעמדי ומצאתי שני אנשים עם-קברת רחל בגבול בנימן בצלצח

ואמרו אליך נמצאו האתנות אשר הלכת לבקש

והנה נטש אביך את-דברי האתנות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני.

ג וחלפת משם והלאה ובאת עד-אלון תבור ומצאוך שם שלשה אנשים עלים אל-האֵלֵהים

בית-אל אחד נשא שלשה גדיים ואחד נשא שלשת ככרות לחם ואחד נשא נבל-יין.

הנה הרב יצחק אברבנאל כתב בשם מדרש תנחומא וזה לשונו.

שלשה אנשים (פסוק ג), הם שלשת בניו יונתן ואבינדב ומלכי שוע, אחד נושא נבל יין

זו מיכל בתו ששתקה ונתנה נאד של יין תחת דוד במטה, עכ"ל.

והנה דבריהם סתומים, כי למה אחד מהבנים נושא שלושה גדיים ואחד שלשה ככרות לחם, ואת השלישי משנה אותו בעד מיכל, וגם אין ברמז זה שום עניין מתקשר ומתקבל. ועוד שאם יש בפגיעותיו רמז אל הראשונים שבישרוהו כי נמצאו האתנות, מה רמז יש בו, ואם אין בראשון רמז כי אם סיפור מעשה שהיה, גם בשני, וכן באות השלישי מה הוא הרמז שיש בו.

ולבא אל העניין

נזכירה מאמרם ז"ל (תוספתא סוטה יא ז) שהקשו ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל

בצלצח, כי הלא צלצח הוא בגבול בנימין וקבורת רחל בבית לחם יהודה, אלא שכשהיה שמואל אומר הדבר היו עם קבורת רחל, וכשנאמרה הבשורה לשאול היה בגבול בנימין.

וראוי לדעת

למה מזכיר שני המקומות והיה די מקום שמצאם שם. אמנם אומר כי נרמזו לו דברים שאם היה שם אותם בלבד כאשר יארע לו הדבר המתייחס לכל אחד מהדברים, היה נזהר לבלתי יכשל באשר נכשל, והייתה מלכותו נמשכת לו. והוא, כי הנה הדבר אשר נאמר לו שמאס בו ה' ויקרע מלכותו, היה על דבר עמלק שחמל על הצאן, ואז נאמר לו [טו כו-כח] **כי מאסת את דבר ה' וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל [וגו']**, ויחזק בכנף מעילו ויקרע ויאמר אליו שמואל **קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום**, כי גם שחטא תחילה על שלא המתין מלהקריב העולה עד בא שמואל (לקמן יג ח - יד) לא היה הקצף על גדר זה.

ונבוא אל העניין

והוא, כי רמזו לו מן השמים יזכור קבורת רחל זקנתו שמתה דרך עונש בל יקרנו כמוה. והייתה בשורת השני אנשים לומר כי **נטש** אביו **את דברי האתונות ודאג** להם לאמר מה אעשה לבני, לרמוז לו כי גם הוא יטוש הצאן והבקר של עמלק בל יחמדם, וידאג על עצמו מה יעשה לו הוא יתברך על עוברו מצוותו.

עוד שנית רמז לו, יזכור איש

ג וְחִלְפֶּת מִשֶּׁם וְהִלָּאָה וּבָאת עַד-אֲלוֹן תְּבוֹר וּמִצְאוּךְ שֵׁם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים עָלִים אֶל-הָאֱלֹהִים בֵּית-אֵל אֶחָד נָשָׂא שְׁלֹשָׁה גְדִיִּים וְאֶחָד נָשָׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְרוֹת לֶחֶם וְאֶחָד נָשָׂא נֶבֶל-יִין. ד וְשָׂאֵלֹו לָךְ לְשָׁלוֹם וְנָתַנֹּו לָךְ שְׁתֵּי-לֶחֶם וְלִקְחָת מִידֶם.

נושא עמו שלשה גדיים אל האלוהים בית אל לזבוח לה', שהוא כי יהיה נושא שלשת בניו לזבוח עמו במלחמה **אל האלוהים בית אל**, להיות עם שמואל בית אל עליון במחיצתו. ולרמוז לו על מה זה בא **האיש השני** בשלשת **ככרות לחם** ולקח ממנו השנים (פסוק ד), למען יתן אל לבו כי יאמרו לו שאחמילך נתן לחם לדוד (לקמן כב י), כי לא יאשם כי דרך גומלי חסדים לתת לחם להולכי דרכים, כאשר הוא עצמו לקח משלשה ככרות לחם השנים מהם.

ובעוון השלישי שהוא היותו רודף את דוד וציוה להביאו לפניו במטה להורגו, וראה שמיכל שמה כביר העזים (לקמן יט טו - טז), שהוא **נבל** של **עור עזים**, יזכור **האיש** שהיה מביא **נבל יין** ויתן אל לבו, כי נרמז לו כי מאת ה' נהיה הדבר ולא ממיכל ולא ירדפנו עוד. ולא עשה כן, כי אם אז הלך הוא בעצמו עד בית שמואל להרוג את דוד אשר נמלט שם, לולא מצא להקת נביאים, ויפשוט גם הוא בגדיו ויתנבא גם הוא לפני שמואל ויפול ערום כל היום ההוא וכל הלילה (שם שם כב - כד), ועל ידי כן ברח דוד.

וגם זה רמז לו פה שמואל **באות השלישי**:

ה אַחֲרֵ כֵן תָּבוֹא אֶל-גִּבְעַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר-שָׁם נִצְבִּי פְלִשְׁתִּים וְיִהְיֶה-כִּבְאֹךְ שֵׁם הָעִיר וּפִגְעַת חֶבֶל נְבִיאִים יֵרְדִים מִהֶבְמָה וּלְפָנֶיהֶם נֶבֶל וְתֶרֶף וְחִלִּיל וְכִנּוֹר וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים. ו וְצִלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ ה' וְהִתְנַבֵּית עִמָּם וְנִהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר.

ויתנבא גם הוא עימהם עד יאמרו **הגם שאול בנביאים**, למען יזכור האות הזו ברודפו אחר דוד אשר היה עם שמואל, ואז על ידי להקת נביאים נבוא, ויפשוט מכל ענייני העולם ויסכים ויאמר כי מן השמים נהיה הדבר, ולא ירדפנו עוד, ולא כן עשה.

והורהו שמואל שעל ידי רמז -

ז וְהָיָה כִּי (תְּבַאֲנָה) [תְּבַאֲנָה] הָאֲתוֹת הָאֵלֶּה לָּךְ

עשה לך אשר תמצא ידך כי האלהים עמך.

האותות האלה, אם ישים אליהם לבו יצלח במלוכה. ובדבר הזה מצאנו ראינו טוב טעם ודעת אל אומרו בעניין התנבאו שאול ושלוחיו בלכתו ביתה שמואל לקחת את דוד להמיתו, כי שם נאמר (לקמן יט כד) (כי) **על כן יאמרו הגם שאול בנביאים,** כי הלא יקשה כי לא על הפעם ההיא נאמר, כי אם על היום אשר אמר שמואל שיפגע חבל נביאים יורדים מהבמה ויתנבא אתם, ושם נאמר (פסוק יב) **כי על כן הייתה למשל הגם שאול בנביאים,** ואם כן איך יאמר אחרי זמן רב בשובו להתנבא עם נביאים, ברדפו אחרי דוד ויתנבא בית שמואל, כי על הפעם ההיא היה למשל הגם שאול בנביאים. אך במאמרינו יתיישוב, כי מה שאירע לו פה בלכתו מעם שמואל במשחו אותו שהתנבא עד אומרם הגם שאול כו', היה סימן על מה שהיה עתיד לעשות ברודפו אחרי דוד, ומספר הכתוב שנרמז ולא חש.

וזוהו אומרו **בפעם השנית על כן היה למשל הגם שאול כו',** כלומר על המעשה הזה שהיה עתיד למשל מאז נמשח, **הגם שאול כו',** ולא חש כי הנה ויברח דוד מניות ברמה כו', (לקמן כ א) ולא שב מלרודפו פעמים רבות כמפורש בכתובים שאחרי כן. הנה זה הוא עניין כללות הכתובים ברמז דרך כלל.

ונבא אל התכתם

[ב] **בלכתך כו' ואומרו נטש אביך כו',** יקשה כי אחר שמצאן איך נטש אותן ודאג לבנו.

גם אומרו דברי האתונות, כי מלת **דברי** יתירה ומשוללת הבנה.

אך אמרו דברי אינו לשון דבור, כי אם לשון דבר ועניין, והוא כי **דברי** ועניני **האתונות** הם הדברים שאדם משתמש מהן הם המלאכות המיוחדות לעשות בהן. ואמר כי מרוב דאגת אביו על שעל ידי בקש האתונות אבד את בנו, מאס תועלת שימוש מלאכתו מדאגת בנו. וזוהו אומרו **נטש אביך דברי האתונות ודאג לך מה אעשה לבני.**

ואומרו בשני האנשים **ומצאת,** ובשלשה [ג] **מצאוך,** וגם בשלשה אומר [ד] **ושאלו לך לשלום,** אפשר כי בשנים היה הוא כמוצא מציאה על בשורת האתונות, אך בשלשה אדרבה כל עניינם לפי הרמז אינו כי אם רק רע להפחידו ישים לבו.

וגם זה רמז באמור ושאלו לך לשלום, כאילו שואלים לך אם תחפוץ שלום בשית לב אל הרמז אם אין.

אמנם בחבל הנביאים נאמר [ה] **ופגעת,** כי להיותם מתבודדים לא ירגישו באיש הבא לפניהם כאשר ירגיש האיש בהם, וזהו **ופגעת,** כי אתה פוגע בהם ולא הם בך. ואמר [ז] **והיה כי תבאנה כו'** עשה לך אשר תמצא ידך.

אחרי אומרו כך, פירש מה שאמרתי **עשה לך כו'** הלא הוא כי -

ח וירדת לפני הגלגל והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות לזבח זבחי שלמים

שבעת ימים תחל עד-בואי אליך והודעת ליך את אשר תעשה.

**ט וְהִיָּה כְּהִפְנֹתוֹ שְׁכֻמוֹ לִלְכֹּת מִעַם שְׁמוּאֵל
וַיִּהְיֶה-לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר וַיָּבֹאוּ כָּל-הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא.**

[ראוי לשים לב]

א. הלא כמו זר נחשב מה זה מיהר, כי שמואל לא אמר שיהיה ה' עמו עד עבור שלשת האותות ולא בתחילה.

ב. **ועוד למה** לא השיג הלב אחר עודנו לפני שמואל כי אם **כהפנותו את שכמו** ממנו, ונהפוך הוא.

אך עודנו לפני שמואל היה נראה שנאצל מן הרוח שלו לשאול ולא מה' היה לו, אך בהיות בפרוש ממנו יראה כי האלוהים עשה כי משיחו הוא, ואשר ייעד לו שמואל לא היה כי אם יותר מזה, שהוא היות האלוהים עמו שיצלח למלוכה ולנבואה, כאומרו (פסוק ו) **וצלחה עליך רוח ה' והתנבית כו'**, וזה לא היה עד האות השלישי. אך **כהפנותו את שכמו מעם שמואל**, הכין ה' את לבו לקבל אחר כך עם הנביאים להתנבא. וזהו **ויהפוך לו אלוהים לב אחר**. אמנם כאשר **ויבואו כל האותות כו'**,

י וַיָּבֹאוּ שֵׁם הַגִּבְעָתָה וְהִנֵּה חֶבְל-נִבְאִים לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹכָם.
ותחילה חשב איש מההמון שהאב מסייע אל ההשגה,

**יא וַיְהִי כָּל-יּוֹדְעוֹ מֵאֲתָמוֹל שְׁלֹשׁ וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה עִם-נִבְאִים נָבִיא
וַיֹּאמֶר הָעָם אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ מִה-זֶּה הִיָּה לְבֶן-קִישׁ הַגָּם שָׂאוֹל בְּנִבְיָאִים.**

יב וַיַּעַן אִישׁ מִשָּׁם וַיֹּאמֶר וּמִי אֲבִיהֶם עַל-כֵּן הִיָּתָה לְמִשָּׁל הַגָּם שָׂאוֹל בְּנִבְיָאִים.
יג וַיַּעַן אִישׁ חָשׁוֹב כַּמְשָׁמְעוֹ, וַיֹּאמֶר וּמִי אֲבִיהֶם של נביאים האחרים כי לא שלמים הם, על כן לא הזכירו אביו כי אם **הגם שאול** בלבד. ולמען שלם תודות לה' על השפע הנבואי אשר השפיע בו כאשר כלה מלהינבא,

יד וַיִּכַּל מֵהִתְנַבּוֹת וַיָּבֹא הַבָּמָה.

יד וַיֹּאמֶר-דָּוִד שָׂאוֹל אֵלָיו וְאֶל-נָעֲרוֹ אֵן הִלַּכְתֶּם
וַיֹּאמֶר לְבִקֵּשׁ אֶת-הָאֲתָנוֹת וְנִרְאָה כִּי-אֵין וַנִּבּוֹא אֶל-שְׁמוּאֵל.
טו וַיֹּאמֶר דָּוִד שָׂאוֹל הַגִּידָה-נָא לִּי מִה-אָמַר לָכֶם שְׁמוּאֵל.
וַיִּבֹא הַבָּמָה כי שם מקום קדוש, וגם שם נתבשר מכל זה.

טז וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל אֶל-דָּוִד הַגִּד לָנוּ כִּי נִמְצְאוּ הָאֲתָנוֹת
וְאֶת-דָּבָר הַמְּלוּכָה לֹא-הַגִּיד לוֹ אֲשֶׁר אָמַר שְׁמוּאֵל.

אומרו כפל ההגדה, ואומרו **אשר אמר שמואל** יראה מיותר.
אך ימשך אחר אומרו (פסוק יג) ויבא הבמה, כי על ידי כן שאל **דוד שאול מה אמר לכם שמואל** (פסוק טו), כלומר שאם הוא דבר אחד למה חזרתם אל המקום פעם שנית. על כן אמר **הגד הגיד לנו**, לומר כי אחר ההגדה הראשונה שבאנו לשמוע ממנו פעם שנית אולי בראשונה עשה להסיר דאגה מלבנו, ולא כן היה.

ואת דבר המלוכה לא הגיד לו. ועל היות קשה להסתיר מדודו אשר הוא כאביו, לזה אמר אשר אמר שמואל, כי שמואל אמר לו אשר לא יגיד עד יתפרסם על ידו.

יז ויצעק שמואל את-העם אל-ה' המצפה.

רצה שמואל להורות את בני ישראל כי לא מלבו ממליך את שאול כי אם שמה' יצא הדבר, על כן קבץ את כל העם בפרסום בהעברת כרוז כמשמעות לשון **ויצעק**, ולא אמר ויאסוף או ויקהל.

יח ויאמר אל-בני ישראל כה-אמר ה' אלהי ישראל אנכי העליתי את-ישראל ממצרים ואציל אתכם מיד מצרים ומיד כל-הממלכות הלחצים אתכם.

ויאמר הביטו וראו מה גדלה רחמנותו ואהבתו יתברך אתכם, כי הנה **כה אמר ה'** במה שהוא **אלוהי ישראל**. הנה שלשה עולמות הם, **עולם המלאכים ועולם הגלגלים ועולם השפל**. והנה מכל כחות שלשתן הצלתי אתכם. על ידי ממשלתי **שמעולם הגלגלים**, כי הלא **אנכי העליתי את ישראל ממצרים**, מקום אשר המזל מחייב בל יצא עבד משם לחירות, ושדדתי המזל, וגם מכח אשר הוא מכללות **עולם המלאכים**, כי שדדתי שרו של מצרים, כי **ואציל אתכם מיד מצרים** הוא שרו של מצרים שמצרים שמו, שעליו נאמר (שמות יד ל - לא) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים עד שוירא ישראל את מצרים מת כו', ואמרו רז"ל (עיין **זהר** בשלח נב ב) מתים לא נאמר אלא מת הוא שרו של מצרים שמצרים שמו. וגם **מיד כל הממלכות הלוחצים אתכם**, שלא בלבד הכנעתי את השר בעולם העליון ונלחמתם עם העם, כי אם **שעשיתי אני גם המלחמה עם התחתונים** ואציל אתכם מידם ממש. הנה כי אין מעצר לה' להושיע מיד גשמיים גם הם ולא יעצרנו הגשם, באופן כי לא הייתם צריכים לא גבור ולא אמצעי ביני לעמים.

ועם כל זה הייתם כפויי טובה כי -

יט ואתם היום מאסותם את-אלהיכם אשר-הוא מושיע לכם מכל-רעותיכם וצרותיכם ותאמרו לו כי-מלך תשים עלינו ועתה התייצבו לפני ה' לשבטיכם ולאלפיהם.

ועם כל זה לא פירש מכם, כי **ועתה התייצבו לפני ה'**, כלומר כי ה' נמצא אצליכם, באופן שלפניו תתייצבו. וזהו התייצבו לפני ה', כי לא ימיש מכם ומעשות רצונכם. ולא עוד כי אם שאתם

אמרתם לי **כי מלך תשים עלינו**, ועתה הוא יתברך עצמו ישימנו, כי יוטל את הגורל ומה' יצא כל משפטו.

כ ויקרב שמואל את כל-שבטי ישראל וילכד שבט בנימן.

ואמר שהקריב את כל שבטי ישראל להטיל גורלות, ויצא הגורל על שבט בנימין,

כא ויקרב את-שבט בנימן (למשפחתו) [למשפחתיו]

ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול בן-קיש ויבקשהו ולא נמצא.

כב וישאלו-עוד בה' הבא עוד הלאם איש ויאמר ה' הנה-הוא נחבא אל-הכלים.

כג וירצו ויקחהו משם ויתיצב בתוך העם ויגבה מכל-העם משכמו ומעלה.

כד ויאמר שמואל אל-כל-העם הראיתם אשר בחר-בו ה' כי אין כמוהו בכל-העם

וירעו כל-העם ויאמרו יחי המלך.

שהטילו פתקים במספרם כמשפט הגורלות, **ותלכד משפחת המטרי.**

והנה היה ראוי [לשים לב].

א. **יאמר** ויקרב את משפחת המטרי לגברים **וילכד שאול**, על דרך האמור בעק (יהושע ז יז - יח) ויקרב את משפחת הזרחי לגברים וגו' וילכד זבדי ויקרב את ביתו לגברים וילכד עכן, כך היה ראוי יאמר פה, ולא יאמר סתם **ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול.**

ב. **ועוד ראוי לשים לב אל אומרו** (פסוק כב) **וישאלו עוד בה'**, כי אחר שעד כה לא שאלו בה' איך יאמר **וישאלו עוד בה'.**

ג. **ועוד**, מה זו שאלה **הבא עוד הלאם איש**, והראוי יאמר איה הוא שאול.

ד. **ועוד** כי אין דרך לשאול בה' שהוא באורים ותומים רק לדעת דבר נעלם כהצלחת מלחמה וכיוצא מהעתידות, אך לבקש איש אחד לדעת אנה פנה ואנה הלך, אינו מספיק לשאול מאת ה', כי אם לחקור ולדרוש מאת העם או מאת הקרובים אליו.

ה. **ועוד באומרו** (פסוק כד) **הראיתם אשר בחר בו ה'**, כי הלא גבהות הקומה ראיה אל היותו ראוי למלוכה.

ו. **וכן אומרו כי אין כמוהו כו'** האם בלתי היות כמוהו באומה מעלה או מוריד.

אמנם אחר שיצא הגורל על משפחת המטרי לא הטילו עוד גורלות, כי שאלו באורים ותומים. מי מהמשפחה הוא אשר בחר בו ה'. ויהיה הטעם, כי העם אשר ראו שבט הצעיר ומשפחה הצעירה מכל משפחות בנימין, אין ספק כי יתחמץ לבבם על הגורל, על כן **שאלו את פי ה'**, כי אשר יענה ה' מאמת גם השבט והמשפחה כי בכלל מאתים מנה. ועל פי ה' יצא שאול בן קיש. וכאשר **בקשוהו ולא נמצא**, חששו פן מה שלא נזדמן כי **לא נמצא** היה כי למעלה בשמים היה

עליו איזה קטרוג ומינו בשמים אחר במקומו, כי בלתי הימצאו הוא סימן. ואינו מן התימה ישתנה הדבר בשעה אחת, כי הלא היה מצווה דוד להרכיב את שלמה על הפרדה שלו ולהוליך אותו עד גיחון שהוא קרוב ולהמליכו שם, ואמר בניהו בן יהוידע (מלכים א א לו) אמן כן יאמר ה', ואמרו רז"ל (בראשית רבה עו ב) אם המלך היה ממליך את בנו, והיה מאת ה' שאמר לו על ידי נתן הנביא בן נולד לך ושלמה יהיה שמו, כי שלום והשקט יהיה בימיו כו' (דברי הימים - א כב ט), ומה צריך לומר אמן כן יאמר ה', אלא שאמר מי יודע כמה מקטרגים יהיו למעלה בשמים בלכתם מכאן עד גיחון. על דרך זה אמר שמואל כי מה שאינו נמצא, סימנא מילתא היא שמא קדמו אחר ברחמים, והיה איזה קטרוג על זה. והנה אין יודע זה אלא הקדוש ברוך הוא. על כן

—

כב וַיִּשְׁאַל-עוֹד בַּה' הַבָּא עוֹד הֵלֵם אִישׁ וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה-הוּא נֹחֵבֵא אֶל-הַכְּלִים.

כלומר **הבא עוד הלום** בבית דין של מעלה איש ליכנס במקומו, ומה גם לרז"ל שדרכם לומר (רות רבה ה ו) שאין **הלום** אלא מלכות. ומפני כבודו לא שאלו אם נדחה שאול, אלא אם בא אחר במקומו, עם שהכל הולך אל מקום אחד. והשיב הוא יתברך **הנה הוא כו'.** והוא כי הנה מלת **הוא** מיותרת, אך הוא לומר אשר חשבתם אולי נכנס אחר, אינו אלא **הוא**, וזהו **הנה הוא**. ומה שלא נמצא הוא **כי נחבא אל הכלים** מענוותנותו.

כג וַיִּרְצוּ וַיִּקְחֵהוּ מִשֵּׁם וַיִּתְּיֹצֵב בְּתוֹךְ הָעָם וַיִּגְבֶּה מִכָּל-הָעָם מִשְׁכָּמוֹ וּמַעֲלָה.

כד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-כָּל-הָעָם הָרְאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר-בּוֹ ה' כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּכָל-הָעָם

וַיִּרְעוּ כָל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ.

כלומר **הראיתם** גובה קומתו נאה למלכות, אל יעלה על רוחכם שעל כן בחר בו ה', כי דעו כי **אשר בחר בו ה'** הוא כי על **כי אין כמוהו בכל העם** ראוי, והוא כנודע מרז"ל (יומא כב ב) **בן שנה שאול במלכו** (לקמן יג א), מה בן שנה בלא חטא. אף שאול בלא חטא, וזהו שטעם הראיתם הוא קדמ"א, שמפסיק קצת.

כה וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם אֵת מִשְׁפַּט הַמֶּלֶכָה וַיִּכְתֹּב בְּסֵפֶר וַיִּנַּח לִפְנֵי ה'

וַיִּשְׁלַח שְׁמוּאֵל אֶת-כָּל-הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ.

כו וְגַם-שְׁאוּל הִלֵּךְ לְבֵיתוֹ גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחִיל אֲשֶׁר-נָגַע אֱלֹהִים בְּלִבָּם.

כז וּבְנֵי בְלִיעֵל אָמְרוּ מֶה-יִשְׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזְהוּ וְלֹא-הִבִּיאוּ לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחְרִישׁ.

[ראוי לשים לב].

א. הנה **משפט המלוכה** כבר אמרה למעלה (לעיל ח יא - יח),

וגם למה **וינח לפני ה'.**

ב. **ועוד למה שלח את כל העם אחר שהראוי היה ישארו רבים עמו**, כי על כן נאמר אחרי כן (פסוק כו) **וילכו עמו החיל אשר נגע אלוהים בלבם**, יראה כי מהראוי היה יהיו רבים עמו, אם כן למה שלח שמואל את כל העם.

ג. **ועוד אומרו וגם שאול הלך כו'**, מה היה לו לעשות.

ד. **ועוד אומרו (פסוק כז) ובני בליעל כו' ולא הביאו לו מנחה**, יורה כי כל השאר הביאו ולמה לא נזכר.

ה. **ועוד** אם בזוהו פשיטא שלא העלו לו מנחה.

כה וידבר שמואל אל-העם את משפט המלכה ויכתב בספר וינח לפני ה' וישלח שמואל את-כל-העם איש לביתו.

אך הנה, למען ייראוהו ותהיה אימתו עליהם וינהגו בו טכסיסי מלכות, מה עשה שמואל, דבר אליהם **משפט המלוכה**. ולבל יראה שהוא רשות או מצווה **כתב בספר וינח לזכרון לפני ה'.** והנה הראוי הוא קל וחומר מכהן גדול שהיו מגדלים אותו משל אחיו, כך במלוך עליהם מלך יאות יביאו לו מכל מקומות הכל מנחה להעשירו. על כן אחשוב ששלח שמואל את כל העם איש לביתו, למען יביא כל איש מביתו מנחה ראויה לפי כבודו, מה שאין נכון ומזומן להם שם, על כן שילח את הכל. וכוונתו הייתה (שישאנה) [שישארו] שאול שם כדי לקבל את אשר יביאו, ויתעכב שם ימים או עשור במקום שהומלך, כי שם יהיה יותר בעניין החשיבות ומה גם בפני שמואל, מאשר יהיה אם ישוב מיד הגבעתה אל ביתו, כאשר היה בהיותו הדיוט.

כו וגם-שאול הלך לביתו גבעתה וילכו עמו החיל אשר-נגע אלוהים בלבם.

אך הוא מעצמו **הלך הגבעתה אל ביתו**, כי לא התחזק במלכות, כי לא ראה שהיו מביאים לו מנחה, על כן הרך לבבו וילך אל ביתו, **וילכו אותו בלבד העם אשר נגע אלוהים בלבם.**

כז ובני בליעל אמרו מה-ישענו זה ויבזהו ולא-הביאו לו מנחה ויהי כמחריש.

ובני בליעל אמרו ודברו בפיהם **מה ישענו זה, ויבזהו** זולת אמירה זו.

ושמא תאמר למה לא עשה בהם שפטים, וגם למה הלך מיד הגבעתה אל ביתו כאשר בהיותו הדיוט, לזה אמר **ולא הביאו לו מנחה**, שהוא כל העם אשר שלח שמואל שהוא להביא מנחה כמדובר, על כן **ויהי כמחריש על בני הבליעל**, כי לא ראה בשער עזרתו, כי גם הכלל לא הורו לו חשיבות, על כן לא גבה לבו לעשות בהם משפט **ויהי כמחריש**, עם שהרגיש ונכוה בלבו, כי על כן גם באמור לו תנו האנשים ונמיתם (לקמן יא יב) לא מיאן כי אם על כי היה יום שעשה ה' תשועה בישראל.

פרק יא

א ויעל נחש העמוני ויחן על-יביש גלעד

ויאמרו כל-אנשי יביש אל-נחש כרת-לנו ברית ונעבדך.

הנה שאול הלך אל ביתו סר וזעף, כבעל הבית אחד משולל אדר מלכות, על כן מה' יצא ימשך עניין נחש מלך בני עמון, למען יראו הצלחה על ידי שאול ויחשיבוהו אחרי כן כאשר היה.

ב ויאמר אליהם נחש העמוני בדאת אכרות לכם

בנקור לכם כל-עין ימין ושמתי חרפה על-כל-ישראל.

ג ויאמרו אליו זקני יביש הרף לנו שבעת ימים ונשלחה מלאכים בכל גבול ישראל ואם-אין מושיע אתנו ויצאנו אליך.

ד ויבאו המלאכים גבעת שאול וידברו הדברים באזני העם וישאו כל-העם את-קולם ויבכו.

ה והנה שאול בא אחרי הבקר מן-השדה

ויאמר שאול מה-לעם כי יבכו ויספרו-לו את-דברי אנשי יביש.

אמרו רז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א קיא) שאמר למחוק בכל ספרי התורה לא יבא עמוני בקהל ה'. ואפשר שהסירו הדבר מפשוטו, שהוקשה להם שאחר שנאמר (פסוק א) **ויאמרו כל אנשי יבש אל נחש כרות לנו ברית**, כשחוזר תשובתו למה חוזר להזכיר שמו וכינויו שהוא עמוני, והיה די יאמר ויאמר אליהם, וידוע כי הנזכר הוא המדבר. אך יורה כי אמירתו היא מתייחסת אל היותו עמוני, ואין זה כי אם שאמר **כל עין ימין** כי נאמר (דברים כג ד) **לא יבא עמוני ומואבי**, נמצא עמוני בימין ומואבי בשמאל כי נזכר שני. ואמרו שינקרו מהספר שמו שהוא עמוני. וגם יש רמז כי עמוני במספר קטן עם התיבה עולה כמו שעולה עין ימין במספר קטן.

ו ותצלח רוח-אלהים על-שאול (בשמעו) [כשמעו] את-הדברים האלה ויחר אפו מאד.

ז ויקח-צמד בקר וינתחמו וישלח בכל-גבול ישראל ביד המלאכים לאמר

אשר-איננו יצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו

ויפל פחד-ה' על-העם ויצאו כאיש אחד.

הנה כתבנו למעלה (י כז), כי לא החשיבוהו בגדר מלך כי לא הביאו לו מנחה, והוא ראה והחריש וילך הגבעתה אל ביתו כאשר בתחילה בלי אדר מלכות. והנה לפי זה גם בשומעו לא היה נחרה אפו יותר מיתר העם, שיהיה דואג על לא טובה השמועה בלבד. על כן מה עשה הוא יתברך, עירה עליו רוח ממרום ותצלח בו של שפע אלוהי, הוא רוח המושל ומולך של

שליטת מלכות, ועל ידי כן נתעורר לחרות אפו, ולקחת **צמד בקר** ולנתחו ולשלוח בגזרת מלך כאשר עשה (פסוק ז).

ועל פי דרכנו כיוון עניין אחר

והוא, כי אומרו **ותצלח רוח כו'**, הוא מעין האמור למעלה (י ו) **וצלחה עליך רוח ה' והתנבית כו'**, ואומר (שם י) **ותצלח עליו רוח אלוהים ויתנבא כו'** שהוא לשון הרקת שפע ה' קדוש בו. והנה ידוע כי אין רוח זה שורה על מי שבו חרי אף או דאגה, שהוא מעין רוח של נבואה, ובכן אם היה מיד נחרה אפו מאד לא היה נצלח בו רוח ה'. אך תחילה **ותצלח בו רוח ה'** ואחר כך **ויחר אפו מאד**, והוא מן הטעם האמור, שאם היה רוחו שפלה כאשר עד כה, בלתי מחשיב עצמו כמלך כי אם כאחד העם, גם שהיה דואג על השמועה. לא היה נחרה אפו מאד עד **שותצלח כו'** כמדובר, כי מאת ה' צבאות יצא למען יזדרז, כי עד כה לא נחשב בעיני העם כמלך.

וזוהו שאחר שלחו נתחי בקרו לא נאמר שנפל פחדו על העם, כי אם -

ז ויקח- צמד בקר וינתחהו וישלח בכל-גבול ישראל ביד המלאכים לאמר

אשר-איננו יצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו

ויפל פחד-ה' על-העם ויצאו כאיש אחד.

ח ויפקדם בבזק ויהיו בני-ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף.

ט ויאמרו למלאכים הבאים כה תאמרון לאיש יביש גלעד

מחר תהיה-לכם תשועה (בחם) [כחם] השמש

ויבאו המלאכים ויגידו לאנשי יביש וישמחו.

י ויאמרו אנשי יביש מחר נצא אליכם ועשיתם לנו ככל-הטוב בעיניכם.

יא ויהי ממחרת וישם שאול את-העם שלשה ראשים

ויבאו בתוך-המחנה באשמרת הבקר ויכו את-עמון עד-חם היום

ויהי הנשארים ויפצו ולא נשארו-בם שנים יחד.

ויפול פחד ה' על העם, כי מאת ה' היה הפחד ולא מאת שאול, כי עד כה לא הייתה חיתתו

עליהם עד אחר המלחמה הזאת.

יב ויאמר העם אל-שמואל מי האמר שאול ימלך עלינו תנו האנשים ונמיתם.

ועל כן אחר הניצוח, אז **ויאמר העם אל שמואל מי האומר שאול ימלך עלינו תנו האנשים**

ונמיתם, מה שלא אמרו כן קודם המלחמה הזאת.

ועל פי דרכנו נשים לב אל אומרו, **מי האומר שאול ימלך עלינו**, כי הלא לא נאמר למעלה (י)

כז) שאמרו אלא **מה יושיענו זה**, ואם כן הראוי יאמר מה יושיענו זה. אך הנה אומרו מה יושיענו

זה, אינו כל כך בזיון לחייב את ראשם למלך. אך הוא כי מה שסתם למעלה פירש כאן, והוא כי למעלה נאמר **ויאמרו מה יושיענו זה ויבזוהו**, ולא פורש מה היה הביזיון ההוא שאמר **ויבזוהו**. וכאן פירש שהוא שאחר אמרם **מה יושיענו זה** אמרו **שאול ימלוך עלינו?** בתמיה, כלומר כי הוא גרוע וקל מערכנו וכדי בזיון וקצף, ועל זה נאמר שם **ויבזוהו**. ועל כן אמרו להמיתם, לולא רחמי שאול שאמר

יג ויאמר שאול לא-יומת איש ביום הזה כי היום עשה-ה' תשועה בישראל.

יד ויאמר שמואל אל-העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה.

ובכן עתה שראם שמואל כי חם לבבם להחשיב את שאול למלך מה שלא עשו כן כאשר משחוהו כי נתקרר לבם עמו, על כן אמר עתה **ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה**. והוא, כי שם היה מקום קדוש מהמצפה, כי שם היה משכן ה' ארבע עשרה שנה.

טו וילכו כל-העם הגלגל וימלכו-שם את-שאול לפני ה' בגלגל

ויזבחו-שם זבחים שלמים לפני ה'

וישמח שם שאול וכל-אנשי ישראל עד-מאד.

וכן עשו, כי לפני ה' יאמר במקום ההוא כמדובר. **ויזבחו שם זבחים שלמים וישמח שם שאול וכל אנשי ישראל עד מאד**, מה שלא עשו כן ביום המשח אותו.

פרק יב

א ויאמר שמואל אל-כל-ישראל

הנה שמעתי בקלכם לכל אשר-אמרתם לי ואמליך עליכם מלך.

ב ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבת ובני הנם אתכם

ואני התהלכתי לפניכם מנערי עד-היום הזה.

ג הנני ענו בי-נגד ה' ונגד משיחו

את-שור-מי לקחתי וחמור מי לקחתי

ואת-מי עשקתי את-מי רצותי ומיד-מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם.

הורה לנו כמה צריך האדם לזהר לצאת ידי הבריות כמו מידי שמים. כי הנה השתדל לדבר **אל כל ישראל** יחד, יעידו בו נגד אל דעות ה', בל יסתירו מפני בוש פניו, כי ישימו לבם כי לפני ה' עומדים, וזהו **ענו בי נגד ה'** (פסוק ג) כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

והנה מאז אמרו לו **שימה לנו מלך** (לעיל ח ה) שעלה על רוחו כי אותו מאסו, היה ראוי לקבצם ולאמר להם **הנני ענו בי כו'**, לסכור פי ליצני הדור בל יאמרו כי לא על חנם שאלו מלך לשופטם. אך אמר בלבו אם קודם המליך עליהם מלך אומר להם כן, הלא יחשבו שלבטל שאלתם אני עושה, על כן המתין עד אשר הומלך, ואז אמר להם אל יעלה על רוחכם כי שאלתי זאת היא למען תדחו את המלך, או מכעס שהמלכתם אותו, שעל כן אני בא ואומר כמתלונן מה מצאתם בי עול כי רחקתם מעלי, כי אדרבה לבי שלם עמו, כי **הנה שמעתי בקולכם וגו' ואמליך כו'**.

ב ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבת ובני הנם אתכם

ואני התהלכתי לפניכם מנערי עד-היום הזה.

שהחזיק במלכות שאין להשיב חלילה. וגם אני אומר כדי שתחזיקו בי לשפוט אתכם דרך כלל את כל ישראל, כי הנה **ואני זקנתי ושבתי**, כלומר לא אוכל עוד לצאת ולבוא מעיר אל עיר כאשר הייתי עושה עד כה. וגם אני עושה כדי שתמנו את בני לשפוט במקומי, כי הנה **ובני הנם אתכם**, כלומר עם כללות העם משוללי שררה עליכם, כי אם אתכם ככם, ואין לי חפץ למנותם שופטים. והוא, מאז אמרו לו **ובניך לא הלכו בדרכיך** (לעיל ח ה) העבירם מהדיינות. על כן אין לכם לאמר כי לא ידעתם צדק כל ישראל, כי אילו הייתי שופט בעירי בלבד, אולי כל יתר שבטים לא ידעוני, אך הנה **ואני התהלכתי לפניכם** הולך סובב בכל ערי ישראל **מנעורי עד היום הזה**, באופן כי כולכם חזיתם הנהגתי להעיד. וזהו **ואני התהלכתי**.

ג הנני ענו בי-נגד ה' ונגד משיחו את-שור-מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת-מי עשקתי את-מי רצותי ומיד-מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם.

לכן **הנני ענו בי נגד ה'** השופט למעלה, **ונגד משיחו** השופט למטה, **את שור מי לקחתי** לחרוש חרישי, **וחמור מי לקחתי** ללכת לשפוט מעיר אל עיר, **ואת מי עשקתי** בממון, **ואת מי רצותי** בגופו, **ומיד מי לקחתי כופר** אחר שנתחייב בגופו כדי **שואעלים עיני בו** מלעשות בו משפט ואשיב לכם.

ד ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא-לקחת מיד-איש מאומה.

והנה לא עשו עיקר רק מהעושק והמרוצה והכופר, אך לא מהשור והחמור, באומרם כי גם שהיה עושה לא הייתה הקפדה ומן הסתם שהיו מוחלים, על כן לא הזכירו רק **לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה**.

אך הוא רצה להכניס זה בכלל, ואמר

ה ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בְיָדִי מאומה ויאמר עד.

כלומר כי אולי מה שלא אמרתם לא שור ולא חמור לקחת ממנו, אולי הוא שמצאתם בידי שור או חמור מזולתי בעבודתי, לכן הנני כולל גם זה.

או יאמר, אני שאלתי שתעידו אם ראיתם שעשקתי את זולתכם, שעם שאינם תובעים בעלי הדין תעידו אתם ואשיב לכם, והנה לא אמרתם לא ראינו שעשקת את איש, כי אם **לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה**. והנה אפילו זה שאמרתם **ולא לקחת מיד איש**, אפשר שהוא מיד איש מכם, על כן אני חפץ לכלול גם מה שתדעו מזולתכם דרך עדות. וזהו **כי לא מצאתם בידי מאומה**, אפילו של זולתכם.

ויאמר עד. אמרו רז"ל (מכות כג ב) שהיה בת קול מן השמים שאמר השם יתברך **עד**, שהוא אחד, שהופיע רוח הקדש להעיד לפני הכל. והוא, שאם הוא שאול שאמר **עד**, לא היה צריך, כי הלא האומר לעדים אתם עדי, היחוייב שיענו ויאמרו הם אנו עדים, אך בהיות ה' הוא דבר גדול, שאפשר שהם לא רצו לביישו והסתירו, וגם כי השומעים ועונים לא ידעו מה שאירע לכל המון ישראל, וגם דברים אשר נודעו לאיש, אך באומרו יתברך עד, הכל נכלל כי אין דבר מאל נעלם.

ו יאמר שמואל אל-העם ה' אשר עשה את-משה ואת-אהרן ואשר העלה את-אבותיכם מארץ מצרים.

ז ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה'

את כל-צדקות ה' אשר-עשה אתכם ואת-אבותיכם.

ח כאשר-בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל-ה'

וישלח ה' את-משה ואת-אהרן ויציאו את-אבותיכם ממצרים וישיבום במקום הזה.

ט וישכחו את-ה' אלהיהם וימכרו אתם ביד סיסרא-שר-צבא חצור וביד-פלשתים וביד מלך מואב וילחמו בם.

י ויזעקו אל-ה' (ויאמר) [ויאמרו] חטאנו כי עזבנו את-ה'

ונעבד את-הבעלים ואת-העשירות ועתה הצילנו מיד איבינו ונעבדך.

יא וישלח ה' את-ירבעל ואת-בדן ואת-יפתח ואת-שמואל

ויציל אתכם מיד איביכם מסביב ותשבו בטח.

יב ותראו כי נחש מלך בני-עמון בא עליכם ותאמרו לי

לא כי-מלך ימלך עלינו וה' אלהיכם מלכם.

יג ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר שאלתם והנה נתן ה' עליכם מלך.

יד אם-תיראו את-ה' ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תמרו את-פי ה'

והיתם גם-אתם וגם-המלך אשר מלך עליכם אחר ה' אלהיכם.

טו ואם-לא תשמעו בקול ה' ומריתם את-פי ה' וקיתו יד-ה' בכם ובאבותיכם.

טז גם-עתה התיצבו וראו את-הדבר הגדול הזה אשר ה' עשה לעיניכם.

יז הלוא קציר-חטים היום אקרא אל-ה' ויתן קלזת ומטר

ודעו וראו כי-רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם מלך.

ראוי לשים לב:

- א. **שאומר** פסוק זה **ה' אשר עשה כו'**, בלי גזרה כלל, כי האם להודיענו שהוא יתברך **עשה את משה ואהרן** והוציאנו ממצרים הוא צריך.
- ב. **ועוד**, כי פסוק (ז) **ועתה התיצבו כו'**, היה לו להקדים ואחר כך הפסוק הראשון, ואחריו השלישי שהוא מעניין הראשון.
- ג. **ועוד אומרו** (פסוק ח) **כאשר בא יעקב מצרים ויזעקו כו'**, כי לא זעקו כאשר בא יעקב, כי אז אפילו מציאות שעבוד לא היה.
- ד. **ועוד**, כי למעלה נאמר (פסוק ו) **ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה כו'**, ולמה חוזר ואומר (פסוק ח) **וישלח ה' את משה ואת אהרן כו'**.
- ה. **ועוד**, כי למעלה (פסוק ו) ייחס הדבר [היציאה] **אל ה'** ופה (פסוק ח) **אל משה ואהרן**.
- ו. **ועוד**, מה **צורך** הזכיר פה (פסוק ט) **אשר לחצו את ישראל ואשר שלח את ירובעל כו'** (פסוק יא).
- ז. **ועוד**, כי לאמר להם (פסוק יד) עניין **אם תראו את ה' ועבדתם אותו כו'**, מה צורך להקדים (פסוק יב) מה שראו **כי נחש מלך בני עמון בא** עליהם.
- ח. **ועוד**, מה **כפל אשר בחרתם אשר שאלתם** (פסוק יג).
- ט. **ועוד אומרו** (פסוק יד) **אם תיראו את ה' כו'**, כי אין לחלוקת פסוק זה גזרה כלל, כי מיד מתחיל החלוקה הפכית **ואם לא תשמעו כו'**.
- י. **ועוד אומרו** (פסוק טו) **והייתה יד ה' בכם ובאבותיכם**, כי אבותיהם מה חטאו וכבר מתו.
- יא. **ועוד אומרו** (פסוקים טז - יז) **גם עתה כו' הלא קציר חטים היום**, מה צורך היה לזה, ומה היא הוראה זו אל העניין.

אמנם רצה להסיר מלבם שאין התשועה תלויה במלך, כי אם בזכות צדיקים שבדור, בל יעלה על רוחם כי על ידי המלך קונים אומץ לב עושי המלחמה וגם הוא מכריחם לבוא וגם מחמת הפרס שנותן להם, באופן שיקרבו הדבר אל הטבע, מה שאינו כן, כי אם שלה' התשועה.

ו יאמר שמואל אל-העם ה' אשר עשה את-משה ואת-אהרן**ואשר העלה את-אבותיכם מארץ מצרים.**

על כן טרם יביא להם ראיה על הדבר כאשר יבוא, הקדים לה ראיה ומערכה אל הדרוש. ואמר הנה כשרצה ה' להושיע את ישראל, הביא שני צדיקים לעולם למען הושיעם בזכותם. וזהו **אשר עשה את משה ואת אהרן**, כלומר תחילה, והוא אשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים על ידי כן. וזהו ה' אשר עשה כו' ואשר העלה.

ואחר הנחה זו שלא יכחישנה, אמר -

ז ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה'

את כל-צדקות ה' אשר-עשה אתכם ואת-אבותיכם.

ועתה על ידי הקדמה זו **התייצבו ואשפטה אתכם לפני ה'**, כאילו אני מצדו יתברך עורך משפט אם עשיתם כדין וכראוי אם לאו.

והוא, כי הלא אוכיחכם, כי אתם ראיתם כי לא על ידי מלך ניצלתם מאויביכם, כי אם על ידי זכות צדיקים שבדור.

כי הנה -

ח כאשר-בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל-ה'

וישלח ה' את-משה ואת-אהרן ויוציאו את-אבותיכם ממצרים וישיבום במקום הזה.

והוא, כי זעקת בני ישראל במצרים לא הייתה כדאי לצאת, כי לא הטהרו בעצם מטומאתם, וכמו שאמר שרו של מצרים (זהר תרומה קע ב) הללו עובדי עבודת אלילים והללו עובדי עבודת אלילים כו', אך סייע זכות יעקב לשתשמע זעקתכם, ולהוציאכם עם זכות **משה ואהרן**. והוא מאמר **ספר הזהר** כי ביאת יעקב מצרימה אל הגלות הייתה סיבה שיגאלו, ולא בלבד ביאתו שם בחיים, כי אם בעת הגאולה הוליכו ה' שם, וזה לשונו פרשת בשלח (נג א). אמר לו ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מו ד) אעלך לאתקברא כו', גם עלה למחמי פורקנא דברך וגבורן דעבדית להו, והוא יומא דנפקו ישראל ממצרים סליק ליה קודשא בריך הוא ליעקב, אמר לו קום חמי בפורקנא דברך. ועל זאת הפעם שהייתה לזעקת ישראל, יאמר **כאשר בא יעקב מצרימה**, שעל ידי זכות זה שייעד לו הקדוש ברוך הוא להביאו לראות הגאולה והביאו היה קרוב ה' לשמוע זעקתם. וישלח לגמור הזכות על ידי זכאים **את משה ואת אהרן**.

ויוציאו. ולא נאמר ויעלו כי אם **ויוציאו**. והעניין הוא על דרך מאמרו יתברך (שמות ג ח) **וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא כו'**, אך למשה אמר (שם שם י) **לכה ואשלחך אל פרעה והוצא**, ולא אמר והעלה, והוא כי גם שזכותם עושה אינו נעשה על ידם אלא ההוצאה מהארץ, אך העליה להעלות אותם למעלה ממזל מצרים ומהשר בל יוכלו למו זה אינו עושה הוא יתברך אלא על ידי עצמו. וזהו ולהעלותו מן הארץ ההיא. אך למשה הוא אומר **לך והוצא**.

ועל דרך זה נאמר פה בהקדמה (פסוק ו) **ואשר העלה את אבותיכם**, כי הוא יתברך היה המעלה אותם למעלה אפילו מן השר כל שכן מהמזל, וזהו **ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים**, שהוא מן הארץ של הנקרא מצרים הוא השר, כמאמרם ז"ל על והנה מצרים נוסע אחריהם (שמות יד י) נוסעים לא נאמר כו' (שמות רבה כא ה), ובפסוק (שמות יד ל) וירא ישראל את מצרים מת, מתים לא נאמר כו' (זהר בשלח נב ב). אך במשה ואהרן לא אמר ויעלו כי אם **ויוציאו** כמדובר. וכוונת שמואל לומר האם לגאול את ישראל ממצרים היה על ידי מלך מלך, לא, כי אם על ידי צדיקים, זכות **יעקב ומשה ואהרן**, עד גדר הושב אתכם בארץ. וזהו **ויושיבום במקום הזה**.

וכן כאשר

**ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת-ה' אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכְּרוּ אֶת-בְּיַד סִסְרָא-שֶׁר-צָבָא חֲצוֹר
וּבֵיד-פְּלִשְׁתִּים וּבֵיד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחֲמוּ בָם.
י וַיִּזְעַקוּ אֶל-ה' (וַיֹּאמְרוּ) חָטֵאנוּ כִּי עֲזַבְנוּ אֶת-ה'
וְנַעֲבֹד אֶת-הַבְּעָלִים וְאֶת-הַעֲשָׁתֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעֲבֹדְךָ.
האם אמר לכם הוא יתברך תמליכו עליכם מלך להושיע אתכם.**

לא כן כי אם -

**יא וַיִּשְׁלַח ה' אֶת-יִרְבֶּעֵל וְאֶת-בְּדַן וְאֶת-יִפְתָּח וְאֶת-שָׁמוּאֵל
וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בְּטַח.
וישלח את ירבעל שבזכות שנתן את מזבח הבעל ויעבוד את ה', ואת בדן
הבטן, ואת יפתח שנאמר בו (שופטים יא כט) ותהי על יפתח רוח ה', ולהיות שאין זכותו
הרבה איחרו אחר בדן שהיה אחריו, וכן את שמואל, כי אלה בצדקתם יושיע הוא יתברך את
ישראל על ידם.**

**יב וַתֵּרְאוּ כִּי נָחַשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם
וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי-מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וְה' אֱלֹהֵיכֶם מִלְּכֶכֶם.
ולכן אחר שידעתם שהזכות הוא המושיע ולא המלך, כאשר ראיתם כי נחש מלך בני עמון בא
עליכם, במקום שהיה לכם לאמר לי שאתפלל עליכם כי אותי שלח ה' להציל אתכם בימי,
ובמקום אמור לי כך אדרבה אמרתם לא כי מלך ימלוך עלינו, כלומר לא זכותי הוא המועיל כי
אם מלך שימלוך עליכם, עם היות כי וה' אלוהיכם מלככם, כי אין צריך אמצעי בין האלוה לעם
הוא המלך, כי ה' עם היות אלוה הוא גם מלך על כל הארץ משגיח ומנהיג אתכם.**

**יג וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שָׁאַלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן ה' עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ.
וְעַתָּה לֹא לִבְטֹל מַלְכוּת הַמֶּלֶךְ אֲנִי בָא, כִּי אִם אֲדַרְבָּה לְקִיּוּמוֹ. כִּי הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם,
שֶׁהוּא אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם בְּמִנֵּי מֶלֶךְ מִבְּהִנְהַגְתָּ נְבִיא, וְעַם שֶׁגַם ה' צִוָּה בְּתוֹרָה לְשׁוֹם עֲלֵיךְ מֶלֶךְ,
אֵין הַתְּלוּנָה כִּי אִם שֶׁלֹא הָיָה לָכֶם לְשׁוֹאֲלוֹ כִּי אִם לְהִנִּיחַ וּלְהַמְתִּין עַד יִצְוֶנִי הוּא יִתְּבַרֵךְ לְהַמְלִיכּוֹ.
וְזֶהוּ אֲשֶׁר שָׁאַלְתֶּם כַּמְדוּבָר לְמַעַלְהָ. וְהָרְאִיָּה כִּי אֵין הַתְּרַעוּמָה רַק עַל הַשְּׁאֵלָה, כִּי הִלָּא וְהִנֵּה
נָתַן ה' עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ.**

**יד אִם-תֵּירְאוּ אֶת-ה' וְעַבַּדְתֶּם אֹתוֹ וְשָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְלֹא תִמְרוּ אֶת-פִּי ה'
וְהִיתֶם גַּם-אִתְּכֶם וְגַם-הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מֶלֶךְ עֲלֵיכֶם אַחֵר ה' אֱלֹהֵיכֶם.**

וסוף דבר הכוונה היא אחר שידעתם כי אין המלך הוא המושיע כי אם הזכות והכישרון, לכן **אם תיראו את ה', כמלך כעם. שתיראו את ה'** הוא מצות לא תעשה, **ועבדתם אותנו במצוות עשה, ושמעתם בקולו** הוא **תורה שבעל פה** שאין בה כי אם קול ואינו כתוב, גם שהוא רמוז בתורה או נדרש בי"ג מידותיה, וכן מה שהוא הלכה למשה מסיני בלי שום רמז, ועל זה אמר **ולא תמרו את פי ה'.**

או תהיה גם הלכה למשה מסיני בכלל **ושמעתי בקולו**, יהיה אומרו **ולא תמרו את פי ה'.** שלא להמיר סייגים וגזרות חכמים הוא צווי **לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל** (דברים יז יא), שלא תמירו אפילו יאמרו על ימין שמאל או שמאל ימין. אם כך תעשו **גם אתם וגם המלך, אחר ה' אלוהיכם** סמוכים ודבקים בו תהיו. וזהו אומרו **אחר**, כי אחר הוא סמוך, הפך אומרו אחרי שהוא מופלג. וזהו **גם אתם כו' אחר ה' אלוהיכם.**

טו ואם-לא תשמעו בקול ה' ומריתם את-פי ה' וְהִיטָה יַד-ה' בָּכֶם וּבְאַבְתֵּיכֶם.

כלומר גם **שתיראו** ממנו יתברך **במצוות לא תעשה ועבדתם במצוות עשה, אם לא תשמעו בקול ה'** הוא **התורה שבעל פה** בעצם דעו כי קול לקו מזה תבואו עד היותכם ממרים את פי ה'. וזהו **ומריתם כו'.** ועל ידי כן **והייתה יד ה' בכם ובאבותיכם**, כי יש עונות האבות שהבנים מתקנים אותם, ואם הבנים במקום תיקון הם מקלקלים הם לוקים פה בעולם הזה ואבותיהם באותו עולם.

טז גם-עתה התיצבו וראו את-הדבר הגדול הזה אשר ה' עשה לעיניכם.

ושמא תאמרו האם הוא יתברך היה עתיד להמליך בישראל מלך וכנודע כי היא מהשלש מצות שנצטוונו בכניסתנו לארץ, אם כן לא יקשה בעיניו יתברך על שאלתנו, ואם היה שלפי שעה הוקשה לו, עתה שכבר הסכים הוא יתברך ועל פיו היה מינויו, וכמאמר הכתוב (לעיל י כב) **וישאלו עוד בה' כו' ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים**, וגם שמואל אמר (שם שם כד) **הראיתם אשר בחר בו ה' כו'**, הדעת נוטה שנתרצה יתברך מאשר היה קשה לו שאלתנו. לזה אמר **גם עתה** אחר כל זה הקפדתו יתברך במקומה, כי הנה **התיצבו וראו את הדבר הגדול הזה אשר ה' עושה לעיניכם**, להורות כי על אשר לא סבלתם להמתין עד יצווה יתברך להמליכו, קשה לפניו יתברך.

כי הנה -

יז הלא קציר-חטים היום אֶקְרָא אֶל-ה' וְיֵתֵן קִלּוֹת וּמָטָר

וְדַעוּ וְרָאוּ כִּי-רַעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם בְּעֵינֵי ה' לְשָׂאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ.

ולא יבצר שהוא סימן קללה ומזיק לתבואה הקצורה, כלומר אם היינו ממתינים עד זמן הרביעה לא הייתה באה מאלה והיה סימן ברכה, ועם כל זה על ששאלנו טרם זמנה לא יבצר ממנו שהוא סימן קללה ומזיק. כך הדבר הזה, שעם היות שאם הייתם ממתינים היה הוא יתברך

ממליך עליכם מלך, עם כל זה במה שהקדמתם לשאול טרם עת גזרת חכמתו להמליכו, לא יבצר מהיות רע בעיני ה', שמורה במה שלא עצרתם כח להמתין, שהוא כי מאסתם חלילה הנהגתו יתברך אתכם.

אז

**יח ויקרא שמואל אל-ה' ויתן ה' קלת ומטר ביום ההוא
ויירא כל-העם מאד את-ה' ואת-שמואל.**

על שהיו כמזאסים הנהגתו ואת שמואל, שהורו כי געלו במשפטיו ויבקשו ישפטם מלכם.

על כן אמרו לו -

**יט ויאמרו כל-העם אל-שמואל התפלל בעד-עבדיך אל-ה' אלהיך
ואל-נמות כי-יספנו על-כל-חטאתינו רעה לשאל לנו מלך.**

התפלל בעד עבדיך, כלומר על הנוגע אליך הנה עבדיך אנחנו, ועל הנוגע אל ה' יתברך התפלל כו' ואל נמות, וגם שאין בעוון זה כדי להמית עם כל זה נוסף גם הוא על הקודמים וממלא הסאה. וזהו כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאול לנו מלך. ועל פי דרכם רמזו אולי בכלל העוון היה שלא שאלוהו לעשות מצות ה' להמליך מלך שהיא מהמצות ראשונות, כי אם לנו להנאתנו.

**כ ויאמר שמואל אל-העם אל-תיראו אתם עשיתם את כל-הרעה הזאת
אך אל-תסורו מאחרי ה' ועבדתם את-ה' בכל-לבבכם.
כא ולא תסורו כי אחרי התהו אשר לא-יעילו ולא יצילו כי-תהו המה.
כב כי לא-יטש ה' את-עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם.
כג גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם
והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה.
כד אך יראו את-ה' ועבדתם אתו באמת בכל-לבבכם כי ראו את אשר-הגדל עמכם.
כה ואם-הרע תרעו גם-אתם גם-מלככם תספו.**

ראוי לשים לב.

א. מה הם שתי הריבויים האלה את כל הרעה.

ב. אומרו אך מהו ממעט.

ג. למה חזר ואמר (פסוק כא) ואל תסורו.

ד. אומרו כי אחרי התהו הוא משולל הבנה.

ה. אומרו (פסוק כב) **כי לא יטש ה' כו',** שנראה מה שצויתי **ועבדתם את ה'** הוא על **כי לא יטש ה' את עמו,** ואם כן תנאי הם דברינו, ומה גם כי אם נעבדהו האם היה עולה על לב שיטוש את עמו.

ו. מהו עניין תלותו יתברך הדבר אל **שמו** יתברך (שם).

ז. אומרו **כי הואיל ה' כו',** מי לא ידע כי הואיל ה' לעשותנו **לעם,** שהוא שנוי ומשולש בתורה.

ח. אומרו (פסוק כג) **גם אנכי חלילה לי מחטוא לה',** גם מהו החטא הזה, וידוע מאמרם ז"ל. שהחדל מלהטיב את חברו נקרא חוטא.

ט. אומרו (פסוק כד) **אך יראו את ה',** מה בא למעט.

י. על איזה דבר אמר **ראו את אשר הגדיל עמכם.**

יא. כפל אומרו (פסוק כה) **הרע תרעו.**

אך הנה הורה שמואל חסידותו, שמשליך מה שחטאו לו אחרי גו', ואינו חש רק על כבוד קונו. והוא, כי הנה כתבנו על אומרו (פסוק יח) **ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל,** שהוא כי הנה; שמואל חרה אפו בשאל מאתו מלך כי אותו מאסו, והוא יתברך פייסו ואמר **לא אותך מאסו כי אותי מאסו,** למען הטיל שלום בינו ובין בני ישראל.

כ ויאמר שמואל אל-העם אל-תיראו אתם עשיתם את כל-הרעה הזאת

אך אל-תסורו מאחרי ה' ועבדתם את-ה' בכל-לבבכם.

והנה כאשר ראו האות הנזכר למעלה, יראו על שמאסו את ה' חלילה ועל שמאסו את שמואל, והנה שמואל משיב ואומר **אל תיראו,** כי הן אמת כי **חטאתם לה' ולי,** וזהו **אתם עשיתם את כל הרעה,** שהם שני ריבויים על שני הדברים, אך על כבודי איני חושש, כי אם על כבוד ה', וזהו **אך אל תסורו מאחרי ה'.**

ומה שאמרתם לי (פסוק יט) **התפלל בעד עבדיך,** שכיונתם כי עבדי אתם על מה שחטאתם לי, איני חפץ שתעבדוני, כי אם **ועבדתם את ה' בכל לבבכם.**

ומה שאמרתי **אל תסורו מאחרי ה'** ולא אמרתי אל תלכו אחרי אלוהים אחרים, הלא הוא כי אין צריך לומר, רק הזהיר לבלתי סור מה',

כא ולא תסורו כי אחרי התהו אשר לא-יעילו ולא יצילו כי-תהו המה.

כי לבלתי לכת אחרי אלוהים אחרים אין צריך, כי מעצמכם תראו כי **תהו** המה כי **לא יעילו ולא יצילו.** ושיעור הכתוב, **ולא תסורו** שאמרתי ולא אמרתי לא תלכו אחרי אלוהי נכר, הוא כי לכת אחרי התהו אשר לא יעילו ולא יצילו, אין צורך לאומרו, **כי תהו המה,** ואין צורך לצוות על כך.

כב כי לא-יטש ה' את-עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם.

ואם תאמרו כי כאשר אנכי מצווה אתכם **שלא תסורו מאחרי ה'**, גם בקש מאתו יתברך שלא יטשנו ולא יסור ממנו, דעו כי זה אין צורך, כי הנה ידוע הוא **כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול**. והוא הידוע ממאמר ר' שמואל בר נחמני (בבא בתרא עה ב). שלשה נקראו בשמו של הקדוש ברוך הוא, **צדיקים משיח וירושלים**, **צדיקים** דכתיב (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי וכו'.

ובזה נבוא אל העניין

שאמר ודאי הוא **כי לא יטוש ה' את עמו**, והטעם הוא **בעבור שמו הגדול**, כי גם הם משותפים בשם, איך יטשם ה'. וזהו **בעבור שמו הגדול**.

ושמא תאמרו כי לא נאמר זה רק בצדיקים אך לא בכללות ההמון, לזה אמר **כי הואיל ה' לעשות**, לומר **כי הנה הואיל השם** הנזכר **לעשות אתכם** הוא את כללות ישראל יהיו **לו לעם** שיהיו כולם צדיקים נאותים להיות **לו לעם**, כי חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, כי יתקן כל הנפשות עד יהיו כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, באופן יצדק בכולם יקרא בהם **שמו הגדול** יתברך.

כג גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל בעדכם והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה.

ועל אשר שאלתם שאתפלל בעדכם (פסוק יט), הנה **גם אנכי** שחטאתם לי ובשב ואל תעשה, אם היה איש אחר חדל מלהתפלל בעדכם לא יחשוב ה' לו עוון, אך לאיש כמוני שידקדק ה' עמי לחטא יחשב. וזהו **חלילה לי מחטא לה' מחדל להתפלל** עם שהוא בשב ואל תעשה. ובפועל זה **והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה** שהיא לפני משורת הדין, כמאמרם ז"ל **ועשית הטוב והישר** - זה לפני משורת הדין. שהוא, כי במה שאני עושה שגם שחטאתם לי ובשב ואל תעשה, אם הייתי חדל מהתפלל בעדכם היה לאיש כמוני נחשב לחטא, והתפללי יחשב לי לשורת הדין, בהורות אתכם שתעשו כמוני יחשב לכם בעשותכם כך לעושים לפני משורת הדין. וזהו **והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה**.

וראו למדתי אתכם לעשות לפני משורת הדין. דעו כי העושה מילי דחסידותא צריך תחילה ישתלם בצדקות, לא יהיה מתנהג בחסידות בדבר אחד ובשאר דברים יחסר לו מהצדקות, כי אם כן ליוהרא יחשב לו הצדקות והחסידות. וזה אומר **והוריתי אתכם את הדרך הטובה והישרה** שהוא חסידות, אך בזאת שלא יחסר מהצדק.

וזוהו -

כד אף יראו את-ה' ועבדתם אתו באמת בכל-לבבכם כי ראו את אשר-הגדל עמכם.

אך יראו את ה' הוא מצות לא תעשה, **ועבדתם אותו** הוא במצות עשה בכל לבבכם. ואל תאמרו אם כן די לנו הצדקות, ומה צורך בלפנים משורת הדין. לזה אמר **כי ראו את אשר הגדיל עמכם**, שלדעתכם בני תמותה הייתם שבקשתם ממני אתפלל לה' שלא ימיתכם וויתר לכם לפנים משורת הדין, גם אתם עשו לפנים מן השורה. או יאמר **אך יראו את ה' כו'** אם תרצו שאתפלל בעדכם, שאם לא כן לא תועיל תפילתי.

כה ואם-הרע תרעו גם-אתם גם-מלכם תספו.
ואם הרע תרעו כו'. שהם שתי עונות,
על הראשון הזה **אשר חטאתם**, באופן שיהיו שלושה כוללים, **גם אתם גם מלכם** שלא ימחה בידכם **תספו**.

פרק יג

א בן-שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על-ישראל.
אמרו רז"ל (יומא כב ב). מה **בן שנה** בלא חטא אף שאול בלא חטא.

וראו לשים לב

דאין כאן מקום לספר שבחו כי אם להגיד עניין מלכותו כמה היו ימי שני מלכותו. אך הנה. אמר רב יהודה אמר שמואל (יומא כב, ב). מפני מה לא נמשכה מלכות שאול? מפני שלא היה בו שום דופי, דאמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק, אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן הייתה קופה של שרצים תלויה לו בצווארו, שאם תזוח דעתו עליו, אומר לו חזור לאחורייך, ע"כ. ובזה יאמר **בן שנה** כלומר כבן שנה בלא חטא שאול במלכו, ועל כן **ושתי שנים מלך על ישראל**, ולא יותר, כי על שהיה בלא חטא שלא נמצא בו שום דופי קצרה מלכותו ולא נמשכה.

ב ויבחר-לו שאול שלשת אלפים מישראל ויהיו עם-שאול אלפים במכמש ובהר בית-אל ואֵלֶף הָיוּ עִם-יֹונָתָן בְּגִבְעַת בְּנֵי־מִין וַיֵּתֶר הָעָם שָׁלַח אִישׁ לְאֹהֲלָיו.
ג וַיֵּךְ יֹונָתָן אֶת נָצִיב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעָה וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים וְשָׁאֹל-תָקַע בְּשׁוֹפָר בְּכָל-הָאָרֶץ לֵאמֹר: יִשְׁמְעוּ הָעֶבְרִים.
 הוא שר מפלשתים ניצב לגבות מס מישראל למלכו כל הימים, ומרד בו יהונתן והרגו, **וישמעו פלשתים**. אז **שאול תקע בשופר** להתאסף נגד פלשתים הקמים נגד ישראל.

ד וְכָל-יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לְאִמְרֵי הָכָה שְׂאוּל אֶת-נָצִיב פְּלִשְׁתִּים וְגַם-נִבְאָשׁ יִשְׂרָאֵל בְּפִלְשְׁתִּים וַיַּצְעֲקוּ הָעָם אַחֲרֵי שְׂאוּל הַגִּלְגָּל.

ה וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ לְהִלָּחֵם עִם-יִשְׂרָאֵל שְׁלִשִּׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעַם כָּחֹל אֲשֶׁר עַל-שְׂפַת-הַיָּם לָרֹב וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְּמַכְמֶשׁ קְדַמַּת בֵּית-אֵוֶן.

ו וַאִישׁ יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי צָר-לוֹ כִּי נִגַּשׁ הָעָם וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם בְּמַעְרוֹת וּבְחַוִּים וּבְסַלְעִים וּבְצֻרִים וּבְבִרְוֹת.

אז - ואיש ישראל ראו כי צר לו לשאול הנזכר על כי נגש העם מנגשיו פלשתים, שהיה שאול מיצר על כי היו ישראל בצער מפלשתים, כגיבור לא יוכל להושיע, על כן ויתחבאו [העם] במערות כו'.

ומהם

ז וְעִבְרִים עָבְרוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן אֶרֶץ גֹּד וְגִלְעָד וְשְׂאוּל עֹדְדָם בַּגִּלְגָּל וְכָל-הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו.

אך בראות ידיו אסורות כי -

ח (וַיִּיחַל) [וַיִּוְחַל] שְׁבַעַת יָמִים לְמוֹעֵד אֲשֶׁר שְׂמוּאֵל וְלֹא-בָא שְׂמוּאֵל הַגִּלְגָּל וַיִּפֹּץ הָעָם מֵעֵלְיוֹ.

ט וַיֹּאמֶר שְׂאוּל הִגִּשׁוּ אֵלַי הָעֵלָה וְהַשְׁלֵמִים וַיַּעַל הָעֵלָה.

י וַיְהִי כִכְלֹתוֹ לְהַעֲלוֹת הָעֵלָה וְהִנֵּה שְׂמוּאֵל בָּא וַיֵּצֵא שְׂאוּל לְקִרְאָתוֹ לְבָרְכוֹ.

יא וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל מָה עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר שְׂאוּל:

כִּי-רָאִיתִי-כִּי-נִפֹּץ הָעָם מֵעֵלַי

וְאַתָּה לֹא-בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים

וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים מִכְמֶשׁ.

והנה מאומרו (פסוק ח) **ויוחל שבעת ימים**. וכן מאומרו **ואתה לא באת למועד הימים**, יראה שלא היה אשם, והנה שמואל קצף עליו בשם ה' ויאמר לו כי על כן ממלכתו **לא תקום** (פסוק יד).

אך יהיה בשום לב אל אומרו **למועד הימים**, והוא כי השבעת ימים כיוון שמואל מעת לעת, באופן שאם באמור אליו שבעת ימים תוחיל היום בחצי היום, נשלמים ביום השמיני בחצי היום, והוא יתכן היה מסופק אם היו מעת לעת אם לאו, על כן בראות שהיה נפוץ העם מעליו סמך על הצד האחד, ובערב יום השביעי העלה העולה, ושמואל בא ביום שאחריו טרם עת שנאמר לו כי היה מונה מעת לעת.

והנה שאול אמר לו **ואתה לא באת למועד הימים**, כלומר שבעת הימים כמות שהם בלי כיוון מעת לעת, והייתי ממתין מן הספק עד מעת לעת, אלא שראיתי **פלשתים נאספים**.

יב ואמר עתה ירדו פלשתים אלי הגלגל ופני ה' לא חליתי ואתאפק ואעלה העלה.
 יג ויאמר שמואל אל-שאול נסכלת לא שמרת את-מצות ה' אלהיך אשר צוך
 כי עתה הכין ה' את-ממלכתך אל-ישראל עד-עולם.

אז אמר נסכלת עשו שלבלתי צאת מן הספק לא המתנת עד מעת לעת.

פרק יד

א ויהי היום ויאמר יונתן בן-שאול אל-הנער נשא כליו
 לכה ונעברה אל-מצב פלשתים אשר מעבר הלז ולאביו לא הגיד.
 ב ושאול יושב בקצה הגבעה תחת הרמון אשר במגרן והעם אשר עמו כשש מאות איש.
 ג ואחיה בן-אחטוב אחי אי-כבוד בן-פינחס בן-עלי כהן ה' בשלה נשא אפוד
 והעם לא ידע כי הלך יונתן.
 ד ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבר על-מצב פלשתים
 שן-הסלע מהעבר מזה ושן-הסלע מהעבר מזה ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה.
 ה השן האחד מצוק מצפון מול מכמש והאחד מנגב מול גבע.
 ו ויאמר יהונתן אל-הנער נשא כליו לכה ונעברה אל-מצב הערלים האלה
 אולי יעשה ה' לנו כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט.
 ז ויאמר לו נשא כליו עשה כל-אשר בלבבך נטה לך הנני עמך כלבבך.
 ח ויאמר יהונתן הנה אנחנו עברים אל-האנשים ונגלינו אליהם.
 ט אם-כה יאמרו אלינו דמו עד-הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו ולא נעלה אליהם.
 י ואם-כה יאמרו עליו עלינו ועלינו כי-נתנם ה' בידנו וזה-לנו האות.
 יא ויגלו שניהם אל-מצב פלשתים
 ויאמרו פלשתים הנה עברים יצאים מן-החרים אשר התחבאו-שם.
 יב ויענו אנשי המצבה את-יונתן ואת-נשא כליו ויאמרו עליו אלינו ונודיעה אתכם דבר
 ויאמר יונתן אל-נשא כליו עלה אחרי כי-נתנם ה' ביד ישראל.

יספר איך מסר נפשו לעשות זאת והוא פלאי. והיה על כי ראה כי הוא היסב את כל הצרה
 הזאת על ישראל בהכותו את נציב פלשתים (לעיל יג ג), על כן שם נפשו מנגד ויבטח בשם ה'
 ויהי עמו, ויושע ביום ההוא את ישראל על ידו.

ולבוא אל הביאור נשית לב:

א. באמור יונתן אל נושא כליו **לכה ונעברה**, אם השיבו נערו למה לא נכתבה תשובתו, ואם לא השיבו למה לא השיב כמו בפעם השנית שאמר לו **לכה ונעברה כו'** (פסוקים ו - ז), ואין לומר שלא חש לכתוב תשובתו שהרי בפעם השנית כתבה.

ב. ועוד, איך הייתי חושב שלאביו הגיד, שהוצרך לומר **ולאביו לא הגיד**.

ג. ומה צורך באומרו (פסוק ב) מקום שהיה בו שאול, ומספר **העם שעמו** בהיותו אמור למעלה (יג טו).

ד. ולמה אמר בזה (פסוק ג) **שאחיה בן אחיטוב** היה **נושא אפוד**, והיה לו לאומרו סמוך למה שקראו שאול (פסוק יח) בראותו חיל פלשתים מתמוגג.

ה. ואיך מתייחס לזה **והעם לא ידע כו'** (פסוק ג), ולמה אמרו.

ו. וגם סיפור שני **שיני הסלע** ושמותם וסיום מקום (פסוקים ד - ה), כל אחד מהנה נראה לבלי צורך.

ז. ולמה הפסיק כל כך בין הפעם הראשונה שאמר יונתן **לכה ונעברה** (פסוק א) לשניה (פסוק ו).

ח. ולמה עד כה קראו **יונתן** ובשני הפסוקים האלה בחזרת אומרו **לכה ונעברה** (פסוק ו) ובעניין האות (פסוק ח) קראו **יהונתן**, ואחרי כן חזר וקראו **יונתן**.

ט. וגם כפל תשובת הנער (פסוק ז) שהיה לו לומר **הנני עמך** לבד.

י. וגם ייתור אומרו (פסוק י) בסוף סיפור האות **וזה לנו האות**, שידוע הוא.

יא. ובספור האות אמר (פסוק י) **ואם כה יאמרו כו' ועלינו כי נתנם ה' בידנו**, וכאשר היה לו כן אמר (פסוק יב) **עלה כו'**, ולא אמר בידנו רק **ביד ישראל**.

והנה הדעת גוזר כי אשר יעלה על לבו להתקומם לבדו על עם רב כי יתייחס למסתכן ולא לגבור, ולא יאות לעשות כן אם לא יתייעץ עם גדול ממנו אם לא ירחק הדרך למוצאו, וגם אם יודע בוודאי שהיועץ הוא יוכל להודיעו אם יצליח או יסתכן, ומה גם אם ידע לומר לו אם יחפץ ה' להשגיח עליו, או יניחנו לפי הטבע, כי אז יחשב לטועה אם לא ידרוש מאתו שיגיד לו מה יפעל אל. ויתכן מי שיתקומם על רבים בבטחו כי גם רבים אשר אתו אף כי הוא לבדו הלוחם, אם יראוהו מצטער יחד כולם ילכו לעוזרו, או יקרה שיבטח במגדל עוז שהוא בתוכו והרבים שכנגדו מבחוץ או כיוצא בזה, כי אז הם קרובים ליפול ממנו.

אמנם אשר יעדרו ממנו כל אלה יחשב לטועה בעיני כל רואיו. והן הנה היו ביונתן, ועל כן לא הוכשר מתחילה הדבר בעיני נערו ולא השיבו, אף שאפשר לא מנע עצמו מלכת אתו, לזה סמך פסוקים אלו להעדר תשובתו, כי בם ימצאו כולם.

א וְהִי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן בֶּן-שָׁאוּל אֶל-הַנֶּעֱר נִשְׂא כָלִי
לְכָה וְנַעֲבְרָה אֶל-מִצֵּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר מַעֲבָר הַלָּז וְלֹאֲבִיו לֹא הִגִּיד.

והתחיל בראשונה ואמר **ולאביו לא הגיד** שלא נתייעץ עמו.

ושמא תאמר שלהיותו רחוק ממנו לא שאלו לו, לזה אמר -

ב וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בְּקֶצֶה הַגְּבֵעָה תַּחַת הַרְמוֹן אֲשֶׁר בְּמִגְרֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ כָּשָׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ.

ושאול יושב בקצה הגבעה, שהיא הגבעה שהזכיר למעלה שגם יונתן היה בה כמו שכתוב למעלה (יג טו), וגם **שש מאות איש עמו**, והיה אפשר יהיה לו מעיר לעזור.

ושמא תאמר הרי ידע כי ימאן אביו כפי טבע העניין אך יונתן שם מבטחו בה' יושיעוהו שלא בדרך טבע, ובזה לא ידע אביו להגיד אם ה' יעשה לו נס אם אין, לזה אמר -

ג וְאַחִיָּה בֶן-אֶחָטוֹב אָחִי אִי-כְבוֹד בֶּן-פִּינְחָס בֶּן-עֲלִי כֹהֵן ה' בְּשָׁלָה נִשָּׂא אֶפֹּד וְהָעָם לֹא יָדָע כִּי הֵלֵךְ יוֹנָתָן.

והוא יוכל לשאול באורים ולהגיד לו היצלח ה' דרכו אם לאו. ויחס אותו אחר אי-כבוד ופינחס ועלי, להורות כי צדיק היה כהם. והוא כמו שאמרו ז"ל (שבת נה ב) כי חפני לבד לא היה צדיק אך פינחס היה צדיק גמור ושיתפו הכתוב עם אחיו על שלא מיחה בו.

ואין לומר שבטח יונתן שאם יצטער יהיו העם לו לישועה וילכו לעוזרו, כי העם לא ידע כי אלא יונתן. וגם אין לומר שהיה יונתן במקום נשמר מחרב האויב שהיה יותר קרוב יהרוג הוא בהם מהם בו, שהרי -

ד וּבֵין הַמַּעֲבְרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר עַל-מִצֵּב פְּלִשְׁתִּים

שֵׁן-הַסָּלַע מִהַעֲבֹר מִזֶּה וְשֵׁן-הַסָּלַע מִהַעֲבֹר מִזֶּה וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סָנָה.

בין המעברות כו' היו שני סלעים, **ושם האחד בוצץ**, שהוא כמו שכתב המתרגם משרועיתא שהיא חלקה ומשופעת קשה לעלות עליה, **ושם האחד סנה**, שהוא מדרכיתא מקום דרוך ומישור.

ה הַשֵּׁן הָאֶחָד מִצּוֹק מִצְפּוֹן מוֹל מַכְמֶשׁ וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב מוֹל גִּבְעָה.

והשן האחד שהוא הראשון שהזכיר מצוק מצפון מול מכמש שהוא מצד פלשתים כמו שכתוב למעלה (יג, טז) **ופלשתים חנו במכמש** ובה עלה יונתן על ידיו ועל רגליו לחלקותה (פסוק יג).

ו וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל-הַנַּעַר נִשָּׂא כָלִיו לָכֶה וְנַעֲבְרָה אֶל-מִצֵּב הָעַרְלִים הָאֵלֶּה

אולי יעשה ה' לנו כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט.

והנה ידוע כי אין צריך לומר שלא היה הוא נשמר מהם אך אמנה סיכן עצמו בעלותו, שמלמעלה היו יכולים להמיתו בקלות כי הפלשתים היו למעלה, שהרי קודם שיעלה נגלה אליהם ואמרו לו **עלו אלינו** (פסוק יב), נמצא כי כפי הטבע היה יונתן נראה מסתכן מכמה פנים, על כן לא ראה

נערו (בפסוק א) להשיב לו שיהיה עמו כלבבו, כי גם יונתן עד כה לא גלה לו בטחונו הגדול בה' כדי שימעטו בעיניו הסיבות המנוגדות האלה, כי לא אמר לו רק (פסוק א) **לכה ונעברה אל מצב פלשתים**, וכראות יונתן כן, גילה לו גודל בטחונו בה' לההביל לסיבות הטבעיות הנזכרות כולם לנגד ה'. וזהו אומרו **ויאמר יהונתן כו' לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה אולי כו'.** וכראות נערו הבטחתו זאת ואשר הקטין ערך האויבים שקראם **ערלים** ולא פלשתים כבראשונה.

אז השיב -

ז ויאמר לו נשא כליו עשה כל-אשר בלבבך נטה לך הנני עמך כל-בבך.

לומר כי מחשבת הלב הזאת היא תעמוד להם, כי גם לבו שווה לשל יהונתן, וזכות שניהם יצטרף כאשר רמז לו יונתן באומרו **יעשה ה' לנו**. וכוונת יונתן שלא גלה זה עד כה, אפשר לנסות את נערו כוונו. ולהיות פסוק זה מגלה צדקת **יונתן** וגודל בטחונו בה' מבתחילה, אמר בזה **יהונתן** שהוסיף בו ה"א של שם.

וכיוון באומרו **אין לה' מעצור כו'**, לומר אילו בהיות רבים הנוצחים הייתה המלחמה והניצוח מתייחס אליהם, היה קשה צאת הוא ונערו כנגדם, אך אף בהיותם רבים, המושיע הוא ה' וזרועם לא תושיע למו, ואם כן כך הוא לפניו יתברך על ידי רבים כמו על ידי מועטים. וזהו **אין לה' מעצור להושיע כו'.**

ח ויאמר יהונתן הנה אנחנו עברים אל-האנשים ונגלינו אליהם.

ט אם-כה יאמרו אלינו דמו עד-הגיענו אליכם ועמדנו תחתינו ולא נעלה אליהם.

וכדי להחזיק יותר לב הנער אמר **אם כה יאמרו אלינו כו'.** ולהורות שלא היה עושה עיקר מהסימן הזה כדרך המנחשים חלילה, אמר **ועמדנו תחתינו**, שאף שורה שהם הנוצחים, לא מפני זה נסיר הביטחון חס ושלוש ונברח, אך נעמוד במקומו.

י ואם-כה יאמרו עליו עליו ועלינו כי-נתנם ה' בידנו וזה-לנו האות.

יא ויגלו שניהם אל-מצב פלשתים

ויאמרו פלשתים הנה עברים יצאים מן-החרים אשר התחבאו-שם.

ואם כה יאמרו עליו עליו ועלינו כו'. ובסוף דבריו אמר **וזה לנו האות**, כלומר אין זה לנו מנחשים שחוסים ועושים עיקר מהניחוש, אך זה לא יהיה לנו רק לאות בעלמא לבד. ולהורות זה נכתב **יהונתן** פה בה"א (פסוק ח), מה שאין כן בפסוקים שאחריו. ובדברי יונתן באומרו אם כה יאמרו עליו אלינו, אמר **נתנם ה' בידנו כי עליו עלינו**, כי בשתי התיבות מורה עלייתם והכניעם את פלשתים, על כן אמר **נתנם ה' בידנו** שינתנו ביד שניהם.

אך אחר כך כשאמרו -

יב וַיֵּעֲנוּ-אֲנָשֵׁי הַמִּצְבָּה אֶת-יוֹנָתָן וְאֶת-נִשְׂאָ כָלִיו וַיֹּאמְרוּ עָלוּ אֵלֵינוּ וְנוֹדִיעָה אֶתְכֶם דְּבַר וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן אֶל-נִשְׂאָ כָלִיו עָלֶה אַחֲרַי כִּי-נִתְּנָם ה' בְּיַד יִשְׂרָאֵל.

עלו אלינו שאינו מורה הכנעם תחת ידם כמו "עלינו", על כן אמר **ביד ישראל**, שלא יעשו שניהם רק התחלה, וישראל יגמרו. וכן היה.

יג וַיַּעַל יוֹנָתָן עַל-יָדָיו וְעַל-רַגְלָיו וְנִשְׂאָ כָלִיו אַחֲרָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וְנִשְׂאָ כָלִיו מִמוֹתֶת אַחֲרָיו. סיפר מההשגחה הגדולה, כי היה עולה בהר ששיפועו זקוף ועולים בידיים ורגלים שנער קטון היה יכול עליהם מלמעלה להורסם ולהפילם באבנים, ומה גם בכלי מלחמה, וה' הפליא חסדו כי הפילים חללים **לפני יונתן**, ואשר מאחוריו **ממותת נושא כליו**.

יד וַתְּהִי הַמִּכָּה הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר הָכָה יוֹנָתָן וְנִשְׂאָ כָלִיו כְּעֹשְׂרִים אִישׁ כְּבַחְצֵי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה. טו וַתְּהִי-חֲרָדָה בַּמַּחֲנֶה בַּשָּׂדֶה וּבְכָל-הָעָם הַמִּצֵּב וְהַמִּשְׁחִית חֲרָדוֹ גַּם-הֶמָּה. וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ וַתְּהִי לַחֲרָדֶת אֱלֹהִים.

והנה ראוי לשים לב:

- א. כי אין דרך המקרא רק להזכיר מנין הנופלים במלחמה, אך לא לתת שיעור במקום נפילתם לומר שהכו **עשרים [איש] כבחצי מענה צמד שדה**.
- ב. **ועוד אומרו** (פסוק טו) **ותהי חרדה במחנה בשדה**, מה עניין השדה בזה.
- ג. **ועוד אומרו גם המה**, הוא מיותר.
- ד. **ועוד אומרו ותרגז הארץ**, מה הייתה הרגזה זו ואיך הייתה **לחרדת אלוהים**.
- ה. **ועוד שגם עד עתה הייתה חרדת אלוהים**.

אך הנה הפלשתיים היו לשני מחנות.

אחד נקרא מצב

ואחד נקרא משחית (פסוק טו).

והוא, שעושים מקום קבוע להתייצב העומדים על הכלים או המלך או שריו ויועציו אשר הם מעמד קבוע שעל פיהם יוצאים כמה אלפים עושי מלחמה בכל כלי קרב, והם מחנה אחר היוצאים להשמיד להרוג ולאבד ולהביא השלל כפעם בפעם אל המחנה הקבוע.

והנה **המחנה הקבוע** הוא הנקרא **מצב**,

והמחנה היוצא להילחם הוא הנקרא **משחית**,

והוא האמור למעלה (יג יז) שנעשה שלשה ראשים.

והנה המקום שבאו שמה יונתן ונערו לא היה אל מחנה **המשחית** כי אם אל **המצב** כאומרו (פסוק יא) **ויגלו שניהם אל מצב פלשתים**, והם המדברים כאומרו (פסוק יב) **ויענו אנשי המצבה כו'.**

והמצב היו חונים **בשדה** אחד שעל ראש ההר שעלו בו יונתן ונערו, ובראש המחנה הלז התחילו שניהם להפיל חללים, ויחרדו פלשתים, שעל ידי החרדה היו נופלים. והנה החרדה הטבעית היא כאשר יהיו דרך משל מאה אלף גיבורי חיל הבאים על חמשים אלף חלושי כח וחלושי צבא, כי בראות החלשים ומעטים את הגיבורים ורבים מפילים חללים רבים, נחרדים ונמוגים כל השאר, ומחרדת לבם קל מהרה יפלו בנופלים.

אך אם ילכו שנים כיונתן ונערו אל מחנה גדול ורב מאנשי מלחמה כפלשתים האלה, גם כי יקרה שבחשבם כי לא שנים בלבד המה וירך לבבם ויפלו מהם עשרה או עשרים, אחר ישובו וראו כי שנים המה ויחזקו עליהם ויהרגום. ואפילו אם נאמר שיקרה שיחרדו בראות נפילת עשרים איש בתכיפות, נמצא יחרדו בצד מה הקרובים אליהם, הלא לא יהיה זה כי אם לסמוכים אל החללים ההם, אך לא אל כל שאר המחנה הגדול, כי שני אנשים בקצה המחנה לא יחרדו את כל המחנה. ואם יצויר שיחרדו לא ימשך המחנה המשחית הרחוקים מזה. גם אם הם גיבורי כח מרי נפש להשחית, ומה גם בבלתי ראות לוחמים מעליהם. ואילו יצויר יחרדו, כי עלה על רוחם כי עם רב כנגדם בדמיון כוזב, לא תרגז הארץ אשר תחתיה, אך אם גם זאת תהיה אין זאת כי אם שהאלוהים שם, וחולי ארץ מפני אלוה יעקב. ומפניו יחילו עמים ויאבדו רשעים מפני אלוהים.

יד ותהי המכה הראשונה אשר הכה יונתן ונשא כליו כעשרים איש כבחצי מענה צמד שדה. וזה מאמר הכתוב **ותהי המכה כו'**, לומר הנה החרדה לא הייתה מראות רבים לוחמים עליהם, כי הלא **ותהי המכה הראשונה אשר הכה יונתן ונשא כליו**, כלומר כי שנים בלבד היו, וגם לא מהיות הפלגת חללים, כי הנה לא היו כי אם כעשרים איש. ואילו לא הייתה החרדה כי אם לקרובים אל העשרים בלבד עדיין היה קרוב אל הטבע, אך הנה החללים היו בשיעור **כבחצי מענה צמד שדה**, מהשדה שהיו בה מחנה **המצב**. והחרדה הייתה בכל המחנה שהוא **השדה** כולו **שבחצי מענה** שלא נפלו החללים.

טו ותהי-חרדה במחנה בשדה ובכל-העם המצב והמשחית חרדו גם-המה ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים.

וזהו **ותהי חרדה במחנה** שהוא **בשדה** כולו, **ובכל העם המצב** אף גם אשר היו מהשדה הנזכר וחוצה. ואפילו מחנה **המשחית** הרחוקים **חרדו גם המה**, שהוא פליא.

ועדיין היה אפשר לומר ששלח ה' רוח עושים ויבהלם שהעלה על רוחם כי רבים לוחמים עליהם ולא יוכלו קום לפנייהם, לזה אמר גדולה מזו הייתה כי אם זו בלבד הייתה לא רגזה ארץ, אך הנה **ותרגז הארץ** כי רגזה ממש ותחל. אך אין זה כי אם שהייתה בשביל **חרדת אלוהים** מה שרגזה ארץ כי האלוהים עבר לפנייהם ותרגז הארץ מפניו, כמה דאת אמר (יואל ב י) לפניו רגזה ארץ (מחרדת), וכמה דאת אמר (תהלים קיד ז) מלפני אדון חולי ארץ. וזאת הייתה חרדת המחנות, כי כהנדוף עשן יאבדו רשעים מפני אלוהים.

ואמר כי גם נסו משנאיו מפניו כי הנה -

טז ויראו הצפים לשאול בגבעת בנימן והנה ההמון נמוג וילך והלם.

יח ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים כי-היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. הגשה זו יראה שהיא לשאול במשפט האורים לפני הארון.

כא והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום אשר עלו עמם במחנה סביב וגם-המה להיות עם-ישראל אשר עם-שאול יונתן.

וראו לדעת:

- א. מה עניין אומרו כי היה **ארון כו' ובני ישראל**, שאם הוא להגיד כי הארון היה עם ישראל, היה לו לומר עם ישראל ולא **ובני ישראל**.
- ב. וגם צריך לדעת מה היה לשאול, ולמה נמנע (פסוק י).
- ג. ועוד אומרו (פסוק כא) **והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום**, שהוא משולל הבנה, וכן אומרו **אשר עלו עמהם**.
- ד. ועוד אומרו **וגם המה להיות כו'**, הוא בלתי מובן.

יח ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים כי-היה ארון האלהים ביום ההוא ובני ישראל. אמנם הנה בראות שאול כי אין יונתן ונשא כליו (פסוק יז), אמר ודאי כי שניהם הם המחרדים את מחנה פלשתים, **ויאמר וגו' הגישה ארון האלהים** לשאול לפני הארון במשפט האורים אם ילכו לעזרת יונתן ונשא כליו אם יצליחו.

ושמא תאמר למה לא שלח את שמואל, כי גם הוא היה בגבעת בנימין (לעיל יג טו), ויפייסנו ויביאנו עמו כי תהיה לו זכותו בלכתו עמו למגן, וגם הוא יגיד לו בדבר ה' את אשר יעשה, וכמו שהיה דוד עושה מתייעץ באחיתופל ושואל באורים ובנביא, לזה אמר **כי היה ארון האלוהים ביום ההוא ובני ישראל**, כי כבר היו עמו **ביום ההוא ארון ה' ובני ישראל** שהם צדיקים הנקראים ישראל, כי על כן לא אמר והעם. ואחר שיש שתי זכויות אלו להגן עליהם, אין להתעכב

עד שלוח אחרי שמואל, כי גם שהוא גם הוא היה בגבעת בנימין, רחוק היה מקצה הגבעה שבו שאול, (והגבעה) והשעה דחוקה הלואי תספיק לשאול באורים.

וראיה אל הנחיצות כי -

יט וַיְהִי עַד דְּבַר שְׁאוּל אֶל-הַכֹּהֵן וְהַהֲמוֹן אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים וַיִּלֶךְ הַלֹּךְ וַרְבִּי וַיֹּאמֶר שְׁאוּל אֶל-הַכֹּהֵן אֶסֶף יָדְךָ.

אז **ויאמר שאול אל הכהן אסוף ידך** מהאורים, כי לית דין צריך בשש, כי האויבים מתרבים, ויונתן ונושא כליו בסכנה עימהם וצריך למחר עליהם כרגע.

ויעש כן כי -

כ וַיִּזְעַק שְׁאוּל וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד-מַלְחָמָה

וַהֲנֵה הָיְתָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מֵהוֹמָה גְּדוֹלָה מְאֹד.

כא וַהֲעֵבְרִים הָיוּ לְפְלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוּל שְׁלֹשׁוֹם אֲשֶׁר עָלוּ עִמָּם בְּמַחֲנֵה סָבִיב

וְגַם-הָמָּה לַהֲיִיט עִם-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עִם-שְׁאוּל וַיִּוָּנְתָּן.

כב וְכָל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים בְּהַר-אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי-נָסוּ פְּלִשְׁתִּים

וַיִּדְבְּקוּ גַם-הָמָּה אַחֲרֵיהֶם בְּמַלְחָמָה.

כג וַיִּזְשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת-יִשְׂרָאֵל.

וְהַמְלָחָמָה עָבְרָה אֶת-בֵּית אֲנָן.

וזולת השגחתו יתברך, נתן קצת טעם אל מהומתם (שבפסוק כ). והוא, כי גם **שהפלשתים** היו שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים, **וישראל** אדרבה מאותם שהיו **נחבאים במעורות ובחוחים ובסלעים ובצריחים ובבורות** (לעיל יג ו), ואם כן מה הייתה חרדתם ויראתם מישראל, לזה אמר **והעברים היו לפלשתים** באומד דעתם שהיו רבים **כאתמול שלשום** טרם יתחבאו שהיו עם רב, כי ראו אותם אשר עלו עמם במחנה סביב, כאשר עלו וחנו במכמש, כי גם ישראל היו סביב שהלכו גם הם עם שאול שהיה במכמש עד הגלגל, כי לא נחבאו רק אחרי כן בשבעת ימים שהיחל שאול את שמואל בגלגל (לעיל יג ח), ופלשתים חשבו כי גם עתה היו כולם עם שאול, כי גם שלא נעלם מהם כי נחבאו, חשבו שעלו כולם מן המחבואות כאשר שמע יונתן באוזניו מאנשי המצבה (פסוק יא) הנה עברים יוצאים מהחורים אשר התחבאו שם.

ולפי האמת גם שלא היו כאשר חשבו הפלשתים, עם כל זה רבו עתה מאשר היו אחר שהתחבאו, כי הנה לא נשארו אז כי אם **שש מאות איש בלבד** (לעיל יג טו). אך עתה קצת מן הנחבאים יצאו עד סך המיוחדים אשר היו עם **שאול ויונתן** שהם **שלשת אלפים**, כמו שכתוב למעלה (יג, ב) **ויבחר לו שאול שלשת אלפים מישראל עם שאול אלפים** [וגו'] **ואלף** [היו] עם **יונתן**. וזהו **יאמר וגם המה להיות כו'**, לומר **וגם המה**, עם שלא היו כאשר חשבו פלשתים,

היו הסך הידוע להיות עם ישראל אשר עם שאול ויהונתן, שהם **השלשת אלפים** הידוע מלמעלה.

כד ואיש-ישראל נגש ביום ההוא ויאֵל-שאול את-העם לאמר
ארור האיש אשר-יאכל לחם עד-הערב ונקמתי מאיבי. ולא טעם כל-העם לחם.
 הגשה למלחמה ברצון טוב. ובראות שאול כן, השביע את העם לבל יתבטלו מן המלחמה, לאמור **ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב ונקמתי כו'.**

כה וכל-הארץ באו ביער ויהי דבש על-פני השדה.
כו ויבא העם אל-היער והנה הלך דבש ואין-משיג ידו אל-פיו כי-ירא העם את-השבעה.
כז ויונתן לא-שמע בהשביע אביו את-העם וישלח את-קצה המטה אשר בידו
ויטבל אותה ביערת הדבש וישב ידו אל-פיו (ותראנה) (ותארכנה) עיניו:
כח ויען-איש מהעם ויאמר השבע-השביע אביו את-העם לאמר
ארור האיש אשר-יאכל לחם היום ויעף העם.

וכאשר טעם יונתן הדבש כי לא ידע מהשבעה (פסוק כז), אז **ויען איש מהעם ויאמר השבע השביע את העם לאמר**, השבע את השומעים בל יטעמו וגם השביע אותם לאמר את אשר לא שמעו **ארור האיש כו'.** ועל ידי כן שכל אחד היה מודיע לחברו, נמשך כי **ויעף העם**, שאשר לא שמעו לא טעמו מאומה. והיו אומרים למען יבין לאשורו כי אשר לא טוב עשה, ולא רצו לומר מה שעבר כי בושו ממנו, רק כמספרים מה שהיה שאביו **השבע השביע**, ושעל ידי כן **ויעף** ולבבו יבין כי שגג ועבר ושלא ישנה בדבר.

כט ויאמר יונתן עכר אבי את-הארץ ראו-נא כי-ארו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה.
 כלומר כי לא אותי כי שגגה הייתה, וגם לא היה שלא היה לחם כדבר שאול כי אם **דבש**. ואמר ממני תראו לדון קל וחומר. וזהו אומרו **ראו נא**. והקל וחומר הוא **כי אורו עיני כי טעמתי מעט דבש**, כל שכן לחם ודומה לו.

וזוהו -

ל אף כי לוא-אכל אכל היום העם משלל איביו אשר מצא
כי-עתה לא-רבתה מכה בפלשתיים.
 האם **לא רבתה** מכה בפלשתיים. כלומר והוא הפך מחשבתו, כי הוא חשב שעל ידי שלא יתבטלו מלאכול יעשה נקמה יתירה, ונהפוך הוא כי אדרבה האם בכח האכילה יתכן **שלא רבתה מכה בפלשתיים**.

והראיה כי הנה -

לא יִכּוּ בַיּוֹם הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים מִמְּכַמֵּשׁ אֵילָנָה וַיַּעַף הָעָם מְאֹד.

מה שאין כן אם היו אוכלים, שילכו ולא ייעפו ותרבה מכתם.

לב (וַיַּעַשׂ) [וַיַּעַט] הָעָם אֶל-(שָׁלַל) [הַשָּׁלַל] וַיִּקְחוּ צֶאֱן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר וַיִּשְׁחֲטוּ-אֶרְצָה

וַיֹּאכַל הָעָם עַל-הַדָּם.

לג וַיִּגִּידוּ לְשֹׂאוֹל לֵאמֹר הִנֵּה הָעָם חָטְאוּ לָהּ לֶאֱכֹל עַל-הַדָּם

וַיֹּאמֶר בְּגִדְתֶּם גְּלוּ-אֵלַי הַיּוֹם אֲבֹן גְּדֹלָה.

לד וַיֹּאמֶר שֹׂאוֹל פָּצוּ בָעַם וְאִמְרְתֶּם לָהֶם הִגִּישׁוּ אֵלַי-אִישׁ שׁוֹר וְאִישׁ שִׁיָּהּ

וַיִּשְׁחַטְתֶּם בָּזָה וְאָכַלְתֶּם וְלֹא-תַחַטְּאוּ לָהּ לֶאֱכֹל אֶל-הַדָּם

וַיִּגִּשׁוּ כָל-הָעָם אִישׁ שׁוֹר וּבִידּוֹ הַלִּילָה וַיִּשְׁחֲטוּ-שָׁם.

וַיַּעַשׂ (קרי, ויעט) הָעָם אֶל שָׁלַל (קרי, השלל) וגו'.

ראוי לשים לב.

א. מהו שינוי הלשון הלז, וגם לשון **ויעט** משולל הבנה.

ב. **ועוד** אומרו **וישחטו ארצה**, כי היכן היה להם לשחוט אם לא על הארץ.

ג. **ועוד**, מה היה שעתה **אכלו על הדם**, האם מעולם לא ידעו דין זה עד היום.

ולא עוד אלא שנראה שכל **העם** בשגגה זו, ולא אחד בהם שלא חטא בזה.

ד. **ועוד** אומרו (פסוק לג) **ויגידו לשאול לאמר**, כי אומרו **לאמר** היא מלה יתירה.

ה. **ועוד** אומרו **חטאים לה' לאכול על הדם**, שנראה שחוטאים חטא אחד כדי לאכול אחר כך

על הדם, והוא הוא.

ו. **ועוד** אומרו **בגדתם**, היה לו לומר בגדו.

ז. **ועוד**, מה צורך ל**אבן גדולה** (שם).

ח. **ועוד**, כי אם העוון היה אכול על הדם, איך מתקן באומרו (פסוק לד) **ושחטתם בזה**, כי אין

המקום מתקן.

ט. **ועוד** שהיה די יאמר ולא תאכלו על הדם, ולא יאריך ויאמר **ולא תחטאו לה' לאכול אל הדם**.

אמנם הנה עניין **אכילה על הדם** האמור פה, אמרו רז"ל (מובא ברש"י כאן) שהיו **אוכלים בשר**

קדש קודם זריקה. ורש"י ז"ל (כאן) כתב שהיו **שוחטין אותו ואת בנו ביום אחד**, והן אמת

שיש רמז לזה באומרו (פסוק לב) **ובקר ובני בקר**, אך אין לשון אכול על הדם מתיישב. והרד"ק

(כאן) פירש **שלא היו ממתנינים שיתמצה הדם**, וכן יש סעד לזה ממדרש רבה (ויקרא רבה כה

ח), והן אמת כי דרך זה מתיישב בכתובים.

ונבוא אל העניין בס"ד

והוא, כי בראות העם כי ייעפו מאד כי תשש כחם על ידי רדיפת אויביהם והרוג בשונאיהם מבקר עד ערב ולא טעמו מאומה, על כן אמרו בלבם להעלות ארוכת מחלתם זו על ידי אכול בשר שלא יצא ממנו כל דמו, כמאמרם ז"ל בגמרא (חולין לג א) הרוצה שיבריא יקח בשר מבית השחיטה סמוך לשחיטה ומולחו יפה יפה כו'. אלא שהם עשו הדבר בכל הבשר ולא על דרך האמור, אלא שהיו עושים דרך יהיה דם בלוע בכל הבשר לקנות כח להבריא מהעייפות שהיה להם, ולא היו שוחטים השני סימנים לגמרי כי אם רוב השנים ולא חותכים הורידין, ושוברים מיד מפרקת הבהמה שעל ידי כן אין הדם מתמצה, כמו שאמרו ז"ל (חולין קיג א) השובר מפרקת של בהמה קודם שתצא נפשה הרי זה גוזל את הבריות כו'.

לא יוכו ביזם ההוא בפלשתיים ממכמש אילנה ויעף העם מאד.

לב (ויעש) [ויעט] העם אל- (שלל) [השלל]

ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו-אֶרְצָה ויאכל העם על-הדם.

וזהו שסמך ואמר (פסוק לא-לב) **ויעף העם מאד ויעט העם אל השלל ויקחו צאן כו' וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם**. והוא, שאם הלשון הוא **ויעש**, עניינו כי הנה דרך העולם הוא היות השלל אל העם לא העם אל השלל, והנה אחר היותם עייפים מאד כמתים, אם טרם יאכלו ויבראו עצמם היו מטפלים לשלול השלל היו כולם מתים והיה שלל ולא עם, על כן צריך לעשות תחילה עם שהוא על ידי הבריאם ואחר כך יקחו שלל, וזהו **ויעש העם אל השלל** שעשה יהיה עם אל השלל, במה שלא הטפלו תחילה בשלל, כי אם **ויקחו צאן ובקר כו' ויאכל העם על הדם** שהוא להבריא כמו שכתבנו, ויניחו השלל לאחריו כן. ובהיות ויעט בטי"ת, פירושו מגזירת עוטה אור (תהלים קד ב), ועוטר עטה (ישעיה כב יז), כי הניח כל אחד שללו במקומו מכוסה לסימן ולא הוטפל בהולך אותו איש למקומו, עד שויקחו צאן ובקר וכו' להבריא עצמם, ואחר כך הטפלו בשלל.

לג ויגידו לשאול לאמר הנה העם חטאים לה' לאכל על-הדם

ויאמר בגדתם גלו-אלי היום אֶבֶן גְּדֹלָה.

והמגידיים לשאול לא אמרו העם אכלו על הדם שהוא חטא יחידי, כי אם כפלו הדבר ואמרו **הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם**, שהוא שלא היו שוחטין אפילו רוב שנים, כדי שישאר הדם בלוע בבשר בעצם כדי לאכול אחר כך על הדם, שהם שנים רעות. ויאמר למגידיים **בגדתם אתם**, שלא אמרתם מיד עד טרם יאכלו.

וכדי לתקן הדבר אמר **גולו אלי וגו'**

לד ויאמר שאול פצו בָּעֵם וְאִמְרָתָם לָהֶם הִגִּישׁוּ אֱלִי-אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ שִׁיָּהוּ וְשִׁחַטְתֶּם בָּזֶה וְאָכַלְתֶּם וְלֹא-תִחַטְּאוּ לַה' לֶאֱכֹל אֶל-הַדָּם וַיִּגָּשׁוּ כָל-הָעָם אִישׁ שׁוֹרוֹ בְּיָדוֹ הַלֵּילָה וַיִּשְׁחַטּוּ-שָׁם.

ופצו בעם מכריזים ואומרים הגישו אלי איש שורו ואיש שיהו, והכין להם סכין יפה, ושישחטו בפניו שיראה איך שוחטין שחיטה מפורעת וממתינים עד תצא רוח הבהמה ומיצוי הדם כראוי. והאבן גדולה (פסוק לג) הייתה לסימן, שכשיעבור הכרוז ויכריז לכו **איש בשורו ואיש בשיהו** היכן יאמר שיוליכום האם יוליכום לאהל אשר המלך בו, על כן לסיום מקום הציב **אבן גדולה,** להכריז שכולם יוליכו אל מקום שבו אבן גדולה, למקום פלוני מהמחנה, ומרחוק עיניהם יביטו אל האבן ההיא ושם ילכו. והמלך היה מתקרב ובא שמה ורואה את הכל שוחטין וכיצד שוחטין ואוכלין.

לה ויבן שאול מזבח לה' אתו החל לבנות מזבח לה'.

(לה) ויבן שאול מזבח לה' כו'. ולתת תודה לה' על הישועה ועל אשר הציל את העם מעון, על כן ויבן שאול מזבח לה'.

ובאומרו אותו החל נדחקו. יש אמרו שהוא היה ראשון במלכים שבנה מזבח (במדבר רבה י א), ויש אמרו שהוא החל לבנות ואחרים השלימו (רד"ק כאן), ור' יודן אמר (במדבר רבה שם) שעל שנתן נפשו על השחיטה שהוא צורך מזבח לפיכך העלה עליו הכתוב כאילו הוא החל לבנות מזבח לה'. ואפשר להרכיב שתי הסברות ולומר שאמת הוא שהוא החל בבנין ואחרים גמרו, אלא שבזכות מה שנתן נפשו על השחיטה והיחל לבנות מזבח להודות לה' על הדבר, על כן עם היות שאין המצוה נקראת אלא על שם גומרה והוא לא גמר, עם כל זה תקרא על שמו. וזהו שאחר אומרו מה שתיקן בשחיטה, אמר שעל ידי כן ויבן שאול מזבח לה', שנקרא על שמו, עם היות שהוא החל כו' ולא גמר זכה שיקרא על שמו ולא על שם הגומרים.

לו ויאמר שאול נרדה אחרי-פלשתים לילה ונבזה בהם עד-אור הבקר ולא-נשאר בהם איש ויאמרו כל-הטוב בעיניך עשה ויאמר הכהן נקרבה ה' אל-ה' ויאמר שאול נרדה אחרי-פלשתים הארד אחרי פלשתים התתנם ביד ישראל ולא ענהו ביום ההוא. לח ויאמר שאול גשו ה' כל פנות העם וידעו וראו במה היתה החטאת הזאת היום. לט כי חיה' המושיע את-ישראל כי אם-ישנו ביונתן בני כי מות ימות ואין ענהו מכל-העם. מ ויאמר אל-כל-ישראל אתם תהיו לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה לעבר אחד ויאמרו העם אל-שאול הטוב בעיניך עשה.

כלומר גם אם הוא שחטא אחד משנינו בתמימות והוא תמים, אל נא תמנע מלהראותו.

וזוהו -

מא ויאמר שאול אל-ה' אלהי ישראל הבה תמים וילכד יונתן ושאול והעם יצאו.

הבה תמים, כי אחר שהספיק החטא להיות הסתר פנים לא יפטר. אז **וילכד יונתן ושאול**. ולפי שלכידת שאול היה להיותו עם יונתן, על כן הקדים יונתן לשאול. ומזה הטעם לא אמר וילכדו, כי אחד היה הנלכד לפי האמת.

והנה אומרו והעם יצאו יראה מיותר. ואפשר לומר כי לא יצאה הפיתקא שכתובים בה שאול ויהונתן כנגד פיתקא שכתוב בה חטא, כי אם שתחילה יצאה פיתקת העם כנגד פיתקא חלקה ונפטרו, ונשארה פיתקת שניהם שלא הוצרך להוציאה, כלומר שבמה שלא יצאה פיתקת שניהם כנגד פיתקא שכתוב בה חטא, אין בזה הוראת חטא בעצם על ששגגה הייתה בלבד.

עוד יתכן בשום לב.

- א. אל דברי העם אל שאול (פסוק מ) **הטוב בעיניך עשה**.
 - ב. **ועוד** מה ראה לומר (פסוק לט) **כי אם ישנו ביונתן בני כי מות ימות**, מי הביאו לחשדה זו הפרטית, והוא לא ידע דבר אפילו ברמז.
 - ג. **ועוד למה** עשה השני חלקים האלה **כל העם לעבר אחד והוא ובנו לעבר אחד** (פסוק מ) וכן לא יעשה, כי אם תחילה לשבטים ועל השבט הנלכד יטילו למשפחות והמשפחה לגברים.
- אך הנה אמרו רז"ל **בפרקי ר' אליעזר** (לח) כי כאשר שאל באורים ולא ענהו ה' (פסוק לז), ראה בחושן אבנו של בנימין מכה אורה, וידע כי שבט בנימין מעל בחרם.

מ ויאמר אל-כל-ישראל אתם תהיו לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה לעבר אחד ויאמרו העם אל-שאול הטוב בעיניך עשה.

ונבוא אל העניין

והוא, כי שאול גם שהאבן של בנימין הייתה מכה אורה והיה אפשר דרך כלל אל כל השבט, עם כל זה במה ששאול לבדו היה הרואה כחות האורה ולא אחר כלשון רז"ל, ראה וחשש פן אליו או אל בנו נוגע הדבר יותר.

על כן אמר **אתם תהיו לעבר אחד ואני ויונתן בני נהיה לעבר אחד**. אז אמרו לו הטוב בעיניך עשה, שהוא במה שראו עיניך שהוא אבן בנימין מכה אורה, כלומר ולא תצטרך להטיל על כל השנים עשר שבטים לראות באיזה מהם הוא, כי אם בין שניכם לבין שאר השבט, אם הוא באחד מבני השבט, או בשניכם, על שאתה היית הרואה לבדך. כמעשה דאילפא ור' יוחנן (תענית כא א), שלהיות ר' יוחנן שומע אית חד דקיימא ליה שעתא ידע כי עליו נאמר ולא על אילפא שלא שמע. לכן אמרו **עשה כטוב בעיניך**, ולא תטיל על כל שבט ושבט. ולכבוד שבט בנימין לא הטיל בינו לבדו כנגד שאול ויהונתן, כי אם כלל אותו עם כל שאר ישראל.

מא וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל-ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֲבֵה תָמִים וַיִּלְכַּד יוֹנָתָן וְשְׂאוּל וְהָעָם יֵצְאוּ.

ולפי האמת **והעם יצאו** כבר מבלי גורל, כי אשר חש הוא על היותו לבדו הרואה כי עליו ועל בנו נוגע הדבר, כך היה האמת.

מב וַיֹּאמֶר שְׂאוּל הִפִּילוּ בִּינִי וּבִין יוֹנָתָן בְּנֵי וַיִּלְכַּד יוֹנָתָן.

מג וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל-יוֹנָתָן הַגִּידָה לִּי מָה עָשִׂיתָ וַיַּגֵּד-לוֹ יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר

טַעַם טַעֲמֹתַי בִּקְצֵה הַמָּטָה אֲשֶׁר-בְּיָדִי מַעֲט דָּבַשׁ הִנְנִי אֲמוֹת.

מד וַיֹּאמֶר שְׂאוּל כֹּה-יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף וְכִי-מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן.

מה וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל-שְׂאוּל הַיּוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל,

חֲלִילָה חִי-ה' אִם-יִפֹּל מִשְׁעֶרֶת רֹאשׁוֹ אֲרָצָה כִּי-עַם-אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה

וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת-יוֹנָתָן וְלֹא-מָת.

ראוי לשים לב.

א. מהו כפל המוות הזה לומר **מות תמות**.

ב. ועוד, מה זו תמיהת העם (פסוק מה) **היונתן ימות אשר עשה הישועה כו'**, האם מי שעשה ישועה יפטר אם עשה דבר שהוא חייב מיתה עליו.

ג. ועוד, מהו הכפל הזה ובשבועה **חלילה חי ה' כו'.**

ד. ועוד, כי מתחילה לא אמרו אלא **שלא ימות (שם)**, ואחר כך אמרו **אם יפול משערת ראשו ארצה.**

ה. ועוד, כי מתחילה אמרו **אשר עשה הישועה** ואחר כך אמרו **עם אלוהים עשה. ו. ומה** היה הפדיון (שם).

ז. ועוד אומרו ולא מת, והראוי יאמר ולא הומת.

מד וַיֹּאמֶר שְׂאוּל כֹּה-יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי-מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן.

אמנם יאמר **כה יעשה לי אלוהים** כאשר ראוי לעשות לך, **וכה יוסיף כי מות תמות יונתן**, כלומר כי כיון שהמוות מוכנת לך באותו עולם על מה שעברת, לכן תמות פה במקום המיתה ההיא, וזהו כי **מות תמות**.

אז

מה וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל-שְׂאוּל הַיּוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל

חֲלִילָה חִי-ה' אִם-יִפֹּל מִשְׁעֶרֶת רֹאשׁוֹ אֲרָצָה כִּי-עַם-אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה

וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת-יוֹנָתָן וְלֹא-מָת.

הלא הנחת הנחה כי אף אם לא תמיתנו הוא ימות בידי שמים ושעל כן תמיתנו אתה, אך לא כן, כי **היונתן ימות** בידי שמים, אי אפשר, כי הלא הוא **אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל**, שהושיע את ישראל מלמות ביד פלשתים, והמקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא (סנהדרין לז א), ואיך ימיתוהו ה'. והוא, כי הלא פינחס על שלא כלה הוא יתברך את ישראל בזכותו, עם שמתו עשרים וארבעה אלף מישראל נתנו לו חיי עולם, ומה גם יונתן שהחיה את ישראל מבלי ימותו אנשים, שודאי לא ימיתוהו ה'. וזהו **היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל**.

ואפילו תאמר שאם לא תמיתנו על כל פנים ימיתנו על, כי לא עשה הוא הישועה הזאת כי אם האלוהים ועל כן תחפוץ המיתו, **חלילה חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה**, כי לו יונח שהאלוהים **עשה**, הנה היה בחברתו כי הוא עשה עמו, וזהו **כי עם אלוהים עשה היום הזה**, כי היה עמו, ואיך יתכן כי מי שהאלוהים עמו ביום עצמו יביא תקלה על ידו, האם גרע מבהמתן של צדיקים שאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן (חולין ז א), ומה גם כזה שהיה עמו לא כל שכן לומר.

ואם כן אין ספק כי אין זו תקלה. והוא מה שאמרו ז"ל שאמרו לו כמה טענות.

אחת כי היה שוגג

שנית שהיה דבש ושאל לא אמר (פסוק כד) **אלא אשר יאכל לחם**

שלישית כי זו לא הייתה אכילה כי אם מטעמת דלאו שמה אכילה אפילו ביום הכפורים. ועל ידי כן **ויפדו העם את יונתן**. ואין צריך לומר ממיתה משונה בחרב כאשר היה שאל חפץ המיתו, כי אם אפילו ממיתה עצמה. וזהו **ולא מת**. ולא אמר ולא הומת, כי אפילו בידי שמים לא ימיתנו אל על ידי פדיה זו. ובכן בטלה טענת שאל האומר (פסוק מד) **מות תמות**, כי אחר שמות לך בידי שמים תמות על ידי לינצל מאותה המוות, כי עתה גם ממיתה בידי שמים נפדה. וזה אמרו **ולא מת** ולא אמר ולא הומת.

מו ויעל שאל מאחרי פלשתים ופלשתים הלכו למקומם.

מז ושאל לכד המלוכה על-ישראל

וילחם סביב בכל-איביו במואב ובבני-עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים

ובכל אשר-יפנה ירשיע.

מח ויעש חיל ויך את-עמלק ויצל את-ישראל מיד שסוהו.

מט ויהיו בני שאל יונתן וישוי ומלכישוע

ושם שתי בנותיו שם הבכירה מרב ושם הקטנה מיכל.

נ ושם אשת שאל אחינעם בת-אחימעץ ושם שר-צבאו אבינר בן-נר דוד שאל.

ראוי לשים לב.

- א. למה תאר מלכותו אל לכידה, וגם מה היה **הלכד אשר לכד** אותו בו.
- ב. ועוד, מה היה עניין הרשעה זו שאומר **בכל אשר יפנה ירשיע**.
- ג. ועוד אומרו (פסוק מח) **ויעש חיל ויך את עמלק**, למה נאמר **ויעש חיל** על **עמלק** מעל שאר אויביו.
- ד. וכן אומרו **ויצל את ישראל מיד שושהו**, אם חוזר אל כל הנזכר למעלה יאמר מיד שושהו, ואם אל עמלק לבדו למה לא נאמר על זולתו.
- ה. ועוד, למה בכלל בניו (פסוק מט) אינו מזכיר את **איש בושת**.
- ו. ועוד, למה מזכיר פה (פסוק נ) **היחס והאשה ושר צבאו**, כי אין דרך המקרא לומר זה כי אם בתחילת מלכות המלך או בסופו.

מז ושאל לכד המלוכה על-ישראל וילחם סביב בכל-איביו במואב ובבני-עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר-יפנה ירשיע.
והנה באגדת שמואל (מדרש שמואל פרשה יז) אמרו.

ושאל לכד כו', שהיה ענו שהיה שפל רוח שהיה ירא חטא שהיה מבזבז נכסיו וחס על נכסיהם של ישראל, יהודה בר נחמן אמר שהיה בן תורה, דכתיב (משלי ח טו) בי מלכים ימלוכו, ע"כ.

הנה פירשו במה לכד המלוכה. ועדיין צריך לדעת למה לא נאמר לשון קניה וכיוצא בו, ולא לשון לכידה.

אמנם הנה ידוע כי המלכות היה עתיד לבוא מאתו יתברך מפרץ שהוא מיהודה, ולא מבנימין, כמאמר יעקב (בראשית מט ח) יודוך אחיך [וגו'] ישתחוו לך בני אביך, ומאז קדש נחשון בן עמינדב שם שמים בים זכה יהיה המלכות מזרעו, כמה דאת אמר (תהלים קיד ב) הייתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, ולא הייתה המלוכה לשאול כי אם כדבר מושאל לו, כי על כן מאז לא נמשח בקרן ולא בשמן המשחה כי אם בשמן אפרסמון כי לא להתקיים היה כי שמן המשחה היה שמור לדוד ובקרן כי הנמשח בקרן מלכותו נמשכת, ומאז אמרה חנה רמה קרני (לעיל א ב) ואמרו רז"ל (מגילה יד א) רמה קרני ולא רמה פכי.

וזוה יאמר **ושאל לכד המלוכה**, כלומר כי לא לו הייתה בעצם כי אם כגנובה הייתה אתו, כמי שלוכד ציד ואינו משלו. ויהיה העניין, כי הנה שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ (סנהדרין כ ב).

אחת להמליך מלך,
שניה להכרית זרעו של עמלק,
שלישית לבנות בית המקדש,

והמלך הראשון היה כדי לעשות המצווה השנית היא אבד זרע עמלק, וידוע מאמר רז"ל (תנחומא תצא י) כי אין עמלק נופל אלא בזרעו של רחל שנאמר (ירמיה מט כ) אם לא יסחבום צעירי הצאן, ועדיין היה אפשר על ידי בני יוסף כאשר ויחלוש יהושע ברפידים (שמות יז יג), אך רצה הקדוש ברוך הוא יהיה על ידי בנימין. ואחשבה, שהוא כי כאשר יהודה זכו למלוכה על ידי מה שקידשו שם שמים בים, כמו שאמרו ז"ל (**מכילתא** בשלח פרשה ה) שהיה נחשון נטבע במים עד חוטמו ואמר הושיעני אלוהים כי באו מים עד נפש (תהלים סט ב), כך בנימין שגם הם התחילו לקדש שם שמים, כמו שאמרו ז"ל (**מכילתא** שם) שם בנימין צעיר רודם (תהלים סח כא) אל תקרי רודם אלא רד ים, אלא ששרי יהודה רגמום באבן עד שיצאו הם ונכנסו הם, יועיל לבנימין הכניסה ההיא שקדמו לקדש שם שמים לשיהיה המלכות הקודם ליהודה להכרית זכר עמלק ממנו, ולא מיוסף. ועדיין היה אפשר תהיה לכידה זו שלכד בנימין המלכות כעת מיהודה על ידי איש אחר זולת שאול, על כן אמרו רז"ל שמה שלכד שאול מזולתו הוא על כי היו בו המידות הנאמרות עניו ושפל רוח כו' כנזכר.

ועל דרך הפשט, אפשר שלא נצטרך לבקש הלכד עליו פה אלא שהוא נזכר במקרא. והוא, שהיה משתדל לנקום נקמת ישראל מאויביהם. וזהו **וילחם סביב בכל אויביו במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה כו' ובכל אשר יפנה ירשיע** ויחייב לפני המקום להפילם לפניו בדין.

ושיעור הכתובים

ושאול לכד כו', לומר כהקדמה אל מה שיבוא, שעל ידי מה שלא עשה נקמת ה' בעמלק מאסו יתברך ממלך וגדע בחרי אף קרן מלכותו ויתנהו לדוד. והיה מקום יאמר איש התחת זאת יעקרוהו ממלכותו ויושלך ארצה, והלא הרבה דרכים למקום לייסרו לפי רשעתו ומלכותו לא יסור ממנו, ומה גם כי לא בזדון עשה, כי אם שטעה בחשבו כי לא יאשם על השאירו הבהמות לקרבנות לפני ה', ושאם לא הרג את אגג היום יהרגנו אחר זמן. על כן הקדים ואמר **ושאול לכד המלוכה**, לומר אילו הייתה מלכותו עיקרית לו בעצם, לא היה מספיק עוון זה לבטלה לגמרי, אך לא הייתה, כי **ושאול לכד המלוכה** כלוכד עיר מזולתו, כי דוד הוא בעל המלכות, וכדבר מושאל הייתה לו, שהוא כמו שכתבנו שהוא למען עשות נקמת ה' בעמלק, כי מבני בניה של רחל הוא המוכנים לכך. והיה הלכד שבו לכדה מה שהשתדל להשמיד אויבי ישראל, כי **וילחם כו'** כמדובר. ועל כן הספיק עוון זה לאבד מלכותו ממנו, כי לא לכדו רק להכרית זכר עמלק כמדובר, והוא לא עשה המכוון.

מח ויעש חיל ויך את-עמלק ויצל את-ישראל מיד שסוהו.

כי הלא - **ויעש חיל** שהוא מה שיאמר לפנים (טו ד) **וישמע שאול את העם כו' מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה**, ולא כרתם כי אם **ויך את עמלק**, מכה שכל עניינה לא הייתה כי אם **שויצל את ישראל מיד שסוהו**, אך לא להכרית את שוסוהו.

מט ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע

ושם שתי בנותיו שם הבכירה מרב ושם הקטנה מיכל.

על כן - ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכישוע כו', כלומר ולא איש בשת אשר הומלך אחריו, לומר כי נגדעה מלכותו. ואיש בושת לא מצד אביו באה לו הממלכה כי הלא נגדע מלכות משאול, כי אם כדבר בפני עצמו. והוא, כי הוא יתברך נדר ליעקב להעמיד שני מלכים מבנימין, כמו שאמרו ז"ל:

מה ראה אבנר להמליך את איש בושת, אמר כי הקדוש ברוך הוא אמר ליעקב (בראשית לה יא) גוי וקהל גויים יהיה ממך ומלכים מחלצין יצאו, ולא הוליד אחר כך כי אם את בנימין, כי קהל גויים הוא יוסף שכבר נולד ויחלק לשנים, ואם כן המלכים שיצאו הם מגוי הנזכר שהוא בנימין, ועל כן אחר שמבנימין עתיד למלוך אחד יהיה איש בושת באופן שהמתייחסים בעצם לשאול הם שלשה אלה ובנותיו, אך לא איש בושת אשר ימלוך, כי לא מצד היות בן לשאול הומלך רק להמליך מלך שני מבנימין.

נ ושם אשת שאול אחינעם בת-אחימעץ ושם שר-צבאו אבינר בן-נר דוד שאול.

ושם אשת שאול אחינעם כו'. יצדק לפי דרכנו דעת האומרים (אברבנאל כא ו) כי לא הייתה אם איש בושת כי אם אמם של אלו, ויהיה כי אם איש בשת אינה נחשבת עתה בבחינה זו.

ואין לומר כי אולי להעדר גיבורי חיל מעמו נלאה להשמיד עמלק עד כלה, כי הלא ושם שר צבאו אבינר בן נר והוא גיבור חיל. וגם לא יוכל להתנצל על כי אולי שר צבאו לא ישמע ממנו, כי הלא הוא ושר צבאו בני שני אחים המה.

כי -

נא וקיש אבי-שאול ונר אבי-אבנר בן-אביאל.

ואין לומר כי אבנר לבדו היה גיבור חיל ואין זולתו גיבורים כמוהו או דומים לו, כי הלא מאימת פלשתים אסף גיבורים עמו ובני חיל הרבה.

כי הנה -

נב ותהי המלחמה חזקה על-פלשתים כל ימי שאול וראה שאול כל-איש גבור וכל-בן-חיל ויאספוהו אליו.

ואם כן כולם נמצאו במלחמת עמלק ולמה רפו ידיו מלהכרית את הכל, נמצא כי על כן יאשם. ואחרי ככלות הכל כמדובר, בא ואמר ראש פנת כל הדרוש האמור שבו יסוב הכל, שהוא כי כל המלכת שאול לא הייתה רק להפיל את עמלק בידו, כי אם לא כן המלכות הוא ליהודה בעצם

וראשונה. והוא עניין פסוקים שאחר זה **ויאמר שמואל אל שאול אותי שלח ה' כו'**, כאשר יבוא ביאורם בס"ד.

פרק טו

א ויאמר שמואל אל-שאול אתי שלח ה' למשחק למלך על-עמו על-—שראל ועתה שמע לקול דברי ה'.

ב כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר-עשה עמלק לישראל אשר-שם לו בדרך בעלתו ממצרים.

ג עתה-לך והכיתה את-עמלק והחרמתם את-כל-אשר-לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד-אשה מעולל ועד-יונק משור ועד-שה מגמל ועד-חמור.

ד וישמע שאול את-העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את-איש יהודה.

ה ויבא שאול עד-עיר עמלק וירב בנחל.

ו ויאמר שאול אל-הקיני לכו-סרו רדו מתוך עמלקי פן-אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם-כל-בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק.

ז ויך שאול את-עמלק מחוילה בואך שור אשר על-פני מצרים.

ח ויתפש את-אגג מלך-עמלק חי ואת-כל-העם החרים לפי-חרב.

ט ויחמל-שאול והעם על-אגג ועל-מיטב הצאן-והבקר והמשנים ועל-הכרים ועל-כל-הטוב ולא אבו החריםם וכל-המלאכה נמבזה ונמס אתה החריםו.

י ויהי דבר-ה' אל-שמואל לאמר.

יא נחמתי כי-המלכתי את-שאול למלך כי-שב מאחרי ואת-דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל-ה' כל-הלילה.

יב וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר בא-שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ויסב ויעבר ויך הגלגל.

יג ויבא שמואל אל-שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה לה' הקימתי את-דבר ה'.

יד ויאמר שמואל ומה קול-הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע.

טו ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על-מיטב הצאן והבקר למען זבח לה' אליהם ואת-היותר החרמנו.

טז ויאמר שמואל אל-שאול הרף ואגידה לך את-אשר דבר ה' אלי הלילה (ויאמרו) [ויאמר] לו דבר.

יז ויאמר שמואל הלוא אם-קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחק ה' למלך על-ישראל.

יח וישלחך ה' בדרך ויאמר לך והחרמתה את-החטאים את-עמלק ונלחמת בו עד כלותם אתם.

יט ולמה לא-שמעת בקול ה' ותעט אל-השלל ותעש הרע בעיני ה'.

כ ויאמר שאול אל-שמואל אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר-שלחני ה' ואביא את-אגג מלך עמלק ואת-עמלק החרמתי.

כא ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח לה' אלהיך בגלגל.

כב ויאמר שמואל החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים:

כג כי חטאת-קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את-דבר ה' וימאסף ממלך.

כד ויאמר שאול אל-שמואל חטאתי כי-עברתי את-פי-ה' ואת-דבריך כי יראתי את-העם ואשמע בקולם.

כה ועתה שא נא את-חטאתי ושוב עמי ואשתחוו לה'.

כו ויאמר שמואל אל-שאול לא אשוב עמך כי מאסתה את-דבר ה' וימאסף ה' מהיות מלך על-ישראל.

כז ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף-מעילו ויקרע.

כח ויאמר אליו שמואל קרע ה' את-ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך.

כט וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם.

ל ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד-זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחוייתי לה' אלהיך.

לא וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול לה'.

לב ויאמר שמואל הגישו אלי את-אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר-המות.

ראוי לשים לב

- א. מה צורך אומרו **אותי שלח ה' למשחך כו'**, והיה די יאמר לו שליחותו.
- ב. אומרו **ועתה שמע כו'**, האם בכל פעם שידבר הנביא למלך יאמר לו ועתה שמע כו', והיה די יאמר לו השליחות לבד.
- ג. אומרו (פסוק ב) **אשר שם לו בדרך**, מה הייתה שימה זו.
- ד. אומרו (פסוק ג) **עתה לך והכית כו'**, מה ענין אומרו **עתה**.
- ה. אומרו **והכית לשון יחיד**, והחרמתם לשון רבים.
- ו. אומרו (פסוק ה) **ויבא שאול עד עיר עמלק**, כי בכלל אומרו (פסוק ז) שהכה אותם **מחווילה כו'** ידוע הוא שבא אל עירו.
- ז. אומרו (פסוק ה) **וירב בנחל**, מה ענין הנחל הזה שעשה בו מריבה, והנה אמרו רז"ל (יומא כב ב) שאמר ומה אם על חלל אחד ציוה הקדוש ברוך הוא להביא עגלה ערופה בנחל כו', והלא

כמו זר נחשב, האם לא שני ליה בין יהודי לארמאי, וגם אומרו **וירב** אינו מדוקדק לפי זה, ואם כפשוטו אין לו הבנה האם יריב איש בנחל.

ח. איזה היתר מצא שאול **שחמל על אגג ועל מיטב הצאן כו'** (פסוק ט).

ט. אומרו (פסוק יג) **ברוך אתה לה'**, על מה זה הייתה הברכה הזאת.

י. איך מתקשר זה אל אומרו **הקימותי כו'**.

יא. לא ימנע, אם היה נראה לו שהקים מה צורך לאומרו, ואם לאו **למה** ישקר בפתח דבריו, ומה גם ששקר כיזב נראה בחוש ואיך תחילת דברי פיהו כזב ידבר.

יב. מה היה כי לא השיגו רק על הבעלי חיים ולא על אגג שלא הזכירו לו בכל דבריו.

יג. מה זו **תשובה מעמלקי הביאום** (פסוק טו), והאם לא ידע שמואל שמהעמלקים הביאום, והלא זאת היא תלונתו למה מהעמלקים הביאום ולא הרגום במקומם.

יד. מה התנצלות היא אומרו **למען זבוח כו'**.

טו. **למה** לא אמר לו מיד **החפץ לה' בעולות כו'**, כאשר אמר לו אחרי כן (פסוק כב).

טז. אומרו (פסוק יז) **הלוא אם קטון אתה בעיניך**, מה צורך הקדמה זו לבלי צורך ובלי שייכות.

יז. אומרו (פסוק יח) **וישלח ה' בדרך**, מה הוא הדרך הזה ולמה נאמר, והיה די יאמר שלחך ה' להחרים את החטאים כו' **ולמה לא שמעת**.

יח. **למה** קראם פה **חטאים** מה שלא אמר בפעם הראשונה (פסוק ג).

יט. **אשר** השיב ואמר (פסוק כ) **אשר שמעתי בקול ה'**, איך ערב אל לבו לומר כן, ולא חש אל החוש כי הנה אגג והנה הצאן והבקר לעיניו,

ולא עוד שבפיו ובשפתיו נותן אצבע בין שיניו, שאומר (פסוקים כ - כא) **ואלך בדרך אשר שלחני ה' ואביא את אגג מלך עמלק חי כו' ויקח העם כו'**, כי איך הלך בדרך אשר שלחו ה' והוא הביא את אגג חי ויקח העם את הצאן ולא כהה בהם.

כ. מה עניין **הקסם** הלז פה ומאן דכר שמיה, שאומר (פסוק כג) **כי חטאת קסם מרי**.

כא. אומרו **יען מאסת כו'**, שהרי נאמר, ואומרו יען נראה כמודיע מחדש, וגם בלתי מתקשר עם ראש הכתוב.

כב. אומרו (פסוק כד) **חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דבריך**, כי הלא דבריו הן הם פי ה'.

כג. אומרו (פסוק כו) **וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל**, כי זו אינה טענה לבלתי לכת עמו כי אם אשר אמר לא אשוב עמך כי מאסת את דבר ה'.

כד. אומרו (פסוקים כז - כח) **ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע ויאמר** [אליו

שמואל] **קרע כו'**, למה זה שהיה עיקר השליחות לא אמר אלא כלאחר יד כשהיסב ללכת,

ומה גם אם המחזיק הוא שאול שנראה שאם לא היה נקרע לא היה אומר לו קריעת מלכותו.

כה. אומרו (פסוק כט) **וגם נצח ישראל לא ישקר כו'**, על מה היה ואיך תתייחס מלת **וגם** בדבר, ושיקושר אל האמור.

כו. מאמר אגג **אכן סר מר המות** (פסוק לב) במה סר.

אמנם הנה דלת הדרוש הלז יסוב על שני צירים.

אחד אשר כתבנו בביאור התורה (שמות יז יד) בס"ד מה היה שכל כך גדולה שנאת ה' עם עמלק ולא השמידו מיד עדי אובד כי אם הניח הדבר לדור דור.

ועל פי דרכנו יתבאר אומרו (דברים כה יח) **ולא ירא אלוהים**. אך הוא כי הנה ידענו מרז"ל (שמות רבה כא ה) כי אין הקדוש ברוך הוא מפיל אומה למטה שאינו מפיל תחילה את שרה למעלה, וכל מפלת אומה תלויה במפלת שרה תחילה. וגם ידענו כי שרו של עמלק הוא סמאל הוא שטן הוא יצר הרע, ולהפיל את עמלק צריך להפיל את שרו.

גם ידוע כי למה ששרו הוא שטן הוא יצר הרע, כל עוד שישראל חוטאים הם מוסיפין בו כח ואומץ, ואיך יכול להפיל אחריו את עמו. ובכן בבואו על ישראל בצאתם ממצרים, לא יכולנו לו על עונות ישראל המוסיפים כחו. וזה מאמר הכתוב (דברים כה יח) **ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוהים**, כי אילו היינו יראי אלוהים היה תש כח שרו, ויכשל עוזר ויפול עזר, אך בהיותך **לא ירא אלוהים** לא יכולת לשרו ולא לעמו, ועל כן נשאר הדבר מסור מדור דור עד ימצא דור טהור שנוכל לו.

ובגלל הדבר הזה מצאנו ראינו טוב טעם למה האריך הוא יתברך עד כה משלשה דברים שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ, **הראשון** לשום עליהם מלך, **והשני** להכרית את זכר עמלק על ידי המלך ההוא, **והשלישי** לבנות בית המקדש. והנה על בית המקדש לא יפלא איחורו, כי היה מעותד להיות על ידי דוד ושלמה. אך השנים הראשונים, למה איחרם ה' מאז נכנסו לארץ עד הנה.

אך הוא, כי למה **שהמלך המולך הוא להכרית זכר עמלק**, נתאחר הדבר עד בא דור טהור. והנה מאחר כיבוש וחילוק הארץ בכל הימים שאחרי מות יהושע לא היה דור טהור כדור הזה של שאול, כמו שאמרו ז"ל (**תנחומא** חקת ד) שהיו כולם צדיקים לא נמצא בהם רק היותם מגלי סוד. על כן את הדור הזה ראה אלוהים נכון למועדי רגל עמלק מהטעם האמור כמדובר.

עוד הקדמה שנית ונאמרה למעלה בסמוך (יד מז). והוא כי הנה המלכות ליהודה הייתה מאת ה', כי אם למה שעל שמצווה ראשונה המוטלת על המלך הראשון הוא להכרית את עמלק, וידוע כי נתייחדו לנפול על ידי בניה של רחל (**תנחומא** תצא י) כדבר שנאמר (ירמיהו מט כ) אם לא יסחבום צעירי הצאן, על כן הוצרך כי טרם יבוא דוד למלוך על ישראל, ימלוך ביני וביני איש ימיני, להכרית זכר עמלק, שהוא מצעירי הצאן.

א ויאמר שמואל אל-שאול אתי שלח ה' למשחקך למלך על-עמו על ישראל ועתה שמע לקול דברי ה'.

ונבוא אל עניין הכתובים

והוא, **ויאמר שמואל אל שאול אותי שלח כו'.** לומר, אל יעלה על רוחך שמלכותך לא היה כי אם ששאלו ישראל מלך ולבקשתם המליכוך, כי דע אפוא כי מבלי שאלת ישראל **אותי שלח ה' למשחך למלך,** כי מצות ה' הייתה להמליך על ישראל מלך. ומה שלא הומלך מכניסת ישראל לארץ עד כה, הלא הוא עד יהיה דור צדיק, וזהו **על עמו על ישראל,** שהוא על עמו בזמן שיתייחסו לשם ישראל ולא לשם יעקב, שהוא בהיותם כשרים וצדיקים.

ושמא תאמר ומה היה שמלכותי זה הוצרך יהיה בדור טהור, לזה אמר **ועתה שמע לקול דברי ה',** לומר הנה מאז נתגלה אלי למה הומלכת מיוחד אל דור זה ולא הודעתך, **ועתה שמע** אשר נדבר בי מאז.

שהנה -

ב כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר-עשה עמלק לישראל אשר-שם לו בדרך בעלתו ממצרים.

כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו עון ישראל שרפו ידיהם מן התורה, למען החזיק כח שרו, זולת אשמת ישראל מגלולי מצרים שלא היטהר עדיין ישראל בעלותו ממצרים, כלומר שעל כן הומלכת, כי איש ימיני אתה לנקום נקמת עמלק, כלומר שאחר שעל כן בזה תלויה מלכותך, כי לכך נבחרת אם לימשך אם ליבטל.

לכן -

ג עתה-לך והכיתה את-עמלק והחרמתם את-כל-אשר-לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד-אשה מעולל ועד-יונק משור ועד-שה מגמל ועד-חמור.

עתה שהוא זמן מוכן על כשרון ישראל, **לך והכיתה את עמלק כו'.** ולהיות זאת מלחמת מצווה, כי היא המצווה השנית שנצטוו בכניסת הארץ, אמר התחל בה אתה בעצמך, וזהו **לך והכיתה כו',** כלומר בעצמך להתחיל במצווה, ואחריך כל אדם ימשוך, וזהו **והחרמתם** לשון רבים, אחר אומרו **והכיתה** לשון יחיד.

מיד מזהר [מדרז]

ד וישמע שאול את-העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את-איש יהודה. והנה קרה לו לשאול עתה מעין אשר קרה לאדם הראשון ולישראל בחורב, והוא סמאל הוא שטן הוא מלאך המוות הוא יצר הרע, שרו של עמלק. ראה והנה אם אדם לא היה חוטא לא היה בטל מן העולם, על כן התאזר בכל עוז המציאות להחטיאו, וחרש חכם בקש לו את הנחש עד הכשילו. וכן בישראל שעמדו על הר סיני ופסקה זוהמתן והיה להם חירות ממלאך המוות, גם אז השתדל בכל מאמצי כח להשיב חלאת הזוהמא למקומה, עד הראותו את משה שהיו

מוליכים אותו במטה שיאמרו (שמות לב א) כי זה משה האיש כו', ויבקשו להם חרשי משחית את הערב רב להוציא העגל ההוא להחטיא את ישראל. כך עתה התאמץ בכל עוז להחטיא את שאול, ולהשאיר את אגג בלילה ההוא להזדווג עם שפחה להביא לעולם מי שיוליד את המן, ושלא יותש כחו כי אם שאדרכה יתאמץ על ידי מה שהחטיא את שאול, כי כל מה שמחטיא הוא חיזוק אל סמאל שרו של עמלק שהוא יצר הרע הוא שטן כמדובר.

וזוהו -

ה וַיָּבֹא שְׁאוּל עַד-עִיר עֶמְלֵק וַיִּרְבּ בַּנַּחֲל.

ויבא שאול עד עיר עמלק, שהוא כי עיקר כחו ושליטתו להתגבר להחטיא הוא בתחום שלטנותו הוא בעיר עמלק. וזהו **ויבא שאול עד עיר עמלק**, ושם **וירב שאול** הנזכר **בנחל**, כי כאיש מלחמה התגבר להחטיא להכניס בו רוח שטות להחטיאו עד שיכול לו. והוא, כי הנה הדעת הצודק בהיאבק איש עם יעקב בנחל, כאמרו (בראשית לב כג - כד) ויעבירם את הנחל וגו' ויאבק איש עמו, הוא כי היה סמאל (**בראשית רבה** עז ג) שרו של עמלק. ועליו יאמר פה **וירב בנחל**, הוא במי שהיה בנחל מריב עם יעקב הוא סמאל, כי הוא רב עתה עם שאול להחטיאו. וגם נחל במספר קטן עולה עם התיבה י"ז כמו שעולה שטן במספר קטן ושטנא נצח להחטיאו,

ו וַיֹּאמֶר שְׁאוּל אֶל-הַקִּינִי לְכוּ-סְרוּ רְדוֹ מִתּוֹךְ עֶמְלֵקִי פֶן-אֶסְפָּךְ עִמּוֹ

וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵלוֹתָם מִמְּצָרִים

וַיֹּסֶר קִינִי מִתּוֹךְ עֶמְלֵק.

ז וַיֵּךְ שְׁאוּל אֶת-עֶמְלֵק מִחוּלָה בּוֹאֶךְ שׁוּר אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי מִצְרַיִם.

כי הנה את **הקני** הזהיר לצאת **מתוך עמלקי** הוא מכל גבול מלך עמלק, פן יכריתנו עמו (פסוק ו) ואת מלך עמלק עצמו לא נגע,

כי -

ח וַיִּתְּפֹשׂ אֶת-אֶגְג מֶלֶךְ-עֶמְלֵק חַי וְאֶת-כָּל-הָעַם הַחֲרִים לְפִי-חֶרֶב.

ט וַיַּחְמַל-שְׁאוּל וְהָעָם עַל-אֶגְג וְעַל-מִיטֵב הַצֶּאֱנָה וְהַבֶּקֶר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל-הַכְּרִים וְעַל-כָּל-הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל-הַמִּלָּאכָה נִמְכְּזָה וְנִמְסָה אֶתָּה הַחֲרִימוּ.

ומעתה הכזיבו הכתוב לומר ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן, והוא אמר (פסוק טו) **כי חמל העם כו'.**

י וַיְהִי דְבַר-ה' אֶל-שְׁמוּאֵל לֵאמֹר.

יא נַחֲמֵתִי כִי-הִמְלַכְתִּי אֶת-שְׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי-שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת-דְּבָרִי לֹא הִקִּים

יב וַיִּחַר לְשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל-ה' כָּל-הַלַּיְלָה.

יב וַיִּשְׁכַּם שְׁמוּאֵל לִקְרֹאת שְׁאוּל בַּבֶּקֶר

וַיַּגֵּד לְשִׁמּוּאֵל לֵאמֹר בָּא-שְׂאוּל הַכֶּרְמֶלָה וְהִנֵּה מְצִיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל.
במה שאמרת לו שבעת ימים תוחל עד בואי אליך, ועתה את דברי לא הקים כו'.

יג וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל-שְׂאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שְׂאוּל בְּרוּךְ אַתָּה לַה' הַקִּימְתִּי אֶת-דְּבַר ה'.
ויבא שמואל אל שאול ויאמר לו ברוך אתה לך כו'. ובהקבילו את פניו אמר לו ברוך אתה לך כו'.

ולבוא אל העניין בכל המקראות הבאים האלה נניח שתי הנחות.

אחת, שעלה על דעת שאול במאמר שמואל אליו (פסוק ג) לך והכית את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמול עליו, כי עד כאן דברי ה' יתברך, ומכאן ואילך והמתה מאיש ועד אשה כו' הם דברי שמואל. והוא, כי באומרו והחרמתם את כל אשר לו, אפשר לפרש או לשון השמד וכריתה או חרמי גבוה לה'. והנה שמואל תפש הפירוש הראשון שאמר והמתה כו' משור עד שה מגמל ועד חמור, אך שאול ארכבה אתרי רכשי, שמקצת המקנה הכרית ומקצתו חרם לגבוה.

עוד הנחה שנית, בשום לב אל אומרו אחרי כן (פסוק יד) מעמלקי הביאום, ולא אמר מעמלק הביאום. והוא, כי פירש כי מאמרו יתברך לך והכית את עמלק, הוא העם הנקרא עמלק, אך המלך נקרא מלך עמלק או עמלקי לשון יחיד, באופן שמלך עמלק אינו בכלל עמלק.

ונבוא אל העניין

והוא, כי טרם ידבר לו שמואל, הקדים ואמר לו ברוך וגו', לומר הנה במה שפירשת מה שאמר הוא יתברך והחרמתם את כל אשר לו, שהוא להמית את הכל, והנה בזה ברוך אתה לה', שהחמרת דרך חסידות על דבר כבוד ה' נגד שונאיו, אך אני לא החמרת לי לפנים מן השורה, כי אם הקמותי את דבר ה', שאמר והכית את עמלק והחרמתם את כל אשר לו.

אז השיב שמואל ואמר:

יֵד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וְהָאֵל-הַצֶּאֱן הַזֶּה בְּאֶזְנִי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁמֵעַ.

אמר לו שני טעמים:

אחד,

טו וַיֹּאמֶר שְׂאוּל מֵעַמְלָקִי הַבִּיאֹום אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל-מִיטֵב הַצֶּאֱן וְהַבָּקָר לְמַעַן זָבַח לַה' אֱלֹהֶיךָ וְאֶת-הַיֹּתֵר הִחְרַמְנוּ.

מעמלקי הביאום, הוא המלך שאינו בכלל עמלק כמו שכתבנו, כי עמלק לחוד ומלך עמלק לחוד, אך יקרא עמלקי לשון יחיד, וזהו מעמלקי הביאום. וכאשר אין המלך בכלל עמלק, גם החרם לא על מקנה עמלק יהיה.

ואפילו אם יהיה משל הזולת יש טעם אחר. והוא, כי לא לאכול לקחום כי אם שחמל העם על מיטב הצאן [והבקר] למען זבוח לה', שיהיה חרמי גבוה, ואת היותר החרמנו. באופן כי שני הפירושים הנכללים בלשון והחרמתם עשינו.

טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-שְׂאוּל הֶרֶף וְאִגִּידָה לְךָ אֶת-אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֵלַי הַלַּיְלָה (וַיֹּאמְרוּ) [וַיֹּאמֶר] לוֹ דִּבֶּר.

ויאמר שמואל הרף מלכעוס, והרשני ואגידה לך את אשר דבר ה' אלי הלילה. למען תדע כי בשני הדברים חטאת: בין בעמלקי הוא המלך שהבאת חי, בין במה שלא הרגת המקנה. וירשהו ויאמר לו דבר.

יז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם-קָטָן אַתָּה בְּעֵינַיִךְ רֹאשׁ שְׁבִטִי יִשְׂרָאֵל אַתָּה וַיִּמְשַׁח ה' לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל.

וטרם ידבר הקדים ואמר לו הלא אם קטן אתה כו', לומר אל תתמה על גודל עונשך מה שאין כן לזולתך, כי דע לך כי גדול עונך לפני ה'. והוא הנודע כי לפי גודל האיש תגדל אשמת עונו לפני קונו, כי וסביביו נשערה מאד (תהלים נ ג). וזהו אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה.

עוד שנית כי אתה חייב לה' ביותר, כי וימשחך כו'.

והגמול אשר שלמת הוא כי הנה:

יח וַיִּשְׁלַח ה' בְּדֶרֶךְ וַיֹּאמֶר לְךָ וְהַחֲרַמְתָּ אֶת-הַחֲטָאִים אֶת-מֶלֶךְ וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד כְּלוֹתָם אֹתָם.

וישלח ה' לא להלחם כי אם בדרך בלבד, כי המלחמה לה' היא, כי לא אמר רק לך והחרמת, כאילו נתונים נתונים הם בידך, ואינך צריך להלחם רק להחרים כעם כבוש.

ומה שאמר לך (פסוק ג) את עמלק, לא כדברך שעמלק הוא העם אך לא את מלך עמלק, כי אם לך והחרמת את החטאים הם העם, עם עמלק הוא מלכם. והוא, כי באומרו פקדתי את אשר עשה לך עמלק על החטאים דרך כלל הוא, ומה שאמרתי עתה לך והכית את עמלק, למה חזרתי להזכירו בשמו, כי אם שכוונתי על מלכם, כי ונלחמת בו עד כלותם אותם. באופן כי העיקר הוא המלך להלחם בו, שהוא המעמיד העם עד כלותם אותם. ובכן העיקר היה להמית את מלכם ולמה הנחתו חי. וזהו על המלך.

ועל המקנה -

יט וְלֹמָה לֹא-שָׁמַעַתְּ בְּקוֹל ה' וְתַעַט אֶל-הַשָּׁלָל וְתַעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה'.

כ וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל-שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעַתִּי בְּקוֹל ה' וְאַלְךָ בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר-שָׁלַחְנִי ה' וְאָבִיָּא אֶת-אֶגֶג מֶלֶךְ עֲמֹלֶק וְאֶת-עֲמֹלֶק הַחֶרְמֵתִי.

ויאמר שׂאוּל הנה הלשון הזה שאמרת עתה לשון רבים על העם ולשון יחיד על המלך, לא אמרת לי אז, כי **אשר שמעתי** והבנתי **בקול ה'**, לפי קול הדברים שאמרת לי קיימתי, **ואלך בדרך אשר שלחני ה'**, שהוא כי עמלק לחוד ומלך עמלק לחוד, כי **את עמלק** הוא **העם** ציוני להכות, לא את מלך עמלק, וכן עשיתי, כי **ואביא את אגג מלך עמלק**, אך **ואת עמלק** עצמו הוא **העם החרמתי**. וזה הוא על דבר אגג.

כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֹאשִׁית הַחֶרֶם לְזִבְחַם לַה' אֱלֹהֵיךָ בְּגִלְגָּל.

ועל דבר **הצאן והבקר** הוא כי **ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם**, שהוא כי מן הסתם לא הייתה כוונתו יתברך רק שלא נהנה מהם כי אם להורגם, אך לא **לזבוח לה'**, כי אדרבה יש להחזיק לעם טובה ששטו לבם על כבוד ה', לומר גם שאין אנו נהנים, תהנה **מזבח ה' מראשית החרם**, מעין מצוות בכורים.

כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֶפֶץ לַה' בְּעֵלּוֹת וּזְבָחִים כְּשָׁמַע בְּקוֹל ה' הִנֵּה שָׁמַע מִזְבֵּחַ טוֹב לַהֲקָשִׁיב מַחֲלָב אֵילִים:

לזה השיב ואמר **החפץ לה' כו'**, לומר אחר שהוא יתברך מצוּוּךְ לכולותם, האם כבוד יחשב לעבור מאמרו ולזבוח לכבודו, אין הכבוד הזה מתקן העדר כבוד עבור רצונו, כי **החפץ כו' כשמוע בקול ה' כו'**. כי **הנה מציאות השמוע** הוא **מזבח טוב**, וכל שכן קיום הנשמע. וזהו **שמוע** מה ידבר. אך הטות אוזן טרם ידבר להקשיב מה שיאמר, מרוב חשק לשמוע דברו, הוא **טוב מחלב אילים**.

או יאמר, כי דרך המשרת שאוהב את המלך ששומע קולו לעשותו ותאב להקשיב ישוב יצונו עוד שירות אחר. אמר **השמוע מזבח טוב**, ועמדו להקשיב מה שיוסיף לצוות הוא **טוב מחלב אילים**.

כג כי חטאת-קֶסֶם מְרִי וְאֹנָן וְתִרְפִּים הַפָּצֵר יַעֲן מֵאֲסַת אֶת-דְּבַר ה' וַיִּמְאַסְךָ מִמֶּלֶךְ.

ואל תתגדל ותאמר כי מי כמוך חש על כבודו יתברך, כי הלא אתה ביערת האוב והידעוני מן הארץ (לקמן כח ג) כי חסיד אתה. הנה בזה טעית על חשבונך, כי הלא אשר החמיר הקלת ואשר היקל החמרת. כי הלא **חטאת קסם** אשר בערת הוא **מרי** אחד בלבד סתם בלתי חמור, אך **ואון ותרפים** שהם כפולים וכבדים, הוא **ההפצר** שאתה מפציר בזה, כי אומר לך הוא יתברך

שחטאת, ואתה מעיז נגדו חלילה לומר כי שמעת בקולו והלכת בדרכו, וזה הוא מלבד העוון עצמו כי גדול הוא, כנראה מן העונש, כי **יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך**.

או מעין זה, לומר הנה נא גודל עוון **ההפצר**, ראה נא כי הנה **יען מאסת את דבר ה'** שלא קיימתו **וימאסך ממלך**, וקל וחומר עתה שחוזר ואומר לך שמאסת דברו, ותחזור ותאמר לו שאינו כדבריו חלילה, כי אם שקיימת. שאם מה שלא שמעת בראשונה קורא מאיסה, מה גם אמורך שנית שאינו כדבריו שחוזר ואומר לך, כי זו גדולה ממאיסה תחשב לפניו יתברך חלילה.

אז -

כד ויאמר שאול אל-שמואל חטאתי כי-עברתי את-פי-ה' ואת-דבריך כי יראתי את-העם ואשמע בקולם.

ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי ה' שאמר לך (פסוק ג) **והכית את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמול עליו** שהם דברי ה', וגם **את דבריך** שהוספת על דבריו ואמרת **והמתה כו'** שהוא פירוש אל אומרו **והחרמתם** שהוא עד בלתי השאיר שריד. ועדיין שב אל טעותו לומר **כי יראתי את העם ואשמע בקולם**, ולא כן היה, כי הלא נאמר למעלה (פסוק ט) **ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן כו'.**

על כן באמור אליו -

כה ועתה שא נא את-חטאתי ושוב עמי ואשתחוו לה'.

אמר לו -

כו ויאמר שמואל אל-שאול לא אשוב עמך כי מאסתי את-דבר ה' וימאסך ה' מהיות מלך על-ישראל.

לומר לא ליראת העם היה, כי אם **מאסת** את דברו חלילה.

ועניין הכתוב הוא

כי היה חפץ כבוד שיראו את שאול הולך לפניו כמלך ושמואל אחריו, וזהו עמי שהוא נטפל אלי כי אני העיקר. אז השיב לו **לא אשוב עמך** שהוא אחריו שהוא לנהוג בך טכסיסי מלכות, כי הלא כלום יש לך מלכות אלא מהקדוש ברוך הוא והנה **מאסתה כו' וימאסך ה' מהיות מלך**.

וכל כך סירב עד שעשה מבוקשו. וזהו שמפורש אחר כך (פסוק לא) **וישב שמואל אחרי שאול כו'**, שהוא כל דברי שאלתו ילך אחריו כמדובר.

כז ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף-מעילו ויקרע.

ונחזור אל פסוק שהיינו בו. והוא כי אחרי אומרו (פסוק כו) **וימאסך כו'**, אמר כי **ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו**. והנה פשט הכתוב היה נראה ששאל אחז בכנף מעיל שמואל **ויקרע**. אך רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א קכג) לא רצו בזה, ופירשו כי שמואל היה האוחז, ונחלקו אם היה בכנף מעיל שאל, ובהיקרע היה סימן כי אשר יקרע כנף מעיל שאל הוא אשר ימלוך אחריו הוא דוד, ויש אומרים כי שמואל קרע מעיל עצמו.

ואמר -

כח ויאמר אליו שמואל קרע ה' את-ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך. ואחשבה כי לא להתריס נגדו כיון, כי אם אדרבה היה מיצר על צרתו, כאמור למעלה (פסוק יא) **ויזעק אל ה' כל הלילה**. אך בתחילה רמז לו כי אין מאיסתו גדולה להורישו גיהנום חלילה וכיוצא, כי אם **וימאסך ממלך**, שאינו אלא מהיות מלך בלבד, וכאשר היסב ללכת להיפרד ממנו אז אחז **בכנף מעילו ויקרע**, ויאמר אליו שמואל כאשר נקרע כנף המעיל ונשאר שאר המעיל קיים, כך **קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך בלבד ויתנה וכו'**, אך עדיין בנך ימלוך, והוא כי **איש בושת מלך על ישראל שש שנים** [ש"ב יא: ושנים שנים מלך].

וזוהו -

כט וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם. והוא, כי הוא יתברך הנצחי וכל דבריו קיימים, אשר הוא **נצח** של **ישראל** אבינו, אלוהיו **לא ישקר** במה שאמר לו (בראשית לה יא) **גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלצין יצאו**, והוא מאמרם ז"ל (**בראשית רבה** פב ד) כי את זו דרש אבנר כשהמליך את איש בושת, כי אמר גוי זה בנימין, קהל גוים הוא על יוסף שנולד כבר שיחלק לשני שבטים, ומלכים מחלצין יצאו הוא על בנימין שעדיין לא נולד וממנו יצאו מחלציו שני מלכים, ואין אלא **שאל ואיש בושת**. וזה יאמר **קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך** בלבד, אך וגם כמו שמתקיים זה, **גם נצח ישראל** אשר דבריו קיימים לנצח, והוא נצח של ישראל אבינו, **לא ישקר** במאמרו ומלכים מחלצין יצאו, שכולל את מלכות בן שאל **לא ישקר ולא ינחם** מאשר אמר.

או יאמר וגם נצח כו'. והוא, כי הלא כמו זר נחשב למה לא הועיל וידוי ותשובה לשאל כמו לזולתו, כי גם על זה פקחו עיניהם רבותינו ז"ל באומרם (יומא כב ב) דוד בשנים ועמדה לו שאל באחת ולא עמדה לו.

אך אחשבה כי בכל דבריו אלה לא כיוון שמואל כי אם לדבר על לב שאל להסיר דאגה זו מלבו בארבעה או חמשה דברים.

ובראשון החל. פתח דבריו באומרו (פסוק יז) **הלא אם קטון אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה**, כלומר ועל כן מדקדק עמך ביותר כי וסביביו נשערה מאד.

שנית, כי הלא כל **אשר משחך ה' למלך על ישראל**, לא היה כי אם על מה ש**וישלחך ה' בדרך**, ויאמר **לך והחרמת כו'** (פסוק יח), וכמו שכתבנו למעלה (יד מז) כי על היותו מבנימין ונפילת עמלק היה ביד בני רחל הומלך שאול, שאם לא כן המלכות ליהודה הייתה.

ואחר אומרו הגזרה והתודה ואמר (פסוק כד) **חטאתי כי עברתי כו'**, החל להפיס דעתו על העדר התיקון, ואמר אל יקשה בעיניך, כי לפנים מן השורה התנהג עמך, כי הלא **מאסת את דבר ה'**, והיה לו יתברך למאסך, ולא **מאסך רק ממלך על ישראל** בלבד, ולא עוד כי אם **קרע ה' כו' מעליך**, כלומר ועוד נשאר מלכות על בנך כמדובר בקודם. ועדיין היה לך לדאוג למה לא תועיל התשובה גם למלכות כאשר לזולתך, כי דע וראה כי וגם יש טעם לזה, כי הנה **נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם**, כי הוא יתברך הנצחי של ישראל אבינו, אשר ברוח קדשו השפיע בו לומר (בראשית מט ט) גור אריה יהודה כתר גומו מדבית יהודה יקום מלכא כו', ושיהיה לנצח, כי לא יסור שבט מיהודה כו' עד כי יבוא שילה שהוא מיהודה מלכות קיים לעד **לא ישקר**, ועל כן לא היה אפשר שתתקיים מלכותך לעד.

ויהיה עונשך דבר אחר. כי המלכות שלך שאול היה אתך, כי של יהודה הוא בעצם, כי **לא ישקר ולא ינחם**, וכן הוא אמת כמדובר למעלה. ועד ממהר כי על כן לא נמשח שאול בקרן ולא בשמן המשחה כי אם בפך ובשמן אפרסמון, וכן אמרו רבותינו ז"ל שכיוונה חנה באומרה (לעיל ב א) רמה קרני של דוד ולא רמה פכי של שאול.

ל ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד-זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי לה' אלהיך.

לא וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול לה'.

לב ויאמר שמואל הגישו אלי את-אגג מלך עמלק

וילך אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר-המות.

שחשב שמאליו לא יבוא, כי לא לטובתו מגישו אליו כי אם להורגו. אך הוא **וילך אליו** מעצמו, ואמר לו אל תתמה כי הנני בא מעצמי למות כי הנה **אכן סר מר המות**. ויהיה במה שאמרו ז"ל כי אותו הלילה נזדווגה לו שפחה ובא עליה ונתעברה ממי שמזרעו יצא המן המאבד את היהודים. ועל כן אמר **אכן** אחר שכבר הזרעתי זרע שיעשה נקמות לי, **סר מר המות** הזה.

אז -

לג ויאמר שמואל כֹּאֲשֶׁר שָׁכְלָה נָשִׁים חֲרָבָךְ כֵּן-תִשְׁכַּל מְנָשִׁים אִמְךָ

וַיִּשְׁסֹף שְׁמוּאֵל אֶת-אֲגַג לִפְנֵי ה' בַּגִּלְגָל.

לד וַיִּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרְמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל-בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל.

לה וְלֹא-יֹסֵף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת אֶת-שָׁאוּל עַד-יוֹם מוֹתוֹ כִּי-הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל-שָׁאוּל

וה' נחם כִּי-הִמְלִיךְ אֶת-שָׁאוּל עַל-יִשְׂרָאֵל.

ויאמר שמואל אל תתנחם במה שיעשה המן, כי **כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך**, כי כל זרעך יכלה עד שאין זרע אמך ישאר בעולם כלל, כי יבוא אז מי שיהפך אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, והאביד שריד מבית אגג.

אז **וישסף שמואל את אגג**, שהוא כמו שאמרו ז"ל (עיין **מדרש שמואל** סוף פרשה יח) שקשר שתי רגליו בין שני אילנות שקירבם עד שקשרם, ואחר כך הניחם ליפרד ונפסק מבין ירכיו עד ראשו. ויהיה לרמוז איבוד זרעו על ידי מה שתחילת מה שנפסק גופו היה ממקום הולדתו בין ירכיו.

פרק טז

א ויאמר ה' אל-שמואל עד-מתי אתה מתאבל אל-שאול ואני מאסתי ממלך על-ישראל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל-ישי בית-הלחמי כי-ראיתי בבניו לי מלך.

ב ויאמר שמואל איך אלק ושמע שאול והרגני

וַיֹּאמֶר ה' עֲגֹלֶת בָּקָר תִּקַּח בַּיָּדְךָ וְאַמְרַת לְזִבְחִי לַה' בְּאַתִּי.

ג וקראת לישי בזבח ואנכי אודיעך את אשר-תעשה ומשחת לי את אשר-אמר אליך.

ד ויעש שמואל את אשר דבר ה' ויבא בית לחם

וַיִּסְרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר לִקְרַאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֵךְ.

ה ויאמר שלום לזבח לה' באתי התקדשו ובאתם אתי בזבח

וַיִּקְדַּשׁ אֶת-יָשִׁי וְאֶת-בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם לְזִבְחִי.

וַיֹּאמֶר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל אל שאול בחשבך שאחזירנו למלכות מפני כך, והלא אני מאסתי ואי אפשר להחזירו על כן **מלא קרנך כו'**

והנה ראוי לשים לב

א. באומרו (פסוק ב) **איך אלק ושמע שאול והרגני**, האם לא ידע אם לא שמע כי הולכי בדרך מצווה אינם ניזוקין, והנה לזה השיבו רבותינו ז"ל (פסחים ח ב) היכא דשכיח הזיקא שאני, ועדיין אין בזה די באר הקושי הלזה בעצם, כי אם לא היה חפץ הוא יתברך להצילו לא היה משלחו.

ב. **ועוד יפלא** על אדון עולם ה' איך ציווה לעשות תואנה **בעגלת בקר** לומר **לזבוח כו'**, ולמה לא אמר לו אל תירא כי אתך אנכי ולהתלון על אומרו **איך אלק כו'**.

ג. **ועוד**, כי איך יכסה השמש בכברה, כי הלא יאמרו מאין ולאין לזבוח בבית לחם, ומה היום מיומיים, כי אילו היה בגלגל או בנוב או גבעון החרשנו כי שם מקום אשר הייתה שם במה גדולה, והנה על זאת יש דחק לומר כי נמצא חלל באדמה לא נודע מי הכהו (**עיין רלב"ג**), ועל כן הייתה תואנת עגלת בקר צודקת, אך זאת היא נבואה קטנה אשר אין לה שחר.

עוד יש אמרו (רד"ק פסוק ב) כי אדרבה אמר לו אל תכסה הדבר ואמור **לזבוח באתי**, כי על ידי כן יפורסם יותר ואל תירא כי אהיה עמך, ואין זה משמעות המקרא, ומה גם שאם כן היה הדבר מתגלה, ולא מצינו שנודע הדבר כלל, כי אם **לישי ובניו** בלבד עד הומלך.

ד. **ועוד**, כי כאשר חרדו לקראתו זקני בית לחם ותמהו ואמרו **שלום בואך** (פסוק ד), והשקיט תמיהתם באומרו (פסוק ה) **שלום לזבוח לה' באתי**, הנה יראה כי אומרו לזבוח הוא להסתיר הדבר, **ולא עוד** אלא שאמר להם **התקדשו ובאתם אתי בזבח** כדי שלא יורגש אם לישי ובניו לבדם היה מזמין.

אמנם לבוא אל העניין נעיר עוד.

א. **כי אם** כוונתו יתברך הייתה שיקח **עגלת בקר ויאמר לזבוח כו'** (פסוק ב), למה מתחילה לא אמר לו דבר כי אם **לך אשלחך כו'** (פסוק א).

ב. **עוד נשים לב** אל ייתור מלת **ולך** (שם), כי הראוי יאמר מלא קרנך שמן ואשלחך, מאי **ולך אשלחך**.

ג. **ועוד** כי היה לו להפך ולומר אשלחך ולך, כי אחר השלוח היא ההליכה, וכן באומרו (פסוק ב) **איך [אלך]** לא אמר איך תשלחני **ושמע שאלו**.

אך הנה דבר ידוע הוא כמפורסם בספר הזוהר (וישב קפה א - ב) כי אין הוא יתברך מכריח ומשנה בחירת בן האדם, וכי על זה פקח עיניו ראובן באומרו (בראשית לז כב) השליכו אותו אל הבור כו', כי אמר גם שבבור נחשים ועקרבים אין פחד כי ה' עמו ועפר רגליו ילחנו, אך אם אניחנו בידם, עם שה' עמו, לא ישנה בחירתם ויהרגוהו, וזהו וישמע ראובן ויצילו מידם (שם שם כא) שהוא מידם ממש, כי בעלי בחירה המה ואין תקנה.

א ויאמר ה' אל-שמואל עד-מתי אתה מתאבל אל-שאל ואני מאסתי ממלך על-ישראל מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל-ישי בית-הלחמי כי-ראיתי בבניו לי מלך.

וזאת תהיה כוונתו יתברך **לכה ואשלחך**, לומר אל תשען לבלתי הסתיר הדבר על היותי אני המשלח, כי לא אשנה בחירתו ועשה רעה, אך כאשר היית עושה אם מעצמך בלי שליחותי היית עושה, שהיית מכסה דבר, כן תעשה אתה עתה בשליחותי. וזהו **לך אשלחך**, כלומר לך מבלי שאשלחך, ואחר כך אומר **אשלחך**, כי אין זה רק להשוות הליכתו מעצמו לשליחותו יתברך.

והוא הבין בדבר ואמר -

ב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֶיךָ וְשָׁמַע שְׁאוּל וַהֲרֹגֵנִי

וַיֹּאמֶר ה' עֲגַלְתָּ בָּקָר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאַמְרַת לְזִבְחִי לַה' בָּאתִי.

אֵיךְ אֵלֶיךָ, ולא אמר איך תשלחני, כלומר אחר שזה דומה לאילו הייתי הולך מעצמי **וְאֵיךְ אֵלֶיךָ כו'.** ובחכמה דיבר לומר אני לא אלך פן ישמע שאול, כי אם **אֵיךְ אֵלֶיךָ**, כלומר איך תהיה הדרך לינצל, איזו תואנה אבקש להסתיר דבר. לזה אמר לו **עֲגַלְתָּ בָּקָר** המתקנת לחלל תסייעך, בצד מה להצילך מלהיות חלל, כאשר הועיל ליוסף, כי אמרו רבותינו ז"ל כי בהלכות עגלה ערופה היה לומד עם אביו כששלחו אל אחיו (**בראשית רבה** צד ג), כי היה חש פן ימצא חלל באדמה, והיה עזר מעט עם אשר עשה ראובן להצילו מידם.

ואמר שיצטרף לדבר אומרו **לְזִבְחוֹ לַה' בָּאתִי**, כי זכות העגלה תסייע להסתיר. והלא לא יבצר מה שהערנו, כי אדרבה אומרו שבא לזבוח שם יעיר את לב כל שומע לומר הלא דבר הוא ויתגלה הדבר, כי אינו מקום מיוחד לכך מכל יתר ארץ ישראל, כי אינו לא גלגל ולא נוב ולא גבעון.

אך לזה נזכרה מאמר דוד ברוח קדשו (תהלים קלב ה - ו) **עַד אֲמַצָּא מְקוֹם לַה' מִשְׁכְּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב הִנֵּה שְׁמִעֲנוֹהָ בְּאַפְרַתָּה מִצְאָנוּהָ בְּשֵׁדֵי יַעֲרִי**. והוא כמפורש אצלנו במקום כבודו, כי עדיין לא נודע איה מקום כבוד בית המקדש, כי היה שדה יער לארונה היבוס, ונשבע דוד לה' נדר לאביר יעקב, אם ינום אם יישן עד ימצא מקום אשר הוא לה' מבריא העולם הוא שער השמים, כי על כן שם הקריבו אדם ונח ואברהם את יצחק בנו.

וְשָׁמַע תֹּאמְרוּ למה נעלם והלא הוא סמוך לבית אל, כי על כן שם ראה הסולם מוצב ארצה כו' כי נעקר הר המוריה ממקומו ובא שם, והיה הסולם משפיע משער השמים עד שהיו רגליו בבית אל היא לוז, לזה אמר **הִנֵּה שְׁמִעֲנוֹהָ בְּאַפְרַתָּה**, לומר כי עד כה שמענוה באפרתה, כי מה שהיינו מבינים הוא שהיה מקום המקדש הוא שער השמים באפרתה היא בית לחם, והוא כי רגלי הסולם שראה יעקב היו בלוז היא בית אל, ושיפועו נגד ירושלים היה, וראשו כנגד באר שבע, ועל שיפועו אמר אין זה כי אם בית אלוהים כמפורש **בְּבִרְאשִׁית רַבָּה** (ס ז), וידוע כי בית לחם גם היא הייתה נגד שיפועו יותר קרובה אל ראשו מירושלים, ובכן בהיות מקום האמיתי של בית המקדש בימים ההם שדה יער, כי היה שדה ארונה היבוס, לא חשבו ישראל שהיה מקום בית המקדש כי אם בבית לחם, ואחר כך על ידי נתן הנביא ידעו כי בשדה ארונה היה, שאמר זה המקום לעולה. וזהו **עַד אֲמַצָּא מְקוֹם לַה' כו'**, כי הנה בתחילה **שְׁמִעֲנוֹהָ** שהיה **בְּאַפְרַתָּה**, ואחר כך על ידי הנביא מצאנוה **בְּשֵׁדֵי יַעֲרִי**.

כָּל הַדְּבָרִים, כי טרם יגלה מקום לה', חשבו שהיה בבית לחם אפרתה הסמוכה לירושלים.

ובזה יתכן מאמרו יתברך שאמר לשמואל שיאמר שהלך **בית לחם לזבוח לה'**, כי הלא כמו זר יחשב להם כי בחר במקום ההוא מבזולתו, כי דעת גדולי הדור הייתה כי שם חלקת בית עולמים, עד נתגלה על פי הנביא.

ג וקראת לישי בזבח ואנכי אודיעך את אשר-תעשה ומשחת לי את אשר-אמר אליך. וקראת לישי בזבח ואנכי אודיעך כו'. ולא אמר לו מעתה ומשחת את דוד בנו למען הסיר קנאה מאחיו כי לא היה מנסה בגדולים אך עתה המה ראו כי מן השמים הייתה לדוד כי בגדול החל ולא רצה יתברך עד בא דוד מן הצאן (פסוקים ו - יב) וקפץ השמן מרחוק (**ילקוט שמעוני** שמואל א, קכד).

ד ויעש שמואל את אשר דבר ה' ויבא בית לחם ויחרדו זקני העיר לקראתו ויאמר שלם בואך. ובבואו בית לחם **חרדו זקני העיר לקראתו**, ויאמרו כולם כאחד **שלום בואך**, כשואלים אם שלום היה או בורח משאול, כי אולי כעס עליו על לא טובה השמועה אשר השמיע לו.

ה ויאמר שלום לזבוח לה' באתי התקדשו ובאתם אתי בזבח ויקדש את-ישי ואת-בניו ויקרא להם לזבח. ויאמר **שלום** אלא שבאתי **לזבח**. ולהסתיר דבר שלא את ישי היה מבקש, אמר להם דרך כלל **התקדשו ובאתם אתי בזבח**, כלומר התקדשו והזדמנו מעצמכם. אך **ויקדש בעצם את ישי ואת בניו שהזמינם**, ואחר כך **ויקרא להם** בייחוד שנית **לזבח**.

ואז

ו ויהי בבואם וירא את-אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו. ויהי **בבואם וירא את אליאב**. וחשב כי הוא אשר ימלוך, כי ראהו בתואר מוכן לכבוד שתהיה אימתו על העם. ויאמר אך **נגד ה' משיחו**, ויהיה אומרו אך למעט את אחיו.

ז ויאמר ה' אל-שמואל אל-תבט אל-מראהו ואל-גבה קומתו כי מאסתיהו כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. ח ויקרא ישי אל-אבינדב ויעברהו לפני שמואל ויאמר גם-בזה לא-בחר ה'. ט ויעבר ישי שמה ויאמר גם-בזה לא-בחר ה'. י ויעבר ישי שבעת בניו לפני שמואל ויאמר שמואל אל-ישי לא-בחר ה' באלה.

והנה ראוי לשים לב.

א. כי אין אומרו **יראה לעינים** מקביל אל אומרו **וה' יראה ללבב**.

ב. ועוד שהוא בלתי מובן כי אין האדם רואה לעינים כי לכל האדם רואה, ואם הוא כאומרו יראה בעינים קשה יותר, כי מי לא ידע כי האדם יראה בעינים וגם הוא תפל מבלי מלח.

אך יאמר מאמרנו על פסוק (דניאל ב כב), ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרי והוא, כי הנה דרך בשר ודם שאם הוא בחשוכא רואה משם מה שבאורה, אך אם הוא באורה אינו רואה מה שבתוך בית אפל, אך הוא יתברך ידע מה בחשוכא, עם היות כי ונהורא עמיה שרי. והטעם, הוא על כי ראות עיני האדם אינה טבעית עצמית, כי אם כמאמר חכמי הטבע כי עין אדם אין ראייתה מעצמה כי אין העין רואה, כי אם שהיא כמראה מלוטשת בהירה, ובהיותה באור מכה בהירותה באור ושואבת מהאור דרך התהפכות אור, ועל ידי מה שמקבלת מן האור היא רואה, על כן לא תראה מה בחשוכא כי אין שם מה שתקבל ממנו לראות.

אך הוא יתברך אין ראייתו תלויה בקבלה מהאור, באופן כי ראייתו עצמית, על כן לא יעצרנה החושך, ועל כן ידע מה בחשוכא עם שנהורא עמיה שרא, מה שאין כן האדם. וזה גם הוא מאמרנו על מאמר התנא (אבות ב א) **דע מה למעלה ממך עין רואה**, שהוא כי אין עין עליון כעיניך שאינה רואה כי אם שתקבל מן האור לראות, כי על כן לא יראה ללבב, או בכל דבר חשך, כי הנה היא עין רואה בעצם מעצמה, כי על כן אין חושך מחשיך לפניה.

וזה יאמר פה הוא יתברך לשמואל, לומר לו כי במה שהוא אדם אינו רואה ללבב כה'. ואמר העניין בטעמו, כי מה שאין האדם רואה ללבב הוא על כי אינו רואה בטבע, כי אם שעל ידי מה שהאדם שם פניו להביט ולראות באור, מביא ראייה אל העיניים, שמקבל ושואב מהאור, על כן לא יראה לנסתר. מה שאין כן הוא יתברך שראייתו עצמית מעצמו מפלשת הכל כחשכה כאורה. וזהו **האדם יראה לעינים** הוא יראה ויביט באור להביא ראייה אל העינים כלומר שעל כן לא יראה ללבב אך, **וה' יראה ללבב** מצד עצמו כי ראייתו עצמית כמדובר.

יא ויאמר שמואל אל-ישי התמו הנערים ויאמר עוד שאר הקטן והנה רעה בצאן

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-יִשִּׁי שְׁלַחָה וְקַחְנוּ כִּי לֹא-נִסְבַּ עַד-בָּאוּ פֹה.

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל יִשִּׁי וְגו' עוֹד שָׁאֵר הַקֶּטָן כו'. הראוי יאמר עוד נשאר הקטן, למה חיסר הנו"ן ואמר שאר. ולזה נעיר, מה היה כי את מי שאמרו עליו בזמן ההוא (פסוק יח) **שהיה גיבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו**, לא העבירו לפני שמואל, ולא עלה על לבו שכאשר הזמין את ישי ואת בניו שהיה זה בכלל הקרואים עם יתר אחיו. על כן אחשבה כי בתשובתו זאת נתן טעם לדבר באומרו **עוד שאר הקטן**, והוא לומר לא מבלי היותו ראוי לא קראתיו ולא שנשאר כדבר בלתי חשוב, כי אם שלענוותנותו השאיר עצמו, ועל כן לא אמר נשאר, שיורה על מקרה או על היותו נבזה וגרוע שיווין מהם, כי אם **שאר** שהוא שאר את עצמו, ואינו יכול לבוא כעת, כי הוא **בצאן** ולא יוכל להניחם עד הערב.

אז אמר **שלחה וקחנו**, כלומר גם שיחוס על הצאן וימאן, קחנו ולא תניחנו בשום פנים. או כיוון **שלחה**, ואם על ידי שליח לא יבוא, לך **וקחנו** אתה בעצמך, **כי לא נסוב** במסיבת הזבח **עד בואו פה**.

יב וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם-יפה עינים וטוב ראי ויאמר ה' קום משחהו כי-זה הוא. מה מתקו דברי רז"ל (**בראשית רבה** סג ח) שהיה מתעכב שמואל שראהו **אדמוני** שהיה מורה אכזריות מעין עשו, אמר לו הוא יתברך אל תחוש, כי זה הוא אדמימותו **עם יפה עינים** הם הסנהדרין עיני העדה. ועל פי דרכם זה, יהיה **וטוב רואי** שלא היה סומך על סנהדרין והוא לא ידע ואשם, כשאל שסמך על דואג שהיה ראש סנהדרין והרג נוב עיר הכהנים, כי אם שהוא היה **טוב רואי**, שהיה רואה הטוב ואמת, מסיק אליבא דהלכתא קולע אל השערה ולא יחטיא, באופן שאין פחד יתאכזר לישראל שלא כדין. ועל פי הדברים האלה לא היה צריך הוא יתברך לחזור לומר לו **קום משחהו**. אך הנה **בתנחומא** (וירא ו) אמרו כי אמר לו הקדוש ברוך הוא משיחי עומד ואתה יושב, **קום משחהו** מעומד. ובזה יתיישב שהוצרך לחזור לאמר לו העניין.

והנה אמרו רז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א קכד)

שהשמן בעצמו קפץ מתוך הקרן על ראש דוד.

וראו לשים לב.

א. אם יש דבר מזה בכתוב.

ב. עוד ראוי לשים לב אל אומרו **בקרב אחיו**, כי אם הוא כי שם היו אחיו ידוע הוא, וגם אין מעלה או מוריד לאומרו.

אך אפשר הוקשה לרבותינו ז"ל אומרו -

יג ויקח שמואל את-קרן השמן וימשח אתו בקרב אחיו

ותצלח רוח-ה' אל-דוד מהיום ההוא ומעלה ויקם שמואל וילך הרמטה.

ויקח שמואל את קרן השמן, כי באומרו **וימשח** ידוע הוא כי לקח את קרן השמן כאשר ציוהו ה' (פסוק א) **מלא קרנך שמן כו'**, אך הוא לומר כי שמואל לא עשה כי אם לקיחת קרן השמן, אך המשיחה הוא יתברך עשאה.

ושיעור הכתוב ויאמר ה' קום משחהו וגו' ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו. השם הנזכר, באופן לא עשה שמואל רק לקיחת השמן, אך **וימשח אותו** ה' הנזכר בסמוך, שקפץ השמן. ולמה היה זה לעשות נס בלי צורך, לזה אמר **בקרב אחיו**, כי להיות בקרב אחיו אם היה שמואל עושה לא יבצר צד הרהור, אולי מלבו עשה למושחו ולא לאחד מאחיו, על כן קפץ השמן למען יכירו כי מה' יצא הדבר, כי הוא יתברך משחו, וסרה קנאת אחיו ומיד טרם יארך הזמן שמשיעור צורך הזבח שאמר שמואל **ויקם שמואל וילך הרמטה**.

יד וְרוּחַ ה' סָרָה מֵעַם שְׂאוֹל וּבָעֲתָתוֹ רוּחַ-רָעָה מֵאֶת ה'.

אמר כי על ידי שמן המשחה הקדוש ההוא צלחה רוח ה' בדוד (פסוק יג), הוא רוח אדר מלכות מן השמים, כאשר צלחה בשאול בהימשחו (לעיל י'), ועתה כאשר הרוח ההוא צלחה בדוד, סרה משאול כי כבר הומלך דוד תחתיו, ועל ידי כן מצא מקום לחול עליו רוח רעה, וגם זה היה מאת ה', לבלתי ישים לבו לדרוש ולתור מה הייתה לכת שמואל בית לחם, כי אם ככה היה עושה היה דוד ושמואל מסתכנים, על כן הוא יתברך שלח **רוח רעה** יבעתהו, שעל ידי כן לא ישית לב לדרוש ולתור על זה. ומה גם כי אמרו לו עבדיו שתרופתו היא השמחה שיבקש לו מנגן (פסוק טז), שעל ידי כן לא ישית לב לבקש דבר יעצב בהם, כי אם דבר ישמח בהם לדוץ דאבה.

טו וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי-שְׂאוֹל אֵלָיו הֲנֵה-נָא רוּחַ-אֱלֹהִים רָעָה מִבְּעֵתְךָ.

טז יֹאמְרוּ-נָא אֲדֹנָינוּ עֲבָדֶיךָ לִפְנֶיךָ יִבְקְשׁוּ אִישׁ יֹדֵעַ מִנְּגֵן בְּכִנּוֹר

וְהִיהָ בְּהִיּוֹת עֲלֶיךָ רוּחַ-אֱלֹהִים רָעָה וְנִגַּן בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ.

יאמר ויגזור **נא אדונינו**, כי הנה עבדיך לפניך לקיים. ואשר יאמר הוא **יבקשו איש יודע מנגן בכנור כו'.**

וראו לשים לב.

א. שהיה לו לומר יודע לנגן, מאי יודע **מנגן בכנור.**

ב. וכן אומרו הנה נא רוח אלוהים רעה מבעתך, כי אומרו נא מיותר.

אך הנה המה הכירו כי **רוח רעה** מבעתו, ויאמרו בלבם הנה לא חלה עליו רוח רעה, אם לא כי סרה מעליו רוח ה' שהייתה עמו, ועל כן תהיה תרופתו איש יודע תורת ה', אשר איש כזה פני שכינה יקרא כי ה' עמו וגם הוא **מנגן בכנור**, שעל ידי כן יוכן להשיג יותר על אשר השיגה ידו עד הנה, באופן שעל ידי הכנת ידיעתו בתוספת התעוררות ניגון שיתוסף בו לפניך, יהיה הכנה לעורר רוח ה' שהיה בך תחילה שסרה ממך, ובכן תברח ממך רוח הרעה.

וזוהו **הנה נא רוח אלוהים רעה**, לומר מה שאין כן עד כה כי אם רוח ה'. והתיקון הוא להחזירו **ונגן בידו וטוב לך**, שהטוב הקדוש שהיה בך יהיה עתה בך, כלומר ואז רוח הרעה לא ישכון במקום הקדושה.

אז

יז וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל אֶל-עֲבָדָיו רְאוּ-נָא לִי אִישׁ מִיִּטִּיב לְנִגֵּן וְהִבִּיאֲתָם אֵלַי .

ויאמר שאול אל עבדיו ראו נא לי איש מיטיב לנגן. לא אמר איש יודע לנגן, כי אם **מיטיב לנגן**. והוא כי יש אנשים שמחי לב, אשר בתורת ה' לא יחפוצו כי אם בשירי זמרה, והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין וכיוצא שאין ניגונם רק להרע, והנה איש כזה לא יועיל להסיר רוח רעה, כי אם מי שמרוב הדבקו בה' ה' עמו, ויש לאל ידו להיטיב במקום שיש רע, ואת זה תביאו. וזהו **איש מיטיב כדי לנגן** לפני על ידי הכנתו, ואת זה **הביאותם אלי**, כי את זה אני צריך.

אז -

יח ויען-אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו .

ויען אחד מהנערים ויאמר כדברך כן נמצא בן לישי בית הלחמי, כלומר צדיק כמוהו, **יודע נגן וגו' ונבון דבר וכו' וה' עמו.** כי הנה זה הוא מה שאתה צריך, כי על ידי היות אשר ה' **עמו**, על ידי ניגונו יערב לו להגדיל השפע בו, ויתעורר בך רוח ה' הטובה שהייתה בך, ותבריא את הרעה ממך, כנודע כי הטומאה בורחת מן הקדושה כשפחה מפני שרה גברתה.

וזה מאמר הכתוב

כג והיה בהיות רוח-אלהים אל-שאול

ולקח דוד את-הכנור ונגן בידו ורוח לשאול וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה.

כי אומרו ולקח דוד את הכנור הוא מיותר, כי באומרו **ונגן** דוד **בידו** ידוע שלקח הכנור. **ועוד**, מה הוא כפל אומרו **ורוח** לשאול **וטוב לו וסרה מעליו כו'**, כי אומרו **וסרה מעליו רוח הרעה** היה די, וידוע ש**רוח** לו.

ועוד, כי אומרו **ורוח** צודק, אך אומרו **וטוב לו** אינו צודק, כי להסיר הרעה הוא המכוון, לא להביא טוב, מלבד הקושי הראשון כי היכן מצינו רוח רעה שתוסר על ידי ניגון, כי אם להסיר עיצבון בלבד. אך בזה אין דעת חכמים נוחה לומר שעיצבון בעלמא היה עניין שאול. אך הוא מה שכתבנו. כי בהיות דוד שלם עד גדר שה' **עמו**, אז ונוסף גם בו שפע קדושה יתירה על ידי הניגון, וזהו **ולקח דוד את הכנור**, שלמה שהוא דוד בקחת הכנור בידו לפני שאול היה מדרגת קדושה אחת, **ונגן בידו** הוא תוספת קדושה עליו, שעל ידי כן בתחילה **ורוח לשאול**, דוחה רוח הרעה, ואחר כך על ידי יתרון השורה על דוד, מתעורר רוח ה' להתפשט בשאול, מעין אשר היה בו מתחילה, וזהו **וטוב לו**, ועל ידי כן **וסרה**, אין צריך לומר מקרבו, כי אם אפילו **מעליו** סר **רוח הרעה**.

יח ויען-אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו.

ונחזור אל התכת הכתובים שהיינו בהם **ויען אחד מהנערים כו' ידע נגן וגבור חיל כו'.** הנה רז"ל (עי' סנהדרין נג ב) דרשו פסוק זה על התורה ועל העבודה, ומעין מאמרם יתכן. והוא, כי

הנה כתבנו על אשת חיל כו' (משלי לא י') שהוא אשה בעלת מצווה, כי בכל מצווה נעשה מלאך, ובהיותם רבות נעשה לה חיל מלאכים. ועל דרך זה יאמר פה **גבור חיל**, שהיה גיבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים, עד היות לו חיל מן המצות. ושיעור הכתוב שעם היות **יודע נגן**, שמטבע המנגנים להיות קלי הכישרון שמחים אלי גיל ויין משתיהם וכיוצא, אך זה עם היותו **יודע נגן**, הוא **גבור חיל** מן המצות, שלו חיל מלאכי מצוותיו. ועם היותו **איש מלחמה** אשר טבע איש מלחמה לבלתי היות שוקד בלימוד מתבודד להבין דבר מתוך דבר, אך זה עם היותו איש מלחמה היה **נבון דבר**. ודקדק באומרו **ונבון דבר** ולא אמר ונבון, כי לא הייתה תבונתו מסופקת כי אם אל דבר ה' האמתי אליבא דהלכתא ועם היותו **איש תואר**, שמדרך **איש תואר** להתפתות בזימה אשר ה' רחוק מהם, אך זה עם היותו **איש תואר**, היה ה' **עמו**, כי קדוש הוא לאלוהיו.

יט וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל מַלְאָכִים אֶל-יִשִּׁי וַיֹּאמֶר שְׁלַחָה אֵלַי אֶת-דָּוִד בֶּנְךָ אֲשֶׁר בְּצֵאן .

והנה אין ספק כי רעדה אחזה את ישי בראותו את מלאכי שאול באים בעד דוד, והוא רך ומשוח מלך, אומר בלבו אולי נודע הדבר לשאול ואת נפשו יבקש, או לחקור דבר על מה בא שמואל בית לחם וקדשם לזבח, ותחת זאת המת ימיתנו. על כן אמר בלבו איזה פתחון פה יש לדוד לבלתי הינצל, אם לא שבא ממעשה תמר ויהודה, אולי לא טוב הדבר בעיני ה', כי עניין בועז ורות היה על ידי חופה וקדושין, מה שאין כן עניין תמר, ומה גם כי כלתו הייתה מבן אחד וזקוקה לאחר.

על כן שלח בידו -

כ וַיִּקַּח יִשִּׁי חֲמוֹר לָחֶם וְנָאֵד יֵין וּגְדֵי עֲזִים אֶחָד וַיִּשְׁלַח בְּיַד-דָּוִד בְּנוֹ אֶל-שְׁאוּל .

כא וַיָּבֹא דָוִד אֶל-שְׁאוּל וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי וַיֹּאבְהוּ מְאֹד וַיֵּה-לוֹ נִשְׂא כְלִים .

כב וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל אֶל-יִשִּׁי לֵאמֹר יַעֲמַד-נָא דָוִד לִפְנֵי כִי-מֵצֵא חֵן בְּעֵינֵי .

לחם ונאד ויין וגדי עזים, לרמוז לפני ה' זכות אביה, שהוא מלכי צדק מלך שלם שהוציא **לחם** ויין לאברהם, **וגדי עזים** הוא זכות פרץ כמפורש אצלנו במקומו, כי הגדי עזים שנדר לה יהודה, היא נפש קדושה בעלת עוז מלכות, מן הצאן הם ישראל, או על דוד עצמו שהיה עתיד לצאת משם, שהוא גדי ילד, עזים של עוז הוא דוד שהיה מן הצאן, שנלקח ממכלאות צאן. ועל כן **וישלח ביד דוד בנו אל שאול**, ולא ביד זולתו, שיוליך זכותיו בידו אל שאול לינצל ממנו.

כג וְהָיָה בְּהֵיוֹת רוּחַ-אֱלֹהִים אֶל-שְׁאוּל וְלָקַח דָּוִד אֶת-הַכְּנֹר וְנָגַן בְּיָדוֹ וְרוּחַ לְשְׁאוּל וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה.

[עיין פירושו לעיל פסוק יא ד"ה וזה מאמר הכתוב].

פרק יז

א וַיֹּאסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת-מַחְנֵיהֶם לְמַלְחָמָה וַיֹּאסְפוּ שׁוֹכָה אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיַּחֲנוּ בֵּין-שׁוֹכָה וּבֵין-עֶזְקָה בְּאֶפְסֵי דָמִים.
 ב וַשָּׂאוּל וְאִישׁ-יִשְׂרָאֵל נֹאסְפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה וַיַּעֲרְכוּ מַלְחָמָה לְקִרְאֵת פְּלִשְׁתִּים.
 ג וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל-הַהָר מִזֶּה וַיִּשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל-הַהָר מִזֶּה וַהֲגִיֵּא בֵּינֵיהֶם.
 ד וַיֵּצֵא אִישׁ-הַבָּנִים מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גְּלִית שָׁמוֹ מִגֶּת גִּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וְזָרַת.
 ה וְכוּבַע נַחֲשֶׁת עַל-רֹאשׁוֹ וְשָׁרִיֹן קֶשֶׁקֶשִׁים הוּא לְבוּשׁ וּמִשְׁקַל הַשָּׁרִיֹן חֲמֹשֶׁת-אֲלָפִים שְׁקָלִים נַחֲשֶׁת.
 ו וּמִצַּחַת נַחֲשֶׁת עַל-רִגְלָיו וְכִידּוֹן נַחֲשֶׁת בֵּין כְּתָפָיו.
 ז (וַחֲץ) [וְעֶץ] חֲנִיתוֹ כַּמְנֹר אֲרָגִים וְלַהֲבַת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ-מֵאוֹת שְׁקָלִים בִּרְזֶל וְנִשָּׂא הַצֶּנֶה הַלֵּךְ לִפְנָיו.
 ח וַיַּעֲמֵד וַיִּקְרָא אֶל-מַעֲרַכְתּוֹ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תִּצְאוּ לַעֲרֹךְ מַלְחָמָה הַלּוֹא אֲנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם עֲבָדִים לְשָׂאוּל בְּרוּ-לָכֶם אִישׁ וַיֵּרֶד אֵלָי.
 ט אִם-יֹכֵל לַהֲלַחֵם אִתִּי וְהִכְנִי וְהִינֹה לָכֶם לַעֲבָדִים
 וְאִם-אֲנִי אוֹכֵל-לוֹ וְהִכְתִּיו וְהִייתֶם לָנוּ לַעֲבָדִים וְעַבְדְּתֶם אֹתָנוּ.
 י וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי חֲרַפְתִּי אֶת-מַעֲרָכֹת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה תָּנוּ-לִי אִישׁ וְנִלְחַמָּה יָחַד.
 יא וַיִּשְׁמַע שָׂאוּל וְכָל-יִשְׂרָאֵל אֶת-דְּבָרֵי הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלָה וַיַּחֲתוּ וַיֵּרְאוּ מְאֹד.

ראוי לשים לב.

א. אל אומרו **אנכי הפלשתי**, מי לא ידע שהוא הפלשתי.
 ב. **ועוד אומרו ואתם עבדים לשאול**, מה צורך לומר להם שהם עבדים לשאול, ולא היה לו להתחיל אלא מאומרו **ברו לכם איש**.
 ג. **ועוד**, כי אין זה תפארתו לומר שירד אליו איש להלחם בו, והוא **לבוש שריון משקל חמשת אלפים שקלים נחשת וכובע נחשת על ראשו ומצחת נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו** (פסוקים ה - ו), באופן שלא היה לו מקום מגולה זולת שתי עיניו ומעט מזער ממצחו, ולא היו מכות חרב פוגמים בשום מקום מגופו כמו שאמרו ז"ל. ומה גם לריבוי הקנטרין שאמרו (**מדרש שמואל** כ) שהיה משקל כליו אלה, ולהגיע איש בחרבו הקשה אל מקום שבין עיניו המגולה, מי יוכל ליקרב אליו, **ועץ חניתו כמנור אורגים ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ונושא הצנה לפניו** (פסוק ז), כי לאיש אשר אלה לו מי פתי יסור אליו להלחם בו, ולא יתכן תנאו זה רק בהיותם שוים בכלי הקרב.

ד. **ועוד אומרו** (פסוק ט) **אם יוכל להלחם בי והכני**, ואחר כך לא אמר ואם אני אוכל להלחם בו, כי אם ואם אני אוכל לו והכיתיו.

ה. **ועוד אומרו** (פסוק י) **ויאמר הפלשתי אני כו'**, כי הנה עד כה הוא המדבר, ולמה עודנו מדבר חזר ואמר ויאמר בתוך דבריו.

ו. **ועוד מהו** החירוף שאומר **אני חרפתי כו'**.

ז. **ועוד אומרו** (פסוק יא) **וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד**, כי הנה מאומרו **האלה**, יורה כי שתי פעמים דבר, והדברים האלה האחרונים היו קשים מהראשונים, והכל דבר בפעם אחת, ואם מאומרו **ויאמר הפלשתי אני חרפתי כו'** הם דברים שניים, בפעם שנית, מהו הקושי אשר בהם מהנאמרים ראשונה, שמפניהם **חתו ויראו מאד**.

ח ויעמד ויקרא אל-מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו-לכם איש וירד אלי.

אמנם יאמר, הנה כבוד גדול אעשה לכם בזה, כי אין דרך שר וגדול להשוות עצמו עם עבד אחד, ומה גם להתנות כתנאי הזה כאילו הם שווי הערך, ועם כל זה עם היות כי **אנכי הפלשתי** הידוע שר וגדול מאד **ואתם עבדים לשאול**, ועם כל זה **ברו לכם איש** ואשווה אליו, לומר שהכאת איזה משנינו משעבד אומתו.

והלא תאמרו כי אין זה יתרון, כי הלא אתה **נושא הצנה** לפניך והבא נגדך אין לזה עמו, **ועוד שנית** כי הלא מי בישראל יהיו לו הכלי קרב כמור, ולא תהיה תפארתך רק בהיות כלי קרב שבשתי הכתות שווים, לזה אמר על הראשון **ברו לכם איש** שהוא אחד וגם אני כמוהו יחידי בלי נושא הצנה, וזהו **וירד אלי**.

ועל השנית אמר הנה זה היתרון אשר אעשה לו תחת יתרון כלי מלחמתי כי יבוא להלחם בי להכותני תחולה, ואני לא אלחם עמו להכותו, כי אם אתיצבה לישמר ממכותיו על ידי כלי מלחמתי.

וזוה -

ט אם-יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם-אני אוכל-לו והכתינו והיינו לנו לעבדים ועבדתם אתנו.

לומר כי הוא לבדו ילחם בי ואני לא אלחם בו להכותו רק לשמור עצמי, **ואם הכני והיינו לכם לעבדים**. ואם אחר שינסה ולא יוכל, אז **אם אני אוכל לו והכתינו והיינו כו'**, ובזה לא אמר ואם אני אוכל להלחם, כי ודאי יוכל, כי אין לישראל הכלים שיש לו שיעכבו מלהלחם. והנה זה יתרון גדול לאיש הישראלי. ועל הדברים האלה לא התפעלו שאול וישראל הרבה, כי אולי בבלתי הלחם הוא בתחילה יוכל לו האיש הישראלי.

י ויאמר הפלשתי אני חרפתי את-מערכות ישראל היום הנה תנו-לי איש ונלחמה יחד.

אך אחר הדברים האלה חזר ואמר דברים אחרים, והוא אומר **ויאמר הפלשתי אני חרפתי כו'**, לומר לא נכון אשר דברתי עד הנה שבתחילה ילחם הוא ולא אני, כי חרפה היא לכם תתי לכם יתרון זה, וזהו **אני חרפתי את מערכות ישראל** בתתי לכם יתרון זה כאילו חלושי כח אתם, אך הנני חוזר בי ואומר **תנו לי איש ונלחמה יחד** אני והוא כמוני כמוהו אני להכותו והוא להכותני.

אז -

יא וישמע שאל וכל-ישראל את-דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד.
וישמע שאל וכל ישראל את דברי הפלשתי האלה שהם האחרונים ויחתו ויראו מאד.

יב ודוד-בן-איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמונה בנים
והאיש בימי שאל זקן בא באנשים.
יג וילכו שלשת בני-ישי הגדלים הלכו אחרי-שאל למלחמה
ושם שלשת בניו אשר הלכו במלחמה אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלשי שמה.
יד ודוד הוא הקטן ושלשה הגדלים הלכו אחרי שאל.

ראוי לשים לב

- א. מה הנה החידושים האלה שהיה **דוד בן איש אפרתי מבית לחם יהודה**, ושלו עוד שבעה בנים, והלא מפורש למעלה (טז י) באר היטב.
- ב. **ועוד, מהו אומרו** הזה כמורה באצבע.
- ג. **ועוד מה עניין אומרו שבימי שאל היה זקן בא באנשים.**
- ד. **ועוד כי אומרו בא בימים** צודק, אך לא **בא באנשים**, והנה אמרו רז"ל (ברכות נח א) שהיה בא באוכלוסא ויוצא באוכלוסא ודורש באוכלוסא מה עניין זה פה.
- ה. **ועוד, למה מזכיר הליכה באחי דוד שלש פעמים** (פסוקים יג - יד), **ולמה מזכיר שמותם** (פסוק יג), ולמה חוזר להודיע כי **דוד הוא הקטן** (פסוק יד), כי הלא נאמר למעלה (טז יד).
- ו. **וכן אומרו** (פסוק יד) **ושלשה הגדולים הלכו אחרי שאל** הרי נאמר זה בסמוך.

אמנם הנה עתה החל לדבר עניין מלכות דוד מראש ועד סוף, ואיך היה ה' עמו. ובכן מעתה מורה חשיבותו. והוא, כי הנה מהאמור למעלה היה נראה כי אחיו היו עיקר הבית והוא כשירין אצלם, כי הלא בהזמין שמואל את ישי ובניו לא החשיבו אביו בכולל אחיו, ולא הביא לפני שמואל כי אם השבעה (לעיל טז י), ואם לא היה שמואל אומר (שם יא) **התמו הנערים** לא החשיבו אביו להעבירו לפניו, וגם עתה אמר לו **עוד שאר הקטן והנה רועה בצאן**, כדבר טפל ונגעל מכולם.

יב וְדוֹד-בֶּן-אִישׁ אֶפְרַתִּי הָזֶה מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וְשְׁמוֹ יִשִּׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָּנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שְׁאוּל זָקֵן בָּא בְּאֲנָשִׁים.

על כן בתחילת סיפור על עניינו בא להעמידנו על האמת, ויאמר ודוד בן איש אפרתי הזה האדם הגדול, כמו שאמרו ז"ל (רות רבה ב ה) כי אפרת הוא תואר גדולה בפסוק (רות א ב) מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה, שהוא מזרע בועז שמבית לחם יהודה, ושמו ישי, כלומר הבן הזה הוא לבדו אשר יתואר אחר אביו הגדול הזה, כי הוא הדומה לו בעצם, עם היות כי ולו שמנה בנים.

ולהורות גדולת חשיבות דוד, אמר בדוד הזה. והוא, כי הנה ידענו מרבותינו ז"ל בבראשית רבה (מט ד) כי המניח אחריו בן יגע בתורה וצדיק כאילו לא מת. וזה יכוון ודוד בן איש אפרתי שהוא בן אדם גדול, והוא גם כן שלם בתורה, באופן שאביו יחשב כאילו לא מת והוא חי לפנינו תמיד, וזהו אומרו הזה, כמורה באצבע על מי שהוא חי תמיד לפנינו. ושיעור הכתוב ודוד בן איש שהוא חשוב, הנקרא איש ככל אנשים שבמקרא, והוא אפרתי, שהוא תואר גדולה. וגם דוד שלם יגע בתורה, כי על כן על אביו נאמר הזה כעומד לפנינו, כי המניח בן צדיק יגע בתורה כאילו לא מת. ומיוחס אחר בועז הגדול בישראל שמבית לחם יהודה, כאילו אין מתואר אחר ישי אלא זה, עם שולו שמונה בנים.

והאיש בימי שאול עם היותו זקן היה באנשים, יוצא באוכלוסא למלחמה.

ועתה

יג וַיָּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בָּנֵי-יִשִּׁי הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי-שְׁאוּל לְמַלְחָמָה

וְשֵׁם שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו אֲשֶׁר הָלְכוּ בְּמַלְחָמָה אֱלִיאָב הַבְּכֹר וּמִשְׁנֵהוּ אַבִּינָדָב וְהַשְּׁלִישִׁי שֵׁמָה.

וילכו שלשת בני ישי, ולא הוא עם היותו רגיל לבוא באוכלוסא. והטעם הוא, כי אלה להיותם הגדולים לבשו קנאה על היות דוד משוח מלך, ועל כן הלכו אחרי שאול למלחמה, כי בו היו חפצים מבדוד אחיהם. ומה גם כי ושם שלשת בניו וגו' אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלישי שמה, אשר לכל אחד בפני עצמו אמר שמואל (לעיל טז ח - ט) בזה לא בחר ה'. והייתה טינת קנאה בלבם נגד דוד באומרם כי (יד) ודוד הוא הקטן, ויעדיף עליהם כל כך, לכן ושלשה הגדולים הלכו אחרי שאול.

ואמר כי אחר -

טו וְדוֹד הָלַךְ וְשָׁב מֵעַל שְׁאוּל לְרַעוֹת אֶת-צֶאֱן אָבִיו בֵּית-לָחֶם.

טז וַיָּגֶשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשָּׂכָם וְהָעָרֵב וַיִּתְּצֵב אַרְבָּעִים יוֹם.

ארבעים יום ואין עונוה מכל ישראל כמו שכתבנו. שאפילו אבנר שהיה גיבור כארי לא ערב אל לבו לצאת אליו, כי לא ראה בו מקום להכותו בחרבו הקשה, כי לא היה לו מגולה רק בין עיניו ומי יוכל לכוון, כי בטרם יכוון אל המקום הצר ההוא יכנו הפלשתי עשר מכות.

ויהי ביום ההוא -

**יז ויאמר ישי לדוד בנו קח-נא לאחייך איפת הקליא הזה ועשרה לחם הזה
והרץ המחנה לאחייך.**

**יח ואת עשרת חריצי הסלב האלה תביא לשר-האלף
ואת-אחייך תפקד לשלום ואת-ערבבתם תקח.**

ולא יכול דוד לדבר אתם, כי הנה -

יט ושאלו והמה וכל-איש ישראל בעמק האלה נלחמים עם-פלשתים.

אך בלילה שחזרו והתפרדו מלהילחם עד הבקר, אז -

**כ וישכם דוד בבקר ויטש את-הצאן על-שמר וישא וילך כאשר צוהו ישי
ויבא המעגלה והחיל היצא אל-המערכה והרעו במלחמה.**

וישכם דוד בבקר, טרם ילחמו, כדי שיוכל לדבר אתם, והנה החל החלו לצאת אל המערכה,
והרעו בצאתם לערוך המערכה.

כא ותערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה.

כב ויטש-דוד את-הכלים מעליו על-יד שומר הכלים

וירץ המערכה ויבא וישאל לאחיו לשלום.

אז ביום המחרת וירץ אל המערכה טרם ילחמו **וישאל לאחיו לשלום.**

**כג והוא מדבר עמם והנה איש הבנים עולה גלית-הפלשתי שמו מגת (ממערוֹת)
[ממערכות] פלשתים וידבר כדברים האלה וישמע דוד.**

והנה חזר ביום אחד וארבעים, הפלשתי כפעם בפעם, ולא בלבד יצא ממערכות פלשתים חוצה
בגיא שביניהם, כי אם גם התחיל לעלות מהעמק אל העבר הלז שבו ישראל.

כד וכל איש ישראל בראותם את-האיש וינסו מפניו וייראו מאד.

ואז בראות ישראל כי היה מתקרב יותר אליהם מבראשונה שהיה עולה מהגיא ומעלה, **נסו
מפניו.**

**כה ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העלה הזה כי לחרף את-ישראל עלה והיה האיש
אשר-יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת-בתו יתן-לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל.**

ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העולה הזה. שערב אל לבו לעלות במעלה ההר שבעבר
שישראל שם, כי אין זה רק לאיים את ישראל לומר כי בא עד קרוב למחניהם ויחתו מפניו, על
כן והיה האיש אשר יכנו יעשרנו כו'.

כו ויאמר דוד אל-האנשים העמדים עמו לאמר מה-יעשה לאיש אשר יכה את-הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלהים חיים.
ויאמר דוד וגו' מה יעשה לאיש אשר יכה. כלומר מה ראוי לעשות לו, כי הלא דבר נקל הוא הכות אותו, **כי מי הפלשתי הערל הזה הטמא כי חרף מערכות אלוהים חיים**, והרי הוא כאילו נגע בכבודו יתברך ואם כן הרי הוא מעתה חשוב כמת, כי ה' יתנהו ביד הלוחם עמו בלי ספק. ואז האנשים החשובים אשר שאל להם לא ענו אותו באמור **מה יושיענו זה**. אך –

כז ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו.
ויאמר לו העם, הם המון העם, **כדבר הזה לאמר**. שכיונו כדי לאמר למלך אם זה יערב אל לבו לעשות הדבר, ובכן אמרו **כה יעשה לאיש אשר יכנו**.

כח וישמע אליאב אחיו הגדול בדברו אל-האנשים ויחר-אף-אליאב בדוד ויאמר למה-זה ירדת ועל-מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את-זדנקך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת.

כט ויאמר דוד מה עשיתי עתה הלוא דבר הוא.
 כלומר **מה עשיתי עד עתה**, כי הלא דבר הוא בלבד שדברתי, אך אעשנו, כאשר היה.

ל ויסב מאצלו אל-מול אחר ויאמר כדבר הזה וישבהו העם דבר כדבר הראשון.
לא וישמעו הדברים אשר דבר דוד ויגדו לפני-שאול ויקחהו.

אז אמר בלבו הנה השומעים אותו פה לא יגידו למלך, כי הנה ראו מה שכעס אחי עלי שיורה שאיני כדאי לכך, אך אלך **אל מול אחר** ושם אשאל ואדבר אולי יוגד למלך, כי לא רצה לאמר הוא למלך, כי בוש פן יראה כמתהדר ומתהלל לפני מלך.
 ועל ידי כן **וישמעו הדברים כו' ויקחהו**.

לב ויאמר דוד אל-שאול אל-יפל לב-אדם עליו עבדך ילך ונלחם עם-הפלשתי הזה.
 כלומר כי זה לא אדם הוא, כי אם כאחת מחיות היער כי סר צלו מעליו ולמה לב מי שהוא אדם אשר חתתו על כל חיות השדה יפול. על זה עבדך ילך ונלחם עם הפלשתי הזה, כי איני נלחם עם שרו של מעלה, כי אם עם הפלשתי הזה.

לג ויאמר שאול אל-דוד לא תוכל ללכת אל-הפלשתי הזה להלחם עמו
כי-נער אתה והוא איש מלחמה מנעריו.

ויאמר שאול מראש דברך נראה שדרך השגחה הוא מה שתבטח להורגו, ומסוף דברך שאמרת **ונלחם עם הפלשתי**, יורה שהוא בטבע שתבטח בכחך להלחם בו, ועל כן אני אומר אם תתפוס לשון אחרון כי תבטח בכחך בטבע להלחם בו, **לא תוכל אפילו ללכת אליו להלחם עמו, כי נער אתה, והוא איש מלחמה מנעוריו.**

לד ויאמר דוד אל-שאול רעה הִיָּה עֲבָדְךָ לְאֲבִיו בְּצֹאן וּבֶאֱרִי וְאֶת-הַדּוֹב וְנָשָׂא (זֶה) [שָׂה] מִהַעֲדָר.

אז **ויאמר דוד** השגחה היא ולא טבע מה שאוכל לו. כי הנה -
לו גם את-הארי גם-הדוב הכה עבדך
והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם כי חרף מערכת אלהים חיים.
גם את הארי גם את הדוב. שהם שבעה כאשר דרשו ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א רמז קכז) מריבוי הכתובים, **והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם.**

ושמא תאמר למה אדמה אותו לחיות השדה, והלא בעל חי לית ליה מזלא ואדם אית ליה מזלא ומה גם העומד על עמו שיש לו שר למעלה, לזה אמר הנה זה סר צלו ולא נשאר לו יתרון על הבהמה, **כי הנה חרף מערכות אלוהים חיים.**

ומה שחזר -

לז ויאמר דוד ה' אשר הצילני מיד הארי ומיד הדב הוא יצילני מיד הפלשתי הזה
ויאמר שאול אל-דוד לך וה' יהיה עמך.

יהיה כי ראה דוד כי יכול שאול לאמר לו לאו כל שעתא מתרחיש ניסא ואין סומכין על הנס, ומי יודע כי אם נכו מזכיותיך בדבר ההוא, לזה שב **ויאמר דוד ה' אשר הצילני כו'**, לומר אם היה פעם אחת הייתי אומר מקרה הוא היה לי וה' עשה לי נס בפעם ההיא, אך הנה הראה ה' אותי זה פעמים. אך אין זה כי אם שהביאם יתברך לפני, לרמוז לי כי היה עמי, וכאשר הצילני מידם כך יצילני מכיוצא בהם **כפלשתי הלז.** וזהו **ויאמר דוד ה' אשר הצילני מיד הארי ומיד הדוב הוא יצילני מיד הפלשתי הזה**, כי מאז הייתי כנרמז מאתו יתברך בהצלה זו.

ויאמר שאול עדיין נשארה חששא אחת, והיא אשר אמרת ה' אשר הצילני שהוא מידת הרחמים ולפעמים מידת הדין מקטרגת, לכן אעזרך בברכתי והיא, **לך וה' הוא ובית דינו יהיה עמך**, באופן לא יהיה קטרוג מידת הדין, כי שני המידות יהיו לאחדים בעזרך. והוא הנודע כי **וה' הוא ובית דינו (שמות רבה יב ד).**

לח וילבש שאול את-דוד מדיו ונתן קובע נחשת על-ראשו וילבש אתו שריון.

לט ויחגר דוד את-חרבו מעל למדיו ויאֵל ללכת כי לא-נסה ויאמר דוד אל-שאול לא-אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסרם דוד מעליו.

ראוי לשים לב.

א. מה הם מדיו, אם הם לבושי מלחמה כשריון ודומה לו, איך אומר אחר כך **וילבש אותו שריון.**

ב. אומרו (פסוק לט) ויחגר דוד את חרבו מעל למדיו, ידוע הוא כי אין חגירת החרב רק מעל ללבשו.

ג. ועוד אומרו ויואל ללכת כי לא נסה, כי היה לו לומר ולא אבה ללכת כי לא נסה אך לומר שאבה ללכת בשביל שלא נסה, וישם רצה לומר ש**כי** זה משמש במקום אלא, כאילו יאמר **ויואל ללכת** אלא **שלא נסה**, אך אם כן היה לו לומר כי שלא נסה.

אך הנה ודאי כי **מדיו** לחוד ו**שריון** לחוד. והוא, כי לא כל מיני לבושים נאותים לעת מלחמה, דרך משל אם ילבש אדם בעיר לבושים ארוכים ורחבים מפני הכבוד, לא יאותו כך במלחמה כי אם כמידת האיש בצמצום שיהיה מזורז בהם, וההיקש ביתר מציאות ההפרש לרגילים בכך, ועליהם ילבשו השריון. והנה שאול היה במלחמה לבוש מדיו המיוחדים לעת מלחמה כפי מידתו, ואותם הלביש לדוד תחילה.

וזוהו אומרו **וילבש שאול את דוד מדיו,** ונתן אחר כך קובע נחושת על ראשו **וילבש אותו שריון על מדיו.**

והנה דוד לא רצה באלה. ומה גם לרז"ל האומרים (תנחומא אמור ד) כי מדי שאול באו למידת דוד שהיה קצר הקומה, עם היות כי שאול היה ארוך ובגדיו ארוכים, והרגיש שאול ויתכרכמו פניו.

או לפי פשוטו כי דוד לא רצה רק לקלע באבן כאשר עשה אחרי כן, והיה בוש להסיר בגדי שאול כולם אשר הלבישו כאחד, על כן עשה מעט מעט.

והוא, כי בתחילה -

לט ויחגר דוד את-חרבו מעל למדיו ויאֵל ללכת כי לא-נסה ויאמר דוד אל-שאול לא-אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסרם דוד מעליו.

כלומר ולא מעל לשריון שעל מדיו, כי העביר השריון מעל מדיו ויחגר עליהם **חרבו. ויואל ללכת** כך בלי שריון כי לא נסה בשריון, ואחר כך על השאר שהם מדיו וקובע ואפילו החרב לא רצה. ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסירם דוד את כולם מעליו.

מ ויקח מקלו בידו ויבסר-לו חמשה חלקי אבנים מן-הנחל

וַיִּשֶׁם אֶתֶם בְּכָלִי הָרָעִים אֲשֶׁר-לוֹ וּבִילְקוּט וְקָלְעוּ בִידּוֹ וַיִּגֶשׁ אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי.
 מֵא וַיֵּלֶךְ הַפְּלִשְׁתִּי הָלַךְ וְקָרַב אֶל-דָּוִד וְהָאִישׁ נָשָׂא הַצֵּנָה לִפְנָיו.
 מֵב מִבַּט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת-דָּוִד וַיִּבְזֶהוּ כִּי-הָיָה נָעַר וְאֲדָמָנִי עִם-יָפָה מִרְאָה.
 מֵג מֵג וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל-דָּוִד הִכָּלָב אֲנֹכִי כִּי-אַתָּה בָּא-אֵלַי בְּמַקְלוֹת
 וַיִּקְלַל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת-דָּוִד בְּאֱלֹהָיו.
 מֵד מֵד וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל-דָּוִד לֵכָה אֵלַי וְאַתָּנָה אֶת-בִּשְׂרָךְ לַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמֶת הַשָּׂדֶה.
 מֵה מֵה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידּוֹן
 וְאֲנֹכִי בָא-אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מִעֲרֻכּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֲרַפְתָּ.
 מֵו מֵו הַיּוֹם הַזֶּה יִסְגְּרֶךְ-ה' בְּיָדִי וְהִכַּתִּיךָ וְהִסְרַתִּי אֶת-רֹאשְׁךָ מֵעַלֶיךָ וְנָתַתִּי פֶגֶר מַחְנֶה פְּלִשְׁתִּים
 הַיּוֹם הַזֶּה לַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיֵּית הָאָרֶץ וַיֵּדְעוּ כָּל-הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל.
 מֶז מֶז וַיֵּדְעוּ כָּל-הַקָּהָל הַזֶּה כִּי-לֹא בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ ה' כִּי לֵה' הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדוֹ.
 מֵח מֵח וְהָיָה כִּי-קָם הַפְּלִשְׁתִּי וַיֵּלֶךְ וַיִּקְרַב לִקְרַאת דָּוִד
 וַיֹּמַר דָּוִד וַיֵּרָץ הַמַּעֲרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי.
 מֵט מֵט וַיִּשְׁלַח-דָּוִד אֶת-יָדוֹ אֶל-הַכָּלִי וַיִּקַּח מִשָּׁם אֶבֶן
 וַיִּקְלַע וַיִּךְ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי אֶל-מִצְחוֹ וְתַטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ וַיִּפֹּל עַל-פָּנָיו אֶרְצָה.
 נ נ וַיִּחַזַּק דָּוִד מִן-הַפְּלִשְׁתִּי בַקָּלַע וּבָאֶבֶן וַיִּךְ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּמִּיתֵהוּ וְחָרַב אֵין בְּיַד-דָּוִד.

ראוי לשים לב.

- א. כי אחר שלא עשה דבר במקל למה לקחו בידו.
- ב. ועוד אומרו ויבחר לו חמשה חלקי אבנים מן הנחל, כי הראוי יאמר ויקח לו חמשה חלקי כו', שאם הוא שבחר אותם משאר אבני הנחל, מה צורך להודיע שבחר בטובים או חלקים מהשאר.
- ג. וכן למה הודיענו בכלי הרועים ובילקוט ושקלעו בידו, וכי היה עולה על לב שקלע בקלע מבלי היותו בידו.
- ד. ועוד למה מודיענו (פסוק מא) שהאיש נשא הצנה לפניו.
- ה. ובאומרו (פסוק מג) ויבזהו כו', אין זה טעם לבזותו היותו אדמוני עם יפה מראה.
- ו. ובמאמר הפלשתי (פסוק מד) לכה אלי, היה לו לומר בא אלי.
- ז. ועוד אומרו ולבהמת השדה, שהיה לו לומר לחית השדה.
- ח. ועוד אומרו שני פעמים וידעו כל הארץ (פסוק מו), וחזר ואמר (פסוק מז) וידעו כל הקהל, שהוא כפל עניין במלות שונות, שהן שתי קושיות, למה כפל העניין ולמה במלות שונות.
- ט. ועוד אומרו כי לה' המלחמה, הרי בכלל אומרו (פסוק מו) היום הזה יסגרך ה' כו' הוא, וכן אומרו (פסוק מז) ונתן אתכם בידנו הוא בכלל האמור.
- י. ועוד אומרו (פסוק נ) ויחזק דוד מן הפלשתי בקלע ובאבן, כי הוא הדבר אשר דבר עד כה.
- יא. וכן אומרו ויך את הפלשתי, הרי נאמר כבר.

יב. וכן אומרו וחרב אין ביד דוד, הוא מפורש למעלה.

אמנם הנה דוד אמר בלבו, אין כאן מקום להכותו בחרב או בחנית, כי בכל מקום מגופו שיכה הוא נחושת, ואי אפשר אם לא לתקוע קנה החרב במעט ממצחו המגולה, ואם איש יגש אליו לעשות כן יכנו הפלשתי חמשים מכות, כי ידיו לא אסורות. כי על כן בכל גבורתו אבנר לא ערב אל לבו להלחם בו. על כן אין תקנה כי אם מרחוק בקלע, וצריך לקלע באימון או בביטחון השגחתו יתברך שלא יחטיא מבין ריסי עיניו שהוא קצת מצחו המגולה. והנה אילו ידע הפלשתי כי קלע ביד דוד, יכסה גם המקום ההוא עד יקרב אליו עד מקום קרוב, שאין הקלע מועיל כי אם בקצת ריחוק.

מ ויקח מקלו בידו ויבחר-לו חמשה חלקי אבנים מן-הנחל וישם אתם בכלי הרעים אשר-לו ובילקוט וקלעו בידו ויגש אל-הפלשתי.

על כן התנכל דוד להסתיר הקלע והאבנים מלפניו. **ויקח מקלו בידו,** למען יחשוב הפלשתי כי במקל היה חפץ להלחם בו, על כן אמר (פסוק מג) **הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות,** כי לא ידע כי המקל היה לגנוב דעתו, כי בקלע אשר לא ראה היה חפץ להלחם בו, כי הנה ויבחר לו כבר מחרב וחנית **חמשה חלקי אבנים מן הנחל** לקלע בהם, ולא הביאם בידו, כי אם **וישם אותם** טרם יבוא **בכלי הרעים אשר לו** לאכול או לשנות בו.

וגם שם **הכלי** תוך **הילקוט** הוא כמין חמת עור שהוא טכסיס הרועים, שלא יעלה על רוחו שאבני קלע בתוכו, כי אין דרך לשים בו רק לחם ומזון, שה**כלי** אשר בתוך **הילקוט** אשר בו האבנים יחשבו הרואים כי הוא הלחם שבילקוט כדרך הרועים, וגם כיוון בשיתו שומו האבנים בכלי ולא בילקוט, לשיהיה נקל לקחת האבן מתוך הכלי בנחיצות בעת הצורך, כי הכלי פתוח בטבעו שהוא כמין קערת עץ, ואשר בתוכו ילקח מיד, מה שאין כן הילקוט שהוא חמת וקירותיו נגשים בטבע זו לזו ויש טורח לפתוח ולבקש האבן מתוכו ויתמהמה ואין צריך בשש, על כן שם אותן בכלי הפתוח והכלי תוך הילקוט הבלתי מניח את דפנות החמת להתקרב זו לזו ויקל לקחתם מן הכלי. וזהו אומרו (פסוק מט) **וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן ויקלע,** כי להיותן בכלי מיד בשלוח ידו לקח האבן. וכאשר הטמין האבנים גם כן הזמין הקלע, וזהו **וקלעו בידו,** כי הייתה תוך ידו שהמקל בה, באופן שלא היה הקלע נראה כעת לעומדים לפניו.

והיות האבנים **חמשה,** אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קכז):

אחד כנגד ה' יתברך לעד אשר חרף הרשע ההוא, כי הוא יתברך יעשה על דבר כבוד

שמו יתברך אשר חרף,

והשנית כנגד זכות אהרן שהיה בעל דינו שהרג חפני ופנחס כהני ה' בשלה,

והשלש כנגד שלשה האבות שחירף מערכות בניהם.

ולפי זה אפשר גם כן שאומרו **מן הנחל** רמז כי אשר עזר את יעקב ששרה אל אלוהים, הוא שרו של עשו, בנחל, כאומרו (בראשית לב כג - כד) **ויעבירם את הנחל כו' ויאבק איש עמו כו'**, הוא יעזרנו עתה נגד הפלשתי הלז. **ויגש אל הפלשתי**.

מא וילך הפלשתי הלק וקרב אל-דוד והאיש נשא הצנה לפניו.
וילך הפלשתי הולך וקרב אל דוד, ולא ראהו עד כה כי **והאיש נשא הצנה היה לפניו**.

אך אחר התקרבו אז –

מב ויבט הפלשתי ויראה את-דוד ויבזהו כי-היה נער ואדמני עם-יפה מראה.
ויבט הפלשתי ויראה את דוד, **ויבזהו** באומרו אם כחו של זה הוא מחמת תחבולות מלחמה אי אפשר, **כי** הנה **היה נער** ולא נסה במלחמות, ואם הוא כי סמך על גבורתו כי על כן בא באבירות לב להלחם, גם זה אינו, כי מה שמתלהב להלחם וערב אל לבו להלחם בו, הוא היותו **אדמוני** הוא בלי גבורה, כי הלא הוא **עם יפה** עינים יפה **מראה**, שאין טבע היפה מראה להיותם בעלי גבורה, ואם כן מה יועיל לו חריצותו ובטחו בעצמו.

ואם הכוונה הוא לבהלני באבירותו להבריחני, לזה אמר לו -

מג ויאמר הפלשתי אל-דוד הכלב אנכי כי-אתה בא-אלי במקלות ויקלל הפלשתי את-דוד באלהיו.

הכלב אנכי שמבריחין אותו במקלות, איני מתבהל ממקלות לנוס. ואז מכעסו **קללו באלוהיו** של עצמו.

מד ויאמר הפלשתי אל-דוד לכה אלי ואתנה את-בשרך לעוף השמים ולבהמת השדה.
 כלומר לכה מלפני וטוב לך, ואם תבוא אלי לא אצטרך להלחם בך, כי אם **ואתנה את בשרך לעוף השמים כו' כי מה אתה לפני**. וזהו **לכה אלי ואתנה כו'**. ולא אמר בא אלי.

ומאומרו **ולבהמת השדה** אמרו רז"ל (**מדרש שמואל** כא) וכי אית בעיר אכיל בעיר, כלומר דהיה לו לומר ולחית השדה, אלא מזה הכיר כי התחיל דעתו להתבלבל, כי כבר נפל משמים ואיתרע מזליה. על כן **ויאמר דוד כו' היום הזה יסגרך ה' כו'** (פסוקים מה - מו).

ועל דרך הפשט אפשר אמר להיותך **נער יפה מראה**, בשרך רך, שאפילו **הבהמה** תאכלך.

מה ויאמר דוד אל-הפלשתי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא-אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת.

ויאמר דוד הלא זה הדבר שחשבתני למת לפניך אינו כי בטחת באלוהיך שקללתני בו הבל הוא, אך הוא כי בטחת בחרב ובחנית ובכידון שתמיתני בהם, מה שאין בידי דבר מזה. אך דע כי אני **בא בשם ה' צבאות אלוהי מערכות ישראל**, כי איני בר פלוגתך בעצם, אלא הוא **אשר חרפת אותו**.

ועל כן איני צריך כלי מלחמה, כי -

מו היום הזה יסגרך-ה' בְּיָדִי וְהִכְתִּיךָ וְהִסְרֹתִי אֶת-רֹאשְׁךָ מֵעַלֶיךָ וְנָתַתִּי פָגֶר מַחֲנֶה פְּלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לַעֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחֵית הָאָרֶץ וַיֵּדְעוּ כָּל-הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל.
כלומר **בידי** ולא בחרבי, **והכיתיך כו'.**

ועם היות שגם אם אמיתך בחרב או חנית הוא יתברך העושה, עם כל זה רצה יתברך לקדש שמו בגויים ובישראל. בגויים, על ידי מה שאמיתך ידעו הגויים **כי יש אלוהים לישראל**, כי אם לא כן מי היה יכול לך. וזהו **וידעו כל הארץ כי יש אלוהים לישראל**. ולזה אפילו אם אמיתך בחרב או חנית יודע.

אך רצה יתברך לקדש שמו גם בישראל, היודעים **כי יש אלוהים לישראל**. והוא כי עתה ידעו **מז וַיֵּדְעוּ כָּל-הַקָּהָל הַזֶּה כִּי-לֹא בְּחָרֶב וּבְחָנִית יְהוֹשִׁיעַ ה' כִּי לֹה' הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדוֹ.**
כי אין מעצר לה' להושיע בלי נשק כמוני היום.

ושמא תאמר במה בטחתי למעד כל הדברים האלה שאמרתי **והכיתיך והסרתי את ראשך כו'**, ואולי עם היותו ה' אלוהים אמת, אולי איני כדאי שיעשה כל זה בגיני, הלא הוא כי הנה לה' המלחמה, כלומר אין מלחמתי על כבוד עצמנו, כי אם לה', שהוא על כבוד ה', ומלחמת ה' **אשר חרפת** אני לוחם. וזהו **כי לה' המלחמה**, שהוא לו ולכבודו היא המלחמה זו, ולא על כבודנו. ולכן ידענו כי **ונתן אתכם בידנו**, כי זה דרכו יתברך, שהעושה בשביל כבודו יתברך עושה יתברך בשבילו. והוא מעין המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר שהוא נענה תחילה (בבא קמא צב א).

אז -

מח וְהָיָה כִּי-קָם הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּלָּךְ וַיִּקְרַב לִקְרַאת דָּוִד וַיִּמָּהַר דָּוִד וַיִּרֶץ הַמַּעְרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי.
אז בנחיצות **וימהר דוד וירץ המערכה**.

מט וַיִּשְׁלַח-דָּוִד אֶת-יְדֹאֵל-הַכִּלִּי וַיִּקַּח מִשָּׁם אֶבֶן וַיִּקְלַע וַיַּךְ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי אֶל-מַצְחוֹ וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמַצְחוֹ וַיִּפֹּל עַל-פָּנָיו אֶרְצָה.

לומר כי הוא לא עשה רק הכנה מה, ובטבע הייתה האבן נופלת ארצה, אך מאת ה' היה כי **ותטבע האבן במצחו** כמאליה.

ומה גם במה שכתבנו מרז"ל כי **חמשה חלוקי אבנים** הייתה האחת כנגד הקדוש ברוך הוא **והשנית** כנגד אהרן, **והשלש** כנגד האבות. ואחשבה כי האבן הראשונה שעשה בה את כל הדבר הגדול הזה היה לשם ה', וזאת תהיה כוונתו באומרו אליו (פסוק מה) **ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות כו'**, כי תחילת בואו היה **בשם ה'**, שהוא באבן הראשונה כמדובר, ועל כן עשתה הפועל ההוא.

נ וַיַּחֲזֶק דָּוִד מִן-הַפְּלִשְׁתִּי בַקֶּלַע וּבָאֵבֶן וַיַּךְ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ וַחֲרַב אֵין בְּיַד-דָּוִד.
ואמר **ויחזק דוד כו'**. בפסוק זה גילה כל מה שכתבנו למעלה (פסוק מ), כי דוד הסתיר מגלית הקלע והאבנים שלא יראה רק המקל בידו, פן יסתיר מצחו עד היותו קרוב לו שיעור שלא יטלטל הקלע בו, ולא ידע הדבר עד שפתאם נטבעה האבן במצחו. וזהו **ויחזק דוד מן הפלשתי**, כלומר תדע מה הוא ש**ויחזק דוד מן הפלשתי**, הוא בקלע ובאבן שלא ראה ולא ידע לישמר וליזהר מהם, כי לא ראה כי אם את מקלו כמדובר למעלה, ועל כן **ויך את הפלשתי**, כי לא כסה מצחו עד יתקרב דוד אליו במקום שאין קליעת שער הקלע מועלת.

והנה הוא אמר (פסוק מו) **והכיתיך והסירותי את ראשך**, ועל כן באמור עתה **ויך את הפלשתי וימיתוהו**, כמו שקיים אומרו והכיתיך רצה לקיים אומרו **והסירותי את ראשך**, אלא שוחרב אין ביד דוד.

על כן -

נא וַיַּרְץ דָּוִד וַיַּעֲמֵד אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת-חֶרְבּוֹ וַיִּשְׁלַף מִתַּעֲרָה וַיְמַתֵּהוּ וַיַּכֶּת-בָּהּ אֶת-רֹאשׁוֹ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי-מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ.
נב וַיָּקֻמוּ אֲנָשֵׁי-יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וַיִּרְעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּים עַד-בּוֹאֶךָ גֵּיא וְעַד שַׁעֲרֵי עֶקְרוֹן וַיַּפְּלוּ חֲלָלִי פְּלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שַׁעֲרִים וְעַד-גֹּת וְעַד-עֶקְרוֹן.
נג וַיֵּשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִדֶּלֶק אַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים וַיִּשְׁסוּ אֶת-מַחֲנֵיהֶם.

נד וַיִּקַּח דָּוִד אֶת-רֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי וַיָּבֵאֵהוּ יְרוּשָׁלַם וְאֶת-כָּלִיו שָׁם בְּאַהֲלוֹ.
והביאנו ירושלים להודות לשם ה', **ואת כליו שם באהלו**, חוץ מן החרב שאפשר הובאה למלך, ושלחה לנוב אשר שם משכן ה' (עיין לקמן כא י), כי לה' היא כי על ידי מעשה נסים באה.

נה וַיִּכְרְאוּ שְׂאוֹל אֶת-דָּוִד יָצָא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אֲמַר אֶל-אַבְנֵי שֵׁר הַצָּבָא בֶן-מִי-זֶה הַנָּעַר אַבְנֵי וַיֹּאמֶר אַבְנֵי חִי-נִפְשָׁךְ הַמֶּלֶךְ אִם-יָדַעְתִּי.

וכראות שאול את דוד יצא לקראת הפלשתי כו'. אמר בלבו, אין אבירות זה אלא למלך אשר צלחה בו רוח ה', לבלתי החשיב את כל האדם לפניו.

על כן -

נ ויֹאמֶר הַמֶּלֶךְ שָׁאֵל בֶּן-מִי-זֶה הָעַלָּם.

שאול אל אבנר **בן מי זה העלם**. ואין זה כפשוטו בודאי, כי הלא הוא אשר שלח מלאכים אל ישי לבית לחם לאמר לו **שלחה אלי את דוד בנך** (לעיל טז יט). אך מוכרחים הם דברי רז"ל (יבמות עו ב) כי חש פן הוא אשר ימלוך תחתיו, ולבשתו רוח קנאה להמיתו, והייתה שאלתו אם מפרץ בא והוא ימלוך, ואם מזרח ושר ומושל בלבד יהיה. והשיב לו שלא ידע.

נז וכשוב דוד מהכות את-הפלשתי ויקח אתו אבנר ויבאנו לפני שאול וראש הפלשתי בידו. וכדי שישאל לו עצמו, מיד כשגמר פעולתו עודנו **ראש הפלשתי בידו**, הביאו אצלו.

נח ויאמר אליו שאול בן-מי אתה הנער ויאמר דוד בן-עבדך ישי בית הלחמי:

כלומר שבהיותך **נער** היה בך האבירות וההצלחה, אם אתה משורש פרץ או מזרח. והשיב אם אתה חושש על המלכות חס וחלילה כי אני **בן עבדך**, ובן העבד עבד. ואם תמהת על ההצלחה, אני **בן ישי**, שזכות אבי סייעתני, כי הוא כנודע (בבא בתרא יז א) מארבעה שמתו בעטיו של נחש. ולעניין השאלה אם אני מפרץ או מזרח, אני **בית הלחמי**. והוא, כי היה נודע כי זרע פרץ היו תושבי בית לחם, ולא זרע זרח, כדבר שנאמר (מיכה ה א) ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא [להיות] מושל בישראל שהוא מפרץ, כי משם היה אלימלך, ואבצן מבית לחם הוא בעז אבי זקנו דמפרץ קא אתו.

פרק יח

ואמר כי

א ויהי ככלתו לדבר אל-שאול ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד (ויאהבו) [ויאהבהו] יהונתן כנפשו.

והוא, כי בסוף דבריו באומרו (לעיל יז נח) **בית הלחמי**, הורה כי מפרץ קא אתי, ואז נתאמת ליהונתן כי אליו נוגע המלכות מאת ה', אז סרה ממנו קנאת קחתו המלכות ממנו, כי מה' הייתה לו, על כן **ויאהבו** על שלמותו, וכי טוב טוב יהיה המלכות לבעל אחותו מלזולתו, אחר כי בין כך ובין כך אין לו מלכות מאת ה', כי בטלה מאתו יתברך מלכות שאול. וזהו **ויהי ככלתו לדבר כו'**, כי מסוף דבריו נמשכה אהבתו אותו.

ואמר כנפשו, העניין כי הנה ידענו כי אין האהבה מתהווית אלא בין השווים, והנה עתה נתגלה כי דוד הוא מלך ויהונתן נשאר כאחד העם, לזה אמר **כנפשו**, לומר כי נפרדה אהבה זו מיתר אהבות, כי אינה בין השווים כי אם כאהבת איש את נפשו, עם היות כי אין הגוף עם הנפש שווים, עם כל זה אוהב את הנפש, כך עם שדוד גדול ומלך, אהב אותו כאוהב את נפשו הבלתי שווה אליו. וזאת תהיה כוונת העדר ה"א מויאהבהו **שויאהבו** כתיב. והוא, כי הנה כל האותיות יש להן בן זוג עם הוי"ו, אך ה"א אין לה בן זוג, והנה דומה לה הנה יהונתן עם דוד כי לא היה בן זוגו כאמור, ועל כן אהבו כאילו היה בן זוגו ושווה אליו, וזהו העדר ה"א, כלומר שהיה כאילו עניין ה"א אין בהם, כי אם שהן כאילו הם זוג אחד, ועל כן הייתה אהבה ביניהם.

ב ויקחהו שאול ביום ההוא ולא נתנו לשוב בית אביו.

ואמר כי להיות שאול ירא פן דוד ימלוך, על כן **ויקחהו שאול וגו' ולא נתנו לשוב בית אביו**, פן בהתרחק ממנו יעשה מלוכה והוא לא ידע, מה שאין כן בהיותו עמו כי לא יערב שם אל לבו לעשות כן.

ג ויכרת יהונתן ודוד ברית באהבתו אתו כנפשו.

ד ויתפשט יהונתן את-המעיל אשר עליו ויתנהו לדוד ומדין ועד-חרבו ועד-קשתו ועד-חגרו.
ה ויצא דוד בכלל-אשר ישלחנו שאול ישכיל וישמהו שאול על אנשי המלחמה
ויטב בעיני כל-העם וגם בעיני עבדי שאול.
ו ויהי בבואם בשוב דוד מהכות את-הפלשתי ותצאנה הנשים מכל-ערי ישראל (לשור)
[לשיר] והמחלות לקראת שאול המלך בתפים בשמחה ובשלשים.
ז ותענינה הנשים המשחקות ותאמרן הכה שאול (באלפו) [באלפיו] ודוד ברבבתיו.

ואמר כי ויכרת יהונתן ודוד ברית. ולא אמר ויכרתו, כי יהונתן בקש והתחיל בדבר. ולתת טעם למה הוצרך לכרות ברית, וגם להיות יונתן דורש הדבר יותר, אמר באהבתו אותו **כנפשו**, כלומר בשביל היות אהבתו אותו כנפשו, שהיא אהבה בלתי טבעית כי אינן שווים, כי אם כאהבת הגוף לנפשו, עם שזה גשמי וזאת רוחנית, על כן הוצרך לכרות **ברית**. וגם היה יהונתן דורש הברית, על כי הוא גרוע מערך דוד וצריך אל אהבתו יותר.

ח ויסר לשאול מאד וירע בעיניו הדבר הזה

ויאמר נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים ועוד לו אך המלוכה.

הנה אמרו רבותינו ז"ל (**בראשית רבה** מט ח) על פסוק (נחום א ב) נוקם ה' ובעל חימה, כי אין הקדוש ברוך הוא כבשר ודם, כי בשר ודם חמתו גוברת עליו ועושה מה שאחר כך מתחרט, אך הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא שעושה מהחימה מה שרוצה, כשחפץ מסלקה וכשחפץ מקרבה, וזהו נוקם ה', ועם כל זה הוא בעל החימה ואדון לה, לעשות ממנה מה שחפץ.

ובזה יאמר פה **יחר לשאול מאד וירע בעיניו**. בחסידותו החרי אף ההוא, שלא היה טוב בעיניו להקפיד, אלא שלא יכול נגד יצרו. וזהו **וירע בעיניו הדבר הזה**, בחרון. ופה אמר **נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים**, ואיני מקפיד על מה שהרבו לו, כי הנה ועוד יתנו לו, איני מקפיד כי אם על המלוכה, שלא אמרו (פסוק ז) **הכה המלך שאול**, כי אם **שאול דוד**, כי בתוארים השוו אותנו, ובגבורה הרבו לו עשר ידות.

ט וַיְהִי שְׂאוּל (עוֹן) [עוֹיִן] אֶת-דָּוִד מִהַיּוֹם הַהוּא וְהָלָאָה.

ומאז הייתה עיניו עליו להעוותו ולרעתו.

ומרוב עצבותו -

יְיָהִי מִמַּחֲרֵת וְתִצְלַח רוּחַ-אֱלֹהִים רָעָה אֶל-שְׂאוּל וַיִּתְּנָבֵא בְּתוֹךְ-הַבָּיִת וַיִּדּוּד מִנֶּגַע בִּידּוֹ כִּי־יּוֹם בָּיּוֹם וּהִחֲנִית בִּיד-שְׂאוּל.

ויהי ממחרת ותצלח עליו רוח אלוהים רעה, ויתנבא ניב שפתים אשר היה שם הרוח רעה בפיו מאיזה דבר עתיד, **ודוד מנגן בידו** כפעם בפעם, להעביר רוח הרעה מעליו.

יֹא וַיִּטֵּל שְׂאוֹל אֶת-הַחֲנִית וַיֹּאמֶר אָכֵּה בְּדוֹד וּבִקְרִי וַיִּסֹּב דָּוִד מִפְּנֵי פְעָמִים.

יב וַיֵּרָא שְׂאוּל מִלִּפְנֵי דָוִד כִּי-הָיָה ה' עִמּוֹ וַיַּעַם שְׂאוּל סָר.

ויירא שאול מלפני דוד כי היה ה' עמו, כי על כן ניצול מהטלת חניתו פעמים, **ומעם שאול סר**. והוא, כי כאשר הומלך שאול נאמר (לעיל ט י) **ותצלח עליו רוח ה'** (אל דוד לעיל טז יג), באופן שהיות רוח ה' בו הוא הוראת מלכות, לכן בראות כי הייתה רוח ה' עם דוד **ומעם שאול סר**, יורה כי הוסר המלכות משאול וניתן לדוד.

על כן -

יג וְיִסְרְהוּ שְׂאוּל מַעֲמוֹ וַיִּשְׁמְהוּ לוֹ שֵׁר-אֶלֶף וַיֵּצֵא וַיָּבֵא לִפְנֵי הָעָם.

ויסיריה שאל מעמו, כי ידע כי איננו מצליח על ידו, **וישימרו לו שר אלף** להפילו ביד אויבי ישראל.

יד ויהי דוד לכל-(דרכו) [דרכיו] משכיל וה' עמו.

הראוי יאמר בכל דרכיו ולא לכל דרכיו בלמ"ד.

ועוד שהיה לו לומר **וה'** היה עם דוד ויהי לכל דרכיו משכיל, כי מהיות ה' עמו היה משכיל, ולא יאמר וה' עמו אחר אומרו **ויהי לכל דרכיו משכיל**. והנה משכיל אפשר יהיה כמו שאמרו ז"ל (**שוחר טוב** מא ג) על אשרי משכיל אל דל (תהלים מא ב), שהוא שם שכל והבין אל צורך הדל ואיר יועילהו.

ובדרך זה יאמר טעם איך היה ה' עם דוד תמיד, ולא סר ממנו כאשר סר משאול, והוא כי שאול בבואו לעשות איזה דבר לא היה תחילה שם שכל בעצם להשכיל אם יעשנו אם יחדל, כי אם נחפז ועושהו ואחר כך היה רואה שטעה ואינו יכול לתקן. כי על כן טעה שהקריב העולה טרם יבוא שמואל (לעיל יג ח'), שאמר לו (לעיל ט ח) **תוחיל עד בואי אליך**. וכן במלחמת עמלק, שאם היה שם שכל והבין טרם עשות הדבר, **לא היה משאיר את אגג ואת המקנה** (לעיל טו ט), ועל ידי כן ה' **סר מעליו וימאסו ממלך** (שם כג), אך דוד לא כן, כי אם **ויהי דוד לכל דרכיו** טרם יעשה אותם **משכיל** ומבין תחילה אם יעשנו. וזה אומרו **לכל** שהוא טרם יעשה **דרכיו**. ועל ידי כן נמשך **שזה עמו** תמיד, ולא סר ממנו כאשר משאול.

ואם יתפרש משכיל עניין הצלחה, יאמר כי אחר ששאול (פסוק יג) הסירו מעליו **וישימהו לו שר אלף ויצא ויבא לפני העם** כלו, לא לפני האלף בלבד, כי היה מקובל לכל העם, אמר כי **ויהי דוד לכל דרכיו** אשר היה משלחו שאול להלחם מצליח, ולא שמצא חן בעיני ה' והיה מצליחו על פי מידתו של רחמים, אך אילו הייתה מידת הדין ממשמשת בענייניו אולי לא היה מצליח, על דרך מה שכתוב אצלנו בנח כי מצא חן בעיני ה' (בראשית ו ח), אך לא בעיני אלוהים, וכן באומרו (בראשית ז א) ויאמר ה' לנח בא אתה כו' כי אותך ראיתי צדיק לפני, כלומר ולא לפני מידת הדין, אך דוד כי אם **לכל דרכיו** של שאול שהיה משלחו היה מצליח, עם היות כי **וה'** הוא ובית דינו **עמו**, כי גם בעיני מידת הדין היה טוב.

או יאמר מאמרם ז"ל אשריהם הצדיקים שמוסיפים כח בפמליא של מעלה, שנאמר (מיכה ג ח) ואנכי מלאתי כח את רוח ה', הפך עניין צור ילדך תשי (דברים לב יח ע' ספרי שם). ובזה יאמר **ויהי דוד** בצדקו **לכל דרכיו** מצליח, משפיע בהם הצלחה, **וה'** היה **משכיל** ומצליח הוא ובית דינו עמו, כי היה ממלא כח את רוח ה', עד שמרוב הצלחתו נפלה אימתו על שאול פן יסיר מלכותו ממנו

טו וַיֵּרָא שְׂאוּל אֶשֶׁר-הוּא מִשְׁכִּיל מָאֵד וַיִּגֵּר מִפָּנָיו.

טז וְכָל-יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה אָהָב אֶת-דָּוִד כִּי-הוּא יוֹצֵא וְנָבֵא לַפְּנִיָּהִם.

אך **וכל ישראל**, אפילו שבט בנימין ויהודה, כלומר כי אהבת כל ישראל עם יהודה שהיה שבטו הייתה בהשוואה אחת. והוא, כי ראו גודל ההצלחה, כי דרך מלכים לנצח במלחמות עם שחסרים מעמו מקצת בשובו מהמלחמה כי מתו שם קצתם, ועוד כי אין המלך עומד בפני המלחמה רק נשאר בקרב העם, ואשר את פני המלחמה לוחמים ונופלים ובהם ניתש כח שכנגדם, ואחר כך המלך עם כל שאר העם נוצחים במלחמה. אך דוד לא כן, כי אם שהוא יוצא למלחמה ובא מהמלחמה לפניו, כי הביאה כיצאה לפני כל ישראל ויהודה, ואין נופלים מהם כי שלמים חוזרים כי לא היה הוא נשאר בקרב העם עד יותש כח שכנגדם בהפיל את אשר לפניו ואחר כך יקום הוא להתגבר ולנצח, כי אם שהוא היה **יוצא ונבא לפניו**, והוא הלוחם

קודם הכל, כי הוא לפניהם את פני המלחמה, ועל הצלחה הגדולה הזו, הייתה אהבת כולם אותו באחדות לב אחד. וזהו אומרו **אוהב** ולא אמר אוהבים.

יז ויאמר שאול אל-דוד הנה-בתי הגדולה מרב, אתה אתן-לך לאשה, אך הנה-לי לבן-חיל והלחם מלחמות ה'.

ושאול אמר אל-תהי ידי בו ותהי-בו יד-פלשתים.

יח ויאמר דוד אל-שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי-אֶהיה חתן למלך.

יט ויהי בעת תת את-מרב בת-שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל המחלתי לאשה.

כ ותאהב מיכל בת-שאול את-דוד ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו.

כא ויאמר שאול אתננה לו ותהי-לו למזקש ותהי-בו יד-פלשתים

ויאמר שאול אל-דוד בשתים תתחתן בי היום.

כב ויצו שאול את-(עבדו) [עבדיו] דברו אל-דוד בלט לאמר

הנה חפץ בך המלך וכל-עבדיו אהבוך ועתה התחתן במלך.

כג וידברו עבדי שאול באזני דוד את-הדברים האלה

ויאמר דוד הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש-רש ונקלה.

כד ויגדו עבדי שאול לו לאמר כדברים האלה דבר דוד.

כה ויאמר שאול כה-תאמרו לדוד אין-חפץ למלך במהר

כי במאה ערלות פלשתים להנקם באיבי המלך

ושאול חשב להפיל את-דוד ביד-פלשתים.

כו ויגדו עבדיו לדוד את-הדברים האלה

וישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך ולא-מלאו הימים.

כז ויקם דוד וילך הוא ואנשיו ויך בפלשתים מאתים איש

ויבא דוד את-ערלתיכם וימלאום למלך להתחתן במלך

ויתן-לו שאול את-מיכל בתו לאשה.

כח ויֵרָא שאול וידע כי ה' עם-דוד ומיכל בת-שאול אהבתהו.

ראוי לשים לב.

א. מהו ומי חיי לעניין זה, וגם היה לו לומר ומה חיי.

ב. ועוד שהיה לו לומר ומי משפחת אבי, ולמה השמיט מלת ומי.

ג. ועוד מה היה שלא השיב לו המלך דבר, ואם הוא שהודה לדוד שאין ראוי להיות חתן המלך,

כלומר מי אנכי כו', איך יאמר (פסוק יט) ויהי בעת תת את מרב לדוד, שיראה שקבעו לו זמן.

ד. ועוד אומרו (פסוק כא) בשתים תתחתן בי היום, כי לא היה רק באחת היום.

ה. ועוד למה הוצרך לשלוח אליו מלחשים בלט (פסוק כב).

ו. ועוד למה לא השיב כבראשונה מי אנכי ומי חיי כו' כי אם שהיה רש ונקלה (פסוק כג).

ז. ועוד אומרו (פסוק כח) **וירא שאול כו'**, איך מתקשר לזה **ומיכל בת שאול אהבתהו** (שם).

יז ויאמר שאול אל-דוד הנה-בתי הגדולה מרב אתה אתן-לך לאשה

אך הִי־לי לְבֶן-חַיִּל וְהִלָּחֵם מִלַּחְמוֹת ה'

וְשָׂאוֹל אָמַר אֶל-תְּהִי יָדִי בּוֹ וְתִהְיֶה-בּוֹ יָד-פְּלִשְׁתִּים.

אמנם הנה מוטל על שאול חיוב תת לו אחת מבנותיו כאשר נדר על גלית (לעיל יז כה) **ואת בתו יתן לו לאשה**, ולא היה דברו אל דוד כי אם איזו משתיהן תהיה. וזהו אומרו (פסוק יז) **הנה בתי הגדולה מרב אותה אתן**, כי מלת **אותה** מיותרת אך הוא מהשתים אותה תהיה שאתן לשלם, אך מציאות החיוב על אחת מהן מאליו היה.

יח ויאמר דוד אל-שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי-אֶהֱיָה חֹתֵן לְמֶלֶךְ.

והשיב לו מי אנכי כו', לומר הנה לאחת משלש לוקח המלך לו חתן.

אחד על חכמת ושלמות החתן מצד עצמו,

או על רוב עשרו,

או על יחס משפחת אביו.

על הראשונה אמר מי אנכי,

ועל השנית אמר ומי חיי, כלומר אין צריך לומר כי אם אפילו די פרנסת חיי אין לי, כי איני מחיה את עצמי, כי חיי ביד אחר, והוא משולחן המלך היה אוכל, וזהו **ומי חיי**, כי אין אני חיי כי אם זולתי, כי אין בי כח להחיות את עצמי,

אך הטענה השלישית ישנה כי משפחת אבי בישראל כי אהיה בשבילה חתן למלך. וזהו **משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך**, כלומר ותשואות חן חן לך, שעל זאת בלבד נתרצית בדבר. על כן לא הוצרך המלך להשיב כי כבר נגמר הדבר, המלך נתנה והוא החזיק לו טובה.

אך היתל בו המלך כי לא מלבו נתנה, כי על כן -

יט ויהי בעת תת את-מרב בת-שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל המחלתי לאשה.

ולא אמר ויתנה, הלא הוא כי להודיע כי לב שאול לא היה שלם לתתה לו, כי אם תואנה הייתה לשישתקע על זאת להלחם בפלשתים כו', כאומרו (פסוק יז) **והלחם מלחמות ה'** כי אמר **תהי בו יד פלשתים**. אך כוונת הכתוב נמשך אל פסוק שאחריו, והוא כי עד כה לא אהבה מיכל את דוד, כי אמרה כי לא לה יהיה כי אם למרב. אך **ויהי בעת תת כו' והיא נתנה כו'.**

אז מיד -

כ ותאהב מיכל בת-שאול את-דוד. ויגדו לשאול וישר הדבר בעיניו.

כא ויאמר שאול אתננה לו ותהי-לו למוקש ותהי-בו יד-פלשתים

ויאמר שאול אל-דוד בשתים תתחתן בי היום.

ויאמר שאול אל דוד אל תהרהר עלי כי מהתל אני בך, כי אין זה כי אם משלשה דברים שאמרת (פסוק יח), **מי אנכי כו'**, שאמרת כי ממעמד שלשתן אחד בלבד הייתה בך מצד המשפחה, והאמת הוא כי גם הראשונה הייתה, כי חכמה ושלמות בך ואינך חסר כי אם השנית, ואז עליה נמנעתי. אך עתה אני בתרי מגו תלתא אתרצה.

וזוהו בשתים תתחתן בי היום, אני מסכים בלבד שתתחתן בי. ודוד לא השיב דבר כי לא האמין בו, כי ידע כי לא מלבו היה אומר, ויעשה לו כמעשהו בגדולה.

על כן בראות שאול כי אין מענה בחושבו כי לא מלבו אמר לו -

כב ויצו שאול את-(עבדו) [עבדיו] דברו אל-דוד בלט לאמר

הנה חפץ בך המלך וכל-עבדיו אהבוך ועתה התחתן במלך.

צוה לעבדיו ידברו לו כמאליהם, כי רואים לב המלך טוב עמו, ושחפץ בו שלא יסור לבבו מזה, כי גם **כל עבדיו** אהבוהו, באופן שיוכרח המלך לבלתי עבור רצונם, וכן עשו, ואמרו לו **ועתה התחתן במלך**, כלומר עתה שהיא עת רצון טרם ישנה לבו.

כג וידברו עבדי שאול באזני דוד את-הדברים האלה

ויאמר דוד הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש-רש ונקלה.

ויאמר דוד. הנה משלוש טענות שאמרתי (פסוק יז) לבלתי היותי ראוי, באומרי **מי אנכי ומי חיי**, אמרתי שמהשלש לא הייתה לי רק אחת שהיא מצד משפחתי, והוא אמר כי גם הראשונה הייתה בי שהוא מצד עצמי, **ועם שהשנית** איננה שהוא הממון, היה מתרצה בשתים, ואמר **בשתים תתחתן בי היום**, ועתה אני חושש על השנית כי איננה בי לתת מוהר ומתן כאשר יאתה לבת מלך, ועל זאת אמר **הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש רש ונקלה**, ואיך תחשיבני בת מלך ואין כל מאומה בידי.

כד ויגדו עבדי שאול לו לאמר כדברים האלה דבר דוד.

(כד) אז כאשר הוגד למלך טענה זו אמר -

כה ויאמר שאול כה-תאמרו לדוד

אין-חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים להנקם באיבי המלך

ושאול חשב להפיל את-דוד ביד-פלשתים.

שאין צריך מעות לזה.

כו וַיִּגְדּוּ עֲבָדָיו לְדוֹד אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

וַיֹּשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דוֹד לְהַתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא-מֵלֶאכֶּה הָיִמִּים.

והוא, כי עד כה לא היה לו קדושין ולא היה בא החיתון אל הפועל כאשר קרה לו במרב, על כן עתה **וַיֹּשֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי דוֹד**, כי עתה יהיה העניין **להתחתן במלך**, כי יהיו קידושין שווים פרוטה, ויהיה לו משכון לבלתי ישוב אחור מדבורו. וכן היה. כי גם שלא שווה לו עם שאול הועיל לו עם פלטי בן ליש שלא קרב אליה, כי חשש אל קדושי הערלות האלו. **ולא מלאו הימים** אשר קצב לו המלך להביאם.

כז וַיָּקָם דוֹד וַיֵּלֶךְ הוּא וְאֶנְשָׁיו וַיֵּךְ בְּפִלְשְׁתִּים מֵאֲתִים אִישׁ

וַיָּבֹא דוֹד אֶת-עַרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהַתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ

וַיִּתֵּן-לוֹ שְׂאוּל אֶת-מִיכָל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה.

וַיָּקָם דוֹד, טָרַם מִלֶּאֶת, וַיֵּלֶךְ כּו' וַיָּבֹא דוֹד אֶת עַרְלֹתֵיהֶם כּו'.

כח וַיֵּרָא שְׂאוּל וַיֵּדַע כִּי ה' עִם-דָּוִד וּמִיכָל בִּת-שְׂאוּל אֶהְבֶּתָּהּ.

וירא שאול הצלחתו זאת, וידע כי ה' עם דוד. ומהצלחתו זאת הוסיפה **מיכל** עוד אהבה בדוד.

או יאמר כי הוא יתברך מקדים רפואה למכה. וזהו, כי על ידי מה שראה שאול הצלחתו בפלשתים **ידע כי ה' עמו**, שהוא עיקר סיבת (משימתו) [משימתו] להורגו, כי היה **ה' עמו** ומעם שאול סר, אך הוא יתברך הקדים הרפואה כי **מיכל בת שאול אהבתהו** כבר, כאומרו למעלה (פסוק כ) **ותאהב מיכל בת שאול את דוד**, והיא הקדמה לאשר יספר, כי כאשר גמר אחרי זאת להמיתו, מיכל באהבתה אותו הצילתו, ותשם את נפשה מנגד כאשר יספר.

כט וַיֹּאכֶץ שְׂאוּל לְרֹא מִפְּנֵי דָוִד עוֹד וַיְהִי שְׂאוּל אִיֵּב אֶת-דָּוִד כָּל-הַיָּמִים.

ל וַיֵּצְאוּ שְׂרֵי פִלְשְׁתִּים וַיְהִי מִדֵּי צֹאתָם שָׁכַל דָּוִד מִכָּל עֲבָדֵי שְׂאוּל וַיִּיקָר שְׁמוֹ מְאֹד.

הנה אומרו "שכל דוד" משולל הבנה. והנה רז"ל (**מדרש שמואל** כב) אמרו ששכל בהלכה לשון שכל ותבונה, כי **שרי פלשתים** שמעו שלקח אשה, אמרו כי **נקי יהיה לביתו שנה אחת** ולא יצא למלחמה, ועל בטחון זה **יצאו**. והוא שכל בהלכה כי אמר במה דברים אמורים במלחמת הרשות, אבל לא במלחמת מצווה, ויצא עליהם.

ועל דרך הפשט אפשר לפרש לשון שכל, ממה שלא אמר השכיל, והוא בשום לב שלא הוזכר לשון מלחמה, ולא העם כי אם השרים, עם שאין ספק שכל [שר] יצא עם אנשיו. אך אפשר כי להיות דוד שר אלף, וכמוהו היו שרי אלפים בעבדי דוד, וכן בפלשתים היו שרים, ודרך שרי שני מלכויות הסמוכות, כי כאשר הם יוצאים בעת מלחמה אלה נוכח אלה, גם כשיש שמחה לשר וגדול מאחד מהמלכים לבוא דרך שלום לצאת להתראות פנים שרים עם שרים מזה ומזה דרך

כבוד, להורות התערבות דעת והיות שלום בין הראשים עם החשובים שכנגדם ושמחים אלי גילם. ואמר כי עתה כשמעם שדוד התחתן למלך, אז **ויצאו** דרך התערבות שלום **שרי פלשתים** לימצא עם דוד ושאר השרים מעבדי שאול. ויהי מדי צאתם, הכירו כל שרי פלשתים כובד ראש ו**שכל** טוב **לדוד מכל** יתר השרים שמשאר **עבדי שאול**, וזהו **שכל דוד מכל עבדי שאול**, ועל כן **וייקר שמו** בעיניהם **מאד**.

פרק יט

א וידבר שאול אל-יונתן בנו ואל-כל-עבדיו להמית את-דוד
ויהונתן בן-שאול חפץ בדוד מאד.

הורה כמה מעלת האוהב ומקרב את הצדיק ועוזרו. כי הנה כאשר דבר שאול אל בנו **להמית את דוד** היה שמו **יונתן**, ועל ידי היותו אוהב את דוד ומקרבו נתוספה בשמו אות אחת של הקדוש ברוך הוא ויקרא **יהונתן**. וזהו **וידבר שאול אל יונתן כו' ויהונתן בן שאול חפץ בדוד** לאמר **מאד**, כי על חפצו בדוד **יהונתן** יקרא.

וכן מעתה והלאה -

ב ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול אבי להמיתך
ועתה השמר-נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת.

ויגד **יהונתן... השמר עתה מהבקר**, ולא עודך בגלוי לעיני הכל, תתחבא כמו רגע, כי במעט דרישה יודע מקומך, אך מהבקר טרם יראוך תיסתר מעיני בני אדם בשדה, ושם תבקש מחבואה כאותה שנסתרת שם מעין אדם, ותתחבא שלא יורגש בהשיבי אותך דבר, כי אם כמטייל בשדה אדע מקומך, ואשיבך במקום שאין אנשים ולא יורגש. והוא, כי ידע השדה אשר יוצא שם שאול.

וזוהו -

ג ואני אצא ועמדתי ליד-אבי בשדה אשר אתה שם
ואני אדבר בך אל-אבי וראיתי מה והגדתי לך.
ד וידבר יהונתן בדוד טוב אל-שאול אביו ויאמר אליו
אל-יחטא המלך בעבדו בדוד כי לוא חטא לך וכי מעשיו טוב-לך מאד.
ה וישם-את-נפשו בכפו ויך את-הפלשתי ויעש ה' תשועה גדולה לכל-ישראל ראית ותשמח
ולמה תחטא בדם נקי להמית את-דוד חנם.
ו וישמע שאול בקול יהונתן וישבע שאול חיה-ה' אם-יומת.
ז ויקרא יהונתן לדוד ויגד-לו יהונתן את כל-הדברים האלה

וַיָּבֹא יְהוֹנָתָן אֶת-דָּוִד אֶל-שָׂאוּל וַיְהִי לִפְנֵי כְּאֶתְמוּל שְׁלֹשׁ.
 ח וַתֹּסֶף הַמֶּלֶכְמָה לִהְיוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלְחָם בְּפִלְשְׁתִּים וַיָּרֶ בָּהֶם מִכָּה גְדוֹלָה וַיָּנֹסוּ מִפָּנָיו.
 ט וַתְּהִי-רוּחַ ה' רָעָה אֶל-שָׂאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מִנְּגֵן בְּיָד.

י וַיִּבְקֹשׁ שָׂאוּל לַהֲכֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד וּבִקְרִי וַיִּפְטֹר מִפָּנָיו שָׂאוּל
 וַיָּרֶ אֶת-הַחֲנִית בְּקִיר וְדָוִד נָס וַיִּמְלֹט בַּלַּיְלָה הוּא.
 הראוי יאמר ויך את הקיר בחנית, ולא ויך את החנית בקיר. אך הוא כי כל כך בקש להכות
 בכח שתעבור החנית את דוד ותכנס בקיר שאחריו, וכאשר נפטר מפניו היה כח ההכאה כל כך
 שנתעקם ברזל החנית באבני הקיר, נמצא שהחנית הוכתה בקיר, וזהו ויך את החנית בקיר.

יא וַיִּשְׁלַח שָׂאוּל מַלְאָכִים אֶל-בֵּית דָּוִד לְשַׁמְרוֹ וּלְהַמִּיתוֹ בְּבִקְרִי
 וַתִּגְדֹּל לְדָוִד מִיכָל אֲשֶׁתּוֹ לֵאמֹר אִם-אֵינְךָ מִמְּלֹט אֶת-נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מִחַר אֶתָּה מוֹמֶת.
 יב וַתֵּרֶד מִיכָל אֶת-דָּוִד בְּעַד הַחֲלוֹן וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמְלֹט.
 הנה מלת ככה (פסוק יז) תראה מיותרת, וכן מלת וימלט. אך הוא כי אם לא הייתה היא
 מתנכלת לשים התרפים וכביר העזים מראשותיו שיראו שערות במראשותיו, למען גנוב דעת
 השלוחים, וגם לא הייתה אומרת חולה הוא כי אם הלך לו, היה נרגש מיד והיו שולחים אחריו
 וישיגוהו על אם הדרך, ולא היה נמלט. על כן להאריך זמן שיהיה לו פנאי לצאת את העיר
 ולהתרחק בל ישיגוהו הרודפים, עשתה את כל זה שלא יודע הדבר.

וזהו וילך ויברח וימלט. שהיה לו פנאי שוילך עד שער העיר הליכה תמה, ולא כחרדת נס פן
 יורגש, כי אנשים בעיר, וכצאתו את העיר מקום שאין אנשים, אז ויברח במרוצה עד למרחוק
 שלא יוכלו להשיגו, וזהו וימלט. ואיך היה לו פנאי לכל זה.

הלא הוא כי -

יג וַתִּקַּח מִיכָל אֶת-הַתְּרָפִים וַתִּשֶׂם אֶל-הַמָּטָה וְאֶת כְּבִיר הָעֵזִים שָׁמָּה מֵרָאֲשֵׁתּוֹ וַתִּכַּסּ בְּבִגְדָהּ.
 להבטיח שלא ירדפו אחריו.

וכן אמרה אל המלאכים חולה הוא -

יד וַיִּשְׁלַח שָׂאוּל מַלְאָכִים לִקְחַת אֶת-דָּוִד וַתֹּאמֶר חֲלָה הוּא.
 שבין לכתם ושובם לקחתו יארך זמן.

טו וַיִּשְׁלַח שָׂאוּל אֶת-הַמַּלְאָכִים לִרְאוֹת אֶת-דָּוִד לֵאמֹר הֲעָלוּ אֹתוֹ בַּמָּטָה אֵלַי לְהַמִּיתוֹ.
 טז וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה הַתְּרָפִים אֶל-הַמָּטָה וּכְבִיר הָעֵזִים מֵרָאֲשֵׁתּוֹ.
 יז וַיֹּאמֶר שָׂאוּל אֶל-מִיכָל לְמָה כָּכָה רָמִיתִנִּי וַתִּשְׁלַחִי אֶת-אֵיבֵי וַיִּמְלֹט

ותאמר מיכל אל-שאול הוא-אמר אלי שלחני למה אמיתך.

ובראות שאול כך אמר לה **למה ככה רמיתני**. שהיה באופן ששלחתו וימלט שלא יוכלו להשיגו, ולא גלית אזני מיד, או שלא היית עושה תחבולה להאריך הזמן. אז אמרה **הוא אמר אלי שלחני למה אמיתך**, וכי תופשת הייתי בו שאמר **שלחני**, אך ודאי כיון שאעשה דרך שיהיה שלוח לגמרי ואם לאו שימיתני, ואימת מות פן אפילו אם ישיגוהו היה אפשר שלא תמיתוהו, ובהינצלו ימיתני הפקתי רצוני.

ובאומרה **למה אמיתך**, ולא אמרה פן אמיתך, יתכן כיוונה לומר כי אמרה לו המיתני ולא אעבור רצון אבי, ושהוא השיב לה **למה אמיתך** כי יקרה נפשך בעיני. וכיוונה למען יאמר אביה בלבו כאשר יקרה נפש בתי בעיניו כן תיקר נפשו בעיני לבלתי בלעו חנם. וייטב בעיניו הדבר וקבל תשובתה.

יח וְדוּד בָּרַח וַיִּמְלֹט וַיָּבֵא אֶל-שְׁמוּאֵל הַרְמֵתָה וַיַּגֵּד-לוֹ אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה-לוֹ שְׁאוּל וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ (בְּנִיּוֹת) [בְּנִיּוֹת].

יט וַיַּגֵּד לְשְׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה דוּד (בְּנִיּוֹת) [בְּנִיּוֹת] בָּרְמָה.

כ וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל מַלְאָכִים לִקְחַת אֶת-דוּד וַיֵּרָא אֶת-לִהְקֵת הַנְּבִיאִים נְבָאִים וּשְׁמוּאֵל עֹמֵד נֹצֵב עֲלֵיהֶם וְתָהִי עַל-מַלְאָכֵי שְׁאוּל רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְּנָבְאוּ גַם-הֵמָּה. כֹּא וַיַּגִּדוּ לְשְׁאוּל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲחֵרִים וַיִּתְּנָבְאוּ גַם-הֵמָּה וַיִּסָּף שְׁאוּל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים שְׁלִשִׁים וַיִּתְּנָבְאוּ גַם-הֵמָּה. כב וַיֵּלֶךְ גַּם-הוּא הַרְמֵתָה וַיָּבֵא עַד-בֹּר הַגְּדוֹל אֲשֶׁר בְּשָׂכוֹ וַיִּשְׁאַל וַיֹּאמֶר אֵיפָה שְׁמוּאֵל וְדוּד וַיֹּאמֶר הִנֵּה (בְּנִיּוֹת) [בְּנִיּוֹת] בָּרְמָה. כג וַיֵּלֶךְ שֵׁם אֶל-(נִיּוֹת) [נִיּוֹת] בָּרְמָה וְתָהִי-עָלָיו גַּם-הוּא רוּחַ אֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ הַלּוֹךְ וַיִּתְּנָבֵא עַד-בָּאוּ (בְּנִיּוֹת) [בְּנִיּוֹת] בָּרְמָה.

הנה הוא יתברך עשה למען ילך שם גם שאול (פסוק כב), בשמעו (פסוקים כ - כא) כי התנבאו מלאכיו, מצד שבאמצעות שמואל שרתה עליהם רוח נבואה בכלל שאר נביאים המתנבאים אצלו, כי אמר שעל ידי כן תוסר מעליו רוח הרעה.

ואמר כי מיד שהלך אל **ניות ברמה** הייתה עליו רוח אלוהים קדושים, **וילך הלוך ויתנבא עד בואו בניות ברמה**, ועל ידי כן לא שת לבו אל דבר דוד, שהיה מצד קנאת מעלת העולם הזה,

כי אז -

כד וַיִּפְשֹׁט גַם-הוּא בְּגָדָיו וַיִּתְּנָבֵא גַם-הוּא לִפְנֵי שְׁמוּאֵל

וַיַּפֵּל עָרֹם כָּל-הַיּוֹם הַהוּא וְכָל-הַלַּיְלָה

עַל-כֵּן יֹאמְרוּ הַגַּם שְׁאוּל בְּנְבִיאָם.

ויפשט גם הוא בגדיו הם לבושי עניני העולם הזה כי התבודד כנכנסים לפרדס שמתפשטים מענייני העולם הזה כאילו הם בעולם העליון שעל ידי כן שורה עליהם רוח נבואה, ובזה סרה מעליו קנאת דוד כאילו לא הייתה מעולם.

ואמר כי **ויתנבא גם הוא לפני שמואל כו'.**

וראוי לשים לב.

א. כי כבר מטרם בא לפני שמואל היה מתנבא (פסוק כג) ולמה לא יתנבא בהיותו לפני שמואל,

ששב ואמר **ויתנבא גם הוא לפני שמואל.**

ב. וגם מה עניין אומרו (פסוק כד) **ויפול ערום כל היום כו'.**

ג. ועוד אומרו **על כן יאמרו הגם כו'**, כי הלא גם מאז מלך בין נביאים נבא ויאמרו **הגם שאול בנביאים** (לעיל י י - יב), ואיך יאמר פה **על כן יאמרו** שיורה שעל זה בלבד הוא.

אך הנה שמואל היה נדמה לאור גדול כנקודת נצוץ השמש בגבורתו, כי הקרב הקרב אליו יותר יכהו עיניו מראות, כי לא יכילו עיניו לסובלו, אך מרחוק יתהנו, ומהתפשטות אורו יראו אור כי יוכלו לסובלו, כן הדבר הזה, כי התפשטות רוח ה' אשר בשמואל היה חזון נפרץ ומתנבאים באמצעותו, אך לא לפניו ממש כי אם **עומד נצב** למעלה מהם, כאומרו (פסוק כ) **להקת הנביאים נבאים ושמואל עומד נצב עליהם**. ואף גם שהיה קרוב בצד מה הוא שהורגלו ימים רבים עד שיכלו עמוד והתנבא אצלו, אך שאול שהיה כבודו זה חדש מרחוק היה הולך והתנבא, כי כל מה שהיה מתקרב היה יותר שורה עליו רוח נבואה, עד בואו הרמתה, עד **שויפשט גם הוא בגדיו**. והיה אפשר כי כל זה היה עודנו שלא בפני שמואל, כי לפניו לא יוכל להתנבא, כי הקרב אל מקור האור לא יוכל לקבל כי רב הוא, כי אין בו כח לסבול רק גדר נבואה המתייחסת אל ההתפשטות. אמר, כי אדרבה שם נתוספה בו נבואה יתירה, כי **ויתנבא גם הוא לפני שמואל**, כי עצר כח לקבל יתר שאת נבואה לפניו, כי אשר בו כח להתנבא לפניו היא נבואה נוספת מעין העיקר. ועל כן חזר לומר **ויתנבא**, כי הקודם לא תחשב נבואה לפי גדר זה. ואמר כי כל כך הייתה עליו נבואה ויד ה' **לפני שמואל**, כי לא בלבד הופשט מבגדי העולם הזה כי אם **שויפול ערום כל היום ההוא וכל הלילה**, כי כל כך שרתה עליו רוח ה' שהיה כ"ד שעות ערום מכל מציאות העולם הזה כאילו בטלו חושיו לגמרי ולא היה בעולם.

אמר הנה **על כן יאמרו כו'**, לומר הנה מאז נמשח למלך עם נביאים נבא, אך לא אצל שמואל, כי אם אחר שנתרחק משמואל, כדבר שנאמר (לעיל י ט - י) והיה **כהפנותו שכמו ללכת מעם שמואל ויהפוך לו אלוהים לב אחר כו' ויבאו שם גבעתה והנה חבל נביאים לקראתו כו' ויתנבא בתוכם**, כי הלא כמו זר נחשב, למה לא הפך לו אליו לב אחר ויתנבא לפני שמואל ולא בתוכם של הנביאים אשר בדרך, עם היות שכל נבואת הנביאים לא הייתה רק משפע צינור שמואל, כי מקודם לא היה חזון נפרץ, אך הוא כי להיות מקור האור שמואל, לא עצר כח לקבל

מאורו עודנו אצלו, כי אם **כהפנותו שכמו** ממנו התחיל לקנות לב אחר, ועוד מעט עם נביאים נבא מערך שפע התפשטות הנאצל משמואל. ואז תמהו ואמרו (שם יב) **הגם שאול בנביאים**, כי לא הוכן לכך. ועתה השיג נבואה יתירה הרבה, כי אפילו לפני שמואל התנבא שיעור מעין העיקר, שהוא נוסף על המושג מרחוק. על כן אמר עתה, הנה מאז שהתנבא השגה קלה לפי ערך השגה מרחוק, תמהו ואמרו **הגם שאול**, ואינה תמיהה בעצם כי השגה קלה היה, אך עתה שהשיג השגת נבואה יתירה הרבה **על כן** יאות שיתמהו ויאמרו **הגם שאול בנביאים**.

או יאמר כי הנה מאז עם נביאים נבא כשנמשח למלך, אמרו עליו **הגם שאול בנביאים** ולא צדקו במלת **הגם**, כי מה בא **הגם** לרבות, והיה להם לומר השאול בנביאים, אך עתה שנבאו שלשת כתות מלאכיו, על כן יאות שיאמרו **הגם שאול כו'**, כי מרבה את מלאכיו, וזהו **על כן יאמרו הגם כו'**.

פרק כ

א וַיִּבְרַח דָּוִד (מְנוֹיָת) בְּרִמָּה וַיָּבֹא וַיֹּאמֶר לִפְנֵי יְהוֹנָתָן
מָה עָשִׂיתִי מָה-עֲוֹנִי וּמָה-חַטָּאתִי לִפְנֵי אֲבִיךָ כִּי מִבְקֵשׁ אֶת-נַפְשִׁי.
ב וַיֹּאמֶר לוֹ חֲלִילָה לֹא תִמּוֹת הִנֵּה (לוֹ עֲשָׂה) [לֹא-יַעֲשֶׂה] אֲבִי דִבֶּר גְּדוֹל אוֹ דִבֶּר קָטָן וְלֹא
יִגְלֶה אֶת-אֲזָנִי וּמִדּוּעַ-יִסְתִּיר אֲבִי מִמֶּנִּי אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה אֵין זֹאת.

ראוי לשים לב.

א. הנה על יהונתן יפלא, איך עשה עצמו כשוכח את כל אשר עשה אביו, כי כמה פעמים הטיל על דוד את החנית (לעיל יח א, יט י), ולולא ה' היה לו היה מומת כמה פעמים, ומה גם עתה שציוה להביאו במטה להמיתו לולא הבריחתו אשתו (לעיל יט יא - יב), וגם הלך אחרי שמואל וה' הטיל רוח נבואה אל שאול ויפשיטהו מכל עניני העולם ולא זכר את דוד עד שברח מניו (שם כב - כד, כ א), ואיך יאמר יהונתן חלילה לא תמות.

ב. וגם אומרו הנה לא יעשה אבי דבר גדול כו' ולא יגלה את אזני, והלא כל פעם שרצה להמיתו עד כה לא גלה את אזנו.

ג. ועוד אומרו אין זאת, כי הן מלות משוללות הבנה.

ד. ועוד אומרו (פסוק ג) וישבע, מה הייתה השבועה שנשבע עוד דוד.

ה. ועוד אומרו ויאמר אל ידע, כי יותר היה צודק יאמר ויאמר בשו"א הוא"ו ובפת"ח המ"ם.

ולבוא אל העניין

נשית לב אל מלת (ב) **חלילה לא תמות**, ולא אמר אל תירא לא תמות, כי מלת **חלילה** לא תאמר רק על מה שהוא חולין לעושה הדבר או על דבר נמנע בתכלית, מה שאין כן בזה כי בכל פעם היה עורר את חניתו ומטילה להמיתו, לולא ה' שלא אנה לידו. אך יאמר לא יעשה כן אבי כי הלא נשבע לי כמדובר למעלה (לעיל יט ו) **וישבע שאול חי ה' אם יומת**. ועל כן אמר **חלילה לא תמות**, כלומר הלא לא יחל דברו, ואמרו רז"ל (**ספרי** ריש מטות על לא יחל דברו) לא יעשה חולין את שבועתו. וזהו **חלילה**, לומר חולין הוא לו כי נשבע לי ולא יעשה שבועתו חולין.

ועוד כי הנה **לא יעשה אבי דבר כו' ולא יגלה את אזני**.

ושמא תאמר כי לאהבתי אותך יסתיר ממני, זה אינו, כי ומדוע יסתיר אבי ממני את הדבר הזה, האם אין זאת שגלה לי כשרצה להמיתך, והוא אומר למעלה (יט א - ב) **וידבר שאול אל יונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד כו' ויגד יונתן לדוד כו'**, ואם כן כאשר גלה לי אז, גם עתה לא יסתיר מיתתך ממני.

ג וישבע עוד דוד ויאמר ידע ידע אביך כי-מצאתי חן בעיניך

ו-יאמר אל-ידע-זאת יחונתן פן-יעצב

ואולם חי-ה' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות.

ד ויאמר יחונתן אל-דוד מה-תאמר נפשך ואעשה-לך.

וישבע עוד דוד ויאמר ידוע ידע אביך כי מצאתי חן בעיניך. ולכן יסתיר פן תעצב, לומר כי בפעם ההיא שאמר לך מעניין מיתתי, לא ידע אז שמצאתי חן בעיניך כי אם פעם אחת, אך אחרי כן ידע פעם אחרת כי הפלגת לדבר לו עלי טובה עד שנשבע לבל ימיתני, לכן עתה שהיכלה ידיעתו שאהבתני יסתיר ממך. וזהו **ידוע ידע כו'**. ושבועתי היא כי **ויאמר בפועל אל ידע זאת יחונתן פן יעצב**. וזה אמרתי על טענה דסלקת מינה ואמרת (פסוק ב) הנה **לא יעשה אבי דבר גדול כו'**. ועל מאי דפתחת בה מעניין השבועה שנשבע, אני אומר **ואולם חי ה' וחי נפשך** כי עבר עליה, **כי כפשע ביני ובין המות** כי ברדתי מהחלון (לעיל יט יב) היו שומרי הבית לפני הפתח כפסיעה בינם לביני.

או יאמר מעין הקודם, חלילה לא תמות, כי יחל דברו אשר נשבע לי (לעיל יט ו) **חי ה' אם יומת**.

ושמא תאמר אולי התירו לו את שבועתו, הנה **לא יעשה אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני ומדוע יסתיר**, אין זאת דבר להסתיר ממני, כי אחר שהשבועה הייתה לי אין להתיר בלי ידיעתי.

ויאמר ידוע ידע אביך פעם אחר פעם **כי מצאתי חן בעיניך ויאמר אל ידע זאת כו'**, ובכן עשה התרה בלי ידיעתך, והראיה כי **ואולם חי ה' וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות**, שהוא דבר שהיה דומה לפשע ולא פשע ממש הפסיק **ביני ובין המות**, שהוא שעשטה מיכל להבריחני שפשעה באביה, ואינו פשע שבמקום עוון אין שומעין, (עיין 'במות ה ב') נמצא שדבר שהוא כפשע ולא פשע הוא מה שהיה **ביני ובין המות**, שאלמלא היא הייתי מומת.

ה ויאמר דוד אל-יהונתן הנה-חדש מחר ואנכי יושב-אשב עם-המלך לאכול ושלחתני ונסתרת בשדה עד הערב השלשית.

הנה היה ראש חדש שני ימים, כאמרו אחר כך (פסוק כז) **ממחרת החדש השני**.

ונבוא אל העניין

אמר הנה חדש מחר שנאכל **יחד עם המלך, ואנכי יושב אשב** שני פעמים בשני הימים **עם המלך** לאכול בתמיהה, כי איככה אהיה עמו שני ימים רצופים בניסיון סכנה, אולי יכני ביום אחד מהם שאני מצוי אצלו, כי טוב לדעת תחילה טרם אהיה עמו מה בלבו. לכן **ושלחתני** מהיום **ונסתרת בשדה עד הערב השלישית** שהוא יום שלישי מחרת של יום שני של ראש חדש.

ו אם-פקד יפקדני אביך ואמרת נשאל-נשאל ממני דוד לרוץ בית-לחם עירו כי זבח הימים שם לכל-המשפחה.

לאמר מדוע לא בא באחד משני הימים, כאשר היה שאמר (פסוק כז) **מדוע לא בא גם תמול גם היום**. וזהו כפל פקד יפקדני. ואמרת **נשאל נשאל** שני ימים להיות בית אביו בהם, **כי זבח הימים שם** בזמן הזה שנה שנה.

זזה יהיה האות -

ז אם-כה יאמר טוב שלום לעבדך ואם-חרה יחרה לו דע כי-כלתה הרעה מעמו.
אם כה יאמר טוב שלום לעבדך, ואם חרה יחרה על היום האחד ועל השני, **דע כי כלתה כו'.**

ח ועשית חסד על-עבדך כי בברית ה' הבאת את-עבדך עמך ואם-יש-בי עון המיתני אתה ועד-אביך למה-זה תביאני.

ועשית חסד לגלות את אזני, כי בברית שבועת **ה' הבאת את עבדך עמך**, שאם לא כן הייתי בורח ממך, כי בשלך הצער הגדול הזה עלי על מלכותך, ומי יחוש חוץ ממך, לכן העמידני על האמת. **ואם יש בי עון** אינו לאביך כי אם לך הוא המלכות, כי איני בא בתחום, לכן **המיתני אתה ועד אביך למה זה תביאני**.

ט ויאמר יהונתן חלילה לך

כי אם-ידע אדע כי-כלתה הרעה מעם אבי לבוא עליך ולא אתה אגיד לך.
 י ויאמר דוד אל-יהונתן מי יגיד לי או מה-יענך אביך קשה.
 יא ויאמר יהונתן אל-דוד לכה ונצא השדה ונצאו שניהם השדה.
 יב ויאמר יהונתן אל-דוד ה' אלהי ישראל כי-אחקר את-אבי כעת מחר השלשית
 והנה-טוב אל-דוד ולא-אז אשלח אליך וגליתי את-אזנך.
 יג כה-יעשה-ה' ליהונתן וכה יסיף כי-יטב אל-אבי את-הרעה עליך
 וגליתי את-אזנך ושלחתיך והלכת לשלום ויהי ה' עמך כאשר היה עם-אבי:
 יד ולא אם-עודני חי ולא-תעשה עמדי חסד ה' ולא אמות.
 טו ולא-תכרית את-חסדך מעם ביתי עד-עולם
 ולא בהכרת ה' את-אבי דוד איש מעל פני האדמה.
 טז ויכרת יהונתן עם-בית דוד ובקש ה' מיד אבי דוד.
 יז ויוסף יהונתן להשביע את-דוד באהבתו אתו כי-אהבת נפשו אהבו.

ראוי לשית לב.

- א. שהיה לו לומר חלילה לי.
- ב. כי אומרו כי אם ידוע אדע כו', הוא פסוק בלי גזרה כלל.
- ג. אומרו (פסוק י) מי יגיד לי או כו', כי מלת או מיותרת, כי הראוי יאמר מי יגיד לי מה יענך אביך קשה.
- ד. מה זו שאלה מי יגיד לי, הוא עצמו כמאמרו (פסוק ט) ולא אותה אגיד לך.
- ה. למה אמר (פסוק יא) נצא השדה, ולא דבר לו שם את כל דבריו.
- ו. אומרו (פסוק יב) ה' אלוהי ישראל, בלי גזרה.
- ז. אומרו ולא אז אשלח, שהיה לו לומר כי אז אשלח.
- ח. אומרו (פסוק יג) כה יעשה ה' ליהונתן, מה הוא אשר יעשה.
- ט. אומרו כי ייטיב כו', אם ייטיב הרעה למה יגלה את אזנו וישלחוהו אם אז טוב לו.
- י. אומרו (פסוק יד) ולא אם עודני חי, שהם דברים משוללי הבנה,
- וכן אומרו ולא תעשה כו' הוא פסוק בלתי מובן.
- יא. אומרו (פסוק טו) את חסדך, איך יצדק אחר אומרו (פסוק יד) שלא יעשה עמו חסד ה' ושלא ימות.
- יב. אומרו (פסוק טו) ולא בהכרית ה' את אויבי דוד, מה הוא הדבר שלא יהיה בהכרית ה' את אויבי דוד, ומי הם אויבי דוד.
- יג. אומרו איש מעל פני האדמה, מי הוא האיש הלז, ואחר אומרו אויבי דוד איך אומר איש לשון יחיד.
- יד. אומרו (פסוק טז) עם בית דוד, מאן דכר שמיה דבית דוד, והיה לו לומר עם דוד.
- טו. אומרו ובקש כו', שאין לו הבנה כלל.

טז. אומרו (פסוק ז) ויוסף כו', כי אדרבה על שאהבו לא היה צריך להשביעו ביותר.

יז. אומרו כי אהבת נפשו אהבו, כבר נאמר למעלה (לעיל יח א, ג).

ח ועשית חסד על-עבדך כי בברית ה' הבאת את-עבדך עמך

ואם-יש-בי עון המיתני אתה ועד-אביך למה-זה תביאני.

ט ויאמר יהונתן

חלילה לך כי אם-ידע אדע כי-כלתה הרעה מעם אבי לבוא עליך ולא אתה אגיד לך.

אך הנה דוד אמר אליו שהיה מזכירו שבועת ה' שביניהם לאהבה ולהיטיב זה לזה, ובכן אם אביו יאבה להמיתו ויכסה ממנו ימצאנו עוון, וזהו אומרו (פסוק ח) **כי בברית ה' הבאת את עבדך עמך**, וגם אמר **ואם יש בי עון המיתני אתה כו'.** אמר לו תחילה על מאי דסליק מיניה, מה שאמרת **אם יש בי עוון המיתני**, חלילה לך מעון. ואשר רמזת לי מעניין שבועתי שימצאני עוון אם אסתיר, הנה לא כדברך שאמרת (פסוק ז), **ואם חרה יחרה לו דע כי כלתה הרעה מעמו**, ואגיד לך, כי הנה אפשר שיחרה לו ולא כלתה הרעה, ואיך אומר לך שכלתה הרעה, כי לא אאשם אם לא אגיד כאשר **אם חרה יחרה בלבד**, כי **אם** כאשר **ידוע אדע** ידיעה כפולה **כי כלתה הרעה**. כי אם פעם אחת יאמר בכעס להמיתך, אפשר יחזור בו, אך **אם ידוע אדע** שיחזור שנית להחזיק בדבר, וגם לא שיחרה אפו עלי, בלי הזכירו **לבוא עליך** כאשר אמרת, כי אם שישכים **לבוא עליך** בפועל **ולא אותה אגיד לך**, אז אאשם. אך לא **אם חרה יחרה** אפו עלי בלבד. וזהו אומרו **כי אם אותה וכו'**, שהוא לא כדברך **כי אם כו'**, כמדובר.

י ויאמר דוד אל-יהונתן מי יגיד לי או מה-יענך אביך קשה.

ויאמר דוד אל יהונתן מי יגיד כו'. והשיב דוד ואמר, כי אינך חייב להגיד אם לא בהסכימו בפירוש לבוא עלי, אך לא אם יחרה אפו עלי וידבר לי קשות. על שני הדברים אני אומר, אם יסכים לבוא עלי להמיתני, **מי יגיד לי**, כי יראוך כי תבוא אלי ותמנע מפחד אביך. ועל מה שאמרת שאם לא יעשה רק שידבר לך קשות, שאינך חייב לחשוב שכלתה אלי הרעה ולהגיד לי, הלא נהי שלא תגמור בדעתך כי להשמיד בלבבו, אך ראוי הוא שאדע סגנון מה שיחרה וקושי הדברים, שאשפוט בשכלי אם כדאי הקושי לברוח אם לאו. וזהו או **מה יענך אביך קשה**. ושיעור הכתוב, מי יגיד אחת מהשתים.

או מה שאמרת לבוא עלי,

או מה יענך קשה.

יא ויאמר יהונתן אל-דוד לכה ונצא השדה ונצאו שניהם השדה.

ולהיות שכוונת יהונתן להעמיק מה שבין שניהם, בין על אופן הגדתו עניין אביו בין על בריתם גם לזרעם, והם דברי סוד נכמס, אמר **לכה ונצא השדה** מקום שאין אזנים שולטות כיישוב, כאשר שיבחו בגמרא (ברכות ח ב) את הדוברים סודותם ומועצותם בשדה במקום שאין אנשים.

יב ויאמר יהונתן אל-דוד ה' אלהי ישראל כי-אחקר את-אבי כעת מחר השלשית והנה-טוב אל-דוד ולא-אז אשלח אליך וגליתי את-אזנך.
 ויאמר יהונתן אל דוד ה' אלוהי ישראל, לשון שבועה, כי אחקור את אבי כו', והנה טוב אל דוד, ויהיה כי ולא אז אשלח אליך שלא יזדמן שליח, אז וגליתי אני בעצמי את אזנך. ואם יתהפך שיהיה לבבו לרעה.

יג כה-יעשה-ה' ליהונתן וכה יסיף כי-יטב אל-אבי את-הרעה עליך וגליתי את-אזנך ושלחתיך והלכת לשלום ויהי ה' עמך כאשר היה עם-אבי: כה יעשה לי אלוהים כמו שיחפוץ לעשות לך, וכה יוסיף. כי שני דברים אעשה. אחד, להשתדל שייטיב יהונתן הנזכר אל אבי את הרעה עליך. שנית, כי וגליתי את הרעה בעצמי את אזנך ושלחתיך כו'.

יד ולא אם-עודני חי ולא-תעשה עמדי חסד ה' ולא אמות.
 ולא אם עודני חי כו'. ועוד אני אומר שתהיה בריתנו ביני וביניך, כי ולא בלבד אם עודני חי, כי אז **ולא תעשה עמדי חסד ה'.** והוא, כי חסד ה' הוא חסד של אמת שעושה ה' בלי כוונת תגמול, כך החסד שעושה האדם עם המתים הוא כחסד ה' שהוא של אמת בלי תקוות תגמול. וזה יאמר **ולא בלבד אם עודני חי,** אשר אז לא תעשה לי החסד שתעשה **חסד ה'** שאינו חסד שעושים עם המתים, כחסד ה' בלי תקוות גמול, כי אם גם **ולא אמות.**

טו ולא-תכרית את-חסדך מעם ביתי עד עולם
ולא בהכרת ה' את-איבי דוד איש מעל פני האדמה.
ולא תכרית את חסדך מעם ביתי. והוא, כי במקום אמור אם אמות, שלא לפתוח פה לשטן, אומר **ולא אמות,** תהיה חסדך שלא תכרית את חסדך שאתה עושה עמי בחיי גם אחרי מותי **מעם ביתי עד עולם,** שלא תאמר מית רחמך פרוק. וכן גם אני אם תמות אתה, ושלא לפתוח פה לשטן אמר במקום אם תכרת אתה, אמר ולא אכרית גם אני חסדי הנזכר **בהכרית ה' את אויבי דוד,** כלומר את דוד. ועל שהכרתה משמע בשני עולמות, אמר ונשמר ופירש שהוא איש שהוא דוד מעל פני האדמה.

ועל זה -

טז ויכרת יהונתן עם-בית דוד ובקש ה' מיד איבי דוד.
 שהוא אם ימות דוד כמדובר.

ואומר שמואל הנביא אשר כתב את הספר הזה, הנה יהונתן עלה בדעתו שיצטרך בית דוד אליו, ולא היה כן ביתו עם כי השם יתברך בעצמו הוא אשר בקש מיד אויבי דוד, כי הוא יתברך אפוטרופוס שלו.

יז וַיֹּסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת-דָּוִד בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי-אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אָהָבוֹ.

ועם שדוד כבר נשבע לו מאז, הוסיף עתה להשביעו שנית **באהבתו אותו**, ומה הייתה השבועה שהוסיף להשביעו הלא הוא שנשבע לו **כי אהבת נפשו אהבו**.

יח וַיֹּאמֶר-לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקְדָתָּ כִּי יִפְקֹד מוֹשְׁבָךָ.

הנה דוד אמר לו (פסוק ה) שימתין עד ערב השלישית הוא של יום שאחר יום ראש חודש השני. אמר לו יהונתן ערב ראש חודש הראשון **הנה מחר חודש**, ומיד **ונפקדת כי יפקד מושבך** מיד ביום החדש הראשון, כלומר ואין להתעכב עד השלישי להשיבך דבר.

כי אם -

יט וּשְׁלֹשֶׁת תֵּרֵד מֵאֵד וּבָאת אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשָׂה וַיֵּשְׁבֶת אֶצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל.

ושלשת הימים עד יום השלישי תרד מאד מחן המלך, לכן **ובאת מחר אל המקום אשר נסתרת שם ביום** שלא היה ראש חודש כי אם **יום המעשה**, כי מחסידותם היו מחמירים על עצמם ממעשה ביום ראש חודש. ואמר על השדה שנסתר כשאמר לו (לעיל יט ב) **וישבת בסתר ונחבאת**, אשר שם היה מה שפייס יהונתן את אביו והחזירו אליו, גם עתה הסתר שם **וישבת אצל האבן כו'**, שהוא מקום מסוים.

כ וְאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחֲצִים צָדָה אוֹרָה לְשַׁלַּח-לִי לַמָּטָרָה.

ואני שלשת החצים כו'. ושם **צדה** של אותה אבן **אורה** החצים, ולא פעם אחת בלבד פן יורגש לנער העניין כי לא לכוונת ירות חצים **למטרה** אני עושה כי אם לאיזה סימן, על כן שלשת החצים שיריתי פעם אחת **צדה אורה** ולא בכיוון, ואעשה כן כדי לשלח שיביאון לי לירות שנים למטרה בכיוון, לומר אם בשני פעמים לא כוונתי אל המטרה אכוון עתה, שהוא להסתיר דבר.

ואז -

כא וְהִנֵּה אֲשַׁלַּח אֶת-הַנֶּעַר לָךְ מֵצָא אֶת-חֲצִים

אם-אמר-אמר לנער הנה החצים ממך וְהִנֵּה קָחְנוּ וּבָאָה כִּי-שְׁלוֹם לָךְ וְאֵין דְּבַר חִי-ה'. **אשלח את הנער לך מצא את החצים כו'.** ואחר אומר, שאם יאמר לעלם -

כב וְאִם-כֹּה אָמַר לְעֹלָם הִנֵּה הַחֲצִים מִמֶּךָ וְהִלָּאָה לָךְ כִּי שְׁלַחְךָ ה'.

הנה החצים ממך והלאה שילך, כי הוא סימן כי רעה בלב המלך, אמר אזי תדע שתיפרד תלך.

כג והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה ה' ביני ובינך עד-עולם.
והדבר אשר דברנו מקיום בריתנו לעולם לא ישכח, כי הנה ה' כו'.

כד ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך (על) [אל-הלחם] לאכול.
כה וישב המלך על-מושביו כפעם בפעם אל-מושב הקיר
ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד.

ויקם יהונתן ממקומו שהיה תחילה דוד בין המלך ובינו, ועתה שנפקד דוד, קם לבלתי שבת אצל אביו דלאו אורח ארעא. **וישב אבנר מצד שאול**, אשר מתחילה היה אחר יהונתן רביעי למלך, ועתה בוש אבנר לישוב סמוך למלך ממש במקום דוד, על כן שיעור מקום דוד הניח ריקן בין המלך ובין אבנר, נמצא כי **ויפקד מקום דוד**.

כו ולא-דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי-לא טהור.
ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא כו'. והיה בלב יהונתן שביום עצמו יראה מה בפי המלך וילך השדה להשיב את דוד על ידי החצים והנער, אלא שלא דבר שאול מאומה ביום ההוא **כי אמר מקרה הוא כו'.** והוא, כי הוא גם ששאול היה אויב לדוד לא היה מסכל ערכו, כי גדול וצדיק היה, ואדרבה כל משטמת לבו לא הייתה כי אם על כי היה ה' עם דוד ולא עמו, כמאמר הכתוב למעלה (לעיל יח יא) **ויירא שאול מלפני דוד כי היה ה' עמו ומעם שאול סר.**

ובזה נבוא אל העניין

כי ביום הראשון לא דבר מאומה, **כי אמר מקרה הוא** כי שימש מיטתו כי ראש חדש היה ואינו טהור, כמה דאת אמר (דברים כג יא) אשר לא יהיה טהור מקרה לילה. וזהו **מקרה הוא**. ואמר מה שלא בא על כי לא טבל כעת, הוא כי הוא ה' עמו, ובהיות ה' עמו אינו מתיירא ממנו, כי ה' שומרו, אך טרם יטהר אין ה' עמו ויירא ממני פן אמיתו. וזהו **בלתי טהור הוא** כאשר **לא טהור**, שהוא כי משולל מה' שהוא טהור הוא דוד, כאשר דוד לא טהור, ועל כן לא בא, כי ירא פן בהיותו בלתי ה' עמו שהוא הנקרא טהור אמיתו ואין ה' עמו לשומרו.

כז ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל-יהונתן בנו
מדוע לא-בא בן-ישי גם-תמול גם-היום אל-הלחם.
כח ויען יהונתן את-שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד-בית לחם.
כט ויאמר שלחני נא כי זבח-משפחה לנו בעיר
והוא צוה-לי אחי ועתה אם-מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את-אחי
על-כן לא-בא אל-שלחן המלך.

ל וַיַּחַר-אֶף שְׁאוּל בַּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן-נָעוֹת הַמֶּרְדּוּת
הַלּוֹא יָדַעְתִּי כִּי-בָחַר אֶתָּה לְבֶן-יִשִּׁי לְבִשְׁתָּךְ וּלְבִשְׁתְּ עֲרוֹת אִמִּי.
לֹא כִּי כָל-הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן-יִשִּׁי חַי עַל-הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אֶתָּה וּמַלְכוּתָךְ
וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן-מָוֶת הוּא.
לֵב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת-שְׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְמָה יוֹמֶת מָה עָשָׂה.
לֵג וַיִּטֵּל שְׁאוּל אֶת-הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיַּדַּע יְהוֹנָתָן כִּי-כָלָה הִיא מַעַם אָבִיו לְהַמִּית אֶת-דָּוִד.
לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מִעַם הַשְּׁלַחַן בְּחָרִי-אֶף
וְלֹא-אָכַל בַּיּוֹם-הַחֲדָשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נִעְצַב אֶל-דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו.

ראוי לשים לב.

א. אל כפל אומרו **נשאל נשאל**.

ב. אומרו (פסוק כט) **והוא צוה לי אחי**, שהוא משולל הבנה, שאם הוא שאחי דוד ציוהו ללכת, היה לו לומר וציוה לי אחי.

ג. מלת **ועתה** שהיא מיותרת.

ד. אומרו **אמלטה נא**, כי אין לשון זה צודק אלא במי שנמלט ממות וכיוצא, אך הוא לא אמר שהיה הולך אלא בשביל **זבח המשפחה**.

ה. אומרו **ואראה את אחי**, כי לא לראותם אמר שהייתה ההליכה רק לשמוח עימהם בזבח.

ו. אומרו **על כן לא בא כו'**, כי כל זה הוא מיותר, כי ידוע הוא כי על זה היה כל מה שבא לתת טעם עליו.

ז. אומרו (פסוק ל) **בן נעות המרדות**, מהו התואר הלז, ואם הוא מאמרם ז"ל (רש"י שם) כי שאול היה משרי בנימין בפלגש בגבעה, וכאשר הלך עם אחיו לחטוף איש את אשתו לא המתינה שיחטפנה, כי אם היא באת אליו שיקחנה, וראוי לדעת איזה יחס יש לאותו עניין עם זה, וכן באומרו (פסוק ל) **ולבושת ערות אמך**, מה עניין **ערות אמו** בזה.

ח. אומרו (פסוק לד) **כי הכלמו אביו**, הראוי יאמר וכי הכלימו אביו.

כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת-שְׁאוּל נִשְׁאֵל דָּוִד מִעַמְדֵי עַד-בֵּית לֶחֶם.

אך יאמר לא הלך בלי רשות, כי נשאל ממני. ולבל יאמר אביו ואתה למה נתת לו רשות עד תשאל לי, לזה אמר **נשאל נשאל** שני פעמים פעם אחר פעם, ולזה בושתי מלהאריך להשיב פניו, וגם שלא היה רק עד בית לחם וישוב.

ועוד טעם שני שלא היה פנאי להמתין, כי

כט וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי נָא כִּי זָבַח-מִשְׁפָּחָה לָנוּ בְּעִיר וְהוּא צֹוֶה-לִּי אָחִי וְעַתָּה אִם-מִצָּאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ אִמְלִטָּה נָא וְאָרָאָה אֶת-אָחִי עַל-כֵּן לֹא-בָא אֶל-שְׁלַחַן הַמֶּלֶךְ.

ויאמר שלחני נא, שהוא עתה טרם יאריך הזמן ויעבור. **והוא צוה לי כו'.** אחר שהחל לפייס בא לגלות האמת. ומה גם שעדיין לא נתפייס לגמרי, גלה לו האמת ואמר, הנה עד כה אמרתי מה שאמר לי שאומר לך הוא **כי זבח משפחה כו'** כאומרו **ויאמר כו'**, אך האמת הוא **כי והוא צוה לי**, כי עשה צוזה כהולך למות, כמה דאת אמר (מלכים - ב כ כא) צו לביתך, כי כן **צוה לי** באומרו כי **אחי** הוא כמצווה לאחיו. והוא, כי ראה כי כלתה הרעה מעמך, והרי הוא כמת כי לא ימלט ממך. לכן ועתה בעוד שיש לי הנפש, שעדיין לא נמצא לפניך משבאת מניות להמיתו, אמר **אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא** כעת מחרב אביך, **ואראה את אחי** טרם ימיתני אחרי כן, ולא אמות טרם ראיתי אותם. ואחר **אומרו תחילה** שמה שנשאל היה על **זבח משפחתו**, ואחר **כך הטעם השני** שהוא **כהולך למות** ונמלט כעת לראות את אחיו טרם ימיתו, אמר דע לך כי על כן שהוא על הטעם השני הזה הוא **מה שלא בא אל שולחן [המלך]**, לא מהטעם הראשון, כי זה השני הוא האמת.

ל ויחר-אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן-נעות המרדות

הלוא ידעתי כי-בחר אתה לבן-ישי לבשתך ולבשת ערות אמי.

על כן כשמוע שאול את הדבר השני חרה אפו ביהונתן, **ויאמר לו בן נעות המרדות**, שכמו שהיא העוות להמרידני בחרם שהחרמו כל ישראל שלא לתת אשה לבנימין אם לא על ידי חטיפה, והיא באה אלי שאקחנה בלי חטיפה, כך ממנה נמשך לך להמריד את דוד בי, נמצא שעל ידי כן ימשך לך בושתי (ו) **לערות אמי**, כי תהיה לה לבושת ערותה, שיהיה לה מזכרת עונה שרידפה את מאהביה, להעבירני על הגזירה לכסות ערותה.

לא כי כל-הימים אשר בן-ישי חי על-האדמה לא תכון אתה ומלכותך

ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן-מות הוא.

ועתה שלא בא אל שולחני וברח, הוא מורד במלכות, **ובן מות הוא**. וזהו **ועתה שלח וקח אותו אלי כי בן מות הוא**.

אז השיב -

לב ויען יהונתן את-שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה.

כלומר כי לא עשה מרד במעשה, כי אם בשב ואל תעשה לא בא אל שולחןך.

לג ויטל שאול את-החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי-כלה היא מעם אביו להמית את-דוד.

אז ויטל כו',

לד ויקם יהונתן מעם השלחן בחר-אף ולא-אכל ביום-החדש השני לחם

כי נעצב אל-דוד כי הכלמו אביו.

לה יהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו.

ועם שהיו שתיים רעות.

אחת על דוד שכלתה הרעה מאתו,

שנית על שהכלימו,

לא שת לבו רק על צרת דוד אוהבו.

וזהו ולא אכל ביום החדש השני לחם כי נעצב אל דוד, שהוא על הנוגע אל דוד. כי על מה

שהכלימו לא שת לבו, כי הלא אביו הוא, והכלמת האב לבן אין בה חשש לגבי הבן. וזהו כי

הכלימו אביו, כלומר מה שנעצב הוא אל דוד, כי אשר הכלימו אביו הוא, ואינו מן התימה.

ומסייע לזה טעם טרחא במלת הכלמו.

לו ויאמר לנערו רץ מצא נא את-החצים אשר אנכי מורה. הנער רץ והוא ירה החצי להעברו.

הנה מתחילה רצה לירות שלשה חצים, כאשר נדברו שניהם (פסוק כ) לירות למטרה שלשה

חצים שתי פעמים, להסתיר דבר שיראה כי אין הכוונה רק ללמד את עצמו קשת, בל יבין הנער

הדבר. וכן בבוא העניין אל הפועל היה בלבו לירות שלשה חצים.

וכן אמר לנערו רץ מצא נא את החצים אשר אנכי מורה. אלא שאחר כך הוחם לבבו ולא עצר

כח לסבול מלדבר עם דוד עד יורה חצים רבים, ושב מדעתו הראשון, ומיד בחץ הראשון עשה

כוונתו כי מאז היה דעתו לירות שלשה חצים, ניחץ ויצא את הנער ירוץ למהר הדבר, שלא יצטרך

הנער אחר יריית החצים ללכת להביאם, ואחר ששלחו והתחיל לרוץ, נמלך לעשות העניין בחץ

אחת.

ומה עשה? ירה החצי ממקום שהיה בו הנער והלאה, כדי שישמע דוד ממקומו, באמור לנער

לז ויבא הנער עד-מקום החצי אשר ירה יהונתן

ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה.

הלא החצי ממך והלאה, ויבין שילך להלאה כי הרעה בלבב שאול.

אז -

לח ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חוששה אל—עמד

וילקט נער יהונתן את-(החצי) [החצים] ויבא אל-אדניו.

לט והנער לא ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את-הדבר.

והנה בהיות כי לא ירה רק חץ אחד, היה קל שיבין הנער כי הלא דבר הוא, שאם היה להתלמד

לירות אל המטרה למה לא ירה רק חץ אחד. אמר כי מה יצא, שעם היות חץ אחד בלבד, עם

כל זה והנער לא ידע מאומה. ואמר אך יהונתן ודוד ידעו את הדבר, עם שאין צריך לאומרו,

יהיה כי הנה כאשר אז נדברו שניהם לעשות סימן על ידי החצים (פסוק כ), לא הייתה הכוונה לשוב לדבר עמו, כי אם שעל ידי שמוע דוד **הנה החצים ממך והלאה**, לבבו יבין שירחיק נדוד, ויהונתן ישוב העירה, ואיך עתה קם דוד ודבר עמו. אך הוא, כי הם חשבו שימצאו בשדה בני אדם, ואם ידברו יחד יבוא לאמר לשאול, על כן היה האות ההוא, כי אילו היה עולה על לבם שלא ימצא שם איש, לא היה צריך לירות חצים, כי הם ילכו וידברו איש אל רעהו. אך כאשר ירה החצי ויראו כי אין איש, **ואך יהונתן ודוד ידעו את הדבר**, אין צריך לומר הסימן, כי אפילו דבר יריית חץ לא ידע איש, כי לא עבר שם איש.

אז אמר יהונתן אל הנער -

מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת-כָּלִיו אֶל-הַנֶּעֶר אֲשֶׁר-לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִבֵּיָה עֵינֶיךָ.

לך הבא העיר, והוא לבדו נשאר פה אל פה לדבר עם דוד, ואשר חשב הוא חשב גם דוד. ומה גם כי ראה כי נשאר שם יהונתן והנער איננו, קם דוד.

מא הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים

וישקו איש את-רעהו ויבכו איש את-רעהו עד-דוד הגדיל.

ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים להודות לו, כי שלש פעמים הציל ממות נפשו.

אחת, כאשר אמר שאול ליהונתן וכל עבדיו להמית את דוד ויגד יהונתן לדוד כו' (לעיל יט א - ב),

שנית, כאשר נתן לו רשות מערב יום החדש לבלתי בא אל שולחן המלך ונתן התנצלות **לאביו** (פסוקים כח - כט),

שלישית, זאת שבא עתה להבריחו.

וישקו איש את רעהו נשיקה של פרישות. **ויבכו איש את רעהו**, אינו אומר עם רעהו רק את רעהו, כי זה בכה את זה וזה את זה, יהונתן על צער וטלטול דוד, ודוד על צער יהונתן.

והנה ליהונתן היו שתי צרות.

אחת צערו עם אביו על דוד,

שנית, היה נעלם כעת כי יעבור בשלח (לקמן לא ב).

והנה בתחילה לא הגדיל בכי דוד כי לא היה בוכה רק על צערו זה שהיה עם אביו לו, אך כשהפליג בבכי באהבתו אותו, ומה גם אחר **שוישקו איש את רעהו** שהוא דבקות רוחא ברוחא, ובדוד היה בו רוח הקודש, העירתו רוחו להרגיש מיתת יהונתן, כי לא כל הנאהבים מרגישים צרת רעיהם, ואז הגדיל הבכי. וזהו **עד דוד הגדיל**.

מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם ה' לֵאמֹר

ה' יְהִיָּה בִּינִי וּבִינְךָ וּבֵין זָרְעִי וּבֵין זָרְעֶךָ עַד-עוֹלָם.

בראות יהונתן הגדלת בכי דוד על בכייתו, אמר אין זה כי אם שרוחו מעירו כי צרתי רבה מצרתו, כי הוא בורח ממוות וינצל, ואני לא אנצל חס ושלום. על כן מיד אמר לו **לך לשלום**, כלומר כי אתה צרתך תהיה להינצל להיות שלום, מה שאין כן אני. לכן **אשר נשבענו שנינו כו' בין זרעי כו'**, תזכור שהוא שירחם דוד את זרעו אחריו. ואת זה זכר, ויאסוף אליו את מפיבושת בנו (שמואל - ב ט ה - יג).

פרק כא

א וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיְהוֹנָתָן בָּא הָעִיר.

ב וַיָּבֹא דָוִד נָכָה אֶל-אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן

וַיַּחֲרֹד אֲחִימֶלֶךְ לִקְרַאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבִדְךָ וְאִישׁ אֵין אִתָּךְ.

אל תתמה כי אין איש אתי כי -

ג וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צֹנִי דָּבָר וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אֶל-יָדַע מְאוּמָה אֶת-הַדָּבָר

אֲשֶׁר-אֲנֹכִי שֹׁלַחךָ וְאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ וְאֶת-הַנְּעָרִים יוֹדְעֵתִי אֶל-מְקוֹם פְּלָנִי אֶלמְנִי.

ד וַעֲתָה מֵה-יֵשׁ תַּחַת-יָדְךָ חֲמֹשֶׁה-לֶחֶם תִּנֶּה בְּיָדִי אוֹ הַנֶּמֶצָא.

ה וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת-דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין-לֶחֶם חֵל אֶל-תַּחַת יָדִי כִי-אִם-לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ

אִם-נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה.

ראוי לשים לב.

א. מהו אשר אני שלחך (פסוק ג), **ומה ואשר צויתך** (שם), ואם הכל אחד למה הוכפל, ולמה

אמר **ואשר**, שיראה דבר אחר.

ב. ועוד איך משיב בזה לשאלת **מדוע אין איש** אתו (פסוק ב) כי אם ולא ידעו.

ג. ועוד למה לא נזכר מה **ששאל לו באלוהים** (לקמן כב טו).

ד. ועוד איך לא ידע אחימלך עניין בריחתו מהמלך אם שאל לו באלוהים, כי הלא אין ספק כי

השאלה הייתה איך ימלט משאול או אנה ילך מרוחו ואנה מפניו יברח, ומזה יבין אחימלך

העניין.

ה. ועוד אם הנערים לא היו אתו, איך אמר אחימלך (פסוק ה) **אם נשמרו הנערים אך מאשה.**

ב וַיָּבֹא דָוִד נָכָה אֶל-אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וַיַּחֲרֹד אֲחִימֶלֶךְ לִקְרַאת דָּוִד

וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבִדְךָ וְאִישׁ אֵין אִתָּךְ.

אמנם הנה ממאמר אחימלך באומרו (כב טו) **היום החליתי לשאול לו באלוהים חלילה לי**, יראה שרגיל היה דוד ללכת שם על דברת שאלת אלוהים, ובכן גם עתה עיקר בואו שמה לכך היה, וכמאמר דואג (לקמן כב י) כי מהשלשה דברים אשר הזכיר ראשונה היה שישאל לו בה'. וזה מאמר הכתוב **ויבא דוד נבה אל אחימלך הכהן**, שהוא למה שהיה כאן שהוא לשאול לו באלוהים. **ויחרד** להקבילו. ויאמר לו הנה אין נשאלין אלא למלך או למי שהצבור צריכין לו (יומא עא ב), ועל כן אם שאלתך על דבר המלך **מדוע אתה לבדך**, כי אם שליח המלך אתה היה לו לשלוח עמך מעבדי המלך רבים ונכבדים. ואם הוא לצורך הרבים כי אתה היוצא ובא לפניהם ולצורך הרבים באת לשאול, למה אפילו **איש אין אתך**.

ג ויאמר דוד לאחימלך הכהן המלך צוני דבר ויאמר אלי איש אל-ידע מאומה את-הדבר אשר-אנכי שלחך ואשר צויתך ואת-הנערים יודעתי אל-מקום פלני אלמני. והשיב **המלך צוני דבר**, לומר מצד המלך באתי, ששואלין לו, כי **הוא צוני דבר** שהוא לשאול בדבר האלוהים.

ושמא תאמר שאגיד לך מה הוא הדבר שאני בא לשאול, אין רצון המלך שאודיע אפילו לך, כי הנה **ויאמר אלי איש אל ידע מאומה את הדבר אשר אני שולחך**, שהוא מציאות השליחות, ולא אשר צויתך לשאול על הצלחת השליחות, וזהו **ואשר צויתך**, כי אם שהוא ישאל סתם אנה ילך או אם יצליח, ויראה בבליטת את צהיבות אותיות החושן הן או לאו, אך על מה היא השאלה שעליו שואל, אם יצליח בו או לאיזה מקום ילך, לא יודיע אפילו לכהן.

והנה אין ספק כי לשר וגדול לישראל וחתן למלך כי יערכו לפניו שולחן לאכול ולשתות, אך הוא לא יוכל להתאחר כי הייתה בריחתו נחוצה, וגם אם יאמר שאפילו פת לא הביא עמו לעצמו יתנו לב כי בורח הוא. על כן על שני הדברים האלה אמר, **והנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני**, שקדמוני וממתינים לי, ולחם אין אתם.

לכן -

ד ועתה מה-יש תחת-ידך חמשה-לחם תנה בידי או הנמצא. ועתה כי הם מזי רעב **מה יש תחת ידך חמשה לחם**, כלומר כי חמשה נערים הם, **תנה בידי** להוליך להם פן ימותו ברעב, **או הנמצא** אם אין כל זה השיעור, או מזון אחר אם אין לחם.

ה ויען הכהן את-דוד ויאמר אין-לחם חל אל-תחת ידי כי-אם-לחם קדש יש אם-נשמרו הנערים אך מאשה. ולהיות כי דוד אמר שהיה חפץ לחם לנערים, על כן הכהן לא הזכיר אלא הנערים באומרו **אם נשמרו הנערים כו'.**

ו וַיַּעַן-דָּוִד אֶת-הַכֶּהֱן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אַם-אִשָּׁה עֲצָרָה-לָנוּ כְּתִמּוֹל שְׁלֹשָׁם בְּצִאתִי וַיְהִיו כְּלִי-הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ וְהוּא דֶּרֶךְ חַל וְאָף כִּי הַיּוֹם יִקְדָּשׁ בְּכָלִי.
יש פירשו שאמר שלשה טעמים.

אחד, כי אשה עצורה ומופרשת מהם זה שלשה ימים, ולכן **כלי הנערים** היו טהורים, **שני,** כי כבר הלחם היה חול, כי הוקטר בבזיכין והוסר הלחם מעל השולחן, **שלישי,** הוא אומרו ואף כי היום יקדש בכלי, רצה לומר אף על פי שהיה

ז וַיִּתֵּן-לוֹ הַכֶּהֱן קֹדֶשׁ כִּי-לֹא-הָיָה שֵׁם לֶחֶם כִּי-אַם-לֶחֶם הַפָּנִים הַמוֹסְרִים מִלִּפְנֵי ה' לְשׁוֹם לֶחֶם חֵם בְּיוֹם הַלִּקְחוֹ.

לחם הפנים מונח היום ונתקדש על השלחן היה מותר לנו לאוכלו להיותינו מסוכנים, ואין דבר עומד בפני פקוח נפש.

ואמרו חז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קל).
שאחזו בולמוס והוא חולי הרעב, עכ"ל.

ח וְשֵׁם אִישׁ-מַעֲבָדִי שְׂאוּל בְּיוֹם הַהוּא נִעְצָר לִפְנֵי ה' וְשִׁמוֹ דָּאָג הָאֲדָמִי אֲבִיר הָרָעִים אֲשֶׁר לְשְׂאוּל.
ט וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַחִימֶלֶךְ וְאֵין יֵשׁ-פָּה תַחַת-יָדְךָ חֲנִית אוֹ—רֶב כִּי גַם-חֶרֶבִי וְגַם-כָּלִי לֹא-לִקְחָתִי בְיָדִי כִּי-הָיָה דְּבַר-הַמֶּלֶךְ נְחוּץ.
י וַיֹּאמֶר הַכֶּהֱן חֶרֶב-גִּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר-הִכִּיתָ בְּעֵמֶק הָאֵלֶּה הִנֵּה-הִיא לוֹטָה בְּשִׁמְלָה אַחֲרֵי הָאֶפֶוד אַם-אַתָּה תִּקַּח-לָךְ קַח כִּי אֵין אַחֲרֵת זֹלָתָהּ בָּזָה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵין כְּמוֹהָ תִּנָּנָה לִי.

ראוי לשים לב.

א. למה מכניס פסוק זה בין שאלת הלחם לשאלת **החרב והחנית**, ולא נאמר בתחילת הדברים או אחריהם, ואם הוא שלא נמצא רק בשאלת **החרב והחנית** ולא בשאלת הלחם, הלא הוא אמר למלך (כב ט - י) **ראיתי את בן ישי בא נבה כו' וישאל לו בה' וצידה נתן לו ואת חרב גלית כו', הרי כי הכל ראה.**

ב. ולמה מודיע שהוא **אביר הרועים.**

ג. ועוד אומרו (פסוק ט) **ואין יש פה כו',** כי היה לו לומר ואם יש ולא ואין.

ד. ועוד, כי לא ימנע, או ידע **מחרב גלית**, או לא ידע, אם ידע יאמר לו תן לי את חרב גלית, ואם לא ידע מאין ולאין יש חרב במשכן ה'.

ה. ועוד, למה מודיע שהייתה לוטה **בשמלה** ושהייתה **אחרי האפוד** (פסוק י), **ולא עוד** אלא שבי"ת בשמלה נקודה בפת"ח ולא בשו"א כאלו היא שמלה ידועה.

ו. ועוד, מה הוא אריכות וכפל הלשון הזה אותה **תקח לך קח**.

ז. וכן הוא שאמר **אין כמוה תננה לי**, כי היה די' יאמר **תננה לי**.

והנה לדעת האומר מרבתינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קל) שראה אותם אופין לחם הפנים בשבת בהוראת דואג, נחה שקטה השאלה הראשונה, שחוזר אל מה שאמר למעלה, שמה שהיו אופין בשבת הוא דרך חול, כי אין אפיית לחם הפנים דוחה השבת, אמר עתה כי מה שהוצרך להורות להם זה, הוא על כי שם נמצא איש מעבדי שאול שהוא **אביר הרועים** אב בית דין, כמו שאמרו ז"ל שהורה שדוחה שבת.

ועל דרך הפשט

שהוא נדרש לפניו ולאחריו. לפניו, כי הנה דוד הורה (פסוק ו) כי **לחם קדש** הותר לו, והודה לו הכהן (פסוק ז), אמר כי ושם איש כו' **אביר הרועים** שהוא אב בית דין, ולא חלק עמו בהוראתו, כי זה היה לשמוע אחימלך לדוד.

או נדרש לאחריו, כי אולי לא היה משתדל דוד בעד חרב או חנית, אלא כי שם איש מעבדי שאול וגו' **אביר הרועים** את עמו לצאת ולבוא במלחמה אשר לשאול, על כן שאל חרב או חנית מיראתו פן יפגענו בלכתו בדרך מחמת שאול אדוניו, וחרב אין ביד דוד.

על כן -

ט ויאמר דוד לאחימלך ואין יש-פה תחת-ידך חנית או-חרב
כי גם-חרבי וגם-כלי לא-לקחתי בידי כי-היה דבר-המלך נחיצ.

ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב לעמוד נגדו. והן אמת כי לא נעלם מדוד כי חרב גלית שם הייתה ולא היה מסתפק בדבר, על כן לא אמר ואם יש חנית או חרב כי אם ואין בחיר"ק האל"ף, שמשמעו כאומר הן יש, שהוא ודאי בלשון ארמי, ולא אמרו בפירוש בלשון עברי כי אם בלשון ארמי, ויראה לשומע כי אומר כמסתפק אם יש, בל יראה שחלקו שואל בפיו בכח, כי אם כמניח הדבר אל בחירת אחימלך שהוא דרך ארץ.

י ויאמר הכהן חרב-גלית הפלשתי אשר-הכית בעמק האלה הנה-היא לוטה בשמלה אחרי
האפוד אם-אתה תקח-לך קח כי אין אחרת זולתה בזה ויאמר דוד אין כמוה תננה לי.

ומאשר כתבנו על פסוק (ב) **ויבא דוד נבה אל אחימלך הכהן** ובפסוק שאחריו **ויאמר דוד אל אחימלך הכהן כו'**, ששני הכתובים ההם ידבר על שאול באלוהים, יתכן מה שבאותם הכתובים ובפסוק שאלת החרב (פסוק ט) נזכר אחימלך, ובכל שאר הפסוקים נאמר הכהן ולא אחימלך, על כי בשני הכתובים ההם ידבר על שאול באלוהים שאינו רק לכהן גדול, וכן שאלת החרב אינה אלא לכהן הגדול, כי מי יתן ומה גם חרב גלית בלי רשותו, על כן לגדול שבהם אמר, אך בשאר הכתובים נאמר הכהן, שאפשר שהוא אחד משאר הכהנים, שהם דברים שיש לכל כהן

שייכות לדבר בו, ואף גם תשובת עניין החרב אחר שנשאלה, והוא מראה חפץ בדבר יכול לגמור הדבר כהן זולתו. ובכן נאמר **ויאמר הכהן**. ותשובתו הייתה **חרב גלית כו'**.

ולבוא אל העניין

נזכירה מאמרם ז"ל (יבמות עו ב) כי כאשר ראה שאול אשר הפליא לעשות הוא יתברך על ידי דוד בגלית, הוא ראה כן תמה, כי אמר בלבו זה יעצר בעמנו כי תרועת מלך בו, ומעתה ה' עמו, ועל כן שאל (לעיל יז נה) **בן מי זה הנער**, שהוא אם מזרע פרץ ויצלח למלוכה, או מזרע זרח ולא יהיה לו רק שררה מה, ויען דואג עד שאתה שואל אם ראוי למלוכה, שאל אם ראוי לבוא בקהל ה', כי הוא מרות המואביה, והשיב אבנר מואבי ולא מואבית, השיב דואג אם כן ממזר ולא ממזרת, והושיבו סנהדרין על הדבר ויהיו דבריהם נגד דואג כדברי אבנר, ועודנו דואג מחזיק בדעתו עד שיתרא הישראלי חגר חרבו כישמעאל ויאמר כך מקובלני משמואל הרמתי מואבי ולא מואבית. ובמדרש חזית (רות רבה ד ט) ובאגדת שמואל (מדרש שמואל פרשה כב) מסיים בה שעדיין היה שמואל קיים, והלכו אליו ושאלו והשיב עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ונתן טעם ואמר שעל כן נאמר ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור כו', אנשים דרכם לשכור, נשים אין דעתם לשכור, ואז נחה שקטה שאלתם ותגרתם.

והנה אין ספק כי דבר כזה לא מצער הוא, וראוי לעשות זכר לדורות, בל יוסיפו בני עולה לפתוח פיהם עוד נגד הדבר הזה, כי הלא מאז שמו כל ישראל לבם עליו כי לדוד המלוכה, וראוי לעשות זכר לדבר הרשום הלז, בל יקום איש כדואג לשים דופי במשיח ה'. על כן אחשוב הושמה חרב גלית במשכן ה', אשר שם יבואו כל ישראל ויראוה לטה בשמלה אחרי האפוד, למען יתנו אל לבם מעשה שהיה הוראת מלכות דוד בעניין גלית, והערעור והתיקון. והוא, כי הוראת המלכות היא החרב, והיותה לטה בשמלה הוא כי הוראת החרב שנחתך בה ראש גלית שהיא הוראת מלכות הייתה כעוטיה מערעור רות, שנאמר בה (רות ג ג) ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן. וזהו החרב לטה בשמלה שבה הלכה אל הזווג. וסוף נגמר התיקון היה לכתם אחרי שמואל לשאול ממנו. וזהו **אחרי האפוד** לרמוז לכתם אחרי שמואל שהיה חגור אפוד בד (לעיל ב יח). באופן כי כל הרואים חרב גלית לטה בשמלה אחרי האפוד, היה נותן אל לבו לזכור הדבר. וכיוון הכהן לומר אם אותה תיקח לך קח ותבטל הזיכרון הזה, קח כי אין [אחרת] זולתה בזה להניח זאת לזיכרון הדבר. ויאמר דוד אפילו הייתה זולתה בזה אחרת שלא תהיה כמוה לא אחפוץ. וזהו אומרו לא על כי אין אחרת, כי אם על מה שאין כמוה תננה לי.

עוד כיוון לומר, אם בשביל אחד מהנערים תרצה אותה אין ראוי לקחתה מפה, כי בזה מתפרסם הוה לכל באי הרגל וגם לזכרון האמור, אך אם אותה תקח לך לעצמך קח, ואף גם לך הוא, על כי אין אחרת זולתה בזה. ויאמר דוד אין כמוה לקחתה אפילו הייתה אחרת בזה, ומה שאמרת שלא אקחנה לאחד מהנערים כן דברת תננה לי לעצמי, כי לי יאתה.

יֵא וַיִּקְם דָּוִד וַיִּבְרַח בַּיּוֹם-הַהוּא מִפְּנֵי שְׁאוּל וַיָּבֹא אֶל-אָכִישׁ מֶלֶךְ גֵּת.

הלא יקשה אומרו ויקם ויברח מפני שאול ביום ההוא, כי הלא מקודם היום ההוא ברח מפני שאול זה כמה ימים. אך יאמר כי עתה ביום ההוא היה כבורח מפני שאול ממש, כי נתן אל לבו כי שם היה דואג ויגיד לשאול וזהו ויברח ביום ההוא מפני שאול. ובזה יתיישב אומרו לאביתר (לקמן כב כב) ידעתי ביום ההוא כי שם דואג כי הגד יגיד לשאול, אי ביום ההוא יכול מתחילה אם כן למה לקח לפני דואג לחם וחרב ושאול באלוהים, אך אינו אלא אחר המעשים ההם, והוא כי ביום ההוא אחר המעשים ההם נתן אל לבו כי הגד יגיד ויקם ויברח. וזהו אומרו פה ויקם דוד ויברח ביום ההוא מפני שאול כמדובר.

ויבא אל אכיש מלך גת. והוא, כי בא בעצמו אל אכיש לאמר לו יקבלנו ויהיה לו לבן חיל, כדרך הבורח ממלך אחד ובא להסתופף בצל מלך זולתו.

יֵב וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי אָכִישׁ אֵלָיו הֲלוֹא-זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הַלּוֹא לָזָה יַעֲנֵנוּ בְּמַחְלוֹת לֵאמֹר הִנֵּה שְׁאוּל (בְּאַלְפִּי) [בְּאַלְפִּי] וְדָוִד (בְּרַבְבוֹתָיו) [בְּרַבְבוֹתָיו]

ויאמרו עבדי אכיש אליו הלא זה דוד מלך הארץ. הוא כל ארץ ישראל הנקראת הארץ סתם, כלומר ויחריב את ארצך כי לרמותך בא.

ושמא תאמר כי שאול הוא המולך ולא זה, הנה האחר יש לו השם ולזה הפועל, כי הלא לזה יענו בקול רם במחולות לאמר הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו, הנה כי לא אמרו המלך שאול באלפיו ודוד ברבבותיו, כי במלכות השוו אותם, ולשאול נתנו האלפים ולדוד הרבבות, הנה כי לפי האמת גדול כבוד מלכות של זה משאול.

אז -

יֵג וַיִּשֶׂם דָּוִד אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבּוֹ וַיֵּרָא מֵאֵד מִפְּנֵי אָכִישׁ מֶלֶךְ-גֵּת .

וירא מאד מפני אכיש. ומה גם לאומרים כי אחי גלית היה וינקום נקמתו.

על כן -

יֵד וַיִּשְׁנֵנוּ אֶת-טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְּהַלֵּל בִּידָם וַיִּתְּנוּ עַל-דִּלְתוֹת הַשַּׁעַר וַיִּזְרְדוּ רִירוֹ אֶל-זַקְנוֹ .

וישנו את טעמו. והוא, כי הנה הוא היחל לדבר אל אכיש דברי טעם שיקבלו ויהיה לו לבן חיל וכיוצא בזה, אלא שעבדיו הפסיקוהו, עתה ראה את עצמו בצער איך יתהולל, והוא החל כבר לעיניהם לדבר דברי טעם, על כן סיפר השגחתו יתברך כי הנה וישנו את טעמו הם דברי טעם אשר החל לדבר בעיניהם אשר ראו דברי טעמו, וה' עזרו ששינה את טעמו שלא סיים בעניין שהחל, כי אם שנה אותו והם החלו לתופסו בידם כי היו כמרגישים השנוי לראות אם היה מתפעל מתפיסתם. והוא התחכם שאדרבה היה מתהולל בהיותו בידם נאחז, שיאמרו אם דעת

בו יתפעל וישתנו פניו פן ימיתוהו, ואדרבה היה מתהולל מרקד ושמח כבלתי מרגיש מה שהלשינו עליו ותפיסתו בידם. ובהגיעם אותו אל הדלת כמוציאים אותו לאוסרו או המיתו, אז **ויתו על דלתות השער, טובל אצבעו ברירו וכותב, ויורד רירו כו'.**

טו ויאמר אכיש אל-עבדיו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אותו אלי .
ויאמר אכיש אל עבדיו הנה תראו כו' למה תביאו אותו אלי. ואם הוא לשחק ממה שעושה.

טז חסר משגעים אני כי-הבאתם את-זה להשתגע עלי הַזֶּה יבוא אל-ביתי.
חסר משוגעים אני לכך שהבאתם את זה להשתגע עלי ממש, שהיה כותב בדלת שהיה המלך חייב לו כך וכך, נמצא כי זה **משתגע עלי**, וכדי בזיון למלך ולא שחוק. ואם תאמרו שהוא בא מאליו ואתם לא הבאתם אותו, אי אפשר כי **הזה יבוא אל ביתי** מאליו אם לא שהביאוהו, ואפילו הבני דעת אין שוערים חצונים ופנימיים מניחים ליכנס עד ישאלו רשות מאת המלך.

פרק כב

א וילך דוד משם וימלט אל-מערת עדלם וישמעו אחיו וכל-בית אביו וירדו אליו שמה.
(א) וילך דוד משם וימלט אל מערת עדלם כו'. אז וילך משם אל מערת עדולם, מקום אשר עמד שם יהודה אבי השבט, כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה פה א) על פסוק (מיכה א טו) עד עדולם יבא כבוד ישראל. וישמעו אחיו וכל בית אביו כי הלך שם, שהיה סעד מזכות אביהם הזקן ירדו אליו, וזהו וירדו אליו שמה.

ב ויתקבצו אליו כל-איש מצוק וכל-איש אשר-לו נשא וכל-איש מר-נפש
ויהי עליהם לשר ויהיו עמו כארבע מאות איש.

ג וילך דוד משם מצפה מואב
ויאמר אל-מלך מואב יצא-נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה-יעשה-לי אלהים.

ד וינחם את-פני מלך מואב וישבו עמו כל-ימי היות-דוד במצודה.

ה ויאמר-גד הנביא אל-דוד לא תשב במצודה לך ובאת-לך ארץ יהודה
וילך דוד ויבא יער חרת.

(ב - ה) ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה. שאצל מואב לבטוח בקורבת מואב שמצד רות, וטוב לך קורבת אביך שיש זכות שבהם תצמח תחלת מלכותך, וברחת לך ארץ יהודה, וזה אומרו ובאת לך, ולא אמר ולך אל ארץ יהודה, כי אם ובאת לך, כי לא תדמה להולך רק לנכנס לתחום עצמך, וזהו ובאת לך ארץ יהודה.

ו וַיִּשְׁמַע שְׁאוּל כִּי נֹדַע דָּוִד וְאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אֵתוּ

וְשְׁאוּל-יֹשֵׁב בְּגִבְעָה תַּחַת-הָאֶשֶׁל בְּרֵמָה וְחִנִּיתוּ בִידּוֹ וְכָל-עֲבָדָיו נֹצְבִים עָלָיו.

(ו) וישמע שאול כי נודע דוד כו'. וכאשר שמע שאול כי נודע דוד ואנשיו בארץ יהודה, אז נתן אל לבו כי דוד נעשה כאורב הזה המחזר אחר מקום ודרך לכבוש את העיר, כך היה הולך אל ארץ יהודה הוא ארץ בני עמו יהיו לו מעיר לעזור, כי אך עצמו ובשרו הם, לומר כי הם יהיו בעוזריו.

ולכן אמר הוא לבני שבטו

ז וַיֹּאמֶר שְׁאוּל לְעֲבָדָיו הַנֹּצְבִים עָלָיו שְׁמַעוּ-נָא בְנֵי יְמִינִי

גַּם-לְכָלְכֶם יֵתֵן בֶּן-יִשִׁי שְׂדוֹת וְכֶרְמִים לְכָלְכֶם יִשִּׁים שָׂרֵי אֱלִפִּים וְשָׂרֵי מֵאוֹת.

(ז) בני ימיני, גם לכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים.

ח כִּי-קִשְׁרָתָם כָּלְכֶם עָלֵי וְאִין-גְּלָה אֶת-אֲזָנִי בְכֶרֶת-בְּנֵי עַם-בֶּן-יִשִׁי וְאִין-חָלָה מִכֶּם עָלֵי וְגָלָה

אֶת-אֲזָנִי כִּי הַקִּים-בְּנֵי אֶת-עֲבָדִי עָלֵי לְאֹרֵב כִּי־זֶה.

(ח) ואין חלה מכם עלי וגולה את אזני, כי הקים בני את עבדי עלי לאורב כיום הזה. שהוא בארץ יהודה כאורב להתקומם עלי משם.

ט וַיַּעַן דָּאָג הָאֲדָמִי וְהוּא נֹצֵב עַל-עֲבָדֵי-שְׁאוּל וַיֹּאמֶר

רֵאִיתִי אֶת-בֶּן-יִשִׁי בָּא נֶבֶה אֶל-אֲחִימֶלֶךְ בֶּן-אֲחִיטוֹב.

(ט) ויען דאג האדמי והוא נצב כו'. אז נתעורר דאג להיות גולה את אזנו מעניין אחימלך. ויאמר ראיתי את בן ישי בא נבה אל אחימלך, כלומר לבקש אותו כי איש עצתו הוא,

י וַיִּשְׁאַל-לוֹ בֶּה' וַצִּידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גְּלִית הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ.

יֵא וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ לְקַרְא-אֶת-אֲחִימֶלֶךְ בֶּן-אֲחִיטוֹב הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל-בְּיֹת אֲבִיו הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּנֵב וַיָּבֹאוּ כָל־אֶל-הַמֶּלֶךְ.

יב וַיֹּאמֶר שְׁאוּל שְׁמַע-נָא בֶּן-אֲחִיטוֹב וַיֹּאמֶר הִנְנִי אֹדְנִי.

לשאול לו ב', לדעת את אשר יעשה נגדך, ולהחיותו בצידה שנתן לו ולתת חרב בידו להורגך. ולהיות מה שעשה שאול עיקר הוא מאשר שאל לו באלוהים, הניח זה לאחרונה, שהוא יורה כי למלך החשיבו בחייו.

יג וַיֹּאמֶר (אֵלֹו) [אֵלִי] שְׁאוּל לְמָה קִשְׁרָתָם עָלֵי אֶתָּה וּבֶן-יִשִׁי

בְּתִתֶּךָ לוֹ לָחֶם וְחֶרֶב וְשְׁאוּל לוֹ בְּאֵלֵהִים לְקוֹם אֵלֵי לְאֹרֵב כִּי־זֶה.

וכן אמר לו לאחימלך **למה קשרתם עלי אתה ובן ישי בתתך לו לחם** להחיותו **וחרב** להרגני. ומפני שלא ידע דרך איך יוכל עלי, **שאלת לו באלוהים לקום אלי לאורב** כאורב המחזר אחר מצוא דרך ללכוד את שכנגדו, כך הודעת לו באורים איזה דרך יארוב עלי **כיום הזה**, כי הלך אל ארץ יהודה ארץ בני עמון שיהיו בעוזריו נגדי.

יד ויען אחימלך את-המלך ויאמר

ומי בכל-עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך וסר אל-משמעתך ונכבד בביתך.

ויען אחימלך את המלך ויאמר. מה שנתתי לו לחם, אם כעבד **מי בכל עבדיך כדוד נאמן**, אם כבן **וחתן המלך**. ומה שנתתי לו חרב לא להמית אותך, כי הלא הוא **סר אל משמעתך** לעשות ציווייך להמית את קמיך. ועל שאול באלוהים, הלא הוא **נכבד בביתך**, שעל כן חשבתי כי בשליחותך היה שואל אם יצליח.

ועוד כי -

טו היום החלתי (לשאול) (לשאול-לו) באלהים חלילה לי אל-ישם-המלך בעבדו דבר בכל-בית אבי כי לא-ידע עבדך בכל-זאת דבר קטן או גדול.

טז ויאמר המלך מות תמות אחימלך אתה וכל-בית אביו.

כלומר אפילו לא היה בשליחותך כי אם **לו**, על כי רבים צריכים לו, כי הוא היוצא ובא לפניהם. ואם נשתנה העניין ומרד בך, **חלילה לי אל ישם המלך בעבדו דבר וגו' כי לא ידע עבדך כו'.**

יז ויאמר המלך לרצים-הנצבים עליו סבו וקמיתו כהני ה' כי גם-ידם עם-דוד וכי ידעו כי-ברח הוא ולא גלו את-(אזנו) [אזני] ולא-אבו עבדי המלך לשלח את-ידם לפגע בכהני ה'.

ואמרו רז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קלא) כי אבנר ועמשא הם אשר לא רצו לשלוח את ידם בכהני ה', כי היה דעתם שכמו ששואלים למלך כך שואלים לאב בית דין ולמי שרבים צריכים לו.

יח ויאמר המלך (לדויג) [לדואג] סב אתה ופגע בכהנים

ויסב (דויג) [דואג] האדמי ויפגע-הוא בכהנים

וימת ביום ההוא שמנים וחמשה איש נשא אפוד בד.

אז אמר **לדואג** שהיה בעל ההוראה והעד שיפגע בהם. ולא אמר בכהני ה', כי אם **בכהנים**, לבלתי ירחם כאשר עשו אבנר ועמשא.

ודואג הרשיע להורות ולשפוך דם צדיקים, ועשה בכהני ה' מה שצוה ה' לעשות בעמלק,

יט ואת נב עיר-הכהנים הכה לפי-חרב מאיש ועד-אשה מעולל ועד-ינק ושור וחמור ושה לפי-חרב.

מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב כעיר הנדחת, על שהחיה אחימלך את דוד מלך ישראל חי וקיים משיח ה'.

כ וַיִּמְלֹט בֶּן-אֶחָד לְאַחִימֶלֶךְ בֶּן-אֶחָטוֹב וְשָׁמוֹ אֲבִיתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי דָוִד.
 כא וַיִּגְדּוּ אֲבִיתָר לְדָוִד כִּי הָרַג שָׂאוּל אֶת כְּהֲנֵי ה'.
 כב וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַבִּיתָר יָדַעְתִּי בַיּוֹם הַהוּא כִּי-שָׁם (דֹּוֹיג) [דֹּוֹאג] הָאֲדָמִי כִּי-הִגֵּד יָגִיד לְשָׂאוּל
 אֲנֹכִי סַבְתִּי בְּכָל-נֶפֶשׁ בֵּית אֲבִי.
 וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַבִּיתָר יָדַעְתִּי וְכו' וְהִנֵּה אֲנֹכִי סַבְתִּי כו'. באופן שלתקן עתה אציל את נפשי.

כג שְׁבָה אֶתִּי אֶל-תִּירָא כִּי אֲשֶׁר-יִבְקֹשׁ אֶת-נַפְשִׁי יִבְקֹשׁ אֶת-נַפְשִׁךָ כִּי-מִשְׁמֶרֶת אַתָּה עַמְדִּי.
 שְׁבָה אֶתִּי אֶל תִּירָא, כִּי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִבְקֹשׁ אֶת נַרְדִּף, אֲשֶׁר יִבְקֹשׁ אֶת נַפְשִׁי לְהַצִּילָה מִשָּׂאוּל
 יִבְקֹשׁ אֶת נַפְשִׁךָ כִּי מִשְׁמֶרֶת אַתָּה עַמְדִּי, בְּהִיוֹתְךָ עַמְדִּי וּמִמָּה שֶׁלֹּא אָמַר כִּי שְׁמוֹר אַתָּה עַמְדִּי,
 יִתֵּן יֹאמַר כִּי בַּזְכוֹת שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵר אוֹתְךָ, ה' יִשְׁמֹר אוֹתִי, וּבְשׁוֹמְרוֹ אוֹתִי אַתָּה נִשְׁמָר עַמְדִּי, נִמְצָא
 שֶׁאַתָּה מִשְׁמֶרֶת לִי וְלֹךְ בְּהִיוֹתְךָ עַמְדִּי.

פרק כג

א וַיִּגְדּוּ לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְּלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּקַעֲלִיָּה וְהִמָּה שְׁסִים אֶת-הַגִּרְנוֹת.
 הִנֵּה רָצָה יִתְבַּרֵּךְ יִצְחָק דָּוִד אֶת יוֹשֵׁבֵי קַעֲלִיָּה לִמְעַן זְכוּתוֹ שִׁיזְכֶּה לִינְצֹל גַּם הוּא, וְסִיפֵר הַכְּתוּב כִּי
 הִגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר, שֶׁהוּא כְּדִי שִׁיֹּאמֶר אִם יֵלֶךְ וְאִם יִחְדַּל לְהַצִּילָם.

ב וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּה' לֵאמֹר הֲאֵלֶךְ וְהִכִּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה
 וַיֹּאמֶר ה' אֶל-דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת-קַעֲלִיָּה.
 וּמֵאֲשֶׁר לֹא נֹאמַר עֲתָה כִּי הֵבִיא אֲבִיתָר אֶפּוֹד בִּידּוֹ, כִּי אִם אַחֵר שִׁשְׁיָל תַּחֲלִילָה שְׁנֵי פַעֲמִים (פסוק ט),
 יִרְאֶה כִּי לֹא בִּמְשַׁפֵּט הָאוּרִים הִיִּיתָה הַשְּׂאֵלָה כַּעַתָּה, כִּי אִם בְּתַפִּילָּה, שִׁישִׁיב לוֹ הוּא יִתְבַּרֵּךְ
 בְּרוּחַ קִדְשׁוֹ, כִּי רוּחַ ה' דִּבֶּר בּוֹ וּמִלְתּוֹ עַל לִשְׁוֹנוֹ. וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּה' לֵאמֹר הֲאֵלֶךְ וְהִכִּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים
 הָאֵלֶּה, וַיֹּאמֶר ה' לֵךְ וְהִכִּיתָ כו', לֹא שֶׁתִּכּוֹן לְשַׁלּוֹל שֶׁלֵּל וּלְבֹזֵז בַּז כִּי אִם לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל
 שֶׁהוּא לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְזֶהוּ לֵךְ וְהִכִּיתָ בַּפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת קַעֲלִיָּה.

ג וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה אֲנַחְנוּ פֹּה בִּיהוּדָה יִרְאִים
 וְאִם כִּי-נִלְךָ קַעֲלִיָּה אֶל-מַעְרְכוֹת פְּלִשְׁתִּים.

הנה לא אמר לך ה' כי אם שתושיע את קעילה, ועדיין אפשר שימותו במלחמה חצינו או יותר, והלא **אנחנו פה**, כלומר כולנו, עם היותנו ארבע מאות ביהודה שהם עמך **יראים**, ואף כי **נלך קעילה אל מערכות פלשתים** כי ימיתו ממנו רבים.

אז -

ד ויֹסֵף עוֹד דוֹד לְשֹׁאֹל בֶּה' וַיַּעֲנֵהוּ ה' וַיֹּאמֶר קוּם רֵד קַעִילָה כִּי-אֲנִי נָתַן אֶת-פְּלִשְׁתִּים בְּיָדְךָ. כדבר הניתן מיד ליד בלי חסרון למקבל. ולהיות זה פלא עצום מאד, על כן אמר **אני נותן**, ולמה שאני הנותן בעצמי נקל הוא מאד, כי יוצר הכל הוא יתברך.

ה וַיֵּלֶךְ דָּוִד-(וְאַנְשׁוֹ) [וְאַנְשֵׁיוֹ] קַעִילָה וַיִּלָּחֶם בְּפִלְשְׁתִּים וַיַּנְהֵג אֶת-מִקְנֵיהֶם וַיָּבֶה מִכָּה גְדוֹלָה וַיֵּשַׁע דָּוִד אֶת יִשְׁבִּי קַעִילָה.

ו וַיְהִי בִּבְרֹחַ אֲבִיתָר בֶּן-אֲחִימֶלֶךְ אֶל-דָּוִד קַעִילָה אֶפֹּד יָרֵד בְּיָדוֹ.

ז וַיַּגֵּד לְשֹׁאֹל כִּי-בָא דָּוִד קַעִילָה וַיֹּאמֶר שֹׁאֹל נָכַר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי כִּי נִסְגַּר לְבֹא בְּעִיר דִּלְתִּים וּבָרִים.

ח וַיִּשְׁמַע שֹׁאֹל אֶת-כָּל-הָעָם לְמַלְחָמָה לְרֹדֶת קַעִילָה לְצוּר אֶל-דָּוִד וְאֶל-אֲנָשָׁיו.

ט וַיַּדַּע דָּוִד כִּי עָלָיו שֹׁאֹל מַחְרִישׁ הָרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל-אֲבִיתָר הֲכֵן הַגִּישָׁה הָאֶפֹּד.

י וַיֹּאמֶר דָּוִד ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

שָׁמַע שָׁמַע עֲבָדְךָ כִּי-מִבְקֵשׁ שֹׁאֹל לְבֹא אֶל-קַעִילָה לְשַׁחַת לְעִיר בְּעִבּוּרִי.

מכאן למדו ז"ל (יומא עג א) ששואלין דבר אחד ואין שואלין שני דברים, שהרי דוד שאל שני דברים והשיבו לו על האחד וחזר ושאל על האחרת והשיבו לו עליה.

ולפי זה אפשר שהוא כיוון באומרו -

יֹא הִסְגֵּרְנִי בְּעַלִי-קַעִילָה בְּיָדוֹ הִירֵד שֹׁאֹל כְּאִשֶּׁר שָׁמַע עֲבָדְךָ

ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגֵּד-נָא לְעֲבָדְךָ וַיֹּאמֶר ה' יֵרֵד:

יב וַיֹּאמֶר דָּוִד הִסְגֵּרוּ בְּעַלִי קַעִילָה אֹתִי וְאֶת-אֲנָשֵׁי בֵּית-שֹׁאֹל וַיֹּאמֶר ה' יִסְגִּירוּ.

כלומר עם שאין דרך לשאול שני דברים, **הגד נא** אך הפעם, ועם כל זה לא השיבו כי אם אחד.

והנה ראוי לשים לב

א. מה היה שלא שאל כסדר כאשר השיב לו ה', כי ירידת שאול הוא הקודם, ואם יסגירוהו הוא אחרי כן.

ב. ועוד, כי שאלת דוד תראה תפלה מבלי מלח, כי מה זו שאלה **היסגירוני** (פסוק יא), שיראה שאם לא יסגירוני אהיה בתוכם, כי הלא בין יסגירו בין לא יסגירו יציאתו מוכרחת, אם לא יסגירו ישחית העיר בעבורו, כאומרו (פסוק י) **שמע שמע עבדך כי מבקש שאול וכו' לשחת העיר בעבורי**, ואם יסגירו יסתכן דוד.

ג. ועוד, כי אחר שקבץ שאול את כל העם למלחמה לרדת קעילה (פסוק ח), מה שואל (פסוק יא) הירד שאול כו', ודאי שירד.

ד. וגם נשית לב על פי דרכנו אל שינוי השאלה, כי תחילה אמר היסגירוני, ואחר כך אמר (פסוק יב) אותי ואת אנשי.

יא היסגירני בעלי-קעילה בידו הירד שאול כאשר שמע עבדך
ה' אלהי ישראל הגד-נא לעבדך ויאמר ה' ירד:

ולבוא אל העניין, נשים לב אל כפל אומרו שמוע שמע עבדך. אך הוא, כי שתי שמועות שמע, אחת, כי מבקש שאול ללכת קעילה, ועדיין אפשר שאם לא יסגירו לא ישחית העיר בעבורו, והשמועה השנית הייתה לשחת העיר בעבורו.

וזוהו שמע שמע עבדך, השמועה האחת היא כי מבקש שאול לבוא אל קעילה,
והשנית היא לשחת לעיר בעבורי.

לזה שאל, אם הוא שאין הכוונה לשחת העיר רק לרדת לקחת אותי אם יסגירוני, ואם לאו לא ישחית העיר כי אם ישוב לדרכו ולא יקצוף על העיר, באומרו כי יראים מדוד פן בבואם להסגירו יכה בהם מכה רבה. לזה שאל אם יסגירוני, כלומר שאם לאו לא אצא וישוב לביתו.

או אולי השמועה השנית היא אמת, שהיא שיורד לשחת לעיר, באופן שאם כן הוא על כל פנים צריך לצאת מהעיר. וזהו אומרו הירד שאול כאשר שמע עבדך, כי הנה אומרו כאשר שמע עבדך הוא מיותר, אך הוא אם תהיה כאשר שמע עבדך, שהוא לשחת לעיר, באופן שאפילו אם לא יסגירו אצטרך לצאת מהעיר.

ויאמר ה' ירד, כלומר אך לא לשחת לעיר בעבורך, כי אם לא יסגירך לא ישחית העיר. אך לא השיב לו אם יסגירו, כי אין משיבין על שני דברים כאחת. ודוד חשב שלא על היותן שני דברים לא השיבו כי הלא התחנן הגד נא, כי אם שהיה על שלא פירש על אנשיו, על כן שאל -

יב ויאמר דוד היסגרו בעלי קעילה אתי ואת-אנשי ביד-שאול ויאמר ה' יסגירו.
והשיב לו [ה'] יסגירו,

אז הרחיק דוד -

יג ויקם-דוד ואנשיו כשש-מאות איש ויצאו מקעילה ויתהלכו באשר יתהלכו
ולשאול הגד כי-נמלט דוד מקעילה ויחדל לצאת.

ודוד ששאל על שני דברים היה על שאם הייתה התשובה שירד כאשר שמע שהוא להשחית בעבורו את העיר, לא היה צריך אל שאלה שניה, שאם כן היה בין יסגירו בין לא יסגירו צריך לברוח.

יד וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמְדְּבָר בַּמְצָדוֹת וַיָּשֶׁב בְּהָר בַּמְדְּבָר-זִיף

וַיִּבְקֹשֶׁהוּ שְׂאוּל כָּל-הַיָּמִים וְלֹא-נִתְּנוּ אֱלֹהִים בְּיָדוֹ.

טו וַיֵּרָא דָּוִד כִּי-יֵצֵא שְׂאוּל לִבְקֹשׁ אֶת-נַפְשׁוֹ וְדָוִד בַּמְדְּבָר-זִיף בַּחֲרָשָׁה.

אמר, בתחילה היה בהר במדבר זיף. והנה היה מקום מגולה, אך כאשר ראה כי יצא שואל לבקש את נפשו, הלך מההר במדבר זיף עצמו בחורשה, שהוא יער נסתר ולא בהר שהוא מגולה.

טז וַיָּקָם יְהוֹנָתָן בֶּן-שְׂאוּל וַיֵּלֶךְ אֶל-דָּוִד חֲרָשָׁה וַיִּחַזֵּק אֶת-יָדוֹ בְּאֱלֹהִים.

יז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵל-תִּירָא כִּי לֹא תִמָּצֵאךָ יָד שְׂאוּל אָבִי

וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל-יִשְׂרָאֵל וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה-לָּךְ לְמִשְׁנָה וְגַם-שְׂאוּל אָבִי יָדַע כֵּן.

ראוי לשים לב:

א. מהו החיזוק הזה **באלוהים**, אם הוא באשר הוא משיח אלוהים שיבטח בזה ולא יירא, הנה עדיין לא נודע שמשחו שמואל, ואם הוא שהבטיחו שיהיה אלוהים עמו, זהו דרך ברכה ותנחומין על הצרה, לא חיזוק יד לסמוך בו בודאי.

ב. **ועוד אומרו (פסוק יז) אל תירא כו'**, מה הביטחון הזה ומאין ידע שלא תמצאנו יד שואל בזה.

ג. וכן אומרו **ואתה תמלוך**, מאין לו.

טז וַיָּקָם יְהוֹנָתָן בֶּן-שְׂאוּל וַיֵּלֶךְ אֶל-דָּוִד חֲרָשָׁה וַיִּחַזֵּק אֶת-יָדוֹ בְּאֱלֹהִים.

והנה אם היינו אומרים ששאל באלוהים אם ימלוך דוד וענו אותו שימלוך, היה צודק כל מאמרו, שזהו **ויחזק את ידו באלוהים** ומזה ידע שימלוך, אך אין ראיה לדבר.

גם היה אפשר לומר כי מה ש**חיזק ידו באלוהים** הוא כי אמר הנה ממקום שהאשימו את אחימלך שהוא ששאל לך באלוהים, כלומר שהחזיק אותך למלך, משם אני מחזיק את ידך, כי הלא אלוהים ענה אותך שיצליחך בדרכך ולא תירא.

עוד יתכן והוא, כי הנה כאשר אחר שמלך דוד, קיימא לן כל המורד במלכות בית דוד כמורד בשכינה, כמפורסם ברז"ל (עיין **בראשית רבה** צד ט), והשכינה היא שם אלוהים כנודע, ומלכות מהשכינה הוא כנודע ליודעים, כך טרם ימלוך דוד הייתה מסורת ביד כל ישראל כי מפרץ שמהיודה ימלוך מלכות קיים בישראל, שעל כן שאל שואל בהכות דוד את הפלשתי בן מי זה הנער שהוא מפרץ והוא המלך העתיד מיהודה, או מזרח והוא שר בלבד (יבמות עו ב) והוא

מאמר הכתוב (בראשית מט ח - ט) ישתחוּ לך בני אביך גור אריה יהודה, כמאמר המתרגם כי תחילה יהיה גור קטן ואחר כך מלך גדול כאריה. וגם שאול יודע כן, כי על כן לא נמשח בקרן כי אם בפרך, ולא בשמן המשחה כי אם בשמן אפרסמון, שהוא כדבר עראי, מה שאין כן מיהודה שיהיה קיים לעד, וכמאמר חנה רמה קרני (לעיל ב א) ולא רמה פכי. ומה גם על ידי כל האותות אשר ראו מהצלחת דוד באויבי ה', כי היה כאילו עין בעין ראו כי דוד היה המלך הבא מפרץ, וכבר כתבנו כי מלכות הבא מפרץ הוא מלכות השכינה הנקרא אלוהים, כי על כן אמרו רז"ל החולק על מלכות בית דוד כמורד בשכינה. וזה יאמר **ויחזק את ידו באלוהים**, שאמר לו שלא ירפו ידיו, כי הוא אשר אלוהים מתייחס למלכותו והוא יהיה עמו.

ושמא יאמר, הלא בחירת האדם לא ימנענה הוא יתברך ממנו, והלא שאול מבקש המיתו, לזה אמר לו –

יז ויאמר אליו אל-תירא כי לא תמצאך יד שאול אבי

ואתה תמלך על-ישראל ואנכי אהיה-לך למשנה וגם-שאול אבי ידע כן.

והוא מה שכתבנו בביאור משלי בס"ד, כי גם שאין הקדוש ברוך הוא משנה בחירת האדם בבואו להרע את חברו, עם כל זה יציל את חברו ממנו, כי יניח את המבקש המיתו יכרה שוחה ללכדו לבלתי בטל בחירתו, אך את רעהו ישמור מליפול בלכד ברשת זו טמן לו. וזה יאמר שלמה (משלי ג כה) אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא להרע לך, כי ושמר רגלך מלכד (שם שם כו) אשר טמן לך, כמפורש במקומו. וזה יאמר פה, גם שלא ימיש ה' בחירת אבי ממנו ויכרה שוחה ללכדך, עם כל זה **לא תמצאך יד אבי**, כי ישמור רגלך משחת רשתו. ואחלה פניך כי גם **אתה תמלך** ולא תגעל בי, כי אם **ואנכי אהיה לך למשנה**. ולא ירחק בעיניך **שלא תמצאך יד אבי** בהשגחה, כי גם יסייע הטבע קצת, כי **גם שאול אבי יודע כן**, ובכן לא יחזיק הרבה לרודפך, **כי גם שאול אבי יודע כן**.

יח ויכרתו שניהם ברית לפני ה' וישב דוד בחרשה ויהונתן הלך לביתו.

יט ויעלו זפים אל-שאול הגבעתה לאמר

הלוא דוד מסתתר עמנו במצדות בחרשה בגבעת החכילה אשר מימין הישימון.

כ ועתה לכל-אות נפשך המלך לרדת רד ולנו הסגירו ביד המלך.

כא ויאמר שאול ברוכים אתם לה' כי חמלתם עלי.

ויכרתו שניהם ברית, על מה שחידש לו עתה שיהיה הוא לו למשנה.

עוד יתכן באומרו ויחזק את ידו באלוהים. והוא, כי אין ספק כי ראה את (אביו) [דוד] מיצר על היותו מפחד וגולה בורח מכאן ומכאן על כן החזיק ידו באלוהים. והוא, כי הנה ידוע כי הייסורין שמנכים העונות מחזקים ידי מקבלם, על כי בהן תנצל ממות נפשו, כמאמר הכתוב (הושע ז

טו) ואני ייסרתי חזקתי זרועותם. וזה יאמר אליו יהונתן, אל ירפו ידיך מייסורי הטלטול, כי הייסורין ינכו המוות. ומה גם כי להיות דוד בא מפאת ייבום יתעתד למות, על כן רצה יתברך תנוכה המוות בייסורין, ובזה תחזקנה ידיו. ועוד זאת תהיה נחמת יהונתן לדוד כי ייסורין אלו ינכו ממנו המוות, גם כי היה עתיד להיות נפל (זוהר בראשית נה א) לחזק בזה את ידיו. וזהו **ויחזק את ידו באלוהים**, הוא מידת הדין שהוא הייסורין כמדובר. (פסוק יז) ועל דבר שאול כי בחירי הוא ואין הקדוש ברוך הוא מעכב ביד בעלי בחירה, לזה אמר **ויאמר אליו אל תירא כו'**, כאמור בקודם.

כב לכו-נא הכינו עוד ודעו וראו את-מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו שם כי אמר אלי ערם יערם הוא.

כג וראו ודעו מכל המחבאים אשר יתחבא שם ושבתם אלי אל-נכון והלקתי אתכם והיה אם-ישנו בארץ וחפשתי אתו בכל אלפי יהודה. כד ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה אל ימין הישימון.

ראוי לשים לב

א. כי מה לו מה שיאמרו לו בפעם השנית שהוא במקום פלוני ממה שאמרו לו עתה, כי כאשר עתה הוא חושש אולי מאז באו שנה מקומו, גם אז מאז יבואו יחוש אולי משנה מקומו ולא יהיה במקום ההוא.

ב. ועוד אומרו **ודעו וראו**, כי מה צורך ידיעה בהיות ראייה.

ג. ועוד אומרו **מי ראהו שם**, כי אין לתיבות אלו גזרה.

ד. ועוד אומרו **כי אמר אלי**, מי זה אמר אליו ומה היא הבנתו.

ה. ועוד שחוזר ואומר (פסוק כג) **וראו ודעו**, ומהפך הסדר כי תחילה אמר (פסוק כב) **ודעו וראו** ועתה אמר **וראו ודעו**.

ו. ועוד אומרו (פסוק כג) **מכל המחבואים כו'**, אם הוא מבקש המקום אשר הוא שם על נכון, מה לו מן המחבואים אשר יתחבא.

ז. ועוד, שאחר אומרו **ושבתם אלי** אל נכון שהוא מקום אשר הוא שם בודאי, איך יאמר **וחפשתי אותו בכל אלפי יהודה**.

ח. ועוד אומרו (פסוק כד) **ויקומו וילכו זיפה לפני שאול**, כי זה הוא הפך כל האמור, שלא המתין עד שילכו וישובו בתשובה שלמה ממקום מסוים אשר הוא שם כי אם מיד הלך אחריהם.

כב לכו-נא הכינו עוד ודעו וראו את-מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו שם כי אמר אלי ערם יערם הוא.

אך אמר בלבו מי יודע אם מאז יצאתם משם נסע והלך אל מקום אחר ואלך לריק, אכן **לכו נא הכינו עוד** להשיב תשובה נכונה, **ודעו** אם עודנו שם, ולא תשובו מיד, כי שמא בבואכם יסע

משם, כי אם **וראו** בנסעו אל מקום **אשר תהיה רגלו** אחר המקום שהוא שם עתה. והוא, כי **אמר אלי ערום יערים הוא** לגנוב דעת מבקשיו.

כג וראו וידעו מכל המחבאים אשר יתחבא שם ושבתם אלי אל-נכון והלכתי אתכם והיה אם-ישנו בארץ וחפשתי אתו בכל אלפי יהודה.
וראו המקום **אשר** יהיה שם, ולא בלבד זה, כי אם **ודעו** על ידי שאלה שיגידו לכם **מכל המחבואים אשר** דרכו **להתחבא שם**, באופן שעל ידי ראייה תדעו המקום שראיתם אותו תחילה בחורשה בגבעת החכילה והמקום אשר תהיה רגלו אחרי כן, וגם על פי מגידים תדעו המחבואים שהרבה להתחבא כדרכו, ואז **ושבתם אלי אל נכון**, באופן כי אז **והלכתי אתכם**, ואז לא יבצר כי אם ישנו בארץ מלמצוא אותו, כי **וחפשתי אותו** אחרי ידיעת המקומות והמחבואים שהם **בכל אלפי יהודה**. ומספר הכתוב כי אחרי עשותם את כל אשר נצטוו ושוב אליו על נכון.

כד ויקומו וילכו זיפה לפני שאל ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה אל ימין הישימון.
מצאו כי כבר נסע משם אל **מדבר מעון בערבה כו'.**

כה וילך שאל ואנשיו לבקש ויגדו לדוד וירד הסלע וישב במדבר מעון וישמע שאל וירדף אחרי-דוד מדבר מעון.
כו וילך שאל מצד ההר מזה ודוד ואנשיו מצד ההר מזה
ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאל ושאל ואנשיו עטרים אל-דוד ואל-אנשיו לתפשם.
כז ומלאך בא אל-שאל לאמר מהרה ולכה כי-פשוטו פלשתים על-הארץ.
כח וישב שאל מרדף אחרי דוד וילך לקראת פלשתים
על-כן קראו למקום ההוא סלע המחלקות.

פרק כד

א ויהי כאשר שב שאל מאחרי פלשתים ויגדו לו לאמר הנה דוד במדבר עין גדי.
ב ויקח שאל שלשת אלפים איש בחר מכל-ישראל
וילך לבקש את-דוד ואנשיו על-פני צורי היעלים.
ג ויבא אל-גדרות הצאן על-הדרך ושם מערה
ויבא שאל להסך את-רגליו ודוד ואנשיו בירכתי המערה ישבים.
ד ויאמרו-אנשי דוד אליו הנה היום אשר-אמר ה' אליך הנה אנכי נתן את-(איבך) [איבך]
בידך ועשית לו כאשר יטב בעיניך ויקם דוד ויכרת את-כנף-המעיל אשר-לשאל בלט.

ויאמרו אנשי דוד אליו כו'. אמרו, אם נאמר לך כי ה' ציוה להורגו, כי הותר לך מאת ה' הריגתו מפסוק (שמות כב א) **אם במחתרת ימצא הגנב, שלמדנו (סנהדרין עב א) הבא להורגך השכם להורגו,** הלא תאמר אלינו כי לא דברה תורה על משיח ה', או תאמר אם אהרגנו יפלו מישראל עמו, אך עתה שהכינו ה' לידך במחתרת הזה לבדו, וה' אנה לידך שהיית פה והביאו ממש לידך, הרי הוא כאילו זה **היום אשר אמר ה' אליך** ממש, **הנה אנכי בעצמי נותן את אויבך לבדו בידך, ועשית לו לבדו כאשר ייטב בעיניך,** קיים בו מה שכתבתי בתורה אם במחתרת כו' אין לו דמים. מה עשה דוד? רצה לנסות אם כך היה רצונו יתברך כדבריהם, **ויקם דוד ויכרות כו',** לומר אם בכרת הכנף לבי נוקפי על שולחי יד, מכל שכן שרעה בעיני ה' ליגע בעצמו ובשרו, ואם אין לבי נוקפי אדע כי מן ה' הוא זה, כי זה דרכו יתברך על ידי התעוררות כזה, לבלתי הביא תקלה על ידי הצדיק.

ה ויהי אחרי-כן ויך לב-דוד אתו על אשר כרת את-כנף אשר לשאול.

וירא והנה בכרתו **ויך לב דוד אותו.** שהיה לבו נוקפו.

אז -

ו ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם-אעשה-את-הדבר הזה לאדני למשיח ה' לשלח ידי בו כי-משיח ה' הוא.

ויאמר לאנשיו, לא כדבריתם שה' אנה לידי שאהרגנו כיון שהוא לבדו ולא יפלו מישראל עמו ובמחתרת מצאתיו, כי אם אדרבה הוא יתברך עורר לבי עלי להיות נוקפי על כנף המעיל, מה גם עתה על עצמו. וזהו **חלילה לי,** לא מחסידותי כי אם **מה'**, שעל כן התעורר לבי **ויך** אותי, כי ממנו יתברך הוא, עם שהוא לבדו ולא יפלו מישראל עמו. ואינו דומה זה לפסוק **אם במחתרת שלמדנו הבא להורגך כו',** כי שני טעמים בדבר.

אחד כי הוא **אדוני,** כי מפתו אכלתי ויינו שתיתי.

והוא מאמרם ז"ל במדרש רבה (**שמות רבה** ד ב) על פסוק (**שמות ד יח**) **וישב אל יתר חותנו,** שהלך משה לשאול רשות מיתרו ללכת בשליחות ה' מצרימה, אמרו מכאן שהפוח פתח לחברו חייב בכבודו יותר מאביו. והנה גם זה היה בשאול שהיה באוכלי שולחן המלך תמיד, וזה אומרו **לאדוני.**

ועוד למשיח ה'.

ולבל יאמרו הלא מאז נמשחת אתה נתבטלה משיחתו, ומה גם כי כבר אמר לו שמואל כי מאס ה' בו למלך ויתן המלכות לרעו הטוב ממנו (לעיל טו כו, כח), ואתה הוא, וגם הוא לא נמשח בקרן ולא בשמן המשחה כמוך כי אם בפך ובאפרסמון, לזה אמר **לשלוח ידי בו** עם היות כי בי בחר ה' וימשחני כי עם כל הטענות האלה לא יבצר **כי משיח ה' הוא.**

ז וישסע דוד את-אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל-שאול ושאול קם מהמערה וילך בדרך.

ח וַיָּקָם דָּוִד אַחֲרֵי-כֵן וַיֵּצֵא (מִן-הַמַּעֲרָה) [מִהַמַּעֲרָה] וַיִּקְרָא אַחֲרֵי-שָׂאוֹל לֵאמֹר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיִּבֹט שָׂאוֹל אַחֲרָיו וַיִּקְדּוּ דָּוִד אֶפְיָם אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוּ.

וישמע דוד את אנשיו בדברים כו'. כאילו בצע אותם לשנים כל כך הרגישו במה שמנעם מבוא בדמים. ואחר כך אמרו לבוא לדבר אל שאול דברי אמת לאמר למה תרדוף את אדוננו זה, והוא עם שהיית בידו לא נגע בך, אלא **שלא נתנם דוד לקום אל שאול**, עם שלא להשמידו בלבבם, פן יתפעל שאול בראות עצמו כנמסר ביד מרובים ויותר רצה לדבר הוא לבדו אליו חוצה את הדברים האלה, כאשר יבוא בס"ד, כי קם על הדרך.

ויאמר אליו

ט וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׂאוֹל לְמָה תִּשְׁמַע אֶת-דְּבָרִי אָדָם לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד מִבְקֵשׁ רַעְתִּי. י הִנֵּה-הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֶת אֲשֶׁר-נִתְּנָה-ה' הַיּוֹם בְּיָדִי בַּמַּעֲרָה וְאָמַר לְהִרְגֶּךָ וּתַחֲסֵ עָלֶיךָ וְאָמַר לֹא-אֶשְׁלַח יָדִי בְּאֲדֹנִי כִּי-מִשִּׁיחַ ה' הוּא. הִנֵּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֶת אֲשֶׁר נִתְּנָה ה' הַיּוֹם בְּיָדִי. וַיֹּאמֶר ה' הַנִּזְכָּר לְהוֹרֵגְךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה אִם בַּמַּחֲתֶרֶת כו' לומר כי הבא להורגך כו', ועם כל זה **ותחס ידי הנזכרת **עליך כו'.****

יא וְאֲבִי רָאָה גַם רָאָה אֶת-כִּנְפֵי מַעֲיָלְךָ בְּיָדִי כִּי בְּכַרְתִּי-אֶת-כִּנְפֵי מַעֲיָלְךָ וְלֹא הִרְגָתִיךָ דַּע וְרָאָה כִּי-אֵין בְּיָדִי רָעָה וּפֶשַׁע וְלֹא-חֲטָאתִי לָךְ וְאַתָּה צָדֵק אֶת-נַפְשִׁי לִקְחָתָהּ. וְאֲבִי רָאָה גַם רָאָה אֶת כִּנְפֵי מַעֲיָלְךָ כו'. לומר ראה הכנף וראה מקומו, אם מורה בצמצום שמשם נחתך, וגם שלא נקרע בסירה, כמאמרם ז"ל (תנחומא חקת ד) שאמר כן אבנר, כי מקרע סירה לכריתת סכין יש הפרש, ועל כל זה אמר **ראה גם ראה כו'.** ואם היה בידי רעה ופשע ממקום אחר לא הייתי נמלט מלהורגך, כי הייתה מתגלגלת חובתך על ידי חייב, אך מאשר **לא הרגתיך** הוא **כי אין בידי רעה ופשע** מזולתך, **ולא חטאתי לך.** **ואתה,** כלומר על כי יש בידך רעה ופשע מנוב עיר הכהנים, אותה עבירה גוררת לך עבירה זו, להיות **צודה את נפשי לקחתה**, עם **שלא חטאתי לך.** וזהו **ואתה צודה את נפשי לקחתה**, כלומר **ואתה** שבידך רעה **צודה כו'.**

ואיני אומר זה על שאני תובע דין של זולתי, כי אם -

יב וַיִּשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶךָ וַנִּקְמֵנִי ה' מִמֶּנֶּךָ וַיָּדִי לֹא תִהְיֶה-בָּךְ. שִׁישְׁפוֹט ה' בֵּינִי וּבֵינֶךָ וַנִּקְמֵנִי ה' מִמֶּנֶּךָ באופן שידי לא תהיה בך. כי אין בידי רעה שתתגלגל חובה על ידי חייב.

כי אם -

יג כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מֶשֶׁל הַקִּדְמוֹנִי מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע וַיָּדִי לֹא תִהְיֶה-בָּךְ.

כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע. שהוא שמגלגלין חובה על ידי חייב, שהוא (שמות כא יג) **ואשר לא צדה והאלוהים אנה לידו**, שהוא אשר לא צדה שהרג שוגג **והאלוהים אנה לידו** את אשר יזיד על רעהו להורגו, שיעלה בסולם רעוע ויפול על ההורג מזיד וימות והוא יגלה, כי מגלגלין חובת ההורג מזיד על ידי אשר הרג שוגג, כך יהיה מה שניקמני ה' ממך על ידי חייב ולא על ידי.

יד אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי אתה רדף אחרי כלב מת אחרי פרעש אחד.

ראוי לשים לב.

א. איך קרא את עצמו **כלב מת**, כי לא ניחא ליה למריה שיקרא דוד את עצמו **כלב מת**.

ב. **ועוד למה שינה המשל ואמר אחרי פרעש אחד.**

ג. **ועוד**, מה זה הדמיון לו עם **הפרעש**.

ד. **ועוד אומרו שני פעמים אחרי מי**, וגם אומרו בראשון **מלך** ובשני **אתה**.

אך יאמר הנה מלבד מה שהשגתיך מן הדין גם אשיגך מסברא, כי לא בדעת התנהגת, וזה משתי סבות:

אחת, שלא שמת לבך אל היותך **מלך ישראל**, ותלך נגרר אחרי **כלב מת** שאינו לפי כבודך. **שנית**, **אחרי מי אתה רודף**. ופירש מה שאמרתי (**אחרי מי אתה רודף**), **אחרי מי יצא מלך ישראל**, הוא כי יצא **אחרי כלב מת**. והוא, כי בבוא הזיפים שהיו ככלב כופרי המניח הצידה ונגרר בעליו אחריו לצוד אותה, כך באו הזיפים ויאמרו לשאול שירד, ולהם להסגירו בידו וילך אחריהם, כמאמר הכתוב (לעיל כג כד) **ויקומו וילכו זיפה לפני שאול כו'**, ולא נמצא במקום הם, ועליהם אמר הכתוב מלך ישראל הוא יצא נגרר אחרי כלב מת, כלב המריח הצידה והוא מת שאין בו מועיל, שלא נמצאת הצידה במקום שאמרו, או דמה אותם **לכלב מת** להיותם רשעים שהרשע קרוי מת (ברכות יח ב), ואינו כבוד מלך צאת אחריהם ואשר אמרתי **אחרי מי אתה רודף**, הלא הוא **אחרי פרעש אחד** בתמיהה, האם **אחרי פרעש אחד** שאם תרדפנו להורגו לא יוכל להשכים להורגך, ואיה שכלך שלא שמת לבך שאם אקיים הבא להורגך השכם להורגו, לא הייתי יכול לך, כי האם **לפרעש** חשבתני שלא אוכל לאלף כמוך, אלא שאיני חפץ כי אם **שוהיה ה' לדיין** (פסוק טו), כאשר יבוא בס"ד.

טו וְהִיָּה ה' לְדִין וְשֹׁפֵט בֵּינִי וּבֵינְךָ וַיֵּרָא אֶת-רִיבִי וַיִּשְׁפָּטֵנִי מִיָּדָךְ.

הנה כל עניין פסוק זה כבר אמור.

אך הנה עניין הכתוב הוא

מאמר התנא (אבות ד כב) כי הוא יתברך הוא הדיין הוא העד הוא הבעל דין. וזהו **והיה ה' לדיין** הרי הוא הדיין, **וירא** הרי הוא העד שרואה ומעיד, **וירב את ריבי** הרי הוא הבעל דין, ואחר כך **ישפטני מידך** לפעול המשפט.

וענין החזרה הוא, כי הנה יש נדון על פי מידת הדין, ואם היה על ידי מידת שם הרחמים אפשר לא יחייבהו בדין, ויש אשר עונו חמור שגם על ידי מידת רחמים יתחייב. וזה יאמר אין צריך לומר אם יהיה אלוהים לדיין, כי אם גם אם **והיה ה'** בעל הרחמים **לדיין**, כל כך עוונך חמור שידעתי שיהיה הוא העד והבעל דין והפועל הדין, כמדובר.

טז וְהִי כְּכֹלֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל-אֹהֶל
וַיֹּאמֶר שְׁאוּל הַקֶּלֶךְ זֶה בְּנִי דָוִד וַיֵּשֶׂא שְׁאוּל קֶלֶו וַיִּבֶךְ.
יז וַיֹּאמֶר אֶל-דָּוִד צְדִיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גִּמְלַתְנִי הַטּוֹבָה וְאֲנִי גִּמְלַתִּיךָ הָרָעָה.
יח (וְאַתָּה) [וְאַתָּה] הַגִּדַת הַיּוֹם אֶת אֲשֶׁר-עָשִׂיתָה אֵתִי טוֹבָה
אֶת-אֲשֶׁר סָגַרְנִי ה' בְּיָדְךָ וְלֹא הִרְגָתְנִי.
יט וְכִי-יִמָּצֵא אִישׁ אֶת-אֵיבֹו וְשִׁלְחוּ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה
וְה' יִשְׁלַמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה לִּי.
כ וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי מֶלֶךְ תִּמְלֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל.
כא וְעַתָּה הִשְׁבָּעָה לִּי בֵּה' אִם-תִּכְרִית אֶת-זֶרְעִי אַחֲרַי וְאִם-תִּשְׁמִיד אֶת-שְׁמִי מִבֵּית אָבִי.
כב וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשְׁאוּל וַיֵּלֶךְ שְׁאוּל אֶל-בֵּיתוֹ וְדָוִד וְאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל-הַמְּצֹדָה.

ראוי לשים לב

- א. מה זו שאלה **הקולך זה כו'**, האם היה ספק שהיה קולו, וגם ייתור מלת **זה**.
- ב. **ועוד אומרו** (פסוק יז) **צדיק אתה ממני**, שיראה כי שניהם צדיקים אלא שדוד הגדיל, ואינו כי אם שבפועל זה דוד לבדו הצדיק.
- ג. **ועוד שלפי סדר העניין** היה לו לומר אני גמלתיך הרעה ואתה גמלתני הטובה.
- ד. **ועוד אומרו** (פסוק יח) **ואתה הגדת היום**, שיורה כי אין דברו רק על פיו והרי הראיה ברורה.
- ה. **ועוד אומרו** (פסוק יט) **וכי ימצא כו'**, שהוא לבלי צורך שהוא הדבר הנראה מהאמור בפירוש.
- ו. **ועוד אומרו ושלחו**, והיה לו לומר ולא הרגו.
- ז. **ועוד אומרו תחת היום הזה**, והראוי יאמר תחת הדבר הזה.
- ח. וגם **אומרו אשר עשית לי**, הוא מיותר.

טז וְהִי כְּכֹלֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל-שְׁאוּל
וַיֹּאמֶר שְׁאוּל הַקֶּלֶךְ זֶה בְּנִי דָוִד וַיֵּשֶׂא שְׁאוּל קֶלֶו וַיִּבֶךְ.

אך אמר **ויהי ככלות**, כי כאשר כלה דבריו אשר סוף דבריו מסירת דין באכזריות לומר **ונקמני ה' ממך** [כו'] **כאשר יאמר כו' ישפט ה' כו'**, אמר עתה הנה קול דברך סותרים תואר שאמרת לי בראשונה, כי אתה אמרת (פסוק יא) **ואבי ראה כו'** כי לאב חשבתני ואם אב אני איה כבודי שאמרת שינקמך **ה' ממני**, וכל הדברים הרעים האלה, וזהו **הקולך זה**, כלומר זה הסמוך שהוא על דבריו האחרונים בהיותך **בני דוד** שקראתני **אבי** בראשונה. ועם כל זה על אשר חטא לו שב בתשובה **וישא קולו ויבך**.

יז ויאמר אל-דוד צדיק אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה.

עם ששבת עתה בתשובה ובכיתי ואיני נקרא רשע, עם כל זה **צדיק אתה ממני**. ואין אשמתי עתה כי אם מתחילה **אתה גמלתני הטובה**, והוא מאמר הכתוב למעלה (טז כג) **והיה בהיות רוח אלוהים אל שאול ולקח דוד את הכנור כו' וטוב לו**, וזה יאמר **אתה** מאז **גמלתני הטובה**, אחר כך עד כה **אני גמלתיך הרעה**.

יח (ואת) [ואתה] הגדת היום את אשר-עשית אתי טובה

את-אשר סגרני ה' בידך ולא הרגתני.

והנה אמרו רז"ל (תנחומא חקת ד) שהיה אבנר אומר שכנף המעיל בסירה נכרת, ושעל כן אמר לו אחרי כן בקחתו החנית וצפחת המים **הלא תענה אבנר** (לקמן כו יד), שהוא מה תענה עתה, האם בסירה נלקחה החנית וצפחת המים?!

ובזה נבוא אל העניין

כי אמר שאול **ואתה הגדת היום את אשר עשית אתי**, שהגעת עד כרות הכנף ולא נגעת בי, כלומר עם היות שדעת אחרת יש שלא אתה עשית ולא הייתי מזומן כל כך בידך, עם כל זה לפי מה שהגדת **אתה היום**, לפי דברך היה **אשר עשית אתי טובה**, **אשר סגרני ה' בידך ולא הרגתני**, כל שכן שלא יונח שלא היה כך כי לא נכרת הכנף אלא בסירה ומצאתו אתה, ולא נזדמנתי אני לפניך לבדי מוכן להרגני, האם יבצר שחוץ למערה בדרך היית סמוך אלי אחרי והבטתי לאחורי וראיתיך ואני לבדי, שעדיין לא הגעתי אל העם אשר אתי, ושם היית יכול להרגני. ויש לי גם על זה להחזיק לך טובה.

וזוהו -

יט וכי-ימצא איש את-איבו ושלחו בדרך טובה

וה' ישלמך טובה תחת היום הזה אשר עשית לי.

כאשר מצאתני בדרך ושלחתני והנחתני הולך לעמי, על כן אני אומר **וה' ישלמך טובה תחת היום הזה**, כלומר בין היה כדברך שבהיותי במערה הייתי מוכן ליהרג בידך שכרת כנף המעיל ולא הרגשתי, בין אם היה שלא נזדמנת לי כך ולא כרת הכנף אלא שבסירה נכרת, ומה שיש

לי להחזיק טובה אינו כי אם על כי כאשר באת אחרי בדרך ואני לבדי טרם היותי קרוב לעמי, היית יכול להכותני מאחרי, בין אם היה כך או היה כך, אני אומר סתם כי מה שנעשה ביום הזה ישלם ה' לך. וזהו **וה' ישלמך טובה תחת היום הזה אשר עשית לי**, בין אם עשית כך או כך.

ואומר -

כ ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל.

אמרו רז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קלד) כי במה שקרע המעיל ידע כי מה שנאמר למעלה (טו כז - כח) **ויחזק בכנף מעילו ויקרע ויאמר אליו שמואל קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה כו'**, היה סימן כי המחזיק בכנף מעילו וקורעו הוא המולך תחתיו.

ועל דרך הפשט יאמר, כי שמואל אמר אליו **קרע כו' ויתנה לרעך הטוב ממך**, ואם כן אחר שאני רואה כי אתה טוב ממני, כי **אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה**, אם כן ודאי **עתה הנה ידעתי כי מלך תמלוך** כי עליך אמר **הטוב ממך**, לכפל. ואמרו **מלך תמלוך**, יהיה כי יודע היה ולא נעלם ממנו כי אשר ימלוך מיהודה תהיה מלכותו בשני פעמים.

בראשונה מלכות קטנה

ואחר כך גדולה,

כמאמר המתרגם על גור אריה יהודה (בראשית מט ט). וזהו **מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל**, כי אחר אשר אתה הוא המלך המולך ביהודה, מלכותך הוא המתמיד לעד בישראל.

כא ועתה השבעה לי בה' אם-תקרית את-זרעי אחרי ואם-תשמיד את-שמי מבית אבי.

כב וישבע דוד לשאול וילך שאול אל-ביתו ודוד ואנשיו עלו על-המצודה.

וגם שלא תאמר לא אכרית את זרעו כי אם אשאיר הנקבות אשר בניהן על שם בעליהן יקראו, כי אם גם לא **תשמיד את שמי מבית אבי**, שתשאיר זכר מזרעי המיוחסים אחרי בית אבי.

פרק כה

א וימת שמואל ויקבצו כל-ישראל ויספדו-לו ויקברוהו בביתו ברמה

ויקם דוד וירד אל-מדבר פארן.

במדרש (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קלד). אמר רבי שמואל בר נחמני הכל סופדים וטופחים במיתת הצדיק, וזה הרשע עושה לו מרווחים. יראה כי בא לתת קשר אל הפסוק זה עם שאחריו. ועדיין צריך לתת קשר סוף הפסוק עם ראשו.

ואפשר לומר כי בעוד שמואל קיים היה בוטח דוד שאחר שהוא ושאל שניהם משוחי ידו, על כן זכותו תגן בל ישחיתו שניהם איש את אחיו, גם בהיות דוד בקרב היישוב, אך עתה שנעדר שמואל ולא תגן זכותו על כן **וירד אל מדבר פארן**. ומזה נמשך שהשפיל עצמו דוד לשלוח לנבל יתן מהנמצא בידו לו ולעבדיו (פסוק ח), כי היה במדבר פארן ויחסר שם לחמו, וזה אומר (פסוקים ד - ה) **וישמע דוד במדבר כי גזז נבל את צאנו וישלח כו'**, לומר שלהיותו במדבר מקום אשר אין לחם, וגם היה בא על יום טוב כי היה גוזז נבל את צאנו, על כן **וישלח כו'**.

ב ואיש במעון ומעשהו בכרמל

והאיש גדול מאד ולו צאן שלשת-אלפים ואֵלף עֲדִים וְהָיָה בְּגִזַּז אֶת-צֹאנוֹ בְּכַרְמֶל.

ג וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ אֲבִיגַיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת-שָׁכַל וַיִּפֹּת תֹּאֵר

וְהָאִישׁ קָשָׁה וְרַע מַעֲלָלִים וְהוּא (כלבו) [כלב'].

ד וַיִּשְׁמַע דָּוִד בְּמִדְבָּר כִּי-גִזַּז נָבָל אֶת-צֹאנוֹ.

ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נָעֲרִים וַיֹּאמְרוּ דָּוִד לְנָעֲרִים

עֲלוּ כְרָמְלָה וּבִאתֶם אֶל-נָבָל וּשְׁאַלְתֶּם-לוֹ בְּשְׁמִי לְשָׁלוֹם.

ו וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לְחִי וְאֵתָה שְׁלוֹם וּבֵיתְךָ שְׁלוֹם וְכָל אֲשֶׁר-לְךָ שְׁלוֹם.

ז וְעַתָּה שְׁמַעְתִּי כִּי גִזַּזְתָּ לְךָ עֵתָה הָרָעִים אֲשֶׁר-לְךָ הִיוּ עִמָּנוּ

לֹא הִכְלַמְנוּם וְלֹא-נִפְקַד לָהֶם מֵאוֹמָה כָּל-יְמֵי הַיּוֹתָם בְּכַרְמֶל.

ראוי לדעת

א. מה צורך להודיע שהיה **במעון ומעשהו בכרמל**, אחר שבשעת מעשה זה הוא ומעשהו היו בכרמל.

ב. וגם מה עניין הודיענו שהיה גדול מאד.

ג. וכן אומר (פסוק ג) **שם אשתו**, ושהיא טובת מראה ויפת תואר ושהוא כלבי.

ד. ועוד באומר (פסוק ז) **הרועים אשר לך היו עמנו כו' ולא נפקד כו'**, האם שכר שמירה היה שואל.

ב ואיש במעון ומעשהו בכרמל והאיש גדול מאד ולו צאן שלשת-אלפים ואֵלף עֲדִים וְהָיָה בְּגִזַּז אֶת-צֹאנוֹ בְּכַרְמֶל.

אך הנה תחת שלש היה מקום לימנע דוד מהשאלה הזאת.

האחת, פן יקרה לנבל אם יתן לו כאשר קרה לאחימלך הכהן, שעל שנתן לו לדוד לחם (לעיל כא ז) הרג שאול את כל נוב עיר הכהנים (לעיל כב יח).

שנית, כי דורון מספיק לו ולאנשיו צריך שיעור רב, ולאו אורח ארעא להטריח כל כך.

שלישית, שהיה לו לשית לב כר' מאיר דהוה בדיק בשמא (יומא פג ב), ולא על חנם נקרא שמו בישראל **נבל**, כי אם שכשמו כן הוא כמאמר אשתו (פסוק כה).

על כן על הראשון אמר ואיש במעון ומעשהו בכרמל, ואינו יכול ממעון ששם ביתו להתעסק בעסק שמירת רועיו ומקנהו כראוי, באופן שהיו למקרי גוזלים וחומסים וחיות רעות, באופן כי אין ספק שחייב הוא לדוד ואנשיו שהיו סביבי רועיו ומקנהו ימים רבים כחומה עליהם, שכל הימים אשר היו שם לא היה להם מאומה. ובזה נסתלקה טענת שאול מעל נבל אם היה נותן לו בר ולחם ומזון, כי תורא מדישיה קא אכיל (גיטין סב א). וזאת תהיה טענת דוד בשלוח אליו לאמר (פסוק ז) הרועים אשר לך היו עמנו כו',

ומעיד עדים שאל את נעריך להחזיק בדבר ברועים ושכירים שיעידו כי שומרים למקנהו היו, לבל ימצא פתחון פה שירא מפני שאול, כי הלא לא היה רק כפורע חובו. וזה החילו מעתה באומרו ואיש במעון ומעשהו בכרמל, כלומר כי על כן כשל כח נבל להחזיק בשמירת מעשהו והוא רחוק, ויש לו להחזיק טובה למחזיק בשמירתו, שהיה דוד וחילו.

ועל השנית אמר והאיש גדול מאד. כי על כן לגבי ידיה מלתא זוטרתא היא. ומה גם שעל יום טוב באו כי ולו צאן שלשת אלפים ואלף עדים, והיה זמן גזיזה כאשר מבאר בדבריו.

ועל מה -

ג וְשֵׁם הָאִישׁ נָבַל וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ אֲבִיגַיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת-שָׂכָל וַיִּפֹּת תָּאֵר
וְהָאִישׁ קָשָׁה וְרַע מַעֲלָלִים וְהוּא (כְּלָבוֹ) [כְּלָבִי].

והיה לו לשית לב כי כשמו כן הוא כר' מאיר דהוה בדיק בשמא, סמך דוד כי לעומת זה ושם אשתו אביגיל, כי מורה השם על כי אין עינה צרה, וטובת שכל להמתיק הדבר עם אישה לעשותו, ודבריה יהיו לחן לפניו, כי היא יפת תואר. ועוד, כי גם אם הוא קשה להתרצות ורע מעללים להשכיל להיטיב, הנה לעומת זה הוא כלבי משורש קדוש וטוב, וחשב דוד שישוב אל שורשו. וזהו והאיש קשה כו' והוא כלבי.

ועם כל זה לא היה דוד משפיל עצמו לכך, אם לא שכאשר שמע דוד כי גוזז נבל את צאנו היה עודנו במדבר, אשר שם היו אנשיו מזי רעב, מקום שאין שם לחם ומזון, ודחיקא להו שעתא.

וזתו -

ד וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמִּדְבָּר כִּי-גִזַּז נָבַל אֶת-צֹאנוֹ.

על כן -

ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נָעָרִים וַיֹּאמֶר דָּוִד לְנָעָרִים עָלוּ כְרַמְלָה וּבִאתֶם אֶל-נָבָל וּשְׁאַלְתֶּם-לוֹ בִּשְׁמִי לְשָׁלוֹם.

וגם דרך כבוד בדברי.

ו וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לְחִי וְאַתָּה שְׁלוֹם וּבֵיתְךָ שְׁלוֹם וְכָל אֲשֶׁר-לְךָ שְׁלוֹם.
ז וְעַתָּה שָׁמַעְתִּי כִּי גִזְזִים לְךָ עַתָּה הָרָעִים אֲשֶׁר-לְךָ הִיוּ עִמָּנוּ
לֹא הִכְלַמְנוּם וְלֹא-נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָּה כָּל-יְמֵי הַיּוֹתָם בְּכַרְמֶל.
שְׁלוֹם ואמת באורך ככל הכתוב.

ובמקום להחזיק לדוד טובה על כל הטובה והדברים הטובים, אדרבה זלזל בכבוד דוד (פסוק י), והיה אפשר לומר כי אולי לא דברו לו הנערים כל הדברים הטובים, או אולי באו בחפזון ובקשו תינתן להם שאלתם בתכיפות ובזדון, ועל כן דבר בכעס דברים רעים, לזה אמר כי לא כן היה, לא הטעם הראשון כי הנה (פסוק ט) **וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד**, וגם לא הטעם השני כי הנה **וינוחו**.

ועל אומרם שיתן למתהלכים לפניו ועליהם אמר **לעבדיך**, ועל עצמו אמר **ולבנך לדוד**.
ח שָׁאַל אֶת-נָעָרָיִךְ וַיִּגִּדּוּ לְךָ וַיִּמְצְאוּ הַנָּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ כִּי-עַל-יּוֹם טוֹב (בְּנוֹ) [בָּאנוּ]
תִּנְהַג-נָא אֶת-אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לְעַבְדֶּיךָ וּלְבִנְךָ לְדָוִד.
ט וַיָּבֹאוּ נָעָרֵי דָוִד וַיְדַבְּרוּ אֶל-נָבָל כְּכָל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד וַיִּנְחוּ.
י וַיַּעַן נָבָל אֶת-עַבְדֵי דָוִד וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בֶן-יִשִׁי
הַיּוֹם רַבּוֹ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו.

והשיב על שלשת הדברים אחד לאחד, והיחל במאי דסליק מיניה.
 על אומרם **לדוד**, ואמר (ט - י) כלומר ממה שלא אמר לבנך דוד, כי אם **לבנך לדוד** יראה שהם שני דברים.

אחד לבנך, כי להיותו בן ישי ומכנה עצמו לבן נבל הוא כבוד לנבל שחשוב כישי,
ובאומרו לדוד הוא כלומר ובשביל דוד שהוא חשוב בפני עצמו,

ועל כן אמר מי דוד שיהיה חשוב מצד עצמו,
ועל אומרם בנך, כלומר שהוא כבוד לו שבן ישי יאמר שמחשיב אותי כאביו, **ומי בן ישי** כי מי אביו.

ועל אומרם לעבדיך הם אנשי דוד, אמר **היום רבו עבדים כו'**, כי אינו חשיבות אלי, כי היום **רבו עבדים המתפרצים** מאדוניהם ולוקחים אדונים זרים, כאשר הם הניחו את שאול ונעשו עבדים לדוד, ועתה מתפרצים ממנו ליקרא עבדים לי, כי מי שנתפרץ מאדוניו הראשון אל השני, אינו תפארת הקראם עבדים לשלישי.

יֹא וְלִקְחֹתִי אֶת-לַחְמִי וְאֶת-מִימִי וְאֶת טִבְחֹתִי אֲשֶׁר טִבַּחְתִּי לַגִּזְזִי וְנָתַתִּי לְאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אִי מִזֶּה הֵמָּה.

ושמא תאמרו כי אחר שעל יום טוב באו, וההוצאה כבר נעשית שטבחך טבוח תן מאשר לפניך, גם זה אין ראוי, כי האם ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לגוזזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אפילו מאין המה.

יב ויהפכו נערי-דוד לדרךם וישבו ויבאו ויגדו לו ככל הדברים האלה .
 יג ויאמר- דוד לאנשיו חגרו איש את-חרבו ויחגרו איש את-חרבו ויחגרו גם-דוד את-חרבו ויעלו אחרי דוד כארבע מאות איש ומאתים ישובו על-הכלים.
 יד ולאביגיל אשת נבל הגיד נער-אחד מהנערים לאמר
 הנה שלח-דוד מלאכים מהמדבר לברך את-אדנינו ויעט בהם.
 טו והאנשים טבים לנו מאד
 ולא הכלמנו ולא-פקדנו מאומה כל-ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה.
 טז חומה היו עלינו גם-לילה גם-יומם כל-ימי היותנו עמם רעים הצאן .
 יז ועתה דעי וראי מה-תעשי כי-כלתה הרעה אל-אדנינו ועל כל-ביתו
 והוא בן-בליעל מדבר אליו.

ושמא תאמר למה דבר עמה ולא עם נבל, לזה אמר והוא כו', כלומר והוא נבל למה לא דבר עמו, הלא הוא להיותו בן בליעל מדבר הנער אליו כי לא יקבל דבריו לנבלותו.

אז -

יח ותמחר (אבוגיל) [אביגיל] ותקח-מאתים לחם ושנים נבלי-זיין וחמש צאן (עשוות) [עשויות] וחמש סאים קלי ומאה צמקים ומאתים דבלים ותשם על-החמרים.
 יט ותאמר לנעריה עברו לפני הנני אחריכם באה ולאישה נבל לא הגידה.
 והוא, פן אם תקדים היא וישארו הנערים עם המנחה אחרונים, ימצאם נבל ויעכבם, על כן שלחתם לפניה ותלך אחריהם, שאם יבוא נבל יפגע בה והיא תעמידנו על האמת. ובין כך ובין כך אל אישה למה שהוא נבל לא הגידה פן יעכב, וזהו ולאישה נבל לא הגידה.

כ וְהִיא הָיָה רֹכֶבֶת עַל-הַחֲמֹר וַיִּרְדֹּת בְּסֵתֶר הָהָר וְהָנָה דָּוִד וְאֲנָשָׁיו יֹרְדִים לַקְרָאָתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם.

כא וְדָוִד אָמַר אֶךְ- לִשְׁקָר שִׁמְרָתִי אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לָזָה בַּמִּדְבָּר וְלֹא-נִפְקַד מִכָּל-אֲשֶׁר-לוֹ מְאוּמָה וַיֵּשֶׁב-לִי רָעָה תַּחַת טֹבָה.

כב כה-יעשה אלהים לאיבי דוד וכה יסיף

אם-אֲשָׁאִיר מִכָּל-אֲשֶׁר-לִי עַד-אֹר הַבֶּקֶר מִשְׁתִּין בְּקִיר.
 כג וַתֵּרָא אֲבִיגַיִל אֶת-דָּוִד וַתִּמְהַר וַתֵּרֶד מֵעַל הַחֲמֹר וַתִּפֹּל לְאִפֵּי דָוִד עַל-פְּנֵיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה.
 כד וַתִּפֹּל עַל-רִגְלָיו וַתֹּאמֶר בִּי-אֲנִי אֲדֹנִי הָעוֹן
 וַתְּדַבֵּר-נָא אִמָּתְךָ בְּאָזְנֶיךָ וּשְׁמַע אֶת דְּבָרִי אִמָּתְךָ.
 כה אֵל-נָא יֵשִׁים אֲדֹנִי אֶת-לְבָבוֹ אֶל-אִישׁ-הַבְּלִיעַל הַזֶּה עַל-נָבֶל
 כִּי כִשְׁמוֹ כֵּן-הוּא נָבֶל שְׁמוֹ וְנָבֶלָה עִמּוֹ
 וְאֲנִי אִמָּתְךָ לֹא-רָאִיתִי אֶת-נַעֲרִי אֲדֹנִי אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ.
 כו וַעֲתָה אֲדֹנִי חִי-ה' וְחִי-נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר מִנַּעַךְ ה' מִבּוֹא בְּדַמִּים וְהוֹשַׁע יָדְךָ לָךְ
 וַעֲתָה יִהְיוּ כְּנָבֶל אִיבֶיךָ וְהַמְבַקְשִׁים אֶל-אֲדֹנִי רָעָה.
 כז וַעֲתָה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר-הֵבִיא שְׁפָחְתְּךָ לְאֲדֹנִי וְנִתְּנָה לְנָעָרִים הַמִּתְהַלְכִּים בְּרִגְלֵי אֲדֹנִי.
 כח שָׂא נָא לְפָשַׁע אִמָּתְךָ כִּי-עָשָׂה יַעֲשֶׂה-ה' לְאֲדֹנִי בֵּית נֶאֱמָן
 כִּי-מִלְחָמוֹת ה' אֲדֹנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא-תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמֶיךָ.
 כט וַיָּקָם אָדָם לְרַדְפֶּךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת-נַפְשְׁךָ
 וְהִיתָה-נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בְּצִרּוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
 וְאֶת נֶפֶשׁ אִיבֶיךָ יִקְלַעְנָה בְּתוֹךְ כַּף הַקָּלַע.
 ל וְהִיָּה כִי-יַעֲשֶׂה ה' לְאֲדֹנִי כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֶת-הַטּוֹבָה עֲלֶיךָ וְצוּךְ לְנִגִּיד עַל-יִשְׂרָאֵל.
 לא וְלֹא-תִהְיֶה זֹאת לָךְ לְפִוְקָה-וּלְמַכְשׁוֹל לֵב לְאֲדֹנִי וּלְשֹׁפֵךְ-דָּם חֲנָם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנִי לוֹ
 וְהִיטֵב ה' לְאֲדֹנִי וְזָכַרְתָּ אֶת-אִמָּתְךָ.

ראוי לשים לב

- א. אומרה **בי** אני **אדוני** העוון, כי איך בה העוון והיא לא ראתה דבר כמאמרה (פסוק כה) **לא** **ראיתי את נערי אדני.**
- ב. אחר אומרה **תדבר נא אמתך באזניך**, למה חוזרת ואומרת **ושמע את דברי אמתך.**
- ג. אומרה **אמתך** שתי פעמים, והפעם הראשונה התי"ו בחט"ף והשנית בסגול.
- ד. אומרה **אל נא ישים אדני את לבו כו'**, האם להיותו **בלייעל** יפטר, אדרבה בשביל זה יאמר כי אין היותו בלייעל התנצלות.
- ה. **שלא היה לה לומר אל ישים אל לבו**, כי אם שא נא לפשע האיש הזה **כי כשמו כן הוא**, וגם קשה אשה שלימה כמוה יכנה את **בלייעל** בעלה בתואר **בלייעל**.
- ו. איך מתקשר אומרה **ואני אמתך לא ראיתי כו'**, כי תחילת מאמרה היה לה לומר כן. ז.
- אומרה (פסוק כו) **ואתה** (שם. **ועתה**) **אדוני חי ה' כו'**, כי היכן היא גזרת תחילת הפסוק. ח.
- כי יותר היה צודק יאמר **ועתה** ולא **ואתה**, וכן באומרה **מבוא בדמים** ולא אמר משפוך דמים.
- ט. אומרה **ועתה יהיו כנבל כו'**, כי מה היה לו לנבל עתה, והלא מיד בשובה מדוד מצאתו במשתה גדול כמשתה המלך.
- י. אומרה (פסוק כז) **ועתה הברכה**, כי אומרה **ועתה** הוא מיותר,

וגם למה למעלה ולמטה קראה את עצמה אמה ובפסוק זה שפחה.
יא. אומרה (פסוק כח) שא נא לפשע אמתך, כי הנה מתחילה אמרה **עוון** באומרה (פסוק כד) **בי אני אדוני העון,** ואחר כך אמרה שגם עון לא היה לה באומרה (פסוק כה) **ואני אמתך לא ראיתי את נערי כו',** ועתה אומרת שיש בידה **פשע** שהוא מזיד גדול מעון.
יב. איך מתקשר אומרה (פסוק כח) כי עשה יעשה כו' לאשר אמרה שא נא לפשע אמתך.
יג. אומרה (פסוק כט) ויקם אדם לרדפך כו', איך נכנס עניין זה בין הדבקים.
יד. אומרה והייתה נפש כו' שהוא אחר המוות, אינו נראה מתייחס אל העניין.
טו. אומרה (פסוק ל) והיה כי יעשה ה' לאדוני כו', כי אין לפסוק הזה גזרה, ואם הוא פסוק שאחריו **ולא תהיה זאת לך לפוקה** אם כן וי"ו של ולא היא מיותרת.
טז. כי פסוק זה (ל) היה ראוי ליאמר סמוך אל פסוק (כח) עשה יעשה לו ה' בית נאמן, וגם מלת **והיה** (פסוק ל) בלתי צודקת והראוי יאמר יעשה ה' לאדוני כו'.

כב כה-יעשה אלהים לאיבי דוד וכה יסיף

אם-אשאייר מכל-אשר-לו עד-אור הבקר משתיין בקיר.

כד ותפל על-רגליו ותאמר בי-אני אדני העון

ותדבר-נא אמתך באזניך ושמע את דברי אמתך.

אמנם הנה דרך אשר בחמת מלך נגזרה עליו מיתה, שגם אם ירצה להתנצל לפניו שלא יניחו המלך לדבר מרוב כעסו וחמתו שבערה בו גזר מות. על אחרי שומעה מפי המלך שהיה אומר (פסוק כב) **כה יעשה כו' אם אשאייר מכל אשר לו עד אור הבקר משתיין בקיר,** והיא הייתה **יורדת בסתר ההר** ושומעה (פסוק כ), אז אמרה בלבה אחר שאני מכלל מי שנגזר עליהם הרג בחמת המלך, קודם כל דבר צריך לבקש שלא יחסום פי מלדבר לפניו להתנצל. וזהו אומרו **בי אני כו',** לומר לו יונח שבי אני אדוני העון של נבל, עם כל זה **ותדבר נא אמתך באזניך,** שאל תחסום פי מלדבר בך. ואל תאמר כי אין טענה להצטדק כי רצוני **שתדבר אמתך באזני כו',** והוא או מפני גדולתך או לבלתי דבר עם אשה תדבר בי על ידי תורגמן, כי אם **ותדבר נא אמתך באזניך** ולא באזני תורגמן, כי על ידי היות פה אל פה תבין בעצם דברי אמתך. וזהו **ושמע וכו' לשון הבנה,** כמה דאת אמר (בראשית כג ו) שמענו אדוני.

ולבל יחוש דוד לדבר עם אשה פה אל פה, פן יתערב זר בהרהור, על כן לא אמרה **אמתך** בחטף התי"ו, כי אם **אמתך** בסגול"ל, לומר שבמה שישמע ממנה יראה כי שם ה' ישתתף עמם, ככתוב אצלנו על סגול שבאל"ף של אשתך כגפן כו' (תהלים קכח ג) שהיה ראוי תנקד בחיר"ק, אך כיוון אל שם י - ה המשתלש בין שניהם, כך ירמוז פה כי שם ה' יהיה בין שניהם, כי לשם שמים תדבר וברוח ה' דבר בה. או כיוונה באמור **אמתך** בסגול"ל, שהוא כי בכלל נבואתה, כמו שאמרו ז"ל (מגילה יד א) כי נביאה הייתה היא, כי ידעה שימות נבל ותינשא לדוד כמו שאמרו ז"ל (מגילה יד ב) שעל כן אמרה (פסוק לא) **וזכרת את אמתך,** וממיתת נבל ידעה באומרה

(פסוק כו) **ועתה יהיו כנבל אויבך כו'.** וזה רמזה לו מעתה באומרה **אמתך** בסג"ל, לומר הנה עתה איני מתייחסת עם נבל, אלא לשנים אני. והוא, כי השם אשר בין איש ואשה שהוא שם י - ה בלתי נמנה עמנו כי אין זווגנו עולה יפה, כי אני צדקת ולא הוא, וזה אומרה **ותדבר נא אמתך**, שהן שתי נקודות תחת התי"ו, אך **ושמע** אחרי כן **את דברי אמתך** בסג"ל, שהן שלש נקודות, לרמז כי ושמע אל מי שראויה ומיועדת להיות לה עם אישה שלשה שותפין. ולגמור הרמז שיובן בעצם סיימה באמור (פסוק לא) **וזכרת את אמתך**, אחר שרמזה מתחילה שימות נבל, כאשר יתבאר בסייעתא דשמיא.

והחלה בעניין, ואמרה -

כה אל-נא ישים אדני את-לבב אל-איש-הבליעל הזה על-נבל כי כשמו כן-הוא נבל שמו ונבלה עמו ואני אמתך לא-ראיתי את-נערי אדני אשר שלחת.

לומר, תמהני כי האם אל נא היה לו לחכם כמוך להיות בדיק בשמא לשום לב **אל איש הבליעל הזה כי כשמו כן הוא**, והוא מן התימה שקרה לו כמקרה אותם החכמים שלא בדקו בשמא כרבי מאיר (יומא פג ב), ראו הרעה שבאה עליהם. והוא הדבר אשר תמהה על דוד שלא בדק בשמו לומר **כי כשמו כן הוא נבל שמו כו'**, והיה לך ליזהר לבל החטיאו. ובמתק לשונה באומרה **ונבלה עמו**, רמזה כי **נבלה** בלבד הוא מה **שעמו**, לא מרד כאשר פירשה אחרי כן כאשר יבוא בסייעתא דשמיא. ויצדק בזה אומרו **בליעל**, שאמרו רבותינו ז"ל (עיין **ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קלד) כי **בליעל** הוא צר עין, כמה דאת אמר (דברים טו ט) פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, שכל כונתה לא להחמיר עליו כיוונה אלא להקל, לומר שכל רעתו אינה אלא צרות עין, והיה לו לבדוק בשמא, הנה כי אינו כאשם לפי מדתו.

ושמא תאמר כי גם אתה לא עשית עיקר רק ממני, אם כן היה לך לצוות את שלוחך יתרא לפני, אך הנה **ואני אמתך לא ראיתי את נערי כו'**, וממה שאתה נאשם בזה היה אפשר היה זה גורם לך לבוא בדמים, לולא כי **ואני אמתך לא ראיתי את נערי כו'.**

כו ועתה אדני חי-ה' וחי-נפשך אשר מנעך ה' מבוא בדמים והושע ידך לך ועתה יהיו כנבל איבך והמבקשים אל-אדני רעה.

ולולא היות אתה דוד שאתה צדיק, היית נכשל להמיתנו, אלא שהוא יתברך רגלי חסידיו ישמור בל תבוא תקלה על ידך, וזה אומרו **ואתה** [בפסוק י **ועתה**] **אדוני**, כלומר למה שאתה כלומר הידוע כי איש חסיד אתה, כי **חי ה' וחי נפשך**, שהאמת הוא **אשר מנעך ה' מבוא בדמים**, שהוא מבוא והכנס במלכות בדמי נפשות, ומהושיע ידך לך, כלומר שלא נמנעת מלחטא רק בחסדו יתברך ולא ממך. ודע שעתה שהסכמת לבלתי הנקם בידך, ה' ינקום נקמתך. וזה אומרה **ועתה** בשבועה, כי **ועתה** שנמנעת **יהיו כנבל אויבך** למות כמוהו מהרה. והוא מרוח ה' דבר בה, כי זה היה בראש השנה והוא מת אחר עשרת ימי תשובה (ראש השנה יח א).

כז וְעַתָּה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר-הֵבִיא שְׁפָחְתְּךָ לְאֹדְנִי וְנָתַנָּה לְנִעְרִים הַמִּתְהַלְכִּים בְּרִגְלֵי אֹדְנִי.

ושמא תאמר כי מטרם אומר כי קרובה מיתת נבל לא היה קשה תתי לך דורון, אך אחרי הודיעו עתה שימות מהרה, הלא לא יראה הגון תתי לך מנחה, וגם לא לך לקבלה, שיראה שמהיות עיניהם הוא והיא זה בזה מקבלי דורון זה מזה, לזה אמרה **ועתה**, כלומר שהגדתי זה, אל תמנע מלקבל, כי לא לכוונת היותי מתייעדת לך הוא, כי הלא איני אומרת בזה אמתך, שלא אדמה לאמה אשר לו יעדנה רבה, כי אם לשפחה נכרית בלתי ראויה להשיאה.

ועוד אעשה שאשנה עתה המקבל, כי **ועתה הברכה** אשר הבאתי **לאדוני** בעצמו, לא אתננה לך, כי אם **ונתנה עתה לנערים כו'** ולא לך.

כח שֶׁאֵין נָא לְפָשַׁע אֲמַתְךָ כִּי-עָשָׂה יַעֲשֶׂה-ה' לְאֹדְנִי בֵּית נַאֲמָן כִּי-מִלְחָמוֹת ה' אֹדְנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא-תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמַי.

ואחרי דברה על דבר **העוון**, החילה לדבר על מה שלא טוב היה עושה אם היה הורגו על שמרד במלכות בית דוד. ואמרה, טרם אענה לומר טעם לדבר אני שואלת מחילה, באומרה **שא נא לפשע אמתך**, שידעתי שתקפיד כי תחשבני למורדת בך. והוא, כי אתה דעתך שמעתה אתה מלך והמורד בך כנבל חייב מיתה, אך לא כן הוא, כי דע לך כי מלכותך עתיד. והוא עניין דברי רבותינו ז"ל (מגילה יד ב) כי עדיין לא יצא טבעו בעולם. וזה יאמר **עשה יעשה ה' וכו'**, עשה כשמלך בחברון על שבט יהודה, יעשה אחר כך על כל ישראל, כי עתה **מלחמות ה' אדוני נלחם**, אך לא מלכות בעצם. ומה שאמרתי **שעשה יעשה ה' וכו'**, הוא על ידי כי **ורעה לא תמצא בך מימך**, מה שאין כן אם תעשה זאת אפוא.

או יאמר מלחמות ה' אדוני נלחם נגד אויביו, אך לא מלחמות עצמך על כבודך שיושיע ידך לך, ועל ידי כן **ורעה לא תמצא בך מימך**.

כט וַיִּקֶּם אָדָם לְרֹדֶפְךָ וּלְבַקֵּשׁ אֶת-נַפְשְׁךָ וְהִיתָה-נַּפְשׁ אֹדְנִי צָרוּרָה בְּצִרּוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְאֵת נַפְשׁ אִיְבֶיךָ יִקְלַעְנָה בְּתוֹךְ כַּף הַקֶּלַע.

ושמא תאמר אם מימי אין בי רעת עוון, איך אני נרדף משאול, ואין ייסורין בלי עוון, דע שייסורין אלה לך לקבל שכר ככל ייסורין של אהבה, שעל ידי **שויקם אדם לרדפך** תרוויח, כי **והייתה נפש אדוני וגו'**. ויהיה כעניין דוד מלך ישראל חי וקיים, שלא מת, כי נפש שעל גופו במותו לא תיפרד מחלק העולם, כי אם שתהיה **צרורה** ומקושרת **בצרור החיים**, שעל ה' הוא חי וקיים, ויהיה הקשר עם ה' אלוהיו. ומפני כי הלא יקשה, האם להביא עלי ייסורין יביאם על ידי שיחטא שאול, לזה אמר דע כי לא מן ה' הוא זה, כי אם **שויקם אדם**, כלומר כי למה שהוא **אדם** בעל בחירה קם מעצמו, אך לך לייסורי אהבה יחשבו.

ושמא תאמר אם כן אפוא שאול שהיה רודפני לא תהיה נפשו עם ה', לזה אמרה **ואת נפש אויביך יקלענה כו'**, לשון רבים, לומר את הרבים כדואג ואחיתופל יקלע, אך לא של שאול כי צדיק היה, אלא שהיה נפתה מאויבי דוד.

ל והיה כִּי-יַעֲשֶׂה ה' לְאֹדֹנִי כָּל־אֲשֶׁר-דָּבַר אֶת-הַטּוֹבָה עָלַי וְצוֹן לְנֶגִיד עַל-יִשְׂרָאֵל. וסיים מאמרה בפירוש אחרי ראותה שברמז לא היה מקפיד, ופירשה ואמרה והיה **כי יעשה ה' לאדוני ככל אשר דבר**, שהוא שימליכוהו על ישראל, אז יתקיים **שוצון לנגיד ומלך על ישראל**, כלומר אך לא מעתה עם שנמשחת, שהוא כי אז יצא טבעו בעולם.

[כח] שא נא וגו' יעשה ה'. להשיב על דבר המרד שהוא העיקר, שעל זה היה ההרג רב, על זה אמרה **שא נא כו'**, לומר הנה דבר אחד אני רוצה להשיב אל תכעוס עליו, על כן אני מקדמת ואומרת **שא נא לפשע אמתך** אשר אדבר. והוא, כי הנה **עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן**, שתי עשיות.

אחת בזמן הזה,

והשני לימות משיחנו

כי מלחמות ה' אדוני נלחם, אך בזאת כי **ורעה לא תמצא בך מימיו**, כי גם העשיה השנית תלויה במה שלא תמצא בך רעה, כלומר ואם זאת תעשה נמצאת רעה בידך, ותסתור הבית הנאמן מעתה ועד עולם. ולהיות זה דבר קשה, הוצרכה לשאול מחילה תחילה. נמצא כי אמרה שני דברים.

אחד כי עתיד הוא יתברך לעשות לו **בית נאמן**,

שנית כי זה יהיה אם **רעה לא תמצא בו מימיו**, שהוא אם לא יעשה רעה זו להמית את נבל וביתו.

ועל הדבר הראשון אמרה, שמא תאמר אם **בית נאמן** יבנה לי ה' איך ניתן כח לשאול לרדפני, והוא דבר שאמרו רז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קלג) שאמר דוד כשראה עצמו נרדף משאול, אמר אם כן שמואל כיזב לי כשמשחני, וזהו (תהלים קטז יא) ואני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב.

[כט] וגם על זאת פקחה עיניו אביגיל ואמרה, **ויקם אדם לרדפך ולבקש את נפשך**, אין מזה סתירה לדברי, כי מה **שויקם אדם לרדפך ולבקש את נפשך**, אין זה כי אם ייסורין של אהבה, למען הפליג שכרך לעולם הבא, שעל ידי כן **והייתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלוהיך**, הפך המצרים אותך חנם, כי **ואת נפש כו'.**

ועל הדבר השני שהוא **ורעה לא תמצא כו'**, שהוא כי **בית נאמן** לא יהיה לו כי אם בהיות **שרעה לא תמצא בך**, כלומר שאם רעה זו יעשה לא יהיה לו בית נאמן חס וחלילה, והנה לזה טענתו נגדה היא לומר כי מורד במלכותו היה, כי כבר נמשח.

לזה אמרה -

[ל] והיה כי יעשה כו'. והוא, כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יד ב) שאמרה לו עדיין לא יצא טבעך בעולם, ולא אמרו המורד במלכות בית דוד חייב מיתה אלא אחר היכון מלכותו. וגם שהם אמרו כי טענה זו לא נכתבה כי אם היה מסורת על פה, אחשבה כי אין דבר מדבריהם ז"ל חסר מן הספר, וזה אומרו **והיה כו'**, לומר טענתך לומר שאינה רעה המית את נבל וביתו, כי מורד היה, אינה טענה, כי **והיה זה כאשר יעשה ה' לאדוני ככל אשר דבר כו' וצוך לנגיד על ישראל** בפועל, אך לא עתה כי עדיין לא מלכת בפועל ולא יצא טבעך בעולם.

והישמר פן ואל תעבור -

לא ולא-תהיה זאת לך לפוקה-ולמכשול לב לאדני ולשפך-דם חנם ולהושיע אדני לו והיטב ה' לאדני וזכרת את-אמתך.

כמו שאמרו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קלד). אם ישאל איש צדקה מחברו ולא יחפוץ לתת לו, ויקום עליו השואל ויכנו נפש, ויבוא לפניך לדין ותחייב את ראש המכה, ויאמר לך הלא אתה ככה עשית. ועל חשבך שהיה מורד ולא היה כן כי לא יצא טבעך בעולם, ונמשך לך מזה **שפוך דם חנם**, כן עבירה גוררת עבירה, שמה שהכשילך לבך לחשוב כך עתה, יביאך לחשוב דבר אחר שלא כדין, וזהו **ולמכשול לב**. ועל אשר תשפוך דם חנם, תגרור לך עבירה אחרת כמוה, וזהו **ולשפוך דם חנם ולהושיע אדוני לו**, ולא טוב לגבר לעשות דין לעצמו בדבר כזה.

והיטיב ה' לאדני כו', לומר יהי רצון שלא תעבור, ותזכרני בהיות לך רעה, לומר אהה כי לא שמעתי לפלונית, כי אם **שייטיב ה' לאדני** ותבוא לך טובה, ותזכרני בטובה, לומר ברוכה תהי אביגיל ששמעתי בקולה, וייטב לי, וזהו **והיטיב ה' לאדני וזכרת כו'**. ורבותינו ז"ל אמרו (מגילה יד ב) היינו דאמרי אינשי שפיל ואזיל בר אווזא ועיינוי מטייפי, כי באומרה **וזכרת את אמתך** כיוונה לינשא לו. והוא צודק עם מה שכתבנו, באומרה (פסוק כו) **ועתה יהיו כנבל אויבך**, שכיונה כי קרבה עת בעלה כמדובר.

ובזה יצדקו דברי דוד באמור לה:

לב ויאמר דוד לאביגל ברוך ה' אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי.
לג וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים והושע ידי לי.
לד ואולם חיה-ה' אלהי ישראל אשר מנעני מהרע אתך כי לולי מהרת (ותבאתי) [ותבאת] לקראתי כי אם-נותר לנבל עד-אור הבקר משתין בקיר.

לה ויקח דוד מידה את אשר-הביאה לו

ולה אמר עלי לשלום לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא פניך.

ראי שמעתי בקולך ואשא פניך, כי הוא גם הוא עיינוי מטייפי, ועתה רצה להחזיק בה תזכרנו בלבה שתחזיק לו טובה פן יקדמנו אחר.

לו ותבא אביגיל אל-נבל והנה-לו-משטה בביתו כמשטה המלך ולב נבל טוב עליו והוא שכר עד-מאד ולא-הגידה לו דבר קטן וגדול עד-אור הבקר.

ואמר כי בשובה מצאתו במשטה גדול כמשטה המלך, ושלא לערבב שמחתו לא הגידה לו דבר

לז ויהי בבקר בצאת היין מנבל ותגד-לו אשתו את-הדברים האלה וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן.

עד צאת היין ממנו בבקר. וכל כך התפעל בשומעו איך כפשע היה בינו ובין המוות, עד שמת לבו בקרבו, ועל ידי כן והוא גופו היה לאבן, יתכן שחלה חולי השיתוק.

עד -

לח ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את-נבל וימת.

והנה אמרו רז"ל (ראש השנה יח א) שהאריך לו ה' עשרת ימי תשובה אם ישוב מעון זה ולא שב ויגוף ה' אותו וימות.

לט וישמע דוד כי מת נבל ויאמר ברוך ה' אשר רב-את-ריב חרפתי מיד נבל ואת-עבדו חשך מרעה ואת רעת נבל השיב ה' בראשו וישלח דוד וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה. מ ויבאו עבדי דוד אל-אביגיל הכרמלה וידברו אליה לאמר דוד שלחנו אליך לקחתך לו לאשה.

וישמע דוד כי מת נבל כו'. אמר ברוך ה' אשר רב את ריב חרפתי, אשר ביישני בדבריו שחירף ואמר (פסוק י) מי דוד ומי בן ישי כו'.

שנית, כי ואת עבדו חשך מרעה מלהמיתו, שהיה בלתי חייב בדיני אדם, כי לא יצא עדיין טבעו בעולם. ועל היותו חייב בדיני שמים, כי משיח ה' אני ומרד בי, ואת רעת נבל השיב ה' בראשו.

מא ותקם ותשתחו אפים ארצה ותאמר הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי עבדי אדני.

מב ותמהר ותקם אביגיל ותרכב על-החמור וחמש נערתיה ההלכות לרגלה

ותלך אחרי מלאכי דוד ותהי-לו לאשה.

מג ואת-אחינעם לקח דוד מיזרעאל ותהיין-גם-שתיהן לו לנשים.

מרב החשיבה את דוד העלתה על עצמה כאילו היה לפניה, **ותקם** על עמדה **ותשתחו אפים** **ארצה**. ולבל יחשבו שאליהם הייתה עומדת ומשתחוה, על כן דברה לנוכח כאילו דוד בפניה, **ותאמר הנה אמתך כו'**, כמדברת עמו, להודיע כי החשיבתו כאילו הוא בעצמו בא לפניה, ושאליו קמה ותשתחוה.

פרק כו

ח ויאמר אבישי אל-דוד סגר אלהים היום את- (איבך) [איבך] בידך ועתה-אכנו נא בחנית ובאך פעם אחת ולא אשנה לו.

אמר, אם פן לא ימות בהכאה אחת, ובין האחת לשנית יקום יצעק בחבליו ויחרד המחנה ונצטרך לברוח ולא יעשה המכוון, לזה אני אומר **שאכנו** באופן שלא אצטרך לשנות לו, וזהו **פעם אחת ולא אשנה לו**.

ט ויאמר דוד אל-אבישי אל-תשחיתנו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה.
אפילו מציאות הכאה אחת גם שלא ימות בה, **כי מי שלח ידו כו'.**

י ויאמר דוד חי-ה' כי אם-ה' יגפנו או-יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה.
ושמא תאמר כי ה' אנה לידנו, לקיים בו מאמר התורה (שמות כב א) **אם במחתרת כו'**, שהוא הבא להורגך השכם להורגו (סנהדרין עב א), לזה אני אומר **חי ה'** כי לא יבצר מאחת משלש. אחת, **כי אם ה' יגפנו**, כי כאשר ויגוף ה' את נבל (לעיל כה לח) על שמרד בי ונגע בכבודי, מכל שכן כי ה' יגפנו. **ואם** יש לזה זכות ליתלות בו, מה שאין כן לנבל, לא יבצר מאחת משתים. אחת, **כי או יומו יבא ומת**, כי אם לא שקרוב יום סילוקו לבוא לא היה מושח אותי שמואל למלך, כי אין מלכות נוגעת בחברתה כו', וזה הוא אם יונח כי צדיק הוא. או אולי בעונו **במלחמה ירד ונספה** על דבר נוב עיר הכהנים, כי לא יבצר מזה כי חייב הוא. וטוב טוב הוא שיהיה על ידי זולתנו מעל ידינו.

ושמעתי אומרים כי בזה רמז שלשה מיני מיתות.

מיתת כריתות,

ומיתה טבעית

ומיתה מקרית.

אך תורתנו הקדושה למדנו כי אין מיתת המלחמה מקרית, כי אם על עוון כאומרו (דברים כ ח) **מי האיש הירא כו'**, שהוא מעבירות שבידו (סוטה מד א), **ילך וישוב פן ימות במלחמה**, הנה כי אם אין עבירה בידו לא ימות.

ועוד, שאם כן למה לא הזכיר הטבעית ראשונה או אחרונה.

ועוד, כי לאחת משלש אלה האדם מוכן, יש מקדים ויש מאחר, ואם הוא לדמותו לשאר בני אדם, אולי יאחר סופו, ולא מפני זה יפטר מדין **הבא להורג כו'**.

יא חלילה לי מה' משלח ידי במשיח ה' ו

עתה קח-נא את-החנית אשר (מראשתו) [מראשתיו] ואת-צפחת המים ונלכה לנו.

ואמר לו עוד טעם אחר. והוא, **חלילה לי מה'.** והוא, כי כאשר כרת כנף מעילו (לעיל כד ד), נאמר (שם שם ה) **ויך לב דוד אותו**, ומיד אמר אז (שם שם ו) **חלילה לי מה' כו'**, לומר כי מאשר היה לבו נוקפו ומכה בו, הכיר כי ה' נגע על לבו, כי אשר לא טוב עשה, למען מזה ישא קל וחומר על הריגתו, וזהו **חלילה לי מה'.** כי ה' העיר לבי שיכה בי. וזה עצמו אומר עתה **חלילה לי מה'.** שהוא על מה שויך לב דוד אותו כמדובר, לכן **קח את החנית כו'.** ולא עשה כן, כי אם הוא לקחה, פן אם יקחנה אבישי לא יעצר כח להתאפק לבלתי הכותו כאשר דבר.

ואמר כי -

יב ויקח-דוד את-החנית ואת-צפחת המים מראשתי שאול

וילכו להם ואין ראה-ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת ה' נפלה עליהם.

והנה באומרו כי אין רואה כי כלם ישנים היה די, כי מהיכא תיסק אדעתין כי בהיות שאין רואה היה איש יודע במחנה שאול, כי את מי נועץ מאותו המחנה שידע העניין. וכן אומרו **אין מקיץ** בכלל אומרו **כי כלם ישנים** הוא.

אך כאשר אדם נתון בסכנה גם שהוא ישן אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי ונוקף אל לבו ומעירו. ובכן, גם כי שאול ישן **ואין רואה** סכנת המוות אשר הוא בה מזליה חזי וידע ונותן אל לבו ומעירו, או את השומרים לראשו. לזה אמר על שאול ושומריו **ואין רואה**, ועל מזליה אמר **ואין יודע**, ובכן **ואין מקיץ** מכח מזלו. ופירש, מה שאמרתי **ואין רואה הוא כי כלם ישנים.** ואשר אמרתי **ואין יודע כו'**, אמר **כי תרדמת ה'.** ועל כן גם מזלו **אין יודע ואין מקיץ כו'.**

יג ויעבר דוד העבר ויעמד על-ראש-ההר מרחק רב המקום ביניהם.

יד ויקרא דוד אל-העם ואל-אבנר בן-נר לאמר הלוא תענה אבנר

ויען אבנר ויאמר מי אתה קראת אל-המלך.

טו ויאמר-דוד אל-אבנר הלוא-איש אתה ומי כמוך בישראל

ולמה לא שמרת אל-אדניך המלך כי-בא אחד העם להשחית את-המלך אדניך.

ראוי לשים לב.

א. למה קרא את העם ואת אבנר.

ב. אומרו הלא תענה אבנר, שהיה לו לומר ענני אבנר,

והנה על זה אמרו רבותינו ז"ל (תנחומא חקת ד) שאמר לו, הנה אבנר בכרתי כנף המעיל אמרת למלך כי בסירה נעשה, הלא עתה תענה על הדרך ההוא מהחנית אי אפשר, והנה היה צודק יותר אם היה אומר לו תחילה עניין החנית ואחר כך יאמר לו הלא תענה, וגם שהיה צודק יותר יאמר מה תענה.

ג. אומרו מי אתה קראת אל המלך, כי לא קרא כי אם אותו ואת העם.

ד. אומרו (פסוק טו) הלא איש אתה ומי כמוך בישראל, כי הלא אין יחס להקדמת גדולה זו לאומרו ולמה לא שמרת, כי אין הגדולה מחייבת השמירה ונהפוך הוא.

ה. איך אחר דברו לשון יחיד, מסיים לשון רבים (פסוק טז) חי ה' כי בני מות אתם אשר לא שמרתם כו'.

יד ויקרא דוד אל-העם ואל-אבנר בן-נר לאמר הלא תענה אבנר

ויען אבנר ויאמר מי אתה קראת אל-המלך.

אמנם הנה דוד קרא את העם המסבבים את המלך וקרא את אבנר, ואחר כך אמר הלא תענה אבנר. בשמוע אבנר כך תמה, באמור כי דרך העולם כי בקרוא איש את גדול הערך היושב בקרב אנשים ואינו משיב, קורא לקטון הערך ממנו, אולי לגדולת הראשון לא החשיבו להשיבו, ויענה הירוד מערכו, ואם גם לא ישיב, יחזור הקורא ויאמר אל הקטון הלא תענה אתה, אם הגדול לגדולתו לא ענה, הלא תענה אתה. על כן אמר מי אתה, שאחר שקראת את המון העם קראתני כקטון מכולם, ואחר כך אמרת הלא תענה, כלומר אם גדולים ממך לא ענו הלא תענה אתה. וזהו מי אתה שלקל תחשבני. ואילו היית קורא את המלך ולא היה משיב, היה צודק לאמר לי אחר כך הלא תענה אבנר, כלומר אם המלך לגדולתו איננו עונה הלא תענה אתה. ולכן אני שואל ואומר קראת אל המלך תחילה ואני לא שמעתי, שעל כן בחשבך ששמעתי אתה אומר אלי הלא תענה אתה לפחות כיון שאין המלך עונה.

טו ויאמר-דוד אל-אבנר הלא איש אתה ומי כמוך בישראל

ולמה לא שמרת אל-אדניך המלך כי-בא אחד העם להשחית את-המלך אדניך.

לא מבלי החשיבי אותך היה הדבר כי הלא איש אתה ומי כמוך בישראל, שעל כן לא היה לך לחשוב שקל הערך אתה בעיני. ומה שאמרתי (פסוק יד) הלא תענה, הוא כי עליך מוטל חיוב שמירת המלך מעל כל השאר. על כן אמרתי הלא תענה אבנר, שעיקר החיוב עליך כי ולמה לא שמרת אל אדניך המלך במערה, וגם עתה כי בא אחד העם להשחית את המלך אדניך. וזהו אומרו אדניך המלך זה פעמים, ולהורות כי על שני פעמים הוא מדבר.

ואם בפעם הראשונה יש לך טענה שלא חשבת היו אנשים במערה, לפחות -

טז לא-טוב הדבר הזה אשר עשית.

חיה' כי בני-מות אתם אשר לא-שמרתם על-אדניכם על-משיח ה'

ועתה ראה אי-חנית המלך ואת-צפחת המים אשר (מראשתו) [מראשתיו].

לא טוב הדבר הזה אשר עשית. בפעם הזאת, כי בזה אין שום טענה. ומה שקראתי **אל העם** (פסוק יד) גם הם הוא על כי **חיה' כי בני מות אתם כו'.** והוא כי גם שעל שר הצבא מוטל עול שמירת המלך, אינו דרך שהוא נעור בלילה לשמור, אלא שסביבותיו נערו הם נעורים, ועל סמך זה השר הצבא ישן, באמור אם יהיה עת הצורך יקיצו אותו, ועל כן אם הם אינם יושבים ומשמרים תמיד **בני מות** הם. וזהו **לא שמרתם על אדניכם**, כלומר שומרים ניצבים עליו בהמשך, כי זה חיוב על הנערים, מה שאין כן לשר הצבא כי אם לעתות הצורך.

יז ויכר שאול את-קול דוד ויאמר: הקולך זה בני דוד, ויאמר דוד קולי אדני המלך.

ראוי לשים לב כי אם הכיר את קולו למה שאל **הקולך זה כו'.**

אמנם לבל נבין הדברים כפשטן שהיה מסתפק אם היה קולו, אמר **ויכר שאול את קול דוד**, כלומר אין השאלה כפשטה כי הנה **ויכר כו'.**

והעניין, כי בכל מקום אשר דבר דוד ומה גם לפני שאול, קראו **אדוני**, וישם את עצמו כעבד לו, ועתה זה שלש פעמים הורה כי שאול לא אדוניו הוא, אלא אדון לאבנר ולעם אשר אתו, כאומרו אל אבנר (פסוק טו) **אדוניך המלך המלך אדוניך**, ואל העם אמר (פסוק טז) **לא שמרתם על אדוניכם**, ולא אמר אדוניו, על כן אמר המלך **הקולך זה**, כמתמיה ואומר האם זה היה הקול שלך, שלא לאדון לך חשבתני עתה כאשר בתחילה, ועם כל זה **בני דוד** אחשיבך כבן לי, כי חסת עלי. ועל כן השיב ואמר **קולי אדוני המלך**, כי כקולי אז קולי עתה לאמר **אדוני המלך**, כי לאדון לי אחשיבך. ואשר לא אמרתי רק **אדוניך**, הוא כי אתה געלת בי ואפילו לעבד לא רציתני. כי אם **אדוני** אתה.

יח ויאמר למה זה אדני רדף אחרי עבדו כי מה עשיתי ומה-בְּיָדִי רעה.

ושמא תאמר כי גם שלא עשיתי אתה מתיירא שלא אטור לך אשר רדפתני, ואכרית את זרעך אחריו, ואעבור על השבועה שנשבעתי (לעיל כד כב) לבלתי הכרית זרעך אחריו ושלא אשמיד את שמך (שם שם כא), זה גם כן אין לך לחשוד כי **מה בידי רעה**, שתאמר שכמו שעשיתי רעה אחת אעשה גם רעה אחרת.

וממוצא דבר יצא לנו תירוץ אל מה שראוי להעיר, מה היה שכשכרת כנף המעיל לא נכנע דוד לדבר דברים טובים ותחנונים כאשר עתה דבר אליו תחנונים ועשה, הסיבה **אם מה'** שהסיתו בו **או מבני אדם** (פסוק יט) ולא משאול עצמו, מה שאין כן אז שמסר דין עליו פנים

בפנים ודבר דברים מרים ומאריים בתכלית. אך הוא. אחד, כי עתה בא עניין זה אחר שהודה שאול ואמר (לעיל כד יח) **אשר סגרני ה' בידך ולא הרגתני**, וברכו ואמר (שם יט - כב) **וה' ישלמך טובה תחת היום ועתה הנה ידעתי כי מלוך תמלוך כו' ועתה השבעה לי אם תכרית את זרעי כו' וישבע לו**. על כן אמר דוד בלבו, היתכן כי אחר כל אלה הדברים ירדפני להמיתני, אך אין ספק כי לא ענה מלבו. על כן אמר, לא יבצר כי אם אחת משתים: או עֲוֹנִי הוא הגורם שעל כן **ה' הסיתך בי**, או **מבני אדם** הולכי רכיל ומסיתים אך להרע.

עוד טעם שני אל אשר עתה דבר טוב אל המלך, והוא מאשר כתבנו שכוונת שאול באומרו **[יז] הקולך זה בני דוד** הוא לומר הקולך שהיית קוראני אדון לך הוא זה שאתה אומר **אדניך** אל **אבנר** (פסוק טו) **ואדניכם אל העם** (פסוק טז), ועם כל זה לא לעבד אני מעריך אותך, כי אם לבן וזהו **בני דוד**, על כן בהוראת אהבה רבה דבר לו טוב לאמר **קולי** אז הוא גם עתה כי **אדוני המלך** אתה ואני עבדך כמדובר. ומאשר הכרתי כי לא מלבך אני אומר כן, כי אין זה רק או עֲוֹנִי גורם.

ועל כן -

יט ועתה ישמע-נא אדני המלך את דברי עבדו-ה' הסיתך בי ירח מנחה ואם בני האדם ארורים הם לפני ה' כי-גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים. **ה' הסיתך בי**, ואם כן הוא **ירח מנחה**, שתהיה מיתתי בידך קרבן לה' ריח ניחוח, ולא כריח קרבן הבא על חטא כי אם כריח מנחה הבלתי באה על חטא, **ואם בני האדם** הם אשר הסיתוך **ארורים הם** מעצמם **לפני ה'**, **כי גרשוני היום כו'** לצאת במקום שישראל הדר בו דומה כמי שאין לו אלוה, כלומר גם שלא נגמרה כוונתם, הנה זאת לא יבצר שעשו.

כ ועתה אל-יפל דמי ארצה מנגד פני ה'

כי-יצא מלך ישראל לבקש את-פרעש אחד כאשר ירדף הקרא בְּהָרִים.

אמר, הנה בפעם הראשונה אמרתי (לעיל כד טו) **ישפוט ה' ביני וביניך** שמסרתי דיני לשמים, באמרי כי לא תשמע לבית דין של מטה, אך עתה שאני רואה דבריו טובים אני אומר **ועתה**, אני מחלה פניך **אל יפול דמי ארצה**, שלא בדין התורה, וזהו **מנגד פני ה'**, כי אם נגד פני ה' שהוא בפני הסנהדרין הנקראים פני ה', או להיות שם פני ה' כי הוא ניצב בעדת הדיינים.

ולא יוסיף עוד לעשות כאשר עד כה, **כי יצא מלך ישראל לבקש את פרעש אחד**, לומר כי הנה מי שהפרעוש בבשרו ועוקץ אותו ומשתדל להורגו, זה הוא דרך העולם, אך **לבקש את פרעש** שאינו עוקצו להורגו, שמא אחר זמן יעקצנו, הוא פועל ריק בלתי נאות **למלך ישראל**. ורמז לו

מה שכתבנו שמה שהיה ירא שאול לא על הזמן הזה כי עד כה לא עקצו דוד, כי אם בל יכרית זרעו אחריו, כי על כן השביעו אחר כריתת המעיל (לעיל כד כא) **אם תכרית את זרעי אחרי ואם תשמיד את שמי**, שהוא דומה למבקש פרעש אחד שמא יעקצנו אחר כך, עם שעתה אינו מזיק לו. ואדרבה הוא להנאתי כי ייסורין אלו יגדילוני לפני ה', כי תדמה בזה **כאשר ירדוף הקורא בהרים** לגזול ביצי שאר עופות, חושב שמיצר את זולתו, והוא מטיב, כי יחמם ביצי עופות האחרים ויגדל את בניהם, כך תחשוב להרע לי ותגדלני.

כא ויאמר-שאול חטאתי שוב בני-דוד כי לא-אָרַע לך עוד

תחת אֲשֶׁר יָקָרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הַסַּכְלִיתִי וְאֲשָׁנָה הַרְבֵּה מְאֹד.

ויאמר שאול וגו' שוב בני דוד אצלי כבתחילה, כי לא ארע לך עוד תחת אשר יקרה נפשי בעיניך היום הזה.

ושמא תאמר כי בלעדי הפעם הזאת **יקרה נפשי בעיניך**, ואיך תאמר **היום הזה**, לזה אמר **הנה הסכלתי כו'**, לומר הנה עד שלש פעמים אדם סובל אך לא הרביעי, נלמד מאדון הכל, על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו (עמוס ב ו). ובכן אתה סבלת ממני שלשה, חשבתי כי ברביעית לא תשוב אפך ולא תעביר, כי אני **הסכלתי פעם אחד** כשציוויתי לשמור את הבית להמיתך ולהביאך במטה וברחת (לעיל יט יא - יב), **ואשגה פעם שנית** כשרדפתי אחריו **אל ניות ברמה** (שם כב) כי מאז הוצרכת לברוח פעם שנית,

ואחר כך הרבה **בבא הזיפים** (לעיל כג יט) והלכתי אחריהם, שהם שלש פעמים, **ולא הרגתני אז במערה** (לעיל כד ו). והראוי היה שברביעית לא תמחול כעניין על שלשה פשעי כו', וזאת הרביעית היא מאד, שבאו הזיפים פעם אחרת (לעיל כו א) ורדפתי אחריו, וחשבתי כי אם הייתי נופל בידך לא תיקר נפשי בעיניך, כעניין ועל ארבעה לא אשיבנו, על כן זו גדולה על כולן. ועל כן אמרתי **תחת אשר יקרה נפשי בעיניך היום הזה** כי היום שהיא **רביעית** עלתה על כולן,

כי באחת **הסכלתי**,

ואשגה בשנית,

הרבה בשלישית,

מאד ברביעית כמדובר.

ועם כל זה לא שמע דוד לקול שאול באומרו שוב כי לא רצה לשוב אליו, כי אם אמר **כב ויען דוד ויאמר הנה (החנית) [חנית] המלך ויעבר אחד מהנערים ויקחה.**

(כב) הנה חנית המלך ויעבר אחד מהנערים ויקחה. כלומר אך לא אלך אני. ואשר אמרת (פסוק כא) לא ארע לך עוד איני נשען על זה,

כי אם -

**כג וְהָיָה יְשִׁיב לַאִישׁ אֶת-צִדְקָתוֹ וְאֶת-אֲמָנָתוֹ אֲשֶׁר-נָתַן ה' הַיּוֹם בְּיָד
וְלֹא אָבִיתִי לְשַׁלֵּחַ יָדִי בְּמִשְׁיָח ה'.**

על ה' כי בו בטחתי כי **ישיב לאיש את צדקתו כו'.** וגם שעל עצמו ידבר לא אמר ישיב לי, כי בוש מלומר ישיב לי צדקתי ואמונתי, שלא להתפאר שהוא צדיק ונאמן, על כן אמר כמדבר על הזולת. והעניין כי "נאמן" הוא למעלה מגדר "צדיק" ארבע ידות, כמאמרנו על ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן (אבות ו א). שהוא שהתורה מכינתו לעלות ארבע מעלות ממדרגה אל מדרגה. תחילה להיות **צדיק**, וממנה לעלות אל גדר **חסיד**, ומחסיד להיות **ישר**, שהיא המדרגה השביעית שבגן עדן הרואים את הפנים שנאמר (תהלים יא ז) ישר יחזו פנימו, ישבו ישרים את פניך (שם קמ יד), והיא מדרגת אהרן כמו שאמרו ז"ל (עין **ילקוט שמעוני** מלאכי רמז תקפח), וממנה אל בחינת **נאמן** היא של משה, כמה דאת אמר (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא.

ונבוא אל העניין

אמר דוד **ישיב לאיש את צדקתו**, כשקרעתי כנף המעיל ולא הרגתיך, כי הייתה **מדרגת צדיק**, כי הא מה אז עשיתי איזה דבר וגם היה מיד נרגש לכל העם שחוץ למערה, וכמו שאמרו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שמואל א רמז קלו) שאמר אבנר לשאול מה תחזיק טובה לדוד שלא הרגך במערה חי ה' היינו אוכלים אותו צלי. על כן כאשר לקח החנית ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי **תרדמת ה' נפלה עליהם** (פסוק יב), אמר לו (פסוק יד) **הלא תענה אבנר**, עתה לא הייתם מרגישים ולא הייתי כלוא במערה שהייתי יכול לברוח ולהרוג, נמצא כי זאת הייתה **חסידות גדולה**, ועליה יאמר **ואת אמונתו**, שהוא גדר **נאמן** שלמעלה מצדיק שלש מעלות. והטעם הוא כי עתה **נתן ה' היום בידו**, שהפיל בכולכם תרדמת ה'. על כן על זאת אמרתי **ואת אמונתו**, שעם כל זה **לא אביתי לשלוח ידי כו'**, ובזאת אני בוטח ולא בהבטחתך שלא תרע לי.

כי אין ספק כי -

כד וְהָיָה כְּאֲשֶׁר גָּדְלָה נַפְשְׁךָ הַיּוֹם הַזֶּה בְּעֵינַי כֵּן תִּגְדַּל נַפְשִׁי בְּעֵינַי ה' וְיִצְלַנִי מִכָּל-צָרָה .
שבכלל הדבר היא ההצלה ממך.

כה ויאמר שאול אל-דוד ברוך אתה בני דוד גם עשה תעשה וגם יכל תוכל וילך דוד לדרכו ושואל שב למקומו.

אז השיב שאול ואמר, הנה מענוותנותך לא אמרת אלא שבזכות **אשר גדלה** נפשי בעיניך יצילך ה' מכל צרה, אך לא שיהיה לך טובה בפועל. אך לא זו בלבד הוא, כי אם שגם עשה תעשה מלוכה ויכול תוכל. והכפל הוא אשר אמר למעלה (כד כ) **ידעתי כי מלוך תמלוך**, והוא שידע מקרא שכתוב **גור אריה יהודה** דשליט יהא בשרוייא (בראשית מט ט ותרגום), שלא תהיה מלכות שלמה כאשר היה, כי תחילה מלך על יהודה בלבד ואחר כך על כל ישראל. וזהו אומרו פה **גם כן עשה תעשה כו'.**

ואז **וילך דוד לדרכו**, ולא רצה לשוב עמו כאשר אמר שאול, ואז **ושואל שב למקומו.**

פרק כז

ח ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל-הגשורי (והגרזי) [והגרזי] ויהמלקי

כי הנה ישובות הארץ אשר מעולם בואך שורה ועד-ארץ מצרים.

ויעל דוד ואנשיו ויפשטו כו' כי הנה יושבות הארץ. על יישובן, שלא היו ממלכות אכיש ולא משועבדים אליו.

ובאמור אליו -

ט והכה דוד את-הארץ ולא יחיה איש ואשה

ולקח-צאן ובקר וחמרים וגמלים ובגדים וישב ויבא אל-אכיש.

י ויאמר אכיש אל-פשטתם היום

ויאמר דוד על-נגב יהודה ועל-נגב הירחמאלי ואל-נגב הקיני.

אל פשטתם היום שהוא כמתמיה האם לא פשטתם היום לשום מקום, והיה משיב שהיה בישראל.

יא ואיש ואשה לא-יחיה דוד להביא גת לאמר פן-יגדו עלינו לאמר כה-עשה דוד

וכה משפטו כל-הימים אשר ישב בשדה פלשתים.

להביא גת לאמר לעבדים פן יגידו כו'. ויחוש אכיש פן יעשו גם כן כך במלכותו.

ובחשבו כי כן, אמר -

יב ויאמן אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל והיה לי לעבד עולם.

פרק כח

א וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּקְבְּצוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת-מַחְנֵיהֶם לַצָּבָא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל-דָּוִד יָדַע תִּדְעֵה כִּי אֲנִי תִצָּא בַּמַּחֲנֶה אִתָּה וְאֶנְשֵׁיךָ.
ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-אָכִישׁ לֵכֵן אִתָּה תִדְעֵה אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה עִבְדְּךָ
וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל-דָּוִד לֵכֵן שָׁמַר לְרֹאשִׁי אֲשִׁימְךָ כָּל-הַיָּמִים.

ראוי לדעת.

א. מה זה כפל אומרו **ידע תדע**, ומה גם כי לא היה צריך אפילו אחד כי אם יאמר **אתי תצא במחנה כו'.**

ב. **ועוד אומרו** (פסוק ב) **לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך**, כי מלת **לכן** תורה על נפקותא מדבר, ואיננה, וכן בתשובת אכיש אומר **לכן שומר כו'**, ואין דבר תצא נפקותא ממנו, והנה אם היינו אומרים כי לכן היא שבועה, לא היה כל כך קשה, אלא שעדיין יקשה מי הכריחם לבוא כל אחד לידי שבועה, ולא עוד אלא שעל ידי שבועה יגדל קושי אשר בדבר דוד באומרו **תדע את אשר יעשה עבדך**, כי יורה כי יעזרנו להלחם בישראל, וחלילה לדוד להמית בעם ה' לעזור את פלשתים.

א וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּקְבְּצוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת-מַחְנֵיהֶם לַצָּבָא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל-דָּוִד יָדַע תִּדְעֵה כִּי אֲנִי תִצָּא בַּמַּחֲנֶה אִתָּה וְאֶנְשֵׁיךָ.

אך הנה היה מקום לחוש פן להתרצות את שאול אדוניו ועם ישראל ישאר במקומו, ובהילחמו עם ישראל יבוא דוד ואנשיו מאחריהם ותהיה המלחמה לפלשתים פנים ואחור, על כן הייתה העצה הנאותה ללכת דוד באמצע מחנה פלשתים, שאם יחפוץ לריב עם אכיש, יהיה כתוא מכמר (כמו בישעיה נא כ) מסובב מפלשתים. ועדיין אם מוראת דוד הייתה על אכיש, לא טוב הדבר שידע דוד קצת ימים קודם המלחמה, כי אם תכף בנסוע מחנה פלשתים יאמר לו בא אתה ואנשיך בקרב מחננו, כי אם יהיו ימים או עשור בינתיים יוכל לשלוח שלוחים לשאול וישראל עמו איך הוא בקרב מחנה פלשתים הולך, ושיתחזקו נגד פלשתים, כי הוא יהיה לישראל מגדל עוז לתת אויביהם בידם, לכן טוב טוב הוא שלא ידע דוד דבר עד עת הפועל, פן יגלה אוזן ישראל.

על כן אכיש כבוטח בדוד שלא יבגוד בו, אמר אליו **ידוע תדע**, כלומר מה שלא יבצר מידוע לך בסוף בעת נסוע המחנה תדע מעתה **כי אתי תצא במחנה** שהוא בקרב המחנה, **אתה ואנשיך**, שלא אירא שתגלה אוזן עמך ישראל להחזיק את ידם מקודם לכתך עמנו.

ב ויאמר דוד אל-אכיש לכן אתה תדע את אשר-יעשה עבדך וַיֹּאמֶר אֲכִישׁ אֶל-דָּוִד לֵכֵן שְׁמֵר לְרֹאשִׁי אֲשִׁימְךָ כָּל-הַיָּמִים.

אז השיב דוד ואמר **לכן אתה תדע כו'**, לומר טובה עצתך שאצא בקרב. כי לכן, שהוא הנפקותא היוצאת מזה היא, כי בזה **אתה תדע את אשר יעשה עבדך**, שהוא כי אם הייתי נשאר אחריו ירך לבבך במלחמה, כי יהיה לבך נוקף מה יעשה דוד עתה אולי יבוא אחרינו ויהיה לנו שאול מקדם ודוד ואנשיו מאחור, או פן יחריב ארצנו אשר השארנו בלי אנשי המלחמה, וממורך לבבך יצר לך במלחמה, לכן מיציאתי עמך במחנך טוב לך, כי לכן בזה **אתה תדע את אשר** תעשה, ולא תדאג על שלא תדע אשר אני עושה. אז השיב המלך ואמר אין זאת הנפקותא, כי אם שעל ידי כן שתצא עמי ותהיה לי נאמן כאשר בלבבי, ולא תהיה מגדל עוז לישראל עמך, יהיה לי אמונה אומן להיותך **שומר לראשי כל הימים**, כי ידעתך נאמן לי וכי הבאשת בעמך.

ג וַשְּׁמוּאֵל מֵת וַיִּסָּפְדוּ-לוֹ כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּרִמָּה וּבְעִירוֹ

שְׁאוּל הַסִּיר אֶת-הָאֲבֹת וְאֶת-הַיִּדְעָנִים מֵהָאָרֶץ.

ד וַיִּקְבְּצוּ פְּלִשְׁתִּים וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ בְּשֹׁנָם וַיִּקְבֹּץ שְׁאוּל אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּגִלְבָּעַ.

ה וַיֵּרָא שְׁאוּל אֶת-מַחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים וַיֵּרָא וַיַּחֲרֹד לְבֹ מָאֵד.

ו וַיִּשְׁאַל שְׁאוּל בַּה' וְלֹא עָנָהוּ ה' גַּם בְּחִלְמוֹת גַּם בְּאֹרִים גַּם בְּנְבִיאִים:

ראוי לדעת

א. למה חזר להזכיר **מות שמואל** פעם שניה (ראה לעיל כה א).

ב. **ועוד אומרו ויקברוהו ברמה ובעירו**, נראה שנקבר בשני מקומות.

ג. **ועוד** כי רמה היא עירו, ואיך יאמר **ברמה ובעירו**.

ד. **ועוד** כי למעלה בפעם ראשונה שנזכרה מיתתו אינו אומר אלא **ויקברוהו בביתו ברמה**, ואם כן למה פה נאמר **ובעירו** מה שלא נאמר אז.

ה. **ועוד** איך מתקשר לזה אומרו **ושאול הסיר את האבות כו'**.

והנה על הספק הראשון יש מי שכתב (עיין **אברבנאל**) שעל סילוק שמואל שהיה גדול בנבואה פסקו צינורות הנבואה מזולתו, כי כל יתר נביאים בצלו יתנבאו, ובהינשא נבואתו מעל הארץ ינשאו גם נבואות שאר נביאים לעומתו, ושעל כן לא מצא שאול חזון מה' ביד כל נביא כל חוזה. והנה זה אין לו שחר, שהרי המקרא מכריז ואומר (פסוק ו) **ולא ענהו ה'**, ואם מהעדר שמואל היה הדבר, איך יתלה הדבר שלא ענהו ה'.

ומה גם למאמר עצמו אל שמואל שאמר (פסוק טו) **ואלוהים סר מעלי ולא ענני עוד כו'**,

ועוד שאם כן למה לא נענה **באורים**, ואם גם על זה הגיע פגם העדר שמואל, איך אחרי מות שמואל היה דוד שואל באורים ונענה (לקמן ל ז - ח).

והנה לבוא אל העניין

נעירה הערת כל רואה השמש, באומרם מאין ולאין היה כח לבעלת אוב למשול בשמואל, אשר נפשו גבוהה גבוהה, להעלותו בכשפיה. ורבו בזה הדעות לאחרונים פנים מפנים שונים אשר ינגדם המקרא, וגם לרז"ל אין להם בהם חפץ, ואנו אין לנו לזוז מדבריהם כי בהם חיי רוחנו ומפיהם אנו חיים. והנה בגמרא (שבת קנב ב).

שאל ליה ההוא נוכראה לר' אבהו: אמריתו נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד, אובא טמיא היכא אסקיה לשמואל בנגידא?

אמר ליה: התם בתוך שנים עשר חדש הוה, דתניא כל שנים עשר חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת, לאחר שנים עשר חדש גופו כלה, ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת ע"כ.

והן הם הדברים אשר אחשבה כיוון הכתוב, ונחו שקטו בזה כל אשר הוקשה לנו בו. והוא, כי טרם יגיד עניין עלית שמואל על ידי הבעלת אוב, אשר על כן יתחמץ לבב אנוש, הקדים רפואתו ואמר, **ושמואל כו'**, לומר הן אמת כי **ושמואל מת** כבר כאשר סופר למעלה (כה א), **ויספדו לו כל ישראל ויקברו** כבר **ברמה**, אך **ובעירו** הנזכרת היה עדיין, כי לא כלה משם גופו ולא עלתה משם נשמתו להיות בלתי יורדת עוד, כי עודנה שם עולה ויורדת, כי תוך שנתו היה. ועל כן היה צער שאול, כי **ושאול הסיר האובות ואת הידעונים מהארץ**, כי אם לא הסירם, היה אפשר להעלותו כי עודנו בעירו, כי תוך שנים עשר חדש היה, עד הוגד לו כי עוד נשארה אחת בעין דור. וזהו שסמך ואמר **ושאול הסיר כו'**. וסעד לזה כי אם יספור איש מלת **ובעירו** במספר קטן עם התיבה, ימצא שעולה כ"ה, כמספר תוך שנתו במספר קטן, כי על כן לא אמר וברמה עם היות שהרמה היא עירו.

יב ותרא האשה את-שמואל ותזעק בקול גדול

ותאמר-האשה אל-שאול לאמר למה רמיתני ואתה שאול.

אמרו רז"ל (תנחומא אמר ב) כי לאשר אינו מלך עולה לו בראשו למטה, ולמלך בראשו למעלה, ובראותה את שמואל בראשו למעלה ידעה כי המלך היה השואל. ותזעק על שברה פן ימיתנה שאול.

יג ויאמר לה המלך אל-תיראי כי מה ראית

ותאמר האשה אל-שאול אלהים ראיתי עלי מן-הארץ.

שלא יהיה כדאי האיש שהעלית לשלא אמיתך, אחר שגדל כחך להעלות איש כמוהו. אז אמרה **אלוהים ראיתי עולים**. ויתכן כי להיות שמואל שופט כל הארץ קראתו **אלוהים**.

ומאשר היה בו אור אלוהי אז אמר -

יד ויאמר לה מה-תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל.

וַיֵּדַע שְׁאוּל כִּי-שְׁמוּאֵל הוּא וַיִּקְדּוּ אַפִּים אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ.

(ורז"ל חגיגה ד ב) קבלו שעל משה איש האלוהים אמר, שבחשבו שהיה יום הדין העיר את משה יעיד שלא כתב בתורה דבר ששמואל לא קיימה.

ושעל כן אמר לו -

טו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-שְׁאוּל לְמָה הִרְגַּזְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי

וַיֹּאמֶר שְׁאוּל צַר-לִי מָאד וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בִּי וְאֱלֹהִים סָר מֵעָלַי וְלֹא-עֲנִנִי עוֹד גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בַּחֲלָמוֹת וְאֶקְרָא לָךְ לְהוֹדִיעֲנִי מָה אַעֲשֶׂה.

שרגז ופחד שמא היה יום הדין. והן אמת כי בלעדי זה ראוי להתרגז, על ראותו איש כמוהו שהועלה על ידי בעלת אוב שהוא כח חיצוני. ובכן אחשוב כי לא מבלי הצטער שמואל על כך אמרו שרגז על אימת יום הדין, כי אם מאשר לא נאמר להעלות אותי על ידי בעלת אוב, כי אך להעלות אותי סתם, הורה כי מציאות העליה הרגיזתו, על כן אמרו שהיה מיראת הדין, עם שהיות על ידי בעלת אוב הוא העיקר שרגז עליו. ומאליו נשמע כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ועל זה התנצל שאול באומרו **צר לי מאד כו' ואקראה לך**, כי הראוי יאמר והעליתך או ואקרא, אך כיוון לומר כי מרוב צרתי שמתי עצמי ואותך בחיצוניות. וזהו **ואקראה לך** שהוא מלשון קרי, כמה דאת אמר (במדבר כג ד) ויקר אלוהים אל בלעם. ובאומרו ואקראה הוא לשון התפעל על שהקרה את עצמו, ובאומרו לך הוא שגם הקרה את שמואל בקרי וחיצוניות האוב שמתי עצמי בזה להודיעני מה אעשה.

טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וְלָמָּה תִּשְׁאַלֵנִי וְהִ' סָר מֵעָלַיךְ וַיְהִי עֵרֶךְ.

יז וַיַּעַשׂ ה' לוֹ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד וַיִּקְרַע ה' אֶת-הַמַּמְלָכָה מִיָּדָךְ וַיִּתֵּנָה לְרַעְף לְדָוִד.

יח כְּאֲשֶׁר לֹא-שָׁמַעַת בְּקוֹל ה' וְלֹא-עָשִׂיתָ חֶרֶן-אֶפֶס בַּעֲמַלְק

עַל-כֵּן הִדְבַּר הַזֶּה עָשִׂה-לָּךְ ה' הַיּוֹם הַזֶּה.

יט וַיִּתֵּן ה' גַּם אֶת-יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ בְּיַד-פְּלִשְׁתִּים וּמָחַר אֶתָּה וּבְנֶיךָ עִמִּי

גַּם אֶת-מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן ה' בְּיַד-פְּלִשְׁתִּים.

ראוי לשים לב.

א. אומרו ולמה תשאלני, מה עניין הוי"ו יתירה לומר ולמה.

ב. אומרו וה' סר מעליך כו', כי אדרבה על כי ה' סר מעלי אני שואלך מה אעשה.

ג. כי מה שה' סר מעליו לא החל עתה, כי אם זה ימים רבים **שהיה ה' עם דוד ומעם שאול סר** (לעיל יח יב).

ד. אומרו ויהי ערך, איך יתכן כי שאול בחיר ה' אשר אמרו רז"ל (יומא כב ב) בן שנה שאול במלכו (לעיל יג א) מה בן שנה בלא חטא, וגם אמרו רז"ל (יומא שם) מפני מה לא נמשכה

מלכות שאול מפני שלא היה בו שום דופי, ואם כן איך היה ה' אויבו, **וגם למה** לא אמר אויבך כי אם **ערך** בלשונו ארמי.

ה. אומרו (פסוק יז) **ויעש ה' לו כו'**, כי מאז הודיעו זה ולמה שב להודיעו עתה.

ו. אומרו (פסוק יח) **כאשר לא שמעת כו'**, נראה שעל שלא עשה חרון אף ה' בעמלק נתחייב מות היום הזה, והלא לא היה על העוון ההוא רק הסרת המלכות אחריו, אך לא שימות בחרב, כי אם על עון נוב עיר הכהנים, כמו שאמרו ז"ל (**ויקרא רבה** כו ז) כי כשהראה הקדוש ברוך הוא למשה המלך הראשון שבישראל, תמה, אמר לו אמור אל הכהנים כו', ואם פסוק זה חוזר על פסוק הקודם שהוא על קריעת הממלכה ואמר שהיה על שלא עשה חרון אפו בעמלק, איך נפלו בחרב הוא ובניו וישראל הוא על עוון נוב, והוא ענין פסוק שאחר זה (פסוק יט) **ויתן ה' גם את ישראל כו'**, למה לא הזכיר עוון נוב כי אם עוון עמלק בלבד.

ז. ועוד שאומרו (פסוק יח) **על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה**, יורה שעל דבר עמלק הייתה גזרת היום הזה שהיא נפלו בחרב, ולא כן הוא כמדובר, **ומה גם** כי אם כן למה נפלו בני שאול וישראל, כי אם הוא על עוון נוב אפשר על שלא מיחו כאשר ברצות שאול להרוג את יונתן על החרם (לעיל יד מה), והן אמת כי גם כאשר היה ראוי להזכיר עוון נוב, כך מה שהיה רודף את דוד להמיתו, אלא שלזה אפשר כי שב מחטאו ובכה לפני דוד (לעיל כד טז) ועשו שלום ביניהם.

אמנם הנה אמרו רז"ל (ברכות יב ב) כי בזכות מה שנתבייש שאול על עוון נוב, שאמר לשמואל **ולא ענני** עוד **גם ביד הנביאים גם בחלומות**, ואלו גם באורים לא קאמר, כי בוש מלהזכיר אורים שיהיה כמזכיר עוון לובשי חושן ואפוד אשר הרג, על כן זכה שאמר לו שמואל (פסוק יט) **מחר אתה ובניך עמי במחיצתי**, באופן שנמחל קצת העוון לשתהיה מיתתו ומיתת בניו כפרתם ולזכות למחיצת שמואל הנביא, אך לא יבצר שיהרגו **בניו וישראל** על שלא מיחו, על דרך שאמרו רז"ל (**תנחומא** חקת ד) שעל כן הומת אבנר גם הוא שלא מיחה.

טז ויאמר שמואל ולמה תשאלי ויה' סר מעליך ויהי ערך.

ובזה נבוא אל העניין

והוא, כי שמואל ראה כי בוש מלהזכיר האורים על עוון נוב, על כן גם הוא לא הזכיר לו עוון זה רק ברמז כאשר יבוא בס"ד. אך אמר **ולמה תשאלי כו'**, לומר כאשר אתה בוש להזכיר האורים, ולמה גם כן אי אתה בוש מלשאל בנביאים, וזהו **ולמה תשאלי**, כי נביא אני, ואינך בוש כי גם אתה היית בנביאים, כי היה ה' עליך כנביאים והנבאת, **וה' שהיה עמך סר מעליך**, ובמקום היות ה' עליך היה עליך במקומו רוח רעה, וזהו **ויהי ערך**, כי **סר ה' מעליך** ויהי במקומו **עליך ערך**, הוא רוח הרעה אשר הוא חיצוני. ולהורות זה קראו **ערך** בלשון ארמי, כי החיצונים משתמשים בלשון ההוא, מה שאין כן מלאכי קדש שאין מדברים בלשון ארמי. ואם כן כאשר

בושת לפני מהאורים, היה לך להתבייש גם מלשאל לי בבחינת נביאים, כי בידך הייתה נבואה ושלחת אותה. והוא מקרא שכתוב כי זאת הייתה מוראת שאול מדוד, שנאמר (לעיל יח יב) **ויירא שאול מלפני דוד כי היה ה' עמו ומעם שאול סר.**

יז ויעש ה' לו כאשר דבר בידי ויקרע ה' את-הממלכה מידך ויתנה לרעך לדוד.
ואמר לו עוד, הנה אילו לא היה לך רק עוון שעליו **סר ה' מעליך**, הנה זה לא היה רק קריעת הממלכה ממך וניתנה לדוד וכבר נעשה וזהו **ויעש ה' לו כאשר דבר בידי, ויקרע ה' את הממלכה מידך ויתנה לרעך לדוד.**

יח כאשר לא-שמעת בקול ה' ולא-עשית חרון-אפו בעמלק
על-כן הדבר הזה עשה-לך ה' היום הזה.
אך הרעה הזאת לך עתה שהיא **לנפול בחרב אתה ובניך וישראל**, כאשר הולך ומפרש, הוא על דבר נוב. והוא אומרו **כאשר לא שמעת כו'.**

והוא בשום לב מאי כאשר בכ"ף הדמיון שהוא בלתי צודק בגזרה באומרו **על כן כו'**, והיה לו לומר על כי לא שמעת כו' על כן הדבר הזה כו'.
אך הנה כתבנו (פסוק טז) כי כאשר שאול הס שלא להזכיר האורים, על כי בוש מלומר דבר הנוגע אל עוון נוב, גם שמואל הס שלא להזכיר לו עוון נוב, רק היה מטמין ברמז, ורמז אותו בפסוק זה. והוא, כי השם לבו אל עניין נוב, הלא יראה כי אשר ציוה לשאול הוא יתברך יעשה בעמלק, הוא הדבר בעצמו אשר עשה בנוב עיר כהני ה', והוא כי בעמלק נאמר (לעיל טו ג) **ולא תחמול עליו והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק, משור ועד שה מגמל ועד חמור**, והוא הדבר אשר עשה בנוב עיר כהני ה', שנאמר (לעיל כב יט) **ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב, כי חמל שאול על אגג ועל מיטב הצאן והבקר כו'** ובנוב עיר הכהנים לא הייתה חנינה כי אם ככל אשר ציוה ה' לעשות בעמלק נעשה בהם.

וזאת תהיה כוונת שמואל ברמז אשר הוא רומז לו עוון נוב באומרו **כאשר כו'**, לומר כאשר היה אשר **לא שמעת בקול ה'** שהיה להמית מאיש ועד אשה מעולל כו', ומה שלא עשית חרון אפו הוא בעמלק, כלומר אך בזולת עמלק עשית החרון אף ההוא, שהוא בנוב, **על כן הדבר הזה** שהוא לבלתי חמול **עשה לך ה' היום הזה.**

יט ויתן ה' גם את-ישראל עמך ביד-פִּלְשְׁתִּים ומחר אתה ובְּנֶיךָ עמי
גם את-מחנה ישראל יתן ה' ביד-פִּלְשְׁתִּים.

ויתן ה' גם את ישראל עמך, שלא קמו כמו נד עליך לאמר האם גדל עוון כהני ה' מחטאת עמלק. אך על אשר אתה בוש מעון זה, על כן **ומחר אתה ובניך עמי במחיצתי**. ולהיות כי הקרובים למחות הם אשר עם המלך קרובים אליו, על כן עליהם אמר **ויתן ה' גם את ישראל עמך**, הם אשר עמך קרובים אליך, ביד פלשתים, אלא שתפרדו אחרי כן כי **ומחר אתה ובניך בלבד עמי במחיצתי**, וגם את שאר מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים.

פרק ל

כב ויען כל-איש רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם-דוד ויאמרו יען אשר לא-הלכו עמי לא-נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם-איש את-אשתו ואת-בניו וינהגו וילכו.
כג ויאמר דוד לא-תעשו כן אחי את אשר-נתן ה' לנו וישמר אתנו ויתן את-הגדוד הבא עלינו בידנו.

ראוי לשים לב.

א. כי פסוק זה יראה משולל גזרה.

ב. ועוד כי תחילה היה לו לומר **וישמור אותנו כו'**, ואחר כך **אשר נתן ה' לנו**.

ג. ועוד אומרו (פסוק כד) **ומי ישמע לכם כו'**, כי את מי ישמיעו שלא ישמע להם.

כב ויען כל-איש רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם-דוד ויאמרו יען אשר לא-הלכו עמי לא-נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם-איש את-אשתו ואת-בניו וינהגו וילכו.
 אך הנה הם אמרו (פסוק כב) שלא בלבד שלל האויבים כי אם גם נכסי **המאתים איש** אשר על הכלים לא יתנו להם, כמשפט שיירא שעמד עליה גייס שאחר שנתייאשו בעלים המציל מציל לעצמו (עיין בבא קמא קטז ב), וזה אומרם **לא ניתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם איש אשתו ואת בניו**.

כג ויאמר דוד לא-תעשו כן אחי

את אשר-נתן ה' לנו וישמר אתנו ויתן את-הגדוד הבא עלינו בידנו.

והנה על זה אמר **דוד לא תעשו כן אחי**, כי אילו בכח ידכם הייתם מצילים החרשתי, אך אשר אמרתם הצלנו לא כן הוא, כי אם **את אשר נתן ה' לנו**, כי בהשגחה שלא על דרך טבע היה, וה' נתן לכל, ולא לכם לבדכם. והראיה כי השגחה הייתה ולא בטבע, כי הנה **וישמור אותנו**, כי לא נפקד ממנו איש, מה שאין כן בדרך טבע כי אם למות מכאן ומכאן. ועוד כי **ויתן את הגדוד הבא עלינו בידנו**, שעם היות גדוד שהוא גדול, שבטחו ברובם לבוא עלינו, בידנו **ארבע מאות**

איש. באופן כי אין ספק כי ה' נתן. ולמה יגרע היושבים על הכלים מאשר שללו מהם, שלא זיכה להם הוא יתברך מאשר היה להם.

ושמא תאמרו. הלא זה יהיה בחלקם, אך בשלל האויבים מאשר שללו מפלשתים ומאשר להם, לנו בלבד יהיה. לזה אמר הנה לזה יש טעם אחר.

והוא, כי -

כד וּמִי יִשְׁמַע לָכֶם לְדַבֵּר הַזֶּה

כִּי כָחֶלֶק (הַיּוֹרֵד) בְּמִלְחָמָה וְכָחֶלֶק הַיּוֹשֵׁב עַל-הַכִּלִּים יִחָדּוּ יַחְלֻקוּ.

לומר כי מעתה אם כה תעשו **מי ישמע לכם לדבר הזה**, שהוא להיות על הכלים, שהוא **הדבר הזה** של אלו כדי להפסיד חלק השלל, אלא **כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו** בכל השלל. כי אחד מלשונות "כי" הוא אלא.

כה וַיְהִי מִהַיּוֹם כִּהְיוּ וַיִּשְׁמָה לַחֵק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מג ט) והלאה לא נאמר אלא **ומעלה**, אך הוא כי למד מאברהם שאמר כי **ענר אשכול וממרא שישבו על הכלים הם יקחו חלקם** (בראשית יד כד).

כו וַיָּבֹא דָּוִד אֶל-צִקְלָג וַיִּשְׁלַח מִכָּשָׁל לְזַקְנֵי יְהוּדָה לְרַעְיוֹ לֵאמֹר:

הֲנֵה לָכֶם בְּרָכָה מִשְׁלַל אוֹיְבֵי ה'.

ואמר ששלח **מהשלל לזקני יהודה** ובשביל **רעהו** הוא שאול כד"א (לעיל כח יז) **לרעך לדוד**. כדי שלא יאמרו שלגנוב דעת ישראל היה משלח להם, כדי שיגעלו בשאול ויבחרו בו, על כן ציוה לאמר למקבלים **הנה לכם ברכה משלל אויבי ה'**, ולא היו אומרים מדוד. ושיעור הכתוב בשביל **רעהו** הוא **שאול** ציוה לאמר **הנה כו' משלל אויבי ה'.**

פרק לא

יא וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו יוֹשְׁבֵי יְבִישׁ גִּלְעָד אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה פְּלִשְׁתִּים לְשָׂאוֹל.

הנה מלת אליו מיותרת ומשוללת הבנה.

ואפשר ירמוז טעם אל אשר לבשו קנאה על צרת שאול יותר מכל שאר ישראל, ואך הוא על כי הוא קנא בצרתם מנחש מלך בני עמון (לעיל יא א), והבטיחם שימהר להושיעם, וישמעו וישלחו וישמחו ויהי כן כי הלך ויושיעם. ובכן ראוי גם הם יקנאו קנאת צרתו ויוציאוהו מהגויים. וזה רמז במלה יתירה זו, לרמוז כי כאשר וישמעו אליו, בקנא את קנאתם כך הם שמעו צרתו

יב וַיָּקֻמוּ כָל-אִישׁ חִיל וַיֵּלְכוּ כָל-לַיְלָה
וַיִּקְחוּ אֶת-גְּוִיֹּת שָׂאוֹל וְאֶת גְּוִיֹּת בָּנָיו מִחוּמַּת בֵּית שָׁן וַיָּבֹאוּ יִבְשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם.
וַיֵּלְכוּ לְהוֹצִיאוֹ, וַיָּבֹאוּ יִבְשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ עֲלֵיהֶם כִּשְׂרַפַּת הַמַּלְכִּים כַּדַּעַת הַמִּתְרַגֵּם

יג וַיִּקְחוּ אֶת-עֲצָמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַּחַת-הָאֲשֵׁל בְּיִבְשָׁה וַיֵּצְמוּ שִׁבְעַת יָמִים.

סליק ספר שמואל א'